

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÛTÎ-NÂME'NİN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba GÜL KOŞAR

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Malatya-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÛTÎ-NÂME'NİN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba GÜL KOŞAR

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Malatya-2022

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hasan Kavruk danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Tûtî-nâme'nin Kök Değerler Açısından İncelenmesi** başlıklı bu çalışmamın; tarafımdan, bilimsel ahlak ilkelerine aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazıldığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada yöntemine uygun bir şekilde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tuba GÜL KOŞAR

ÖN SÖZ

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca paylaştığı her bilgi ve tecrübesiyle ufkumu açarak beni aydınlatan ve bu çalışmayı hazırlamamda emeği geçen danışmanım Sayın Prof. Dr. Hasan KAVRUK'a müteşekkirim. Öğrenim hayatım boyunca her zaman arkamda durup beni destekleyen, küçük yaştan itibaren davranışlarıyla bana örnek olup ilk değer eğitiminin ailede kazandırılması gerektiğini öğreten annem Cemile GÜL ve babam Nusret GÜL'e, yüksek lisans öğrenimine başlamamı sağlayan ve beni bu konuda yüreklendiren kardeşim Miraç GÜL'e teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

TÛTÎ-NÂME’NİN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

GÛL KOŞAR, TUBA

Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan KAVRUK
MALATYA, 2022

Araştırmanın amacı, masal ve hikâye türünün sentezlendiği mensur bir halk ürünü olan Tûtî-nâme’de yer alan kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) ile bu değerlere bağlı alt değerlerin nasıl aktarıldığını incelemek ve değer eğitiminin etkili bir dil ve sosyal bir yöntemle kazandırılmasında Tûtî-nâme’nin bir materyal olarak kullanılmasının uygunluğunu tespit etmektir. Ayrıca eserde değerlerin aktarımında hangi yöntemlerin kullanıldığı ve değerlerin hangi sıklıkta işlendiği araştırmanın alt amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada çalışma materyali olarak Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde 42 Kon 3739 arşiv numarasında kayıtlı olan yazma eser incelenmiştir. Verilerin toplanması işlemi yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılırken verilerin analizinde ise betimsel ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Eser; günümüz alfabesine çevrildikten sonra eserde yer alan hikâyeler önce özetlenmiş, daha sonra en küçük eylem birimi olan epizotlarına ayrılmış ve her hikâyede aktarılmak istenen iletiler tespit edilmiştir. Hikâyelerde değerlerin nasıl işlendiği belirlenmiş ve bulgular eserden alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır. 75 hikâyede toplam 39 kök değer ve alt değer tespit edilmiştir. Eserde en çok dürüstlük, öz denetim, sevgi, yardımseverlik, sorumluluk, vatanseverlik ve dostluk değeri işlenmiştir. Saygı, adalet ve sabır değerlerine ise daha az rastlanmıştır. Yazıldığı dönemin kültürü ve sosyal hayatına ışık tutan Tûtî-nâme’nin içerdiği hikâyelerle değer eğitime önemli ölçüde katkı sağlayacağı ve bu hikâyelerin çoğunun ders kitaplarında yer alabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tûtî-nâme, Kök Değer, Değer Eğitimi, Masal, Çerçeve Hikâye.

ABSTRACT

EXAMINATION OF TÛTINÂME IN TERMS OF ROOT VALUES

GUL KOSAR, TUBA

Master Thesis, İnönü University, Institute of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Department of Turkish Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Hasan KAVRUK
MALATYA, 2022

The aim of the research is to examine how the root values (justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence) in Tûtîname, a prose folk product in which fairy tales and stories are synthesized, and the sub-values connected to these values are transferred. and to determine the appropriateness of using Tûtî-nâme as a material in teaching values education with an effective language and social method. In addition, which methods are used in the transfer of values in the work and how often the values are processed are among the sub-objectives of the research.

In this study, as the study material, the manuscript registered in the Konya Regional Manuscripts Library in the archive number 42 Kon 3739 was examined. Document analysis was used as the method in the data collection process, while descriptive and content analysis methods were used in the analysis of the data. After the work was translated into today's alphabet, the stories in the work were first summarized, then divided into episodes, which is the smallest action unit, and the messages to be conveyed in each story were determined. How the values were processed was determined in the stories and the findings were interpreted by supporting the quotations from the work. A total of 39 root values and sub-values were determined in 75 stories. In the work, the values of honesty, self-control, love, benevolence, responsibility, patriotism and friendship are mostly processed. Values of respect, justice and patience were less common.

It has been determined that Tûtî-nâme, which sheds light on the culture and social life of the period in which it was written, will contribute significantly to value education with the tales and stories it contains and many of these stories can be included in the textbooks.

Keywords: Tûtî-nâme, Root Value, Value Education, Fairy Tale, Frame Story.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.5. Varsayımlar.....	3
1.6. Tanımlar.....	4

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Tûfî-nâme Hakkında Bilgi	5
2.2. Değer Kavramı.....	8
2.3. Değerlerin Önemi ve Özellikleri.....	9
2.4. Değerlerin Sınıflandırılması.....	12
2.4.1. Türk Millî Eğitim Temel Sistemi'ne Göre Değerler	12
2.4.2. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması	14
2.4.3. Spranger'in Değer Sınıflandırması	16
2.4.4. Rokeach'ın Değerler Sınıflandırması	16
2.4.5. Schwartz Değer Sınıflandırması	17
2.5. Kök Değerler.....	19
2.5.1. Kök Değerlerin Tanımları	21

2.6. Değerler Eğitimi.....	24
2.7. Masal.....	26
2.8. Hikâye.....	27
2.9. İlgili Araştırmalar.....	27

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	33
3.2. Çalışma Materyali.....	34
3.3. Verilerin Toplanması.....	34
3.4. Verilerin Analizi.....	37

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Tûtî-nâme'deki Hikâyelerin Özetleri ve Epizotları.....	39
4.1.1. Çerçeve Hikâyenin Özeti (Hâce Said Hikâyesi).....	39
4.1.2. Bir Fasîh ile Seksen Salih Kişi Hikâyesi.....	39
4.1.3. Hintli Bezirgân Hikâyesi (Birinci Gece).....	44
4.1.4. Hz. İbrahim'in Hikâyesi.....	46
4.1.5. Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım Hikâyesi.....	46
4.1.6. Cevher-şinas ile İbnulgayb Hikâyesi.....	49
4.1.7. Camas Şah ile Tûtî Hikâyesi.....	50
4.1.8. Hemenâz ile Behzad Hikâyesi.....	51
4.1.9. Merd-i Canbaz Hikâyesi.....	52
4.1.10. Nişaburlu Güzel Hikâyesi.....	54
4.1.11. Kuyumcu ile Dülger Hikâyesi.....	54
4.1.12. Sipâhimend Hikâyesi.....	56
4.1.13. Merd-i Mücerreb Hikâyesi.....	58
4.1.14. Merhûme Hâtun Hikâyesi.....	59
4.1.15. Hekim-Pîşe ve Tûtî Hikâyesi.....	62
4.1.16. Maymun Zeyrek Hikâyesi.....	63
4.1.17. Ağaçtan Yapılan Kız Hikâyesi.....	64
4.1.18. Derviş Hevâyî Hikâyesi.....	65
4.1.19. Şah Behvac Hikâyesi.....	65

4.1.20. Şah Behvac İle Azim Hikâyesi	67
4.1.21. Şah Kubat Hikâyesi	68
4.1.22. Hz. Süleyman ile Kirpi Hikâyesi	70
4.1.23. Vezir-zâde Hikâyesi	71
4.1.24. Vezir Huşmend Hikâyesi	73
4.1.25. Koyun ile Aslan Hikâyesi	74
4.1.26. Seyis ile Efendi Hikâyesi	75
4.1.27. Merd-i Dihkan Hikâyesi	76
4.1.28. Bahçıvan ile Dil-fürûz Hikâyesi	77
4.1.29. İsfahan Padişahı ile Şehzâde Hikâyesi	78
4.1.30. Cüneyt-i Bağdadî Hikâyesi	79
4.1.31. Hekim-i Saz-perver ile Maymun Hikâyesi	79
4.1.32. Hint Diyarındaki Kaknus Kuşu Hikâyesi	80
4.1.33. Aslan ile Kedi Hikâyesi	80
4.1.34. Bağdat Halifesi ile Âlim-i Rabbanî Hikâyesi	82
4.1.35. Hz. Nuh Hikâyesi	82
4.1.36. Horasan Veziri Hikâyesi	83
4.1.37. Gece Vakti Dışarı Çıkan Adam Hikâyesi	84
4.1.38. Hâce Mansur Hikâyesi	85
4.1.39. Şehzâde Hikâyesi (On Dördüncü Gece)	87
4.1.40. Ukâb Hikâyesi	89
4.1.41. Şeyyad Hâtun Hikâyesi	90
4.1.42. Cemile Hâtun Hikâyesi	91
4.1.43. Bâyezid-i Bistâmî Hikâyesi	93
4.1.44. Sadri Hikâyesi	93
4.1.45. Gazzaz'ın Hikâyesi	94
4.1.46. Belh Padişahının Hikâyesi	95
4.1.47. Şegal Hikâyesi	96
4.1.48. Memun Halife Hikâyesi	97
4.1.49. Karakulak ile Aslan Hikâyesi	97
4.1.50. Kurtla Çakal Hikâyesi	98
4.1.51. Pelenk-firîp Hikâyesi	99
4.1.52. Halife Hz. Ömer Bin Abdulaziz Hikâyesi	100
4.1.53. Tavusluk Taslayan Çakal Hikâyesi	101

4.1.54. Aslan Postlu Eşek Hikâyesi	102
4.1.55. Mahmude ile Ayas ve Selime ile Salim Hikâyesi	103
4.1.56. Zühre Hikâyesi	104
4.1.57. Kopan Başlar Hikâyesi	105
4.1.58. Babil Padişahının Hikâyesi	107
4.1.59. Mahrûse Hikâyesi	108
4.1.60. Dağıstan Padişahının Hikâyesi	110
4.1.61. Şehr-ârâ Hikâyesi	111
4.1.62. Melike-i Rum Hikâyesi	112
4.1.63. Himar ile Yaban Öküzünün Hikâyesi	114
4.1.64. Hizem-fürûş Hikâyesi	114
4.1.65. Bezirgân Hikâyesi	115
4.1.66. Üç Memeli Kız Hikâyesi	117
4.1.67. Saliha'nın Hikâyesi	118
4.1.68. Hint Padişahı ile Yılan Hikâyesi	119
4.1.69. Bezirgân ile Berber Hikâyesi	120
4.1.70. Çin Padişahı ve Medinetü'l Kar'ın Kızı Hikâyesi	122
4.1.71. Dört Yârân Hikâyesi	125
4.1.72. Kenîzek Hikâyesi	126
4.1.73. Dihkan Hikâyesi	128
4.1.74. Hâne-fürûş Hikâyesi	129
4.1.75. Ferid ve Yedi Renkli Kuş Hikâyesi	129
4.2. Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleriyle İlgili Bulgular	132
4.2.1. Adalet	132
4.2.1.1. Âdil Olmak	133
4.2.2. Dostluk	134
4.2.2.1. Sadık ve Vefalı Olmak	134
4.2.3. Dürüstlük	136
4.2.3.1. Emanete İhanet Etmemek	136
4.2.3.2. Sözünde Durmak	139
4.2.3.3. İftiranın Kötülüğü	140
4.2.3.4. Riyakâr Olmamak	141
4.2.3.5. Açgözlülük	142
4.2.3.6. Yalan ve Hileden Uzak Durmak	144

4.2.3.7. Hırsızlık Yapmamak	149
4.2.3.8. Ön Yargılı Olmamak	150
4.2.3.9. Hayâ ve İffet Sahibi Olmak	151
4.2.4. Öz Denetim	152
4.2.4.1. Danışmanın ve Nasihat Almanın Önemi	153
4.2.4.2. Kıssadan Hisse Çıkarmak	155
4.2.4.3. Dua ve İbadetin Önemi	157
4.2.4.4. Uyanık ve Tedbirli Olmak	160
4.2.4.5. Ölçülü Olmak	162
4.2.4.6. Özür Dilemek	163
4.2.4.7. Akla ve Bilgiye Önem Vermek	164
4.2.4.8. Kanaatkârlık	167
4.2.4.9. Öfkeye Yenilmemek	168
4.2.4.10. Cesaret	169
4.2.4.11. Her Canlının Özünü Yansıtmaması	169
4.2.5. Sabır	170
4.2.6. Saygı	171
4.2.7. Sevgi	172
4.2.7.1. Aşk	172
4.2.7.2. Merhamet	175
4.2.7.3. Hayvan Sevgisi	176
4.2.7.4. Fedakârlık	177
4.2.7.5. Aile Birliğine Önem Vermek	178
4.2.7.6. Affedicilik	181
4.2.8. Sorumluluk	182
4.2.9. Vatanseverlik	183
4.2.9.1. Sanat ve Estetik	183
4.2.10. Yardımseverlik	184
4.3. Tûtî-nâme’de Değerlerin Nasıl Aktarıldığına İlişkin Bulgular	193
4.3.1. Dikkat Çekici Giriş Cümleleriyle Değerlerin Aktarımı	193
4.3.2. Dinî Unsurlarla Değerlerin Aktarımı	194
4.3.3. Söz Varlığı Unsurlarıyla Değerlerin Aktarımı	196
4.3.4. Kahramanı Hayvan Olan Hikâyelerle Değerlerin Aktarımı	198
4.3.5. Manzumelerle Değerlerin Aktarımı	199

4.3.6. Olumlu ve Olumsuz Örneklerle Değerlerin Aktarımı	200
4.3.7. Değerlerin Doğrudan Aktarımı.....	201
4.3.8. Değerlerin Dolaylı Aktarımı.....	202
4.4. Tûtî-nâme’de Değerlerin Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	202

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç.....	205
5.2. Öneriler	209
KAYNAKÇA.....	212
EKLER	219
Ek 1. Değerler Eğitimi Yönergesi.....	219

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması	15
Tablo 2. Spranger'e Ait Değer Sınıflandırması	16
Tablo 3. Rokeach'ın Değerler Sınıflandırması	17
Tablo 4. Schwartz Değer Sınıflandırması.....	18
Tablo 5. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar.....	20
Tablo 6. Kök Değerler ve Alt Değerleri	35
Tablo 7. Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleri	188
Tablo 8. Tûtî-nâme'deki Değerlerin Kullanım Sıklığı	204

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
çev	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Hz.	: Hazret-i
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
t.y:	: Tarih yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDÖP	: Türkçe Dersi Öğretim Programı
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Toplum, yaşanan tecrübeleri biriktiren ve bunları aktarmaya ihtiyaç duyan bir yapıdır. Deneyimlerin sonraki nesillere iletilmesiyle elde edilen genel birikim sayesinde toplumsal değerler oluşur. Toplumsal hayatın sağlıklı ve düzenli bir şekilde meydana gelmesinde değerler oldukça önem taşır. Değerler, bireylere tercihlerinde kılavuzluk eder ve toplum için önemli öğelerin belirlenmesini sağlayarak toplumsal hayatı düzenler. Bir toplumda başarılı nesillerin yetişmesi, o toplumun ortak ve olumlu değerlere sahip olmasıyla mümkündür.

Günümüzde değer aktarımı konusunda, özellikle eğitim alanında, çeşitli edebî eserler incelenmektedir. Toplamların evrensel ve kültürel değerleri bir sonraki nesle iletmelerinde edebî eserler önemli rol oynar. Bu eserler, okuyucuyu kendi yörüngesine alarak vermek istediği mesajı okuyucuya doğrudan ya da dolaylı olarak iletir. Edebî eserler; duygu aktarımı ve anlatım özellikleriyle toplumun bakışının ortak bir çerçevede olmasını, insanların yaşadığı dönemi yorumlamasını ve deneyimlerini gelecek kuşaklara ulaştırmasını sağlar. Çocukların gelişiminde rol modeller sunuyor olmaları sebebiyle edebî eserlerin hangi konuları içerdikleri ve işledikleri de son derece önemlidir (Gümüş, 2017: 4). Bu materyallerin dersin verimliliğini artırması, öğrencilerin dikkatini çekmesi ve değerlerle içli dışlı olmasını sağlaması değer eğitiminde edebî eserlerden faydalanma yöntemini etkili kılmıştır (Demir, 2019: 1). Özellikle “pendname” türünde yazılan eserler sosyal işleyişte yer alan doğru ve iyi davranışların aktarılmasında etkili olan örneklerin başında gelir. Pendnameler değer eğitimi amacıyla yıllarca öğrencilere ders kitapları olarak okutulmuştur (Özlek, 2014: 9).

Ülkemizdeki eğitim sisteminde yapılan uygulamalarla çocuklara kazandırılacak değerlere ilişkin çeşitli çalışmalar hazırlanmıştır. Bu çerçevede yapılan yenilikler doğrultusunda, çocukların toplumsal alana sirayet eden değerlere aşina olmaları amaçlanmıştır. Bunun için okullarda okutulan ders kitaplarıyla birlikte öğrencilerin kendi dillerinde yazılmış ya da kendi dillerine çevrilmiş eserlerle iç içe olması

değerlerin kalıcı bir şekilde öğrenilmesini sağlayacaktır. Yetişen nesillerin dağarcığında yer alan kelimelere ve ifadelere göre yazılan eserlerin yanı sıra üstü tozlanmış eserlerin de farklı dillere çevirisi yapılarak bireylerin bunlardan faydalanması sağlanmalıdır. Bu bağlamda Tûtî-nâme'nin çeşitli dillere tercüme edilip içindeki hikâyelerin değerler açısından incelenmesi, bireyin bu hikâyelerde anlatılan kahramanlar aracılığıyla toplumsal değerleri öğrenmesi açısından büyük önem taşır. Bu sayede hikâyelerdeki kahramanları ve olayları içselleştiren, empati kurabilen birey; farkında olmadan ibret alması gereken durumları sezip öz eleştiri yaparak kendi hatalarının da farkına varacaktır. Tûtî-nâme'deki hikâyelerin ihtiva ettiği değerlerin çeşitliliği, onu bu alanda kullanıma uygun bir eser kılmaktadır.

Toplumun sahip olduğu millî duygu ve düşüncelerin korunması ve güçlendirilmesi noktasında millî, manevî, ahlakî ve tarihî değerlerin önem kazanması adına Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) kök değerler sunulmuştur. TDÖP (2019) kapsamında belirlenen ve müfredat içerisinde paylaşılması planlanan bu değerler şunlardır: “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik.” Bu çalışmada Tûtî-nâme, kök değerler açısından incelenecek ve belirlenen kök değerler, alt değerleriyle analiz edilecektir. Araştırmada “Tûtî-nâme'nin değerler eğitimindeki yeri nedir?” sorusu temel problem olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. Tûtî-nâme'de yer alan kök değerler ve alt değerleri nelerdir?
2. Tûtî-nâme'de, değerlerin aktarımında hangi yöntemler kullanılmıştır?
3. Tûtî-nâme'deki kök değer ve alt değerlerinin kullanım sıklığı nedir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Ülkemizdeki eğitim sistemi; öğrencilerin öğrenim sürecinde kazandıkları bilgi ve becerilerin yanında verdiği eğitim programlarıyla onların iyi bir vatandaş olarak yetişmelerini, gelişmiş ve sağlam bir karaktere sahip bireyler olmalarını hedeflemiştir. Toplumdaki işleyişin sağlıklı, huzurlu ve güvenilir bir şekilde devam etmesi adına toplumun gelişmesinde en etkili faktör eğitimidir. Eğitimde yer alan değerler, bu toplumsal gelişim ve ilerleme sürecinde ahlakî, sosyal, manevî ve insanî değerlerin korunmasında etkili olmaktadır (MEB, 2010).

Bu çalışmanın amacı, kök değerler bünyesinde yer alan alt değerlerin de senteziyle Tûtî-nâme'deki değerlerin bireylere iletilmesinde eserin bir materyal olarak rolü ve önemini vurgulamaktır. Ayrıca değer eğitiminde tekdüzeliğin ortadan kaldırılarak öğrencilerin dikkatini çekmek ve onların bu değerleri içselleştirmesine yardımcı olmak çalışmanın diğer hedefleri arasında yer almaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Değerler aktarılırken çocukların eğitiminde kullanılan ve nesiller arasında bir bağ vazifesi gören eserlerin seçimi belirleyicidir. Tûtî-nâme bu anlamda hikâyelerinde kültürel, toplumsal, evrensel değerler barındıran, ancak çoğu kişi tarafından bilinmeyen ve üzerinde fazla çalışma olmayan bir eserdir. Tûtî-nâme'nin bireyler tarafından tanınması, değer eğitiminde etkin bir şekilde onların istifadesine sunulması ve değerlerin hikâyeler aracılığıyla işlenip gelecek kuşaklara aktarılması yapılan çalışmayı önemli kılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde kayıtlı olan Tûtî-nâme'deki (42 Kon 3739) hikâyeler TDÖP (2019)'te yer alan kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) doğrultusunda incelenecektir. Ayrıca eser, yapılan değer sınıflandırmaları göz önünde bulundurularak ve uzman görüşüne başvurularak Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2017) tarafından yayımlanan "Değerlere İlişkin Bazı Tutum ve Davranışlar" başlığı altındaki değerlere eklenen alt değerler (âdil olmak, eşitlik, paylaşmak, misafirperverlik, aile birliğine önem vermek, vd.) açısından da ele alınacaktır.

1.5. Varsayımlar

1. Tûtî-nâme'deki değerlerin TDÖP (2019)'te yer alan "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerleri ve bunlara ait alt değerlerle uyum içinde olduğu,

2. Değerler eğitiminde kullanılan materyal yelpazesinin genişletilmesi için Tûtî-nâme'nin anlatım tekniği ve üslubu ile bu yönde kullanılabilir bir eser olduğu ve Türkçe eğitimine olumlu katkılar sağlayacağı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Tûtî-nâme: “Bu kitap bir masal kitabı. Masal ve hikâyelerin çoğu bir tûtî, yani bir papağan tarafından anlatıldığı için de adı Tûtî-nâme. Tûtî kitabı. Bu Farsça kelime bizde dudu olmuş. Dudu kuşunun hikâyeleri.” (Necatigil, 2009: 17).

“Bir çerçeve hikâye içerisinde doksan kadar masalımsı küçük hikâye bulunan bir halk masal kitabı.” (Artun, 2004: 257).

(Konuyla ilgili geniş bilgi daha sonra verilecektir.)

Değer: “Değer; sözlüklerde arzu edilen, ilgi duyulup takip edilen, ayarlama ölçütü olarak kullanılan şey anlamlarına gelmektedir. Latince kıymetli olmak, güçlü olmak anlamlarındaki ‘valere’ kökünden meydana gelmiştir.” (Aydın, 2011: 39).

Değerler Eğitimi: Sosyal yaşamın toplum tarafından onaylanan ilkelere göre oluşturulması ve toplumun bireylerine bu değerlerin aktarılmasını ve öğretilmesini sağlayan eğitimidir (Avcı, 2020: 39).

Bireyin sahip olduğu çeşitli nitelikler ve donanımlar onu değerli kılar. Kişinin sahip olduğu değerler hayatı boyunca onun karakterini, hayata bakışını ve davranışlarını etkiler. Bu yüzden insanlar sahip olduğu değerleri fark etmeli, yeni değerlere açık olmalı ve bu değerlerin davranışlarını olumlu yönde değiştirmesini sağlamalıdır. İşte hayat boyu süren bu değer kazanma sürecine “değerler eğitimi” denir (Yaman, 2012: 18).

Müfredat (Öğretim Programı): Genel tanımıyla öğretmenlerin öncülüğünde öğrencilere kazandırılması amaçlanan temel bilgi ve beceriler bütünüdür (TTKB, 2017: 3).

Masal: Kahramanları olağanüstü varlıklar ve hayvanlardan oluşan, olayları masal ülkesinde geçen, hayal ürünü olmasına rağmen dinleyenleri inandırabilen sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 2001: 4).

Çerçeve hikâye: Çerçeve hikâye, merkezde bir ana olay ve o olaya bağlı yan olayların anlatıldığı hikâyeler bütünüdür. Bu tip hikâyelerde olaylar iç içe geçmiş daireler gibidir. Bu sayede anlatıcı, çok sayıda hikâyeyi arka arkaya dinleyiciyi sıkmadan dinleyicide merak uyandırarak anlatma imkânı bulur (Fidan, 2012: 10).

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde Tûtî-nâme, değer, değerler eğitimi, kök değerler, masal, hikâye ile ilgili kuramsal bilgiler ve konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar yer almaktadır.

2.1. Tûtî-nâme Hakkında Bilgi

Dünya dillerine Sanskritçeden birçok hikâye ve masal aktarılmıştır. Ramayana, Mahabharata, Pañçatantara ve Kathasaritsagara bunların başında gelir. Bu hikâyeler arasında yer alan Çukasaptati; önce Sanskritçe yazılmış, ardından Tûtî-nâme adıyla Farsçaya, Farsçadan da Türkçe başta olmak üzere çeşitli dillere çevrilmiştir. Bu eser hakkında şimdiye kadar D. Galanos'un 1851'de bir çalışması ve A. N. D. Haksar'ın bir çevirisi vardır (Sona, 2012: 1-2).

Tûtî-nâme, kaynağı Hint kültürüne dayanan ve tarihî süreç içerisinde birçok değişikliğe uğrayan bir halk romanıdır. "Kelile ve Dimne" gibi bu eserin aslı da Sanskritçedir (Kutlu, t.y. :IX).

Doğu edebiyatının en eski hikâye külliyatlarından biri olan Tûtî-nâme; Hindistan'dan İran'a, Türkiye'ye ve Avrupa'ya yayılarak uzun yıllar okunan bir kitaptır. Aslı hakkında yeterli bilginin olmadığı Tûtî-nâme, 14. yüzyıldaki Farsça çevirileriyle bilinmektedir (Necatigil, 2009: 18).

Çakasaptati diğer adıyla Sukasaptati (Papağanın yetmiş hikâyesi), Sanskritçe yazılmış bir eserdir. Eserin konusu, Aziz Narada tarafından Tanrı İndra'ya anlatılan mitolojik bir kökene dayanır: "Devadasa, görevli olarak başka bir kente giderken papağanına, karısına göz kulak olmasını söyler. Papağan da karısı ile âşığının buluşmasını engellemek için her gece bir öykü anlatır. Öykülerin büyümesine kapılan kadın, kocasına ihaneti bir türlü gerçekleştiremez. 70. öykünün sonunda eve gelen koca da durumdan memnundur." (Kaya, 2016: 21-22).

Eserle ilgili yapılan başka bir çalışmada metnin konusu şu şekilde özetlenmiştir: "Eserin çerçeve hikâyesini Hâce Sâid adlı bir tüccarın, eşi Mâhişeker'i Tûtî-i Kâmil adındaki akıllı ve bilgili bir tûtiye bırakıp deniz seferine çıkması ve seferden geri

dönmesi oluşturmaktadır. Sâid'in seferde olduğu süre içerisinde Tûtî-i Kâmil, Mâhişeker'in âşığına gitmesini engellemek amacıyla 28 gece boyunca hikâyeler anlatır." (Kavruk, 1998: 39).

Tûtî-nâme'nin; Çihil Tûtî-yi Âmiyâne, İmam b. Muhammed'in Tûtî-nâme'si ve Nahşebî'nin Tûtî-nâme'si olmak üzere üç farklı Farsça nüshası bulunmaktadır (TDVİA, 2006: 309-310). Tûtî-nâme'nin daha önce İmâm b. Muhammed tarafından yapılan çevirisinin iyi olmaması sebebiyle Nahşebî eseri yeniden tercüme etmiş ve daha anlaşılır bir ifadeyle hikâyeyi her birine "gece" adını verdiği elli iki bölüm hâlinde çevirmiştir. Ayrıca eklediği şiirlerle metne süslü bir anlatım kazandırmış ancak bu durum, hikâyenin daha sonraki nesiller için ağır bir metin olmasına yol açmıştır. Bunun üzerine tercüme, Ekber Şah'ın emriyle Ebü'l-Fazl Mübarek tarafından sadeleştirilmiş, bu metni de Muhammed Kâdirî otuz beş bölüm haline getirmiştir. Kadirî tarafından kaleme alınan bu nüsha Hintçeye, Türkçeye, Kazan Türkçesine ve Bengalceye çevrilmiştir. Hamit Lahûrî tarafından nazma sokulmuş hâli de vardır. Tûtî-nâme, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da tanınmaya başlamış ve çeşitli Avrupa dillerine birçok çevirileri yapılmıştır. Sarı Abdullah Türkçeye, 1792'de M. Gerrans İngilizceye, Carl Jakob LuudWing Iken (1822) ve Georg Rosen (1858) Almancaya, Evgenii E. Berthels Rusçaya ve Molla Vechî de Urduçaya çevirmiştir (TDVİA, 1993: 39-40).

Tûtî-nâme'nin Farsçadan yapılmış iki Türkçe çevirisi vardır ancak bu çeviriler hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Kutlu (t.y. , X-XI); bulduğu iki kaynaktan birinde eserin 17. yüzyılda Filibeli Ali Efendi tarafından Türkçeye çevrildiği, diğerinde ise 15. yüzyıl şairlerinden Hamdullah Hamdi tarafından Türkçeye çevrilerek II. Bâyezid'e sunulduğu bilgisine ulaşmıştır. Kutlu; bunları söylerken de Kelile ve Dimne'yi ilk kez Farsçadan Türkçeye çevirenler arasında Hamdullah Hamdi'nin olduğunu, buna "Hümâyün-nâme" adını verdiğini ancak Tûtî-nâme'yi çevirdiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşmadığını belirtir.

Kavruk (1998: 39), eserin 16. yüzyılda Kanunî adına Türkçeye tercüme edildiğini belirtir. Gölpınarlı'nın "Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu"nda tanıttığı bir Tûtî-nâme yazmasının Kanunî adına Eyyûbî tarafından çevrilmiş olması ve yine Kanunî'nin emriyle 1537'de çevrilen eserin bir başka nüshasının British Museum'da bulunmasının bu bilgiyi kanıtladığını söyler. Kavruk, Tûtî-nâme'nin 17. yüzyılda yapılmış bir tercümesi daha olduğunu, 19. yüzyılda yapılan Tûtî-nâme baskılarının bu 17. yüzyıl metnine dayandığını ve bu metinlerde çevirenin Atayî olduğuna dair bilgiler yer aldığını belirtir.

Tûtî-nâme'nin ilk Türkçe çevirisinin Bodleian, British Museum, Rodos ve Süleymaniye'de olmak üzere dört nüshası bulunmaktadır. Bodleian ve British Museum'daki yazmalardan hareketle ilk Türkçe Tûtî-nâme, 1538 tarihlidir. Bu ilk Türkçe çeviri, 43 gecedan oluşmaktadır ve Süleymaniye Kütüphanesi-Fatih 5325'teki Farsça Tûtî-nâme'den tercüme edilmiştir. Bu Türkçe Tûtî-nâme, İmâm bin Muhammed'in yazdığı Cevâhirü'l-Esmâr'ın muhtasar bir şeklidir. Böylelikle ilk Türkçe Tûtî-nâme, Nahşebî'nin Tûtî-nâmesi'nden Türkçeye çevrilmemiş, 1314 tarihinde Alâaddîn Muhammed Şah'a sunulmak üzere İmâm bin Muhammed tarafından hazırlanan Cevâhirü'l-Esmâr'dan yapılmıştır. İlk Türkçe Tûtî-nâme, Kanunî'ye sunulmuş, mütercimi de Eyyûbî'dir (Sona, 2012: 2299-2311).

Tûtî-nâme'nin ikinci Türkçe çevirisi, 17. yüzyılda yapılmıştır. Tûtî-nâme'nin bu çevirisi, ilkinden daha çok rağbet görmüş ve her yüzyılda çoğaltılmıştır. İkinci Türkçe Tûtî-nâme'de, ilkinde yer alan Arapça Farsça metinler yerine Türkçe metinler ağır basmaktadır. Bu çeviri 17. yüzyılda Nev'i-zâde Atâyî tarafından II. Osman'ın emriyle yapılmıştır. Daha sonra bu çeviri, Bulak ve İstanbul'da olmak üzere defalarca basılmıştır (Sona, 2012: 29).

Yapılan Türkçe çeviriler eserin aslından çok farklıdır. Bunda eseri yeniden yazan ve tercüme eden kişinin yaptığı eklemeler ve çıkarmalar etkili olmuştur (Kavruk, 1998: 42).

Tûtî-nâme'nin toplumsal bir değer kazanmasında içindeki hikâyelerin konularındaki farklılık etkili olmuştur. Eserde konusu hayvan olan hikâyelerin yanında günlük hayatın anlatıldığı sıradan hikâyeler de vardır. İslami anlatım ve motiflerle müstehcen ifadelerin yer aldığı hikâyelerin bir arada bulunması, eserin bir diğer dikkat çekici özelliğidir. Eser, Budist bir kültürün ürünü olduğu halde tercüme edilirken ayet ve hadislerden, İslam büyüklerinin menkıbelerinden, İslam tarihine ait olaylardan faydalanılmıştır. Bunlar eserin aslında olmayıp esere sonradan ilave edilmiştir. Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde eser; dönemin toplum yapısı hakkında bilgi veren, ahlakî yönü ağır basan bir eserdir (Tevfik, t.y: 6; Kavruk, 1998: 43).

Tûtî-nâme, yabancı kaynaklı bir eser olmasına rağmen 15. yüzyıldan itibaren bir Türk halk romanı kimliğine bürünmüştür. Dili ve anlatımı, kullanılan kelimelerin halkın ağzından derlenmesi eseri daha da ilgi çekici kılmıştır. Konu ve kahramanlar her ne kadar yabancı ülkelere ait olsa da yapılan düzenlemeler sonrasında yerli unsurlar barındıran Tûtî-nâme, zamanla ulusal bir nitelik kazanmıştır (Kutlu, t.y: XIII-XIV).

2.2. Değer Kavramı

Bireylerin ortak bir payda etrafında bir araya gelmesiyle oluşan gruplar toplum olarak değerlendirilmektedir. Toplumda çoğunluğun uyum sağlamış olduğu ortak değerler bulunmaktadır ve bu değerlerle o toplumun ahlakî, insanî ve manevî yönü incelenebilmektedir. Farklı bilim dalları, kendi araştırmaları doğrultusunda incelemeler sunduğu için “değer” ifadesi üzerinde ortak bir görüş bulunmamaktadır. “Değer” kavramı ile ilgili yapılan farklı tanımlar şu şekildedir:

“Değer”, Türkçe Sözlük’te şöyle ifade edilmektedir:

1. Bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha.
3. Üstün nitelik meziyet, kıymet.
4. Üstün yararlı nitelikleri olan kimse.
5. (Felsefe) Kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.
6. (Matematik) Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayısı ile anlatımı.
7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (Türkçe Sözlük, 2011: 607).

Bilgin (1995: 83), değeri etimolojik olarak inceleyerek değerın kıymetli ve güçlü anlamlarına geldiğini belirtip bir ölçek olarak tanımlamıştır.

Keskin’e göre (2016: 21) “Değerler; insan, toplum, kurum veya ideolojinin düşünce, hüküm, tutum, davranış ve etkinliklerinde tercih edilen, kabul görülen, benimsenen, arzu edilen ve istenilen inanç, yargı, amaç, hedef, gaye, ölçüt, rehber, kılavuz, standart, kural, duyuş ve düşünüşlerdir.”

Değer, bir toplumun kültürünü oluşturan sanat, dil, ahlak, hukuk gibi düşünce, inanç veya normlar sistemidir (Ülken, 1969: 73).

Değer; hayata anlam katan, insanı insan yapan ve insanın kendi özünü ortaya çıkaran en önemli enerji kaynağıdır. Kişinin iç yansıması olan değerler, bireyin hayatına yön vererek onun geride izler bırakmasını sağlar (Çağlayan, 2005: 91).

Aksoy (2015: 10), yapılan tanımları kapsayan bir şekilde değeri şöyle ifade etmiştir: “İsteyen, ihtiyaç duyan, kendisini koruyan ve amacı olan bir varlık olarak insan; hayatının anlamı ve günlük yaşantısının gidişatı ile ilgili farklı seçeneklerden sık sık seçim yapmak zorunda kalır. İşte bu seçimlerinde insana yol gösteren, karar verdiren soyut ya da somut ilke, inanç ve varlıklardan her birine değer (kıymet) denir.”

Bir toplum veya inanç sistemi içerisinde kendi varlığını sürdürmek için insanlar tarafından kabul edilen ve yaşatılan her türlü sosyal davranış ve kurallar bütünüdür (Avcı, 2007: 18).

Yapılan tanımlardan yola çıkarak ortak bir değer tanımı yapılacak olursa değerler; insanların öğrendikleri, sürdürdükleri ve aktaracakları toplumsal kabullerdir. Bu kabuller çizgisinde insan, çevresini ve kendisini değerlendirip eleştirecektir. İnsanın iç hesaplaşmasının bir ölçütü niteliğinde olan değerler, bireyin kişiliğinin ve karakterinin oluşmasında önemli yeri olan tutumlardır.

2.3. Değerlerin Önemi ve Özellikleri

İnsanların dünya üzerinde huzur bulması ve yaşadığı hayattan tat alabilmesi belirli değerlerin varlığıyla mümkündür. Değerler toplum içinde insanlara yol göstererek onların iyiyi, güzeli bulmalarını sağlar. Birey, yanlış davranışlarını fark edip onlardan uzak durarak toplumda huzurun ve düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Değerlerini kaybeden insanların oluşturduğu bir toplumda dirlik ve düzenden veya sosyal kontrol mekanizmasından bahsedilemez.

Değerlerin öğrenilmesi ve nesilden nesile iletilmesi insan hayatı boyunca devam eder. İnsana sevgi, saygı, dürüstlük, merhamet gibi davranışları aşıl原因 ve insan ahlâkîyle yakından ilişkisi olan değerler, bir milletin gelişmesi için önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle değerlerin düzgün bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması oldukça önemlidir.

Aileler, çocuklarının iyi ve erdemli bir insan olmasını en az onların akademik başarısı kadar önemserler. Dürüstlük, yaşlılara saygı, insanların hakkını gözetme, merhamet gibi erdemler insanların ulaşmaya çalıştığı güzel davranışlardır. Bir toplumda insanların sadece yasalara uymasıyla toplumsal hayat düzene girmez. Bunun yanında gelenek ve göreneklere, ortak değerlere de ihtiyaç vardır. Örneğin, birinin canına kas-
tetmek ya da hırsızlık yapmak bütün toplumlarda ve inanışlarda suçtur ancak bunların

çoğunun insanlara benimsetilmesinde kanunlardan çok insanın vicdanı ve değerleri etkilidir (Yörükoğlu, 1978: 168).

İnsanlığın sahip olduğu kültürel değerleri kalkındırmak için uluslararası bir örgüt olarak United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO) kurulmuştur. UNESCO; evrensel değerler olarak sorumsuzluk duygusu, tatminsizliğin yol açtığı üretim hırsı, tüketim çılgınlığı gibi konularla karşı karşıya kalan insanlığın bu olumsuz davranışlardan kurtulması için değerlerin eğitim alanında yer almasını gerekli görmüştür. Bu sebeple 1995 yılı itibarıyla “Yaşayan Değerler Eğitimi” (Living Values Education) programına destek vererek değerleri teknik ve mesleki alanlarda 2001 yılı sonrasında çalışma programlarına uyarlamıştır (UNESCO, 2010: 34). Böylelikle UNESCO, küresel anlamda insanların gelişiminde etkili olan etik unsurların korunmasını, kültürel mirasın devamlılığını ve insanlığın ortak bir paydada buluşmasını hedeflemiştir.

Değerlerle ilgili yapılan çeşitli tanımlar değerlere ait farklı özellikleri ortaya çıkarmıştır. Bunlardan Aydın ve Gürler (2014: 5) değerlerin özelliklerini şu şekilde belirlemiştir:

1. Tarihi birikimlerden oluşan köklü inançlardır.
2. Üzerinde görüş birliğine varılmış kabullerdir.
3. Sosyal hayatı düzenleme rolleri vardır.
4. Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
5. Sosyal kontrol unsurlarıdır.
6. Kültürün devamlılığını sağlarlar.
7. Çevreyle etkileşim sonucunda işlevsellik kazanırlar.
8. Tutumların alt yapısını oluştururlar.
9. Güdüleyici ve özendiricidirler.
10. Bireylerin sosyal rol seçmelerine rehberlik ederler.
11. Dışlanmışlık ve yalnızlık karşısında koruyucudurlar.
12. Farklılıkların çarpıştığı noktada ortak anlaşma zemini oluştururlar.

13. Kalıtsal değil, yaşayarak öğrenilirler. Dolayısıyla öğrenilebilir ve öğretilebilir olgulardır.
14. Ahlâkî olgunluğa ulaştırırlar.
15. Bütünleyici ve birleştiricidirler. Hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da yol açabilirler.
16. Dayanışma araçlarıdır.
17. Değerleri yaşayan ve yaşatan insanlardır, bu yönüyle değerler insanîdir.
18. Bireylere amaç ve yön belirlemede etki ederler.
19. Nitel özelliklere sahiptirler.
20. Değerler birbirleriyle ilişkilidir.
21. Bireye ayırt etme, ilke oluşturma ve uyum sağlama yetileri kazandırır.
22. Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemleri sınırlandırır.
23. Değerler, kişilere bakış açısı sağlar.
24. Soyuturlar.
25. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alana hitap ederler.
26. Farklı disiplinlerde (felsefe, sosyoloji, ekonomi, matematik vs.) farklı anlam çerçevesini çağrıştırırlar.
27. Dinamiktirler, değişme gösterebilirler.

Rezsohazy (2001) ise değerlerin özelliklerini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

1. Toplum ve bireylerin kimlik kazanmasında değerler yapıcı rol oynar.
2. Bireysel ve toplumsal eylem sisteminin temelini değerler oluşturur.
3. Değerler, gerçek ile kişilerin arasında aracı konumundadır.
4. İdeolojilerin ham maddesini değerler oluşturur.
5. Bireylerin tutumları değerlerden etkilenecek oluşur. Davranışlarımız değerler ışığında yön bulur.
6. Sosyal değişimleri harekete geçiren unsur değerlerdir.

7. Toplumun devamlılığı ve düzeni değerlerle sağlanır. Değerler toplumda sosyal kontrol vazifesi görerek toplumun düzenini sağlar (Rezsohazy, 2001'den Akt. Bacanlı, 2017: 37).

Yapılan değer tanımları ve değerlerin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bir toplumun sahip olduğu değerler; o toplumun olaylara bakış açısını, hayat felsefesini etkileyerek toplumun daha düzenli ve huzurlu bir yapıda olmasına katkı sağlamaktadır. Değerlere önem veren ve bu konuda duyarlı olan insanlardan meydana gelen bir toplumda huzur da kendiliğinden oluşacaktır.

2.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler, kişiye ve topluma göre değişiklik gösterdiği için ortak bir değer sınıflandırması bulunmamaktadır. Her toplumun öncelik verdiği değer birbirinden farklıdır. Bu nedenle değer sınıflandırmasıyla ilgili farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada kök değerlere ait alt değerler belirlenirken Türk millî eğitim sistemine göre değer sınıflandırması, Cahit Kavcar'ın değer sınıflandırması, Spranger, Rokeach ve Schwartz'ın değer sınıflandırması dikkate alınmıştır.

2.4.1. Türk Millî Eğitim Temel Sistemi'ne Göre Değerler

Türk Millî Eğitim Sistemi'ne göre ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları yönetmeliklerinde, ders programlarında, ders kitaplarında değerler konu, tema veya kazanım olarak yer alır. Bu sebeple öncelikle 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan "Millî Eğitimin Genel Amaçları"nın değerlendirilmesi gerekir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda¹ yer alan genel amaçlar şöyle sıralanabilir:

Millî eğitimin genel amacı bütün bireyleri;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine, anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> Millî Eğitim Temel Kanunu 14. 06. 1973 tarihinde 14574 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Yine aynı kanunda Türk millî eğitiminin temel ilkeleri şöyle sıralanmıştır:

1. Genellik ve Eşitlik
2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
3. Yönelme
4. Eğitim Hakkı
5. Fırsat ve İmkân Eşitliği
6. Süreklilik
7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
8. Demokrasi Eğitimi
9. Lâiklik
10. Bilimsellik
11. Planlılık
12. Karma Eğitim
13. Okul ile Ailenin İş birliği
14. Her Yerde Eğitim

MEB'in "Değerler Eğitimi projesi" kapsamında Malatya İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan Değerler Eğitimi Yönergesi'nde öğrencilere kazandırılması hedeflenen eğitici değerler vurgulanmıştır. Yönergede yer alan değerler ve alt başlıkları şunlardır (Bkz. Ek.1 MEB Değerler Eğitimi Yönergesi):

1. Sevgi ve Saygı

- * Vatan Sevgisi
- * İnsan Sevgisi
- * Doğa Sevgisi
- * Farklılıklara Saygı

2. Sabır

3. Aile ve toplum

4. Temizlik

- * Kişisel Temizlik
- * Çevre Temizliği

5. Yardımlaşma ve Dayanışma

- * Paylaşma
- * İş birliği
- * Tasarruf

6. Adalet ve Sorumluluk

- * Adil Olma
- * Kendine Karşı Sorumluluk
- * Çevresine Karşı Sorumluluk

2.4.2. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması

Değerler ile sosyal hayat arasında bir bütünlük olduğunu ileri süren Kavcar, yaptığı değer sınıflandırmasının amacını sadece konulan başlıklara kolaylık sağlamak için olduğunu belirtir ve değerleri üç ana başlık etrafında toplar (Kavcar, 1988: 93).

Tablo 1.

Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması

I. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenen Davranışlar

a) Yaşama Sevgisi

b) İyi Bir İnsan Olmanın Şartları

1. Doğruluk ve Dürüstlük
2. Çalışkanlık
3. Dayanıklılık (Azim, Sabır, Cesaret)
4. Yardımseverlik (Sevgi ve Merhamet)
5. Fedakârlık
6. Namus ve Şeref
7. Aşırı İsteklerden Uzak Durma
8. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma

II. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler

a) Hürriyet ve Adalet Sevgisi

b) İnsan Sevgisi

c) Aile Sevgisi

ç) Medeniyet Sevgisi

d) Bilgisizlikle Savaş

e) Taassup ve Batıl İnançlarla Mücadele

f) Yanlış Batılılaşma İle Savaş

g) Ahlak ve İdeal

h) Evlilik Hayatı

1. Görücü İle Evlenme
2. Evlilikte Yaş Farkı
3. Birden Fazla Kadınla Evlenme
4. Yabancı Kadınla Evlenme

III. Yurt, Millet ve Din Duyguları

a) Yurt ve Millet Sevgisi

b) Din ve Tanrı Duygusu

(Kavcar, 1998: 4-5)

2.4.3. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Spranger'in değer sınıflandırmasında estetik değer dikkat çeker. Bu sınıflamaya göre ideal insan kendi yeteneklerinin farkına varan, estetiğe değer veren, dinî değerleri için dünyalık zevklerinden vazgeçen, güçlü, nazik ve akılcı düşünebilen bir bireydir.

Tablo 2.
Spranger'e Ait Değer Sınıflandırması

Bilimsel Değerler	Asıl olan gerçek, bilgi, muhakeme ve eleştirel düşüncedir. İnsanın bilimsel değeri, onun akılcı, entelektüel ve deneysel oluşundan kaynaklanmaktadır.
Ekonomik Değerler	Mühim olan şey yararlılık ve pratiklidir. Ekonomik değerlerin hayatta önemli bir yeri vardır.
Estetik Değerler	Önemli olan uyum, form ve simetridir. Kişi; hayatı, olayların bir çeşitliliği olarak algılar. Sanat toplum için zorunluluk olarak kabul edilir.
Sosyal Değerler	Esas olan başkalarını sevme, yardım ve bencil olmamaktır. İnsan sevgisi en yüksek değerdir. Kişi sevgisini insanlara sunar. Sempatik ve naziktir. Bencil davranışlar sergilenmez.
Politik Değerler	Bireysel güç, etki ve şöhret her şeyin üstündedir. Esası güce dayalıdır.
Dinî Değerler	Kâinatı bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğruna dünyevi hazlardan vazgeçer.

Kaynak: (Akbaş, 2004: 54)

2.4.4. Rokeach'ın Değerler Sınıflandırması

Milton Rokeach'ın belirlemiş olduğu değerlerin sınıflandırılmasında “Amaç Değerler” ve “Araç Değerler” olarak iki başlık bulunmaktadır. Amaç değerler, mutluluğa ve huzura sahip olunmasını hedeflerken araç değerler karakterlerin gelişimini sağlamakta etkili olmaktadır (Akbaş, 2004: 57).

Araç değerleri edinmekle amaç değerlere ulaşmayı hedefleyen bu çalışmayla kademeli bir şekilde bireylerin toplum değerlerine uyum sağlayacağı düşünülmüştür. Bireylerde araç değerler olarak ifade edilen değerlerin gelişmesiyle amaç değerlerin kazanımı mümkün olacaktır. Böylelikle geleceğe aktarılacak değerlerin eğitim bünyesinde sürdürülebilir bir yapısı olacaktır.

Tablo 3.
Rokeach'ın Değerler Sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Hırslı/İstekli
Barış içinde bir dünya	Ufku geniş olma
Başarılı olma	Kabiliyetli
Bilgelik	Neşeli
Dini olgunluk	Temiz
Eşitlik	Cesaretli
Gerçek dostluk	Affedici
Güzellikler dünyası	Yardımsever
Heyecanlı bir hayat	Dürüst
İç huzur	Kendini kontrol eden
Kendine saygı	Bağımsızlık
Mutluluk	Entelektüel
Gerçek dostluk	Mantıklı
Özgürlük	Sevgi dolu/sevecen
Rahat bir yaşam	İtaatkâr
Sosyal kabul	Kibar
Ulusal güvenlik	Sorumlu
Zevk	Öz kontrol

Kaynak: (Yiğittir, 2012)

2.4.5. Schwartz Değer Sınıflandırması

Schwartz değer sınıflandırması, sunulan değer sınıflandırmalarının bir sentezi gibidir. Schwartz, değerleri kültürel ve bireysel olarak iki başlıkta incelemiştir. Örneğin güç, başarı, öz yönelim, hazcılık ve uyarılım bireysel; evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik değerleri ise kültürel değerlerdir. Bireysel seviyedeki incelemede kişinin kendisini değerlendirmesinde oluşturulan değer algıları ele alınırken kültürel seviyedeki incelemede toplumun genelinde etkili olan değer algıları incelenmiştir. Schwartz, kurallara ve toplumsal normlara dayanan bilgileri üretirken soyut esaslar olması sebebiyle toplum merkezli bir yaklaşım sunmuştur (Smith ve Schwartz, 1997'den Akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000: 61). Bu noktada Rokeach'ın yaklaşımı üzerine birtakım eklemeler yaparak çalışmaların daha detaylı bir hâle gelmesini sağlamıştır.

Tablo 4.
Schwartz Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)
Başarı (achievement): Toplumsal standartları	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak
Temel alan kişisel başarı yönelimi	Sözü geçen biri olmak (zeki olmak)
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum)
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak (dünyevî işlerden el ayak çekmek)
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsız olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat)
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)

Kaynak: (Güven, 2014: 23)

Değerlerle ilgili yapılan diğer sınıflandırmalar da şu şekildedir:

Değerleri Doğan (2007: 312-314); ulusal, toplumsal ve küresel olarak sınıflandırmıştır. Ünalın (2005: 35) ise beşerî, millî ve ideolojik olarak incelemiştir.

Dilmaç (1999: 16-17), toplumda yer alan ve insanların önemsedikleri belirgin değerleri liste halinde şu şekilde sıralamaktadır:

1. İnsanları sevme
2. Uyumlu olma
3. Hırsları kontrol altına alma
4. Başkalarının mutluluğunu isteme
5. Kendini kontrol etme
6. İyi insan olma
7. Manevi değerlere inanma
8. Yardımsever olma
9. Tecrübeli ve bilgili olma
10. Dost edinme
11. Evlat yetiştirme
12. Eser oluşturma

2.5. Kök Değerler

Kök değerler, toplumsal düzenin devamlılığında bireylerin huzurlu bir şekilde bir arada yaşamasını sağlayan temel kazanımlardır. Bireye bir topluluk içerisinde yaşarken dikkat etmesi gereken sınırlar ve uyması gereken kurallar hakkında yol gösterir. Bu değerlerin öğretim sistemine dâhil edilmesinde sadece kök değerler değil, bu değerlere bağlı alt değerler de önem teşkil etmektedir.

TTKB tarafından 2017 yılında yapılan müfredat değişikliğiyle birlikte kök değerler kavramı ortaya çıkmıştır. TDÖP’te “Öğretim Programında Değerler Eğitimi” sadece millî, manevî ve evrensel olarak sınıflandırılmış fakat ayrıntılı bilgi verilmemiştir (TDÖP, 2017: 6). Yapılan düzenlemeler neticesinde kök değer ifadesinden bahsedilerek kök değerlerin neler olduğuna ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. 2019 yılı TDÖP’te “Değerlerimiz” başlığı ve kök değerlerle ilgili ifadeler aynen korunmuştur (TDÖP, 2019: 4).

Yenilenen müfredatla birlikte öğretim programlarının tamamında 10 kök değere, 9 temel yeterlilik ve beceriye yer verilmiştir. TDÖP (2019)’te değerler; ayrı bir ünite, başlık veya öğrenme alanı olarak ele alınmayıp bütün eğitim sürecine yayılarak bu

sürecin temel hedefi olmuştur. Kök değerler; bütün öğretim programlarında ortak bir şekilde yer aldığı için bu değerlerle yoğrulan, bütünleşen bir müfredat yapısı oluşturulmuştur. Toplumun genel birikimini gelecek kuşaklara aktaracak olan öğrenciler için kök değerlerin bilinmesi, benimsenmesi ve davranışa dönüştürülmesi eğitim açısından çok önemlidir. Bu nedenle değer aktarımında öğretmenlere büyük görev düşmektedir.

Disiplin alanlarının her birinde kazanımlarla (eğitim-öğretim hedefleriyle) ilişkilendirilerek öğrencilere aktarılması hedeflenen ve 10 ana başlık etrafında toplanan kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleridir (TTKB, 2017: 7). “Kök Değerlere Ait Tutum ve Davranışlar” başlığı altında yer alan değerler ise çalışma kapsamında kök değerlere ait alt değer olarak incelenecektir (TTKB, 2017: 24).

TTKB (2017)’nin yayımladığı “Değerlerle İlgili Tutum ve Davranışlar” başlığı altındaki on kök değer ve bunlara ait alt değerler Tablo 5’te şu şekilde verilmiştir:

Tablo 5.

Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olmak Eşit davranmak Paylaşmak
Dostluk	Diğerkâmlık Güven duymak Sadık ve vefalı olmak Yardımlaşmak
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olmak Doğru sözlü olmak Etik davranmak Güvenilir olmak Sözünde durmak
Öz denetim	Davranışlarını kontrol etmek Davranışlarının sorumluluğunu alabilmek Öz güven sahibi olmak
Sabır	Azimli olmak Tahammül etmek

Tablo 5.
Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar (devamı)

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Saygı	Alçakgönüllü olmak Başkalarının kendisine davranılmasını istediği şekilde davranmak Diğer insanların kişiliklerine değer vermek
Sevgi	Merhametli olmak Fedakârlık yapmak Aile birliğine önem vermek
Sorumluluk	Kendine, çevresine, ailesine ve vatanına karşı sorumlu olmak
Yardımseverlik	Cömert olmak İş birliği yapmak Misafirperver olmak Merhametli olmak
Vatanseverlik	Dayanışma Çalışkan olmak Kurallara ve kanunlara uymak Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olmak Toplumunu önemsemek

Kaynak: (TTKB, 2017: 24)

2.5.1. Kök Değerlerin Tanımları

Araştırmanın bu bölümünde TTKB (2017)'de kök değerler olarak ifade edilen adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik kavramlarının tanımları yapılmıştır.

Adalet, hem bireysel hem de toplumsal alanla ilişkili olup insanlar arasında denge oluşturma hâlidir. Bireysel anlamda kişinin vicdan duygusuyla hareket edip benimsediği bu kavram âdil davranış olarak kendini gösterirken toplumsal anlamda sosyal kaynakların eşit dağılımı şeklinde ortaya çıkar (Cevizci, 1999: 11-12).

Dostluk; karşılıklı iyi niyet ve şefkatle birlikte, tüm ilahi ve insani şeylerle ilgili duygularda tam bir uyum içinde olmaktır (Foulque, 1994: 110).

Dostluğun vefa, kardeşlik, muhabbet gibi birçok anlamı vardır. Ahlakî ve manevî açıdan birçok ayet ve hadis kaynaklarında dostluk değerinin önemi vurgulanmıştır. Dostluk; Gazali, İbn Miskebay, İbn Kuteybe, Farrby gibi birçok âlimin konu aldığı bir kavramdır (Çağrı, 1994: 511-513).

Dostluk; içinde güven, fedakârlık, saygı, sevgi gibi birçok değeri barındıran bir kavramdır. İnsan başına gelen felaketleri de yaşadığı üzüntüleri de biriyle paylaşma ihtiyacı hisseder. Zor anlarında dostunun elinden tutmasını, hiçbir şey yapamasa da varlığıyla kendisine destek olmasını bekler. İşte bu noktada karşılıklı samimiyet ve güven duygusuyla dostluk değeri devreye girer. Bu değeri benimseyip dost edinen bir birey, hayatın zorluklarıyla daha kolay mücadele eder ve kendisini yalnız hissetmeyerek daha mutlu olur.

Dürüstlük “sıdk” kavramıyla ifade edilen bu değer söylenecek ifadelerin yalansız olması, gerçeği temsil etmesi ve güvenilirlik anlamlarına karşılık gelmektedir (Çağrııcı, 2009: 98).

Doğruluk, güvenilirlik ve vefa gibi çeşitli özellikleri içinde barındıran dürüstlük; insanın onuru ile eşlenir ve insanların dürüst olduğu düşünülerek onlara saygı gösterilir. Daha çok insanlar arası iletişimde kendisini gösteren bu değer, yanlış bilinen bir durumu karşı tarafa aktarmamak anlamına gelir (Çağatay, 2009: 7).

Öz denetim; daha önemli bir ereğe erişebilmek için bireyin tepkisel davranışlarını veya başka amaçlara yönelme eğilimini denetleyip kısıtlayabilmesidir (Türkçe Sözlük, 2011: 1865).

Günlük hayatta insanın kendisini tanıyarak kontrol altına alabilmesi çok önemlidir. Bu değer sayesinde nefsi ve vicdanıyla baş başa kalıp vicdanı doğrultusunda hareket eden insan yalnızca düşmekten kurtulabilir. Öz denetim değerini davranışlarına yansıtabilen birey; arzularını erteleyebilir, nefesine yenik düşmez ve sorumluluk bilinciyle hareket eder. Böyle insanların var olduğu bir toplum daha huzurlu ve düzenli olur.

Sabır; başa gelen musibetler karşısında direnç gösterme, olumsuz durumları olumlu kılmak için sergilenen metanet sabır olarak tanımlanır (Çağrııcı, 2008: 337).

Arapça kökenli olan sabır kelimesi alıkoymak, bağlamak demektir. Yaşanan üzücü durumlar karşısında dert yanmamak ve otokontrol mekanizması ile diline, davranışına hâkim olmaktır (Bulut, 2005: 21).

Sabır değeri Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette yer alır. Bu ayetlerde sabırlı davranışlar yüceltilmekte ve onların sonunda felaha kavuşacakları bildirilmektedir. “Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah sabredenlerle birlikte.” (Bakara/45) ayetinde Allah'ın sabreden kişilerin yardımcısı olduğu

vurgulanmıştır. Yine bir başka ayette “Yoksa siz Allah’ın cihat edenleri ayırt etmeden ve sabredenleri ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?” (Al-i İmran/142) buyrulurak sabredenlerin müjdeleneceği bildirilmiştir.

Saygı, bir kişinin üstün olduğuna dair duyulan olumlu histir. Başkasına saygısızlık eden kimse kendi değerini düşürür ve aslında kendisine saygısızlık etmiş olur (Foulque, 1994: 429).

Toplumsal anlamda huzurun sağlanması için insanın insana saygısı oldukça önemlidir. Saygı, toplumsal unsurların bir arada yaşatılabilmesinde etkin bir role sahiptir. Bireylerin etrafında olup bitenlerin farkına varmasını ve toplumda güvenin, huzurun devam etmesini sağlar (Nazıroğlu vd., 2016: 227).

Saygı, küçük yaştan itibaren bireye kazandırılması gereken bir değerdir. Bir insanın dili, dini, ırkı ve hayata bakışına bakmaksızın ona saygı göstermek erdemli bir davranıştır. İnsan ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan bu değer, insanlar arasında hoşgörü ve muhabbeti sağlar. Kendisine saygısı olmayan birinin başkalarına saygı göstermesi beklenemez. Tüm bunlar düşünüldüğünde saygı değerinin korunması ve nesiller boyu devamının sağlanması oldukça önemlidir.

Vatanseverlik; yurtseverlik, yurtsever, vatansever olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 2474).

Vatan kelimesinin çeşitli zamanlarda çeşitli tanımları yapılmış olsa da tüm tanımlardaki ortak nokta şudur: Vatan bir ulusun üzerinde yaşadığı toprak parçasıdır. İnsanlar çeşitli nedenlerle her zaman aynı toprak üzerinde yaşamayabilirler. Burada milletin bir yönü kaybolursa da dil, kültür, din, tarih gibi milleti millet yapan diğer unsurlar milleti millî bütünlüğe götürür (Güngör, 1995: 160-161).

Yardımseverlik kavramı kişinin kendisinden çok başkalarını düşünmesi anlamına gelen diğerkâmlıkla eş anlamlıdır. Başkalarının kaygısını taşımak, onlara yardım ve iyilik yapmaya çalışmaktır (Bilgin, 2003: 88).

Yardımseverlik kişinin kendi ihtiyacı varken bile bütün kaynaklarını ihtiyacı olan diğer kimseler için kullanmasıdır. Burada önemli olan bireyin başkalarını kendisinin önünde tutma erdemine sahip olmasıdır (Çağrııcı, 2000: 490).

Sevgi, sözlükte insanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2011: 2081).

İnsanın iyi ve güzel sandığı şeyi istemesi anlamına gelen sevginin bir diğer anlamı da aşktır. Birçok dini kitapta ilahi ve beşerî olmak üzere nitelendirilen bu kavram üzerinde en çok durulan konulardan biri olmuştur. İnsanların birbirini sevmesini isteyen birçok hadis vardır. Gazali'ye göre sabır, şükür, takva, tevazu, adalet, merhamet gibi erdemlerin temelinde sevgi vardır (Uludağ, 2005: 386-388).

Sorumluluk, bir kişinin belirli durumlarda üstlendiği tüm maddî ve manevî yükümlülüklerdir. Vicdani, sosyal ve dinî olmak üzere üç tür sorumluluk vardır. Vicdani sorumluluk, olumsuz nedenlerle karakteri bozulmamış her insanda var olan ve seçim yapmasına izin veren içsel bir dürtüdür. Sosyal sorumluluk, bireyi çevreleyen sosyal çevredir. Dini sorumluluk ise güç sahibi mekanizma tarafından belirlenen sorumluluktur. Bu, inanma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Başka bir sınıflandırmaya göre sorumluluk, dışsal veya yasal sorumluluk ve içsel veya ahlakî sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır. Dışsal sorumluluk, görevlerin dıştan gelen uyarıcı etkilerle yerine getirilmesidir. İçsel sorumluluk ise kişinin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerle sorumluluklarını yerine getirmesidir (Nazıroğlu vd., 2016: 199-200).

2.6. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi, "Doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, bireylerin ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için bireylere gerekli beceri ve eğilimler aşılacaktır." (Hökelekli ve Gündüz, 2007: 385).

Değerler eğitimi davranışlarıyla evrensel ve toplumsal değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir (Yılmaz ve Yılmaz, 2017: 738).

Başta çocukların kendilerine karşı sorumluluklarını anlamasını hedefleyen değerler eğitimi; öz saygısı gelişen bireylerden çevrelerinde yaşananları anlamasını, yorumlamasını ve empati becerilerini geliştirmesini istemektedir. Bu gelişim süreciyle birlikte ailesine, okul ve sosyal çevresine karşı duyarlı nesiller yetiştirmek amaçlanmaktadır. Yani kişinin kendisine, çevresindeki büyüklerine, öğretmenlerine, ailesine ve yaşlılara karşı saygılı olması gerektiğini öğrenmesi esas alınmıştır (Yılmaz, 2010: 66).

Toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip olan değer eğitimi; okullar, dinî kurumlar ve aile ortamı yoluyla çocuklara verilir. Okul ortamında verilen değer eğitimi

diğerlerine göre daha planlı ve programlı olduğu için en etkili değer eğitimi okullarda verilir. Okul ortamında değerler çocuklara çeşitli etkinlikler aracılığıyla verilebilmektedir (Kuru, 2016: 48).

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere edebî eserlerin sahip oldukları üslup ve anlatım teknikleri, değerlerin iletilmesinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Edebî eserler ve bu eserlerin barındırdığı unsurlar günümüz koşullarıyla ilişkilendirilerek anlatıldığında kişi üzerinde büyük etki oluşturacaktır. Böylece birey, zaman içerisinde yaşanan değişimleri gözlemleyip bunlara ilişkin kanaatler geliştirerek kendisini olumlu yönde geliştirecektir. Bu şekilde edebî eserle verilmek istenen mesaj amacına ulaşmış olacaktır.

Değerler eğitiminin çeşitli işlevleri vardır. Bu işlevler şu şekilde sıralanabilir:

1. Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır.
2. Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesnelere üzerinde odaklaştırırlar.
3. İdeal düşünme ve davranma yollarını gösterirler.
4. Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler.
5. Sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler.
6. Dayanışma araçları olarak devreye girerler (Aydın ve Gürler, 2014: 41-42).

Öğrencilerin değerlerine hâkim ve yaşadığı döneme ait gelişmeleri yorumlayan bireyler olması noktasında değerler eğitiminin önemi büyüktür. Değerler eğitimi, bir yöntem çerçevesinde oluşturulmuş olsa da bu kapsamda belirtilen başlıkların örneklerle geliştirilmesi ve uygulama alanında kullanılabilir duruma getirilmesi gerekir. Burada öğretmenlere ve eğitimcilerle büyük bir sorumluluk düşmektedir. Değerler eğitimi öncelikle bu alanda çalışan öğretmenler tarafından benimsenmeli ve öğrencilere örneklerle somutlaştırılarak anlatılmalıdır. Değerler eğitimine yönelik olarak yapılan çalışmalarda ele alınan unsurların öğrencilere aktarılması hususunda bazı derslerin kullanacağı metotlar daha fazla etkili olacaktır. Türkçe dersi ve öğretmenlerinin bu noktada önemi oldukça büyüktür. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin özenle seçilmesi, Türkçe dersi müfredatının değerlerin aktarımına uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

2.7. Masal

“Masal; kaynağını toplumun hayal gücünden alan başında, ortasında ve sonunda belli kalıpları bulunan; kahramanları, olayları olağanüstü özellikler içeren; olayları ‘masal dünyası’ adı verilen belirsiz bir zaman ve yerde gerçekleşen; dinleyenleri / okurları inandırmak gibi bir düşüncesi olmayan yazınsal bir türdür.” (Saltık, 2016: 40).

Masallar, “Halkın ortak yarattığı olarak ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa aktarılan, cin, peri, dev gibi olağanüstü kişileri olan, olağanüstü olaylara yer veren, genellikle bir tekerleme ya da ‘Bir varmış, bir yokmuş...’ gibi sözlerle başlayan anlatım türüdür”. (Püsküllüoğlu, 1994: 717).

Masallar eğlenceli anlatımı, sahip olduğu üslubu ve içindeki öğretileri sebebiyle hemen her dönemde çocukların dikkatini çekmiştir. Masallarda iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi zıt ifadeleri temsil eden kahramanlar sürekli bir mücadele içindedir. Masallarda yerli öğeler ağır bastığı için masalı okuyan kişi o dönemin özellikleri hakkında da bilgi sahibi olur (Şimşek, 2007: 58).

Masallarda işlenen konular ve masal kahramanlarının yaşadığı sorunlarla günlük yaşamın gerçekleri arasında sıkı bir bağ vardır. Aslında çoğu zaman masal anlatıcısı kendi beklentilerini, olaylara getirdiği çözüm önerilerini masal kahramanları aracılığıyla iletir ve bu yolla insanların ders almasını, karşılaştığı güçlükler karşısında insanların yılmamasını sağlar. Yazıldığı döneme ışık tutan masallar okuyana o dönemin gerçekleri hakkında bilgi verir (Yavuz, 2002: 4).

Ali Fuat Arıcı masalı “Masallar bir halk eğitimi vasıtasıdır. Masalları okuyan ve dinleyen insanlar, bir taraftan eğlenip hoş vakit geçirirken diğer taraftan dertlerine çözüm bulurlar.” şeklinde açıklamıştır (Altay, 2018: 6). Masallar, çocukları ve yetişkinleri hem eğlendirmek ve eğitmek hem de tarihe kaynaklık etmek amacıyla kullanılmıştır. Masallar ait oldukları toplumun kültürünü bir sonraki nesle aktarmada etkin bir rol üstlenir. Çocukların kendilerini ve dünyayı keşfetmelerinde, hayata umutla bakmalarında ve onlara iyiyi, doğruyu, güzeli anlatmada en önemli türlerden biridir. Masallardaki hayal âleminin çocuğun hayal dünyasıyla örtüşmesi, çoğunlukla iyilerin kazanıp kötülerin kaybetmesi çocuğun büyük ölçüde dikkatini çeker. Bu nedenle değerlerin aktarılmasında bu türden büyük ölçüde yararlanılabilir.

2.8. Hikâye

Hikâye, “olmuş veya olması mümkün olan” olayların anlatılmasıyla ortaya konan edebî eserlerdir. İlk zamanlarda yazılan veya anlatılan hikâyelerin çoğunda olağanüstü unsurlar vardır. Zaman geçtikçe hikâyedeki bu olağanüstü unsurlar azalmış, gerçeğe yakın unsurlar artmaya başlamıştır. Olağanüstü unsurların ortadan kalkmasıyla, vak’a kuruluşunun daralmasıyla ve şahısların azalmasıyla modern hikâye ortaya çıkmıştır (Kavruk, 1998: 2).

Tûtî-nâme ile ilgili kaynaklarda masal ve hikâye terimlerinin birlikte kullanıldığı görülmüştür ancak bu çalışmaya konu olan eserin masal unsurlarını içeren hikâyeler bütünü olduğu düşünülerek masal yerine hikâye terimi kullanılmıştır. Pertev Naili Boratav; konuların genişliği, şahısların kalabalığı, uzun konuşma ve tasvirlerin bolluğu sebebiyle destanı, romanın öncüsü; bir hayat macerasını kısaca anlatmak ve insan hayatından kısa bir epizodu seçip işlemesi sebebiyle masalı da hikâyenin öncüsü olduğunu söyler (Boratav, 1982: 304).

Masal ile hikâye sözcüklerinin yakınlığına dair Umay Günay “Elazığ Masalları” adlı doktora tezinde şunları söyler: “Masal, roman ve hikâyenin ilk şekli olarak kabul edilebilir. İncelendiği zaman masalların insan hayatını aksettirdiği görülecektir. Yani insanların gerçek hayatları ile düşleri masallarda birleşmiş gibidir. Olağan olaylarla olağanüstü olaylar masallarda bir arada gerçek gibi anlatılır.” (Günay, 1973: 2).

Tûtî-nâme’de hikâyeler iç içedir. Bu iç içe hikâyeler bir çerçeveye bağlıdır. Bu çerçeveyi de tüccar olan Said’in tûtînin önerisi üzerine deniz seferine çıkması ve o dönene kadar geçen olaylar oluşturmaktadır. Hikâyeler arası geçişte kilit rol tûtîye aittir. Mahişeker, kendisine âşık olan beyzadeye gitmek için her gün hazırlanıp süslenir ancak tûtînin anlattığı hikâyeler onu cezbediği için sabaha kadar tûtînin anlattığı hikâyeleri dinler. Böylece 25 gece boyunca anlatılacak olan hikâyeler silsilesi başlamış olur. Mahişeker’in kocası Said’in seferden dönmesiyle çerçeve dediğimiz hikâyenin parantezi kapanmış olur (Onaran, t.y. : 20).

2.9. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde “Tûtî-nâme” ve “Değerler Eğitimi” ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Tûtî-nâme ile ilgili olarak Ulusal Tez Merkezi veri tabanına bakıldığında

bugüne kadar Hülya Kesler, Burcu Atalas ve Âdem Aġaoġlu tarafından üç yüksek lisans tezi; İbrahim Sona tarafından da bir doktora tezinin tamamlandığı görülmüştür.

Kesler (2010) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde Tûtî-nâme'nin Millet Kütüphanesi Ali Emirî RM 168 numarada kayıtlı olan yazma nüshanın ilk 88 varağı incelenmiştir. Eserin nüshaları, baskıları ve Batı'daki tercümelerinden söz edilerek eserdeki hikâyelerin yapısı, konusu ve hikâyelerin barındırdığı motifler hakkında bilgi verilmiştir. Hikâyelerin kısa bir özeti verilir hikâyelerdeki şahıs kadrosu, mekân, zaman ve üslup özellikleri üzerinde durulmuş ve son olarak eserin transkripsiyonuna yer verilmiştir.

Atalas (2010), Hülya Keslerin incelediği Tûtî-nâme'nin son 90 varağını incelemiştir. Çalışmasını "Eser İncelemesi" ve "Metin" olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. İlk bölümde incelenen hikâyelerin dil ve anlatım özelliklerinden, atasözleri ve deyimlerinden bahsedilmiştir. Hikâyeler konu bakımından sınıflandırılarak hikâyelerdeki kişi, zaman ve mekân unsurları belirlenmiştir. Eserin Hint Edebiyatı, Mesnevî, La Fontaine Masalları ve modern edebiyata nasıl etki ettiği değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise eserin son 90 varağının transkripsiyonu verilmiştir.

Aġaoġlu (2012), Tûtî-nâme başlıklı yüksek lisans tezini iki bölümde ele almıştır. İlk bölümde tütünün ve Tûtî-nâme'nin tanımı ile bunların adının geçtiği eserler belirtilerek Tûtî-nâme'nin nüshaları ve Türkçe tercümeleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Tûtî-nâme'de yer alan hikâyeler özetlenip metin incelemesi yapılmış, Tûtî-nâme'nin transkripsiyonlu metnine ise ikinci bölümde yer verilmiştir.

Kavruk (1998); "Eski Türk Edebiyatında Mensur Eserler" adlı kitabında Tûtî-nâme hakkında genel bir bilgi verdikten sonra eserin konusu, dil ve anlatımı, nüshaları ve baskıları üzerinde durmuştur. Eserde Tûtî-nâme'nin 19. yüzyıldan itibaren defalarca basıldığı ve bu baskıların Atâyî tercümesinden yapıldığı belirtilmiştir. Tespit edilen başlıca Tûtî-nâme baskıları şunlardır: Bulak 1253; Bulak 1254; İstanbul 1256; 1257, 1267, 1271, 1301, 1307, 1334, 1341, ayrıca tarihsiz kenarında "Kâmilü'l-Kelâm" bulunan başka bir taş basma baskısı daha vardır.

Sona (2012), "Türk Edebiyatı'nda Tûtî-nâme Hikâyeleri" başlıklı doktora tezinde öncelikle Tûtî-nâme'nin Farsça çevirileri üzerinde durmuş, eserin ilk Türkçe çevirisi ve ikinci Türkçe çevirisinin kökenleri, kim tarafından yazıldıkları ve

mütercimleri konularında tespitlerde bulunmuştur. Daha sonra Tûtî-nâme'nin dil özellikleri, konu, şahıs kadrosu, anlatıcı, vak'a tertibi, zaman, mekân kavramları, iki Türkçe Tûtî-nâme'den parçalar alınarak incelenmiştir. Tûtî-nâme'nin 1538 tarihli Bodleian nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi-Hamidiye Bölümü 1169 numaradaki yazma karşılaştırılarak mütercimin elinden çıkan nüshaya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Özlek (2014), “Kırk Vezir Hikâyelerinde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı” isimli yüksek lisans tezinde hikâye ve masal türündeki eserlerin değerler eğitiminde kullanılmasına yönelik incelemeler yapmıştır. Öncelikle eserdeki hikâyelerin özetleri ve epizotları verilmiş daha sonra hikâyelerin hangi değerleri içerdiğine değinilmiştir. Eserde tespit edilen değerlerin analizi yapılmış ve bulunan değerler eserden alıntılarla örneklendirilmiştir. Metindeki söz varlığı da irdelenerek Türkçenin eserde nasıl kullanıldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak Kırk Vezir Hikâyeleri'nin değer öğretimi için uygun bir materyal olduğu, söz varlığı açısından zengin olup Türkçe öğretimine (dil becerilerinin geliştirilmesine) katkı sağlayacak bir eser olduğu tespit edilmiştir.

Emek (2010), “Yenileşme Dönemi Türk Hikâyeciliğinde Öğretmen Konulu Hikâyelerde Değer Eğitimi” başlıklı yüksek lisans tezinde seçkisiz olarak belirlenen 330 hikâye türü eserde öğretmen tipleri üzerinde durmuştur. “Hikâyeciliğimizin modern döneminde öğretmenin yeri nedir, ona hangi değerler yüklenmiştir ve toplumda hangi roller verilmiştir?” gibi başlıca sorulara cevap aranmıştır. İncelenen eserlerdeki öğretmenlerin şahsında yazarlar tarafından verilmek istenen değerler tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle hikâye türü eserlerde öğretmen tipinde görülen değişimler, toplum ve öğretmen kavramlarının karşılıklı etkileşimi konularında bir sonuca gidilmiştir. Ayrıca çalışmada Türkçenin kullanımına, hikâye türünün gelişimine ve değer, toplum, öğretmen ilişkisine yönelik sonuçlar elde edilmiştir.

Yılmaz (2012), Ziya Gökalp'in şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesine yönelik yaptığı çalışmada Fevziye Abdullah Tansel'in “Ziya Gökalp Külliyyatı- 1, Şiirler ve Halk Masalları” adlı eserini incelemiş ve ulaşılan 103 şiiri değerlere göre inceleyip tablo hâlinde sunmuştur. Ziya Gökalp'in şiirlerinde “vatan sevgisi, millet sevgisi, dini duygular, Türk büyüklerine saygı, kahramanlık ve şehitlik” değerlerine ve değerler eğitimine önem verdiği belirtilmiştir.

Akkaya (2013); “Mevlâna'nın Mensur Eserlerinde Değerler Eğitimi” adlı çalışmasında, Mevlânâ'nın eserlerindeki toplumsal değerler ve bu değerlerin

öğretiminde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri belirlemeyi ve günümüz eğitim anlayışıyla bağdaştırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda Fihi Mafih, Mecalis-i Seba ve Mektubat isimli eserler incelenmiştir. Çalışma sonucunda Mevlana'nın değerleri iletme yönteminin, modern öğretim yöntem ve teknikler ile paralel olduğu ve Mevlana'nın devrini aşan, her döneme ışık tutan bir bilgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Topal (2019), “Değerler Eğitimi ve On Kök Değer” başlıklı makalesinde 2017 yılında müfredatlara giren on kök değeri değerlendirmeyi amaçlamıştır. Hazırlanmış bir anket aracılığı ile iki ilde toplam 67 öğretmenin görüşü alınarak belirtilen görüşler değerlendirilmiş ve “dürüstlük, öz denetim, sabır, sorumluluk” değerlerinin öğretiminin istenen seviyede olmadığı görülmüştür.

Biçer (2013); “Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy’a Ait Safahat” adlı yüksek lisans çalışmasında, sözü edilen eserde bulunan şiirlerin MEB'in belirlemiş olduğu değerler eğitimi yönünden araştırılmasını amaçlamıştır. “Safahat”ta yer alan şiirlerde adaletli olma, aile örf ve adetlerine önem verme, doğruluk-dürüstlük, hoşgörü, saygı-sevgi, sorumluluk, vatan sevgisi, bağımsızlık, barış, bilimsellik ve çalışkanlık gibi değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak işlendiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak Safahat'ın değer eğitimi açısından verimli içeriğe sahip iyi bir kaynak olduğu belirtilmiştir.

Kumbasar (2011), “Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Muzaffer İzgü'nün 1971-2003 yılları arasındaki 12 romanını incelemiştir. Çalışmada Sosyal Bilgiler ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'ndaki değerler referans alınarak 25 değer bulunduğuna bir liste hazırlanmış ve bu listede bulunan değerler özel olarak ayrı başlıklarda incelenmiştir. İncelenen romanlarda en fazla sevgi, saygı, yardımlaşma, çalışkanlık ve temizlik değerleri tespit edilmiştir. En az tespit edilen değerler ise barış, tutumlu olma, bilimsellik ve cesur olmadır. Sözü edilen değerlerin yanında sigara ve içki içen kahramanlara fazlaca yer verilmesinin bazı değerlerle çeliştiği belirtilmiş ve bu durumun eserlerin değerlendirilmesinde olumsuz bir kanaat oluşturduğu belirtilmiştir.

Durmuş (2011), “Mevlana'da Eğitici Değerler ve Dil” başlıklı tezinde Mevlana'nın Mesnevi'sinde tespit ettiği tahkiyeye dayalı metinlerin epizotları ile aktarılmak istenen iletileri ortaya koymuştur. Eserde 370'i ana, 80'i mesel getirme maksatlı ara olmak üzere toplam 450 metin tespit edilmiş, epizot sayısına göre de

gruplandırılan bu metinlerin 196'sının kısa, 186'sının orta uzunlukta ve 68'inin uzun metin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tahkiyeye dayalı metinlerin değer eğitimi açısından incelendiği bölümde bilinmesi ve benimsenmesi istenilen 26 değer ile sakınılması gereken 43 değer tespit edilmiştir. İnceleme sonunda Mevlana'nın genel anlamda dile bakışına kısa bir yorum getirilerek şiirlerini ağırlıklı olarak Farsça yazma gerekçeleri ile Türkçenin bir kültür dili olarak Mevlana'daki yerinin sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Akbalık (2015), “Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektaş-ı Veli'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar” başlıklı tez çalışmasında Hacı Bektaş-ı Veli'nin üç eserini değerler eğitimi açısından incelemiştir. Türkçe, Sosyal Bilgiler ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretim Programı'ndaki değerler göz önünde bulundurularak 20 değer yer aldığı bir liste oluşturulmuştur. Eserler, listede yer alan değerler doğrultusunda teker teker taranmıştır. Taramanın ardından elde edilen veriler, her değer için ayrı başlık açılmak suretiyle tanımlamalar yapılmış, değerlerin bulunduğu sayfa numaralarını gösteren tablolar eklenmiştir. Ardından eserlerde değerlerin hangi boyutlarıyla işlendiği alıntılarla ifade edilmiş, değerlerle ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Eserlerde en çok hoşgörü değerine rastlanmıştır. Hoşgörü değerini sırasıyla aile birliği, dürüstlük, çalışkanlık ve alçakgönüllülük izlemiştir. Misafirperver olma değeri eserlerde hiç tespit edilmemiştir. Eserlerde en az yer alan değerler ise sorumluluk, saygı, sabırlı olmak ve fedakârlıktır.

Demir (2019), “Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Eserinin Kök Değerler Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı tezinde “Çile”yi değerler eğitimi açısından incelemiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, değerler eğitimi ile ilgili kavramlardan bahsedilmiş, ikinci bölümde ise “Çile”deki metinler çözümlenerek adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine yer verilmesi bakımından incelenmiştir. “Çile” adlı eserde yer alan değerler yoğunluklu olarak İslam dini ile ilişkilendirilerek işlendiği için ortaöğretim öğrencilerine yönelik, onların ruhsal gelişimine ve sınıf seviyelerine uygun olacak şekilde “Çile”den faydalanılarak bu değerler ve alt değerlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına dâhil edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Emiroğlu (2010); “Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı doktora tezinde seçtiği 25 manzum nasihat-nâmenin eğitim bakımından taşıdığı değeri, ilgili eserlerdeki telkin edilen tutum ve davranışların

okuyucu üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisini ve nasihat vermenin çocuk, genç ve yetişkin üzerindeki etkisini incelemiştir. Nasihat-nâme türündeki eserlerin genel olarak eğitimde, özellikle insanın manevî eğitiminde kullanılacak eserler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Utku (2020), “Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde yazarın Kültür Dizisi I serisinde yer alan kitaplarını kök değerler açısından incelemiştir. Her kök değer için kitaplarda ne sıklıkta kullanıldığını tablo hâlinde vermiş, değerlere örnek teşkil edecek bölümleri de kitaptan alıntılarla desteklemiştir. Sonuçta sevgi, saygı ve yardımseverlik değerlerinin kitaplarda en çok işlenen değer olduğunu, sabır ve adalet değerlerinin ise fazla kullanılmadığını tespit etmiştir.

Yıldırım (2018), “İncili Çavuş Hikâyelerinde Eğitici Değerler” başlıklı yüksek lisans tezinde İncili Çavuş ile ilgili 135 fıkra kitabını eğitsel değerler açısından incelemiştir. Ulaştığı 40 değerden 28’i bireysel, 7’si sosyal, 5’i de dinî değerlerdir. Bulunan değerler metinlerden alıntılarla açıklanmıştır. Araştırmada İncili Çavuş fıkralarının eğitici değerler bakımından zengin olduğu ve değerler eğitiminde bu fıkralardan yararlanılabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Ekinci (2020), “Tehzîb-i Ahlâk ve Islâh-ı Nefs Adlı Eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, eserde 16 değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, bilimsellik, dua, estetik, hazırcıevaplık, hürriyet ve sağlık) tespit etmiş ve bu değerleri tek tek analiz etmiştir. Sonuçta eserin, değer aktarımı ve değerler eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğuna ulaşmıştır.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda birçok eserin değerler eğitimi açısından incelendiği ancak Tûtî-nâme’nin bu bakımdan ele alınmadığı görülmüştür. Tez, bu yönüyle hem özgün hem de alanda çalışacak diğer araştırmacılara öncülük edecek olması açısından kayda değer bir çalışmadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, çalışma hazırlanırken izlenen yöntemlerin açıklamaları yer alacaktır. Sunulan kuramsal bilgilerin ve verilerin elde edilmesi sürecinde başvurulan teknikler ve ulaşılan verilerin analizi hakkında bilgiler verilecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Tûfî-nâme'nin TDÖP (2019)'te yer alan kök değerler “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” açısından incelenmesini amaçlayan bu araştırma betimleyici nitel bir araştırmadır. Tûfî-nâme'nin günümüz alfabesine çevirisinin yapılması, içerdiği hikâyelerin epizotlara ayrılması ve değerler açısından tasnif edilmesi sürecinde betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, araştırmaya konu olan bireylerin yaşadığı, olayların geçtiği ortamlarda olduğu şekliyle ele alınmasına ve bütüncül bir şekilde işlenmesine dayanan bir araştırma biçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39 – 40).

Alan uzmanları, bir araştırmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin birçok nedeni olabileceğini belirtmektedir. Karmaşık özellik gösteren bir konuyu ayrıntılı bir şekilde araştırmak, bireylerin yaşam öykülerini anlamak, konu veya problemin araştırma katılımcıları tarafından ele alındığı bağlamı fark edebilmek, bir teori geliştirmek, araştırma problemi nicel ölçümler ve istatistik analizlerle uyumlu olmadığında problemi en uygun araştırma yöntemiyle araştırmak için nitel araştırma tercih edilir (Bal, 2016: 70).

Araştırma sürecinde değerlere ait dokümanlar ile Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan Tûfî-nâme nüshası (42 Kon 3739) incelendiği için bu çalışmada nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırma konusunun bilgi içeren yazılı materyallerinin analizi ile ilgilidir. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi yalnız başına kullanılabileceği gibi farklı veri toplama yöntemleriyle de kullanılabilir. Doküman inceleme; araştırmanın amacına yönelik olarak kaynak bulma, okuma, not alma ve değerlendirme aşamalarını barındırır (Karasar, 2009: 183).

3.2. Çalışma Materyali

Tûtî-nâme'nin yurt içinde ve yurt dışında birçok nüshası vardır ancak bu çalışmada Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde müstensihî Şahin Giray olan 42 Kon 3739 arşiv numarasına kayıtlı Tûtî-nâme nüshası incelenmiştir. Eser, MEB (2017)'de yer alan on kök değer ve bu değerlere bağlı alt değerler açısından ele alınmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Nitel/betimsel araştırmalarda veri toplama tekniği olarak yaygın bir şekilde görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi yöntemleri kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 40).

Doküman incelemesi, görsel ve yazılı verilerin toplanıp analiz edilmesidir. Doküman incelemesi tekniğinde “Araştırmacının dikkat etmesi gereken en önemli şey neyi, niçin, nerede ve nasıl arayıp bulacağını bilmesidir.” (Sönmez ve Alacapınar, 2014).

Doküman incelemesinin kullanıldığı bu çalışmada öncelikle Tûtî-nâme, kök değerler, değerlerle ilgili sınıflandırmalar, değerler eğitimi, Türkçe Dersi Öğretim Programı, masal, hikâye vb. konularda tarama yapılmıştır. Bu konularla ilgili yayımlanmış kitap, tez, makale, süreli yayınlar gibi kaynaklar incelenmiştir. Tûtî-nâme üzerine yazılan tezlere Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılmıştır. Araştırmanın konusunu oluşturan Tûtî-nâme (42 Kon 3739) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinden elektronik posta yoluyla istenmiş ve metnin yeni harflerle çevirisi yapılmıştır. Daha sonra eserdeki hikâyelerin özetleri ile epizotları çıkarılmış, vermek istediği iletiler belirtilmiş, hikâyelerdeki kök değerlere ve alt değerlere ait bulgular her hikâyede tespit edilmiştir. Bir hikâye birden fazla değer içerebildiği için ayrı başlıklarda yeniden ele alınmış ve tespit edilen bulgular eserden alıntılarla desteklenerek değerlendirilmiştir.

Teze kaynaklık eden Tûtî-nâme'nin orijinal metninde sayfa numaralarının eksik olması sebebiyle metin 1b'den başlatılarak “2a, 2b, 3a, 3b...” şeklinde numaralandırılmıştır. Orijinal metinde bazı hikâyelerin isimleri mevcutken bazılarında “Nicedür ol hikâye?” diye başlayıp ismi verilmeden doğrudan hikâyeye geçildiği görülmüştür. Bu sebeple kimi hikâyelerin başlıklarının belirlenmesinde anlatıcı Tûtî-i Kâmil'in söyleminden yola

çıkılarak hareket edilmiştir. Her sütununda 21 satır bulunan ve 132 varaktan oluşan eserde eksik varaklardan dolayı bazı hikâyeler tam değildir. 43a'da “Derviş Hevâyi Hikâyesi”, 10a'da “Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım'ın Hikâyesi”, 82b'de “Sadri Hikâyesi”nin bazı bölümleri eserde yarımdır. Eksik kalan bu hikâyelerin tamamlanmasında ve eserin günümüz harflerine çevrilmesinde Atalas (2010), Kesler (2010) ve Ağaoğlu (2012)'nin çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tûtî-nâme'deki hikâyelerin kök değerler açısından değerlendirilip yorumlanması sürecinde yol gösterici ve belirleyici olarak eserin kendisi ve aktarılmak istenen temel iletileri kabul edilmiştir. 2017'de “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlığıyla yayımladığı bildiriye yer alan “Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar” başlığı altındaki değerlere, yapılan değer sınıflandırmaları doğrultusunda ve uzman görüşüne de başvurularak yeni alt değerler eklenip bir değer listesi oluşturulmuştur. Eklenen bu yeni değerler Tablo 6'da koyu harflerle gösterilmiştir. Eserde incelenmesi gereken kök değerler ve bu değerlere ait alt değerler şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 6
Kök Değerler ve Bu Değerlere Bağlı Alt Değerler

Kök değerler	Kök Değerler ve Bu Değerlere Bağlı Alt Değerler
Adalet	Adil olmak Eşit davranmak Paylaşmak
Dostluk	Diğerkâmlık Güven duymak Sadık ve vefalı olmak
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olmak Etik davranmak Sözünde durmak Emanete ihanet etmemek İftira atmamak Riyakâr olmamak Açgözlü olmamak Yalan ve hileden uzak durmak Hırsızlık yapmamak Hayâ ve iffet sahibi olmak

Tablo 3.1.
Kök Değerler ve Bu Değerlere Bağlı Alt Değerler (devamı)

Kök değerler	Kök Değerler ve Bu Değerlere Bağlı Alt Değerler
Öz denetim	Davranışlarının sorumluluğunu alabilmek Özgüven sahibi olmak Danışmanın ve nasihat almanın önemi Kıssadan hisse çıkarmak Ön yargılı olmamak Dua ve ibadetin önemi Uyanık ve tedbirli olmak Ölçülü olmak Özür dilemek Kanaatkâr olmak Cesaret Zorluklara göğüs germek Kararlı olmak Öfkeye yenilmemek Kibirli olmamak Bencil olmamak Akla ve Bilgiye Önem Vermek Her Canlının Özünü Yansıtması
Sabır	Azimli olmak Tahammül etmek Beklemeyi bilmek
Saygı	Alçakgönüllü olmak Empati kurmak Yaşlılara hürmet göstermek
Sevgi	Aşk Aile birliğine önem vermek Fedakârlık Hayvan sevgisi Merhamet Affedicilik
Sorumluluk	Duyarlı olmak Eğitimin önemi İsraf yapmamak
Yardımseverlik	Cömertlik İş birliği Misafirperverlik
Vatanseverlik	Dayanışma Çalışkan olmak Kurallara ve kanunlara uymak Tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olmak Toplumunu önemsemek Sanat ve estetik

3.4. Verilerin Analizi

“Nitel araştırmada elde edilen verilerin analizi için iki genel yöntem önerilebilir. Bunlardan ilki betimsel, diğeri içerik analizidir. Betimsel analiz derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken içerik analizi, verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 86).

Genel tarama ve içerik çözümlemesi amacıyla kullanılan belgesel tarama tekniğinde genel tarama, araştırmanın araştırdığı konuyla ilgili literatür taramasını; içerik çözümlemesi ise belli bir metnin, kitabın, belgenin belli özelliklerinin sayısallaştırılarak belirlenmesini kapsar (Karasar, 1999). Bu çalışmada incelenen Tütî-nâme, içerik analizine tâbi tutularak içerdiği kök değerler ve alt değerler tespit edilmiştir.

Şimşek ve Yıldırım (2018: 238), veri analizinde araştırmacılar için önemli olan “betimleme”, “analiz” ve “yorumlama” kavramlarını şu şekilde tanımlar:

Betimleme: Araştırmada toplanan verilerin, araştırma problemine ilişkin olarak neleri söylediği ya da hangi sonuçları ortaya koyduğu ön plana çıkmaktadır. Örneğin, çalışılan dokümanların hangi bilgileri ortaya koyduğu betimleme yaklaşımına uygun bir sorudur. Kısaca betimleme yaklaşımı ile “ne” sorusuna cevap bulunabilir.

Analiz: Veri setinde doğrudan görülemeyen, ancak kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temaların ve bu temalar arası anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması analiz sürecinin temel işlevidir. “Neden” ve “nasıl” sorularına cevap aranır.

Yorumlama: “Bu söylenen ya da gözlenen ne anlama gelmektedir?” sorusu, yorumlamanın temelini oluşturur. Veri analizinde “anlam” ön plana çıkarılmaktadır. Verilerin anlamlandırılması öznel bir süreçtir ve bu nedenle yorumların herkes tarafından aynen kabul edilmesi beklenemez. Araştırmacı, kendi yorumlarıyla elde ettiği verileri ve bundan çıkardığı sonuçları nasıl gördüğünü ortaya koymakta ve bu şekilde okuyucuya araştırma sorusunun cevabına ilişkin ek bakış açısı sunmaya çalışmaktadır.

Kullanılan veri analizi metotlarına ilişkin olarak; doküman incelemesi, Yıldırım ve Şimşek (2011)’e göre; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsar.

Bu çalışmada doküman incelemesi yoluyla ulaşılan değerler, kök değer ve alt değerler olarak sınıflandırılmıştır. (Betimleme) Değerlerin eserde nasıl ele alındığı örneklerle verilmiş (analiz), veriler iyi-kötü, olumlu-olumsuz şeklinde iletilerle aktarılıp değerlendirilmiştir. (Yorumlama)

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Tûtî-nâme'deki Hikâyelerin Özetleri ve Epizotları

Bu bölümde eserde bulunan hikâyelerin özet ve epizotları ile bu öykülerde aktarılan iletiler yer almaktadır. Ayrıca Tûtî-nâme'deki değerlerin aktarılmasında hangi yöntemlerin kullanıldığı ve bu değerlerin eserdeki kullanım sıklığına ilişkin bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

4.1.1. Çerçeve Hikâyenin Özeti (Hâce Said Hikâyesi)

Sovf taraflarında çok güzel bir şehir vardır. Bu şehrin ileri gelenlerinden Hâce Said adında zengin bir bezirgânın, çocuğu olmamaktadır. Çocuk sahibi olmak için her yolu deneyen Hâce Said, bir gün bir evliyanın türbesinde dua eder ve duası kabul olur. Bu pîr-i nûrânî Hâce Said'in evine misafir olur. Pîr-i nûrânî Hâce Said'e önce sadaka verip ardından da gusül abdesti alarak eşiyle birlikte olduğu takdirde çocuğunun olacağını söyler ve doğacak çocuğun adını da Said koymasını ister. Hâce Said denilenleri yapar, bir oğlu olur ve adını da Said koyar.

Said, dört yaşındayken hâceye verilir ve Kur'an-ı Kerim dersi almaya başlar. Günden güne güzelleşen Said on yaşına geldiğinde ticaretle uğraşır. Yirmi yaşına gelince de Mâhişeker adında güzel bir kızla evlendirilir. Said ile Mâhişeker, birbirlerini öyle severler ki Said'in anne babası onun yüzüne hasret kalır. Said kendini tamamen Mâhişeker'e adar ve onun yanından bir an olsun ayrılmaz. Bu durumu gören babası, kendisi yaşlandığı zaman oğlunun aşk ateşi yüzünden kendi işlerine bakamayacağını düşünür. Bütün dostlarını çağırarak onların huzurunda Said'e öğüt vermek ister. Oğluna, bir yaramazın seksen salih kişiyi nasıl yoldan çıkardığıyla ilgili şu hikâyeyi anlatır:

4.1.2. Bir Fasîh ile Seksen Salih Kişi Hikâyesi

Hürmüz diyarında Nahut isminde birinin on iki yaşında bir oğlu vardır. Bu çocuk öyle yaramazdır ki dünya üzerindeki bütün kötülükler bu çocuk üzerinde toplanmış gibidir.

Akrabaları artık onun huylarından utanmaya başlar. Bir gün bir akrabası bu çocuğun seksen salih kişi ile aynı ortamda seksen gün kaldığı takdirde düzeleceğini söyler. Babası, seksen salih kişiyi bulur ve bu kişilerin oğluya bir arada durmasını sağlar. Seksen günün sonunda bir de bakarlar ki çocuk seksen salihini değiştirmiştir.

Epizotlar

1. Nahut'un on iki yaşında, yaramazlığı ile bilinen oğlunu akrabaları ıslah etmek için seferber olur.
2. Akrabalardan biri, oğlanın seksen salih kişiyle bir arada durduğu takdirde düzeleceğini söyler.
3. Babası, oğlunu seksen salih kişiyle aynı çatı altına koyduğunda oğlu yerine seksen salihin oğlundan etkilenerek değiştiklerini görür.

İletiler

İnsan iyi olanı kendisine örnek alıp olumsuz davranışından kurtulmaya çalışmalıdır.

Anlatılan hikâyeden etkilenen Said, babasının elini öpüp ondan bin altın alarak ticaretle uğraşmaya başlar. Gündüz işiyle gece de Mâhişeker ile meşgul olur. Bir gün pazara mâhir bir tûtî getirirler. Tellal, tûtînin bütün maharetlerini anlatmaya başlar. Said, bu sırada bu kuşa hangi akılsızın bin altın verip alacağını sesli bir şekilde düşünür. Bunu duyan tûtî; Said'e kendisinin sıradan bir kuş olmadığını, türlü hikmetlerle dolu olduğunu söyler ve o zamana kadar kimseye anlatmadığı sırlarını anlatmaya başlar ve Said'in kendisini alması için ısrar eder. Said, parasını bir hafta sonra getirmek ve beğenmezse geri vermek koşuluyla kuşu bin altına satın alır. Bundan sonra yapacağı her işte Said, tûtîye danışır. Tûtî, birkaç güne kadar şehre bezirgânların gelip sünbül alacaklarını söyler ve Said'den şehirde ne kadar sünbül varsa hepsini almasını ister. Said, tûtînin dediğini yapar. Gerçekten de şehre gelen bezirgânlar aradıkları sünbülü sadece Said'de bulunca beş kat fazlasıyla Said'deki bütün sünbülleri alırlar. Said; bin altını tûtînin parasına, bin altını babasından aldığı borca verip kalan altınları da kendisine sermaye yapar.

Said, tûtîyi Mâhişeker'e emanet eder ve artık yapacağı her işte tûtîye danışır. Said, bir gün pazarda dişi bir tûtînin satıldığını görür ve bunu Tûtî-i Kâmil'e arkadaş olması için satın alır. Müşârik adındaki bu dişi tûtî, Tûtî-i Kâmil kadar akıllı değildir.

Bir gün Tûtî-i Kâmil, Said'e deniz ticaretinin kârından bahseder ve onu deniz seferine çıkması konusunda ikna eder. Said, deniz seferine çıkmayı kabul eder ve bu durumu Mâhişeker'e söyler. Söylediği anda Mâhişeker feryat figan ağlamaya başlar. Said, eşini teselli ederek bu sefere çıkması gerektiğini söyler ve kendisi yokken tûtîye çok iyi bakmasını, tûtîyle istişare etmeden hiçbir işe kalkışmamasını öğütler. İki âşık zor da olsa birbirlerinden ayrılır. Mâhişeker bir yılı kocasından ayrı ağlayıp inleyerek geçirir. Bir gün Mâhişeker, sabahleyin köşkünde ayrılık acısıyla ağlarken kocası Said'e bâd-ı sabayla selam yollar. Bu sırada komşusu beyzade, Mâhişeker'i görür ve ona âşık olur. Beyzade, Mâhişeker'i kandırmak için şehirde hileci, işgüzar bir kocakarıya giderek derdini anlatır ve Mâhişeker'i ikna etmesi konusunda kocakarından kendisine yardım etmesini ister. Mâhişeker, kocakarının hile ve yalanlarına kanarak beyzadeye gitmeye karar verir. Beyzadeye gideceği sırada kocasının nasihati aklına gelir ve Tûtî-i Kâmil'e danışmaya karar verir. Tûtî-i Kâmil'in erkek olduğu için kendisini anlamayacağını düşünerek son anda Müşârik'e danışır. Müşârik, Mâhişeker'e yaptığının yanlış olduğunu, kocasına ihanet etmemesi gerektiğini söyler. Mâhişeker bu sözleri duyar duymaz sinirlenir ve Müşârik'i kafesinden çıkararak öldürür. Mâhişeker, o gece beyzadeye gitmekten vazgeçer. Ertesi gece tekrar beyzadeye gitmeye karar veren Mâhişeker, bu kez kocasının sözünü hatırlayarak Tûtî-i Kâmil'e danışır. Tûtî-i Kâmil, bir gün önce Müşârik'in başına gelenlerin kendi başına gelmesinden korkar ve Mâhişeker'den düşünmek için bir gün süre ister.

Ertesi gece Mâhişeker, süslenerek kafesin yanına gelir ve Tûtî-i Kâmil'e kararının ne olduğunu sorar. Tûtî-i Kâmil, Mâhişeker'e öncelikle kocası için üzölmek yerine bu fırsatı değerlendirmesi gerektiğini söyler. Tûtî-i Kâmil'e göre zaten Said de gittiği yerde zevk ve sefa içindedir ve karısını unutmuştur. Daha sonra asıl sahibinin Mâhişeker olduğunu belirtir. Bu nedenle beyzadeye kavuşması konusunda elinden geleni yapacağını söyler ve onu Hintli bezirgânın tutîsi ile hanımının durumuna benzettir. Mâhişeker, tûtîden bu hikâyeyi anlatmasını isteyince tûtî; vaktin çok geç olduğunu, yarın kendisine anlatacağını söyleyerek Mâhişeker'i oyalar.

Tûtî-i Kâmil, sahibi Said'e ihanet etmek istemeyerek sözde Mâhişeker'den yana görünerek 24 gece boyunca ona türlü hikâyeler anlatma bahanesiyle zaman kazanır ve onun beyzadeye gitmesine engel olur. Hâce Said sonunda seferden döner ve Tûtî-i Kâmil bütün olanları Said'e anlatır. Hâce Said karısını affeder. Yaptığı iyiliğe karşılık olarak da Tûtî-i Kâmil'i serbest bırakır ancak dostlukları devam eder.

Epizotlar (Çerçeve Hikâye)

1. Sovf taraflarında yaşayan Hâce Said adındaki zengin tüccarın çocuğu olmamaktadır.
2. Hâce Said çocuğunun olması için bir evliyanın mezarında dua eder ve duası kabul olur.
3. Hâce Said'in bir oğlu olur ve adını evliyanın isteği üzerine Said koyar.
4. Said büyüyüp Mâhîşeker adında güzel bir kızla evlenir.
5. Said, Mâhîşeker'e kendisini öyle kaptırır ki ana babası Said'in yüzünü göremez.
6. Bu durumdan rahatsız olan babası, Said'e bir hikâye anlatarak öğüt almasını ister.
7. Said, babasının anlattığı hikâyeden etkilenerek babasından bin altın alır ve ticarete atılır.
8. Said, pazarda akıllı diye övülen bir tûtînin satıldığını görüp bu tûtîyi almanın ahmaklık olacağını düşünür.
9. Said'in düşündüklerini duyan tûtî, ona maharetlerini anlatarak kendisini satın almasını ister.
10. Said, tûtîyi satın alıp eve getirerek Mâhîşeker'e emanet eder.
11. Said, tûtîye yoldaş olsun diye pazardan Müşârik adında dişi bir tûtî alır.
12. Tûtî-i Kâmil, Said'e her konuda yardımcı olarak akıl verir.
13. Tûtî-i Kâmil, Said'e şehre bezirgânların gelip sünbül alacaklarını söyleyince Said şehirdeki bütün sünbülleri alıp bezirgânlara kâr ederek satar.
14. Kazandığı parayla hem babasına olan borcunu verir hem de kendisine sermaye olarak kullanır.
15. Tûtî-i Kâmil, Said'i deniz ticaretine çıkma konusunda ikna eder.
16. Said sefere çıkacağını Mâhîşeker'e söyleyince Mâhîşeker, ağlamaya başlar.
17. Said yapacağı her işte tûtîye danışmasını öğütleyerek Mâhîşeker'le vedalaşır.

18. İlk bir yılı kocasına olan özlemle ağlayarak geçiren Mâhîşeker'e genç bir beyzade âşık olur.
19. Beyzade şehirdeki hileci ve düzenbaz kocakarının yardımıyla Mâhîşeker'i kandırarak kendisine gelmeye ikna eder.
20. Mâhîşeker beyzadeye gitmeden önce dişi tûtîye danışır.
21. Dişi tûtî Mâhîşeker'in yaptığını tasvip etmediği için Mâhîşeker onu öldürür.
22. Mâhîşeker kocasının sözünü hatırlayarak bu kez de Tûtî-i Kâmil'e danışır.
23. Tûtî-i Kâmil, Müşârik'in başına gelenlerden korktuğu için Mâhîşeker'den yanaymış gibi görünerek onun beyzadeye gitmesini istiyormuş gibi davranır.
24. Aynı zamanda sahibine ihanet etmek istemeyen Tûtî-i Kâmil her gece Mâhîşeker'e türlü hikâyeler anlatma bahanesiyle onu oylar.
25. Sonunda Hâce Said gelir.
26. Tûtî-i Kâmil bütün olan biteni sahibine anlatınca Hâce Said, karısını affeder ve Tûtî-i Kâmil'i de serbest bırakır.
27. Bir ömür muhabbetleri devam eder ve mesut bir şekilde yaşarlar.

Çerçeve Hikâyenin İletileri

1. Her konuda ölçülü davranmak aşırıya kaçmamak gerekir.
2. Ana- baba hakkını gözetmek, onları ihmal etmemek gerekir.
3. Emanete ihanet edilmemelidir.
4. İnsanların kendi çıkarları söz konusu olsa bile bir başka canlının canına kastetmesi doğru değildir.
5. Hile ve yalancılık kötü bir davranıştır.
6. Evlilikte eşlerin birbirine karşı sadık olması gerekir.
7. Bir işe başlamadan önce bir bilene danışmak insanı yanlış yapmaktan kurtarabilir.
8. Affetmek bir erdemdir.
9. Sabırlı olmak bazen insanı kötülüklerden alıkoyar.

10. Her doğru her yerde söylenmemelidir.

11. Yapılan iyiliği karşılıksız bırakmamak gerekir.

4.1.3. Hintli Bezirgân Hikâyesi (Birinci Gece)

Hâce Said sefere çıkınca karısı Mâhîşeker'e önemli konularda tûtîye danışmasını öğütler. Mâhîşeker bu sözü hatırlayarak sevdiği adama, beyzadeye, gitmeden önce Tûtî-i Kâmil'e danışır. O da Mâhîşeker'in beyzadeye gitmesini engellemek için her gece bir hikâye anlatmaya başlar. Birinci gece Mâhîşeker'e Hintli bezirgân hikâyesini anlatır.

Özet

Hindistanlı bir bezirgânın babasından kalma akıllı bir tûtîsi vardır. Bezirgân bu tûtîyi evine bekçi tayin eder ve tûtî, bezirgânın evinde ne olup bitiyorsa ona anlatır. Günlerden bir gün bezirgân, evini ve karısını tûtîye emanet ederek tûtînin önerisiyle Horasan'a gider. Bezirgânın karısı, kocası yokken yakışıklı bir gence âşık olur. Bezirgân evine döndüğünde tûtî, karısının onu aldatması dışında bütün olup biteni bezirgâna anlatır. Bezirgân yakın dostlarından karısının yaptıklarını öğrenir ve ona karşı soğuk davranmaya başlar. Bu durumu hisseden karısı, tûtînin bezirgâna her şeyi anlattığını düşünerek kanatlarını ve kuyruğunu yolup dışarı atar ve bezirgâna da tûtîyi kedinin kaptığını söyler. Evsiz barksız kalan tûtî bir puthaneye sığınır ve burada keşişlerin yediği ekmeklerden dökülen kırıntılarla beslenir. Bezirgân, karısına daha fazla dayanamayıp evden kovar. Bezirgândan korkan herkes hatta sevdiği genç bile onu evine almaz. Hâtun, puthaneden başka sığınacak bir yer bulamaz ve orada putlara tapar. Bu sırada tûtî bir köşeden hâtunu izler. Hâtun, bir gece perişan bir hâlde putlardan birine yalvararak ağlamaya başlar. Tûtî de putlardan birinin arkasına saklanıp hâtunun dualarını kabul ettiğini, bezirgânın gönlünü yeniden kendisine meylettireceğini söyler. Bunun için hâtundan kaşlarını, kirpiklerini ve saçlarını kesmesini ister. Hâtun, tûtînin dediklerini yapar. Bunun üzerine tûtî saklandığı yerden çıkar ve hâtunun kendisine haksızlık ettiğini, bu yüzden başına bunların geldiğini, aynı zamanda bir puta inanacak kadar da ahmak olduğunu söyler. Hâtuna İslam dinini kabul etmesini öğütler ve Hâtun da bunu kabul eder. Tûtî, hâtunu alarak bezirgânın evine gider. Bezirgân tûtînin ölmediğini görünce çok sevinir. Tûtî de aslında öldüğünü ama haksızlığa uğrayan karısının duasıyla yeniden canlandığını söyleyince bezirgân "Hiç ölen biri yeniden canlanır mı?" diye sorar. Bunun üzerine tûtî ona Hz. İbrahim'in hikâyesini anlatır.

Hikâyeden etkilenen bezirgân, putlarının aciz olduğunu söyleyip o da tûtînin söylediği kelime-i şehâdeti tekrar ederek İslam dinini kabul eder ve karısını affeder.

Epizotlar

1. Hintli bir bezirgânın feraset sahibi tûtîsi, bezirgân evde yokken eve göz kulak olup bezirgân geldiğinde evle ilgili durumları anlatır.
2. Bir gün bezirgân Horasan'a gider.
3. Bezirgânın karısı, kocası yokken bir delikanlıya âşık olur.
4. Bezirgân eve döndüğünde tûtî, karısının durumu hariç bütün her şeyi anlatır.
5. Bezirgân karısının durumunu dostlarından öğrenir ve karısına karşı soğuk davranır.
6. Karısı bu durumu tûtînin söylediğini düşünüp tûtînin kanadıyla kuyruğunu yolarak tûtîyi dışarı atar ve kocasına da tûtîyi kedinin kaptığını söyler.
7. Tûtî bir puthaneye sığınır.
8. Bezirgân karısına daha fazla tahammül edemez ve onu evden kovar.
9. Karısı da puthaneye sığınır ve orada putlardan medet umar.
10. Bir gece karısı ağlayıp sızlarken tûtî, putlardan birinin arkasına gizlenir ve eğer dediklerini yaparsa onun duasına karşılık vereceğini söyler.
11. Hâtun, tûtînin istediği gibi saçlarını, kaşlarını ve kirpiklerini keser.
12. Tûtî saklandığı yerden çıkarak hâtuna kendisine haksızlık ettiği için başına bu işlerin geldiğini ve bir puta inanacak kadar da ahmak olduğunu söyler.
13. Tûtî, hâtuna İslam dinine girmesini söyleyince hâtun bunu kabul eder.
14. Tûtî, hâtunu alarak bezirgânın evine gider ve bezirgândan hâtunu affetmesini ister.
15. Bezirgân, hâtunu affeder ve tûtînin anlattığı "Hz. İbrahim'in Hikâyesi"nden etkilenerek o da İslam diniyle müşerref olur.

İletiler

1. Eşler birbirine karşı sadık olmalıdır.
2. Bir olayın iç yüzünü, aslını bilmeden hareket edilmemelidir.

3. Hayvanlara karşı merhametli olmak gerekir.
4. Yalan söylemek kötü bir davranıştır.
5. Putlara tapmak ve onlardan medet ummak cehalettir.
6. Anlatılanlardan ders çıkarıp ibret alarak hak yol bulunabilir.

4.1.4. Hz. İbrahim'in Hikâyesi

Özet

Hz. İbrahim birbirinden ayrılmış olan bedenlerin nasıl toplanıp bir araya geldiğini merak eder ve Allah'a yalvararak bu durumu kendisine göstermesini ister. Yüce Allah duasına icabet eder ve dört kuş alarak (güvercin, hurus, ördek ve karga) kuşların başlarını kesmesini, kuşları dörde bölüp dört dağın tepesine koymasını ve sonra da onları çağırmasını ister. Hz. İbrahim denileni yapar ve dört kuşun uçarak önünde birleştiklerini görür.

Epizotlar

1. Hz. İbrahim parçalanan vücutların nasıl bir araya geleceğini merak ederek Allah'a yalvarır.
2. Allah-u Teâlâ onun bu duasına karşılık vererek dört kuşun başını kesip dört dağın tepesine koymasını ve sonra onları çağırmasını ister.
3. Kuşları çağırın Hz. İbrahim her birinin uçarak önünde parçalarının birleştiğini görür.

İletiler

1. Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter.
2. İnsan bazı şeyleri bilse bile kalbinin tatmin olması için gözüyle görmek ister.
3. Allah-u Teâlâ kullarının dualarına karşılık verir.

4.1.5. Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım Hikâyesi

Özet

Tebrizli bir padişahın Asım adında akıllı bir veziri vardır. Bir gün Hint padişahı Tebriz'e elçiler yollar. Vezir Asım da bu elçileri sarayda ağırlar. Padişahın Gül-feşân

adında güldüğünde meclisi gül bahçesine çeviren nedimini de davet eder. Gül-feşân yolda gelirken çirkin bir adamın çok sevinçli olduğunu görür ve sevincinin sebebini sorar. Adam da Gül-feşân adında birinin karısıyla aşk yaşadığını, padişahın Gül-feşân'ı saraya çağırdığını ve bu sayede sevgilisiyle rahatça görüşeceği için sevindiğini söyler. Gül-feşân vezirin adamlarından korktuğu için geri dönemez. Saraya gelir ama akli sürekli karısında olduğu için yüzü bir türlü gülmez. Bu duruma sinirlenen vezir Asım, padişaha Gül-feşân'ın kendilerini misafirlerin yanında mahcup ettiğini, gülüp meclisi gülistana çevirmediğini söyler ve vezir, Gül-feşân'ı zindana hapseder (Atalas, 2010: 18).

Gül-feşân'ın kaldığı zindan vezirin kaldığı yere yakındır. Pencereden dışarı bakınca vezirin karısı Meh-izâr ile filcibaşının oynaşmalarını görür. Bu duruma o kadar çok güler ki hapisane gül bahçesine döner. Bekçiler durumu vezire söyleyince vezir, olan biteni padişaha anlatır. Vezir Asım ile Meh-izâr bahçede gezerken cariyelerden biri çeşitli çiçeklerden oluşan bir demeti yanlarına getirir. Meh-izâr, hemen arkasını dönerek yüzünü cariyeden saklar. Vezir, bunun sebebini sorunca da yüzünü kendisinden başka kimsenin görmesini istemediğini belirtir. Vezir de karısının çok saf ve temiz olduğunu düşünür. O sırada bahçedeki bülbül, Meh-izâr'ın ikiyüzlülüğüne daha fazla dayanamaz ve öyle bir güler ki bütün herkes onun gülmesini iştir. Vezir Asım bu durumdan çok rahatsız olur ve vesveseye düşer. Kuşun bu gülüşünün sebebini bulmaya azmeder. Durum padişaha kadar intikal eder. Padişah bütün ulemayı toplayıp kuşun gülme sebebini araştırır ama kimse bilemez. Sonunda zindandaki Gül-feşân, kuşun gülme sebebini bildiğini söyler. Padişahın huzuruna çıkarak önce kendisinin gülme sebebini ardından da kuşun gülme sebebini anlatır. Padişah ibret olsun diye Gül-feşân'ın karısı ile çirkin suratlı adamı, Meh-izâr ve filcibaşığı astırır.

Epizotlar

1. Tebrizli padişahın akıllı veziri Asım, Hint padişahının yolladığı elçileri sarayda ağırlar.
2. Güldüğünde bulunduğu meclisi gül bahçesine çeviren padişahın nedimi Gül-feşân'ı da davet eder.
3. Gül-feşân'ın yolda gördüğü kötü adam, Gül-feşân'ın karısıyla aşk yaşadığını, şu an Gül-feşân'ın saraya davetli olduğunu, bu yüzden de karısıyla rahatça görüşebileceği için çok mutlu olduğunu söyler.

4. Gül-feşân vezirin adamlarından korktuğu için geri dönemez ama saraya vardığında da yüzü hiç gülmez.
5. Bu duruma sinirlenen vezir olanları padişaha anlatarak Gül-feşân'ı zindana atar.
6. Gül-feşân zindanda vezir Asım'ın karısı Meh-izâr ile filcibaşının arasında ilişki olduğunu fark edince öyle bir güler ki her yer gül bahçesine döner.
7. Vezir Asım ile karısı, bahçede dolaşırken Meh-izâr yanlarına gelen cariyeden yüzünü saklayarak sadece yüzünü kocasının görmesini istediğini söyler.
8. Meh-izâr'ın bu riyakârlığını gören bahçedeki bülbül öyle bir güler ki herkes bu gülmeyi işitir.
9. Durumdan vesvese duyan vezir, kuşun gülme sebebini araştırır.
10. Olayı öğrenen padişah, bütün ulemaya bu gülmenin sebebini sorar.
11. Hiç kimse bilemeyince zindandaki Gül-feşân, olayı bildiğini söyleyerek padişahın huzurunda önce kendisinin ardından da bülbülün gülme sebebini söyler.
12. Padişah da herkese ders olsun diye Meh-izâr ve filcibaşını, Gül-feşân'ın karısı ile çirkin adamı astırır.

İletiler

1. Yalan, er ya da geç bir gün ortaya çıkar.
2. Hiçbir kötülük cezasız kalmaz.
3. Riyakârlık kötü bir davranıştır.

(İkinci Gece)

Ertesi gece Mâhişeker tûtînin kafesinin yanına gelerek bir gün önce söz verdiği hikâyeyi anlatmasını ister. Tûtî de beyzadeyi bekletmemesini, anlatacağı hikâyenin zaten kısa olduğunu söyler ancak Mâhişeker'in ısrarı üzerine anlatmaya başlar.

4.1.6. Cevher-şinas ile İbnulgayb Hikâyesi

Özet

Yemen’de Cevher-şinas adlı bir bezirgân vardır. Bu bezirgân sahrada gezerken bir kelle görür ve kellenin alnında “Bu kelle diri iken seksen âdemin ölmesine sebep olup vefatından nice sene geçmesine rağmen seksen âdemin ölmesine sebep olacaktır.” yazılıdır. Cevher-şinas bu kellenin bir padişahın celladına ait olduğunu düşünerek alıp eve getirir ve bir hokkanın içine koyar. Kelleyi kızına emanet ederek kendisi uzun bir sefere çıkar. Cevher-şinas evde yokken kızı hokkaya baktığında bir avuç toprak görür. Toprağın tadına bakınca Hz. Meryem misali el değmeden hamile kalır, bir oğlu olur ve adını İbnulgayb koyar. Babası seferden dönünce olanları babasına anlatır. Babası da durumu bildiği için kızını affeder.

Bir gün şehre bezirgânlar gelir ve değerli cevherler satarlar. Cevher-şinas bu cevherlerden alıp eve gelir ancak İbnulgayb bunların cevher değil değersiz boncuk olduğunu söyler. Cevher-şinas aldıklarını tekrar bezirgânlara götürür ve geri verir. Bezirgânlar kendilerinin bile anlamadığı cevherlerin boncuk olduğunu anlayan kişiyi çok merak ederler ve Cevher-şinas’tan kendilerine yardımcı olması için İbnulgayb’ın yanlarında gelmesini isterler. Cevher-şinas izin vermese de İbnulgayb gönüllü olduğu için bezirgânlarla gider. Bir şehre varırlar. Bu şehirde bir padişah ile Kambin adında bir veziri, bu vezirin de kırk cariyesi vardır. Kambin, Kamcuy adındaki cariyeyi diğerlerinden daha fazla sever ve onların başı tayin eder. Bir gün veziri ile Kamcuy bahçede otururken cariyeler balık avlayıp canlı olanları bir leğenin içine atıp bunu da Kambin’e getirirler. Bu esnada Kamcuy başını örtüp yüzünü çevirerek leğende erkek balıkların olabileceğini ve bunların namahrem olduğunu söyleyerek riyakârca davranır. Kamcuy’un bu hâline leğendeki balıklar güler ve Kambin bu durumdan şüphelenir. Bütün ulemayı toplayıp balıkların gülme sebebini araştırır ancak kimse buna cevap veremeyince İbnulgayb’a sorarlar. İbnulgayb da leğendeki balıklara biraz baktıktan sonra kırk cariye’nin kırkının da odasında bir yiğit sakladığını ve bunların öncülüğünü de Kamcuy’un yaptığını söyler. Kambin hem kırk cariyeyi hem de kırk yiğidi katleder. Kamcuy’un yalancılığı yüzünden hepsi ölür.

Epizotlar

1. Cevher-şinas adlı bir bezirgân sahrada bulduğu kelleyi eve getirerek bir hokkanın içine koyar.

2. Kendisi sefere çıkınca kızı hokkanın içine baktığında bir avuç toprak görerek bunun tadına bakar ve hamile kalır.
3. Doğan çocuğun adını İbnulgayb koyarak babası geldiğinde olanları anlatır.
4. İbnulgayb, Cevher-şinas'ın şehre gelen bezirgânlardan aldığı cevherlerin değersiz boncuk olduklarını fark edince bezirgânlar İbnulgayb'ı ticaret için yanlarında götürmek isterler.
5. İbnulgayb'ın da isteğiyle sefere çıkararak bir şehre varırlar.
6. Bu şehirde Kambin adında bir vezirin kırk cariyesi vardır.
7. İçlerinden Kamcuy adlı cariye çok sevmesine rağmen bu cariye ikiyüzlü davranır.
8. Kambin ile bahçede gezerken leğendeki erkek balıklardan yüzünü gizlediğini iddia ederek Kambin'e karşı kendisini namuslu göstermeye çalışır.
9. Bu duruma leğendeki balıkların gülmesiyle Kambin şüphelenir ve bunun sebebini araştırır.
10. Sebebi ortaya çıkaran İbnulgayb, kırk cariye'nin odalarında kırk yiğit sakladıklarını ve bunun başını da Kamcuy'un çektiğini söylemesi üzerine Kambin hepsini öldürür.

İletiler

1. Emanete ihanet edilmemelidir.
2. Merak insanın başına belalar açabilir.
3. Yalancılık ve ikiyüzlülük kötü bir davranıştır.
4. Bir kişinin yaptığı hata herkese mal olabilir.

4.1.7. Camas Şah ile Tûtî Hikâyesi

Özet

Mısır'da Camas Şah adlı bir padişahı vardır. Bir gün tûtîsi Zebanaver'e şimdiye kadar çok güzel bir kız görüp görmediğini sorar. Tûtî de Şam valisinin kızının eşsiz güzelliğini anlatınca padişah daha kızı görmeden âşık olur. Padişah, tûtîye eğer kız dediği gibi güzelse ona ihsanda bulunacağını söyler. Zebanaver, kızın Sühanperver

adında dişi bir tûtîsi olduğunu, eskiden onunla sevgili olduklarını ve o tûtîyle kendisini aynı kafese koymasını ister. Padişah, şam valisinden kızını eyiziyle ister ve gerçekten kızın anlatılandan daha güzel olduğunu görünce sözünü tutarak tûtîleri aynı kafese koyar. Sühanperver ve Zebanaver biraz hasret giderdikten sonra vefasız oldukları konusunda konuşmaya başlarlar. Zebanaver, kendisini vefasızlıkla sulamamasını söyleyerek Hemenâz ile Behzad hikâyesini anlatır.

Epizotlar

1. Mısır padişahı Camas şah'ın tûtîsi ile sohbet ederken şam valisinin çok güzel bir kızı olduğunu öğrenip kızı âşık olur.
2. Bu kız gerçekten çok güzelse tûtîye iyilikte bulunacağını söyleyerek kızı şam valisinden ister.
3. Gerçekten kızın çok güzel olduğunu görünce tûtîye verdiği sözü tutarak eski sevgili olan kızın ttîsini kendi ttîsiyle aynı kafese koyar.

İletiler

1. Verilen sözü tutmak gerekir.
2. Vefalı olmak önemli bir değerdir.

4.1.8. Hemenâz ile Behzad Hikâyesi

zet

Serendib sahilllerinde Behzad adında bir bezirgân ve bu bezirgânın Hemenâz adında bir karısı vardır. Behzad bir gün ticaret için sefere çıkar. Hemenâz onun yokluğunda bir gence âşık olur ve gencin evine gitmeye başlar. Kocasını seferden döner ancak Hemenâz onun dönüşünden hoşnut değildir çünkü sevgilisine gidememektedir. Bir gün kocasına uyku habı verip sevdiği adama gider ancak ikisi aynı evde yakalanır. Hemenâz serbest bırakılır, genç adam ise o şehrin âdetine göre asılır. Daha tam canı çıkmamışken genç adam, Hemenâz'ı yanına çağırıp son bir kez görmek onu istediğini söyler. Hemenâz eğilince başına gelenlerden onu sorumlu tuttuğu için can havliyle kadının burnunu ısırır. Hemenâz ne yapacağını şaşır. Her tarafı kan içinde eve gider ve kocasının kıyafetlerine kanı sürerek burnunu kocasının ısırđını söyler. Hiçbir şey hatırlamayan kocası kadını huzuruna çıkarılır ve burnunun kesilmesine karar verilir. Bu sırada son âna kadar Hemenâz'ı takip eden ve bütün olanları gören bir hırsız vardır ve

bu hırsız her şeyi kadıya anlatır. Kadı hırsızın sözüyle hareket etmeyeceğini söyleyince hırsız, mahkemedekileri asılan gencin yanına götürerek gencin ağzının içinde Hemenâz'ın burnunu gösterir. Kadı burnu görünce Hemenâz'ın yalan söylediğini anlar.

Epizotlar

1. Hemenâz adındaki kadın kocası Behzad seferdeyken bir gence âşık olur.
2. Kocasını döndüğünde de gençle buluşmaya devam eden Hemenâz sonunda gençle aynı evde yakalanırlar.
3. O şehrin âdetine göre genci asıp Hemenâz'ı serbest bırakırlar.
4. Genç; son bir kez Hemenâz'ı görmek için eğilmesini isteyip burnunu ısırınca Hemenâz can havliyle eve koşarak kanını, kocasının kıyafetlerine sürüp burnunu kocasının ısırıldığını söyler.
5. Kadı'nın huzuruna gittiklerinde o âna kadar sürekli Hemenâz'ı takip ederek her şeyi bilen hırsız gelip bütün olanları kadıya anlatır.
6. Kadıyı asılan gencin yanına götüren hırsız; gencin ağzında Hemenâz'ın burnunu kadıya göstererek Hemenâz'ın yalan söylediğini, kocasının suçsuz olduğunu kanıtlar.

İletiler

1. Eşler arası sadakat önemlidir.
2. Yalan ve iftiradan sakınmak gerekir.
3. Bir konu iyice araştırılıp incelendikten sonra hüküm verilmelidir.

4.1.9. Merd-i Canbaz Hikâyesi

Özet

Merd-i Canbaz bir gün Horasan padişahının huzuruna çıkıp veziri yüzünden memleketini ailesiyle terk ettiğini söyler ve padişahın iş ister. Padişah ise ona iş veremeyeceğini ancak hazineden fakirler için ayrılmış maldan ona verebileceğini söyler. Merd-i Canbaz kendisinin ilim irfan sahibi biri olduğunu söyleyince padişah da onu kapısında bekçi tayin eder. Kendisine yıllık yirmi bin altın verilecektir ve bunun karşılığında da asla uyumayacaktır. Merd-i Canbaz dört yıl boyunca bu görevini bir gün olsun aksatmaz. Bir gün sahra tarafından bir ses duyulur. Merd-i Canbaz sesin ne olduğunu

anlamak için yola çıkar, padişah da onu takip eder. Canbaz ay yüzlü bir güzele rastlar. Güzel ona kendisinin Horasan padişahının ömrü olduğunu söyler ve padişahın ömrünün tekrar hayat bulması için Merd-i Canbaz'dan ve ailesinden canını ister. Merd-i Canbaz, hâtonu ve iki çocuğu "Canımız padişahın canına feda olsun." derler. Onların bu samimiyetinden dolayı Cenâb-ı Hak padişah ile onları affeder ve canlarını bağışlar. Merd-i Canbaz saraya tekrar döndüğünde padişah bütün olanları bildiği için onu başvezirliğe getirerek ödüllendirir.

Epizotlar

1. Merd-i Canbaz adlı ilim ve irfan sahibi kişi padişah'tan iş ister.
2. Padişah onun zayıflığına gülererek iş vermek istemeyip sadece para yardımında bulunmak ister.
3. Merd-i Canbaz dış görünüşe aldanmayıp asıl cevherin insanın içinde olduğunu söyleyince padişah onu kendisine bekçi tayin eder.
4. Bir gün sahra tarafından duyduğu sesin ne olduğunu anlamak için giden Merd-i Canbaz bir güzelle karşılaşır.
5. Güzel, ona padişahın ömrü olduğunu kendisinin ve ailesinin canını verdiği takdirde padişahın canını almayacağını söyler.
6. Merd-i Canbaz ve ailesi bunu kabul edince Cenab-ı Hak samimiyetinden dolayı ömürlerini onlara geri verir.
7. O âna kadar Merd-i Canbaz'ı takip eden padişah her şeyi gördüğü için Merd-i Canbaz'ı ödüllendirerek başvezirliğe getirir.

İletiler

1. İnsanların dış görünüşüne bakarak karar verilmemelidir.
2. Samimi olmak her zaman kazandırır.
3. Yapılan iyilikler ve fedakârlıklar karşılıksız kalmaz.
4. İşini hakkıyla yerine getirenler daha üst mertebelere ulaşırlar.

(Üçüncü Gece)

Mâhişeker bu kez daha büyük bir istekle sevdiğinin yanına gitmek üzere tûtînin yanına gelir. Tûtî bu kez ona başka bir hikâye anlatarak onu gitmekten alıkoyar.

4.1.10. Nişaburlu Güzel Hikâyesi

Özet

Nişabur'da güzelliği dillere destan bir kız vardır. Yine orada şöhreti dillerde gezen bir delikanlı bu güzele âşık olur ve yüzünü bir kez görmek ister. Kız, delikanlıya arkadan kız kardeşinin geldiğini ve onun kendisinden daha güzel olduğunu söyleyince delikanlı arkasına bakarak güzelin kız kardeşini aramaya başlar. Bunun üzerine Nişaburlu güzel de delikanlının aşkına sadık biri olmadığını anlar.

Epizotlar

1. Nişaburlu güzel kendisine âşık olan delikanlı yüzünü görmek isteyince arkadan gelen kız kardeşinin kendisinden daha güzel olduğunu söyler.
2. Delikanlı, arkasına bakıp kızını arayınca Nişaburlu güzel onun sadık biri olmadığını anlar.

İletiler

1. İnsan karşısındakine inanmakta acele etmemeli, uyanık davranmalıdır.
2. İnsanları tecrübe edip onlar hakkında bir karara varmak daha doğru olur.

4.1.11. Kuyumcu ile Dülger Hikâyesi

Özet

Azerbaycan'da birbiriyle dost olan bir dülger ve kuyumcu vardır. Bir gün bu iki dostun işleri iyi gitmez ve fakir düşerler. İki dost, Rum diyarında bir kiliseye varır. Bu şehrin halkı putlara taptığı için dülger burada ağaçtan putlar yaparak geçimlerini sağlarlar. Bir müddet sonra dülger ve kuyumcu rahip kılığına girerek Konstantiniyye şehrinde bir kiliseye gelirler. Bir gün Rum kayseri büyük bir ziyafet düzenleyerek bu iki dostu da çağırır ancak onlar ibadet etmeyi tercih ettiklerini söyleyerek davete katılmazlar. Herkes ziyafetteyken kilisede som altından yapılan putu kaçırmak için şehrin çıkışında bir yere gömerler. Halk putun yerinde olmadığını anlar ancak bunların rahip olduğundan dolayı asla kuyumcuyla dülgerden şüphelenmez. Kuyumcu ile dülger "Mabudumuz olmazsa biz de burada duramayız." diyerek gömdükleri putu da alarak kendi şehirlerine gelirler. Altın, kuyumcuya kalır ve taksimi her zaman o yapar ancak bir müddet sonra altının bittiğini söyleyerek dülgeri kandırır. Dülger, dostunun yalan söylediğinin farkındadır ama sesini çıkarmayarak o da ona bir oyun oynar. Bir gün

dülger, kuyumcuyla iki çocuğunu yemeğe çağırır. Kuyumcu yemekten sonra işe gideceğini söyleyince dülger, iki çocuğunun biraz daha kalmasını ister. Dülgerin ağaçtan heykelini yaparak iki ayı getirir ve dülgerin omuzlarına et parçaları koyarak ayıları besler. Dülger kuyumcunun çocuklarını evin bir köşesine saklar. Akşam dülger gelip çocuklarını bulamayınca iki dostun araları bozulur ve birbirlerine düşman olurlar. Olay kadiya intikal eder. Dülger, çocukların ayı yavrularına dönüştüğünü söyleyerek onları mahzene götürür. Ayı yavruları dülgeri görür görmez suretine alıştıkları için hemen kuyumcunun boynuna sarılır. Herkes olanlara şahit olup dülgerin haklı olduğuna inanır. Kuyumcu yaptığı yanlışın farkına vararak dülgere aldığı altınları geri vereceğini söyler ancak açgözlülüğü yüzünden dülgerle dostlukları biter.

Epizotlar

1. Birbiriyle dost olan bir dülgerle kuyumcunun işleri iyi gitmeyince fakir düşerek Rum şehrine gitmeye karar verirler.
2. Gittikleri şehrin halkı putlara taptığı için işinde mâhir olan dülger, ağaçtan putlar yaparak para kazanıp kendilerinin de kâfir olduğuna halkı inandırır.
3. Rum kayserinin düzenlediği büyük ziyafete dülgerle kuyumcu katılmayıp kilisede bulunan som altından putu kaçırap şehrin çıkışına gömerler.
4. Putun çalındığı anlaşılınca iki dost feryat figan kopararak mabutları olmadan o şehirde kalamayacaklarını söyleyip çaldıkları putla birlikte memleketlerine gelirler.
5. Altın kuyumcуда kalır ve kuyumcu paylaşımını kendisi yapar.
6. Kuyumcu dostunu kandırarak altının bittiğini söyleyince dülger yalan söylediğini anlar ama ses çıkarmayıp o da ona bir oyun oynar.
7. Kuyumcuyu çocuklarıyla yemeğe çağıran dülger, kuyumcunun işi çıkması üzerine çocuklarının biraz daha kendisiyle kalması konusunda kuyumcuyu ikna eder.
8. O gittikten sonra kuyumcunun suretinde ağaçtan bir heykel yaparak iki ayı getirip heykelin omzuna koyduğu et parçalarıyla ayıları besler.

9. Dülger, çocukları evin bir köşesine saklayıp akşam gelen kuyumcuya göstermeyince araları bozular ve düşman olurlar.
10. Kadiya giderek olanları anlattıklarında dülger çocukların iki ayağa dönüştüğünü söyleyerek onları mahzene götürür.
11. Ayılar kuyumcunun heykeline alışmış oldukları için hemen kuyumcunun boynuna atlayıp sarılırlar.
12. Herkes dülgerin doğru söylediğine inanınca kuyumcu hatasını anlayıp dülger aldıkları altınları geri vereceğini söyler ancak dostlukları da bozular.

İletiler

1. Hırsızlık kötü bir davranıştır.
2. Ne olursa olsun yalan söylememek ve ikiyüzlü davranmamak gerekir.
3. Açgözlü hareket edilmemelidir çünkü gerçekler bir gün ortaya çıkar ve adalet mutlaka tecelli eder.
4. Dostlukları zedeleyecek basit hesaplardan kaçınmak gerekir.
5. Son pişmanlık fayda etmez.

(Dördüncü Gece)

O gün de Mâhişeker tûtînin yanına gelerek nasihatlerini kendisinden esrigememesini söyleyerek ondan kendisine sâdık kalmasını ister. Tûtî de bu konuda Merd-i Sipâhi'nin hâtunu gibi olacağını söyleyerek şu hikâyeyi anlatır:

4.1.12. Sipâhimend Hikâyesi

Özet

Merd-i Sipâhi bütün işini gücünü bırakarak kendisini dünya güzeli eşine adar ancak böyle olunca bir müddet sonra malını ve mülkünü tüketir. Hâtunu kocasına nasihatte bulunarak fakirliğin ayrılıktan daha zor olduğunu, kocasının yerinin devletlilerin yanı olduğunu söyleyip kendisini yalnız bırakarak padişahın hizmetine girmeye ikna eder. Kocasını kendisini yalnız bırakmak konusunda tereddüt edince bu konuda rahat olmasını, atalarının temiz olduğunu ve o yokken şeytana uymayacağını söyler.

Merd-i Sipâhi'nin hâtunu, Merd-i Sipâhi'ye bir gül verip bu gülün yaz kış taze kalacağını ancak ona ihanet ederse gülün solacağını söyler. Sipâhi de yakın yerde bir şehzâdenin hizmetine girer. Şehzâde sürekli Merd-i Sipâhi'nin elinde bir gül olduğunu görür. Başlangıçta gülü bahçeden kopardığını zanneder ancak kış gelip de gülü tekrar Merd-i Sipâhi'nin elinde görünce sebebini sorar. O da gülü eşinin verdiğini ve onun iffetinin bir alameti olduğunu söyleyince şehzâde onunla dalga geçer. Aslında zevcesinin onu aldattığını, böyle bir yalanın ancak büyüyle olacağını söyler. Şehzâde söylediklerini kanıtlamak için Hasip ve Nesip adındaki iki kardeşi Sipâhi'nin hâtununun yanına gönderir. Hasip evin yakınlarına geldiğinde bir kocakarıyla konuşarak hâtunu kendisiyle görüşmeye ikna etmesini ister. Kocakarı, hâtuna durumu anlatınca hâtun vaziyeti anlar ancak yine de Hasip ile görüşmeyi kabul eder. Hasip eve gelince ilk gün kocakarıya bulduğu hâtunu beğenmediğini söylese de ikinci gün yemekten sonra soyunmaya başlar. Hâtun büyük kardeşinin kapıda olduğunu söyleyerek Hasip'i çıplak bir şekilde mahzene kapatır. Ona ölmeyecek kadar ekmek ve su verir. Şehzâde, Hasip'ten haber alamayınca Nesip'i yollar ancak onun da başından aynı şeyler geçer. Şehzâde, Sipâhi'ye onunla memleketine gitmek istediğini bildirince Sipâhi, hâtununa hazırlık yapması için haber yollar. Hâtun, Hasip ile Nesip'e önemli misafirlerinin geldiğini ve eğer kadın kılığına girip kendisine hizmet ederlerse onları serbest bırakacağını söyler. Hasip ile Nesip, kadın kıyafetleriyle şehzâdenin huzuruna çıkınca olan biteni şehzâdeye anlatırlar. Şehzâde, hâtuna karşı mahcup olur ve onun aklı ve feraseti karşısında hayran kalır. Hâtuna türlü ihsanlarda bulunup Sipâhi'yi de yanına alır.

Epizotlar

1. Merd-i Sipâhi bütün gününü çok güzel hâtunıyla geçirip elinde ne var ne yoksa tüketir.
2. Bunun üzerine karısı fakirliğin daha kötü olduğunu, kendisini yalnız bırakarak devletlilerin yanında yer alması gerektiğini söyler.
3. Merd-i Sipâhi'ye bu konuda rahat olmasını, özünün temiz olduğunu ve asla şeytana uymayacağını söyleyerek onu rahatlatır.
4. Hâtun kocasına bir gül vererek o gülün yaz kış taze kalacağını sadece ihanet ettiği zaman solacağını söyleyip onu şehzâdenin hizmetine yollar.
5. Şehzâde Sipâhi'nin elindeki gülü görüp sebebini sorunca Sipâhi, durumu anlatır ancak şehzâde Sipâhi ile dalga geçer.

6. Şehzâde böyle bir yalanın olmayacağını Sipâhi'ye söyleyerek bunu kanıtlamak için Sipâhi'nin karısının yanına Hasip ile Nesip adında iki adam gönderip kadını denemek ister.
7. Sipâhi'nin karısı kendisine oynanan oyunun farkına varıp Hasip ile Nesip'i oyuna getirerek onları mahzene kapatır.
8. Şehzâde her iki adamdan da haber alamayınca Sipâhi'yi de yanına alıp hâtunun yanına giderler.
9. Hâtun, Hasip ile Nasip'e kadın elbisesi giydirip onları şehzâdenin huzuruna çıkararak bütün olanları anlattırır.
10. Şehzâde duydukları karşısında hem çok utanır hem de hâtunun akıl ve ferasetine hayran kalıp ona çeşitli iyiliklerde bulunarak Sipâhi'yi de emrine alır.

İletiler

1. Her konuda ölçülü olmak gerekir.
2. İnsan önce rızkını arayıp onun derdine düşmeli, daha sonra diğer meşguliyetlerine bakmalıdır.
3. İnsanlara karşı ön yargılı olmamak gerekir.
4. İnsan her şeye inanmamalı, uyanık davranmalıdır.
5. Eşler arası sadakat önemlidir.

4.1.13. Merd-i Mücerreb Hikâyesi

Özet

Bezîrgânın biri, kadınların ahvâlini çok merak edip daima onların durumunu sorar. Bir gün ticaret için gittiği yerde şehvetini teskin etmek amacıyla annesi kötü yolda olan bir kızı nikahına alır. Bir müddet sonra bezîrgânla kızın başka bir şehre gitmesi gerekir. Bütün eşyaları yüklenip kızı da bir deveye bindirirler. Köprüye vardıklarında deve kervanının önündeki deveyi bir türlü köprüden geçiremezler. Bunun üzerine kız, önce kendi devesini köprüden geçirmelerini söyler. Ondandır bütün kervan o köprüden geçer. Bezîrgân bunu nasıl yaptığını kıza sorduğunda kız; köprüden ilk geçen devenin o devenin annesi olduğunu, yavrusunun da annesi geçtikten sonra geçtiğini söyleyerek yavrunun her zaman anneye tâbi olacağını belirtir. Bezîrgân kızın

bu sözü üzerine kızın da kötü yolda olan annesine çekeceğini düşünerek kızın nikahını geri verip annesine yollar.

Merd-i Sipâhi'nin karısı kocasına bu hikâyeyi anlattıktan sonra kendi aslının temiz olduğunu söyleyerek “Merhûme Hâtun” hikâyesini anlatır.

Epizotlar

1. Kadınların hâlini çok merak eden bezirgânın biri annesi kötü yolda olan bir kızı nikahına alır.
2. Bir gün başka bir memlekete gitmeleri gerekince bütün eşyaları develere yükleyip kızı da bir deveye bindirirler.
3. Köprüye vardıklarında bir türlü deveyi geçiremeyince kız önce kendi devesini geçirmelerini söyler.
4. Ardından diğer develer geçince bezirgân kıza bunu nasıl yaptığını sorar.
5. Kız, ilk geçen devenin diğer devenin annesi olduğunu, kişinin annesinin yolunda olacağını söyler.
6. Bunun üzerine bezirgân kızın da annesi gibi kötü yolda olacağını düşünerek kızı nikahından düşürür.

İletiler

1. İnsanlara ön yargılı davranmamak gerekir.
2. Hiç kimse bir başkasının işlediği suçtan dolayı yargılanmamalıdır.

4.1.14. Merhûme Hâtun Hikâyesi

Özet

Türkistan'da Merd-i Salih adında bir tüccar vardır. Merd-i Salih hacca gidince karısı Merhûme Hâtun'u kardeşi Nessac'a emanet eder. Nessac ona âşık olur ve ona kavuşmak talep eder. Merhûme buna razı olmayınca Nessac, Merhûme'ye iftira atarak onu recmettirir. O sırada oradan geçen bir Arabî, Merhûme'yi kurtarır ancak o da Merhûme'ye âşık olur. Onu alıp evine getirir ama Merhûme ona da meyletmez. Bu kez evde Arabî'nin yardımcısı Merhûme'ye âşık olur. Merhûme onu da reddedince yardımcı, Arabî'nin çocuğunu öldürür ve Merhûme'nin üstüne atar. Arabî, Merhûme'yi dinleyip ona inanır ancak karısının ona bir şey yapmasından korkarak Merhûme'ye

harçlık verip onu gönderir. Merhûme bir şehre vardığında borcunu vermediği için darağacında asılmak üzere olan bir gence üzerindeki tüm parayı vererek yardım eder ve onu asılmaktan kurtarır fakat genç de Merhûme'ye âşık olur. Merhûme ona da karşılık vermez. Genç, onu cariye diye bir gemide bezirgâna satar. Bezirgân da Merhûme'ye âşık olur ve onunla birlikte olmak ister. O sırada Merhûme öyle bağırır ki gemidekiler Merhûme'yi kurtarmaya gelir ama gelen herkes Merhûme'ye âşık olur. Merhûme Cenab-ı Allah'tan kendisine yardım etmesini ister. Şiddetli rüzgârın etkisiyle gemi sahile iner ve sadece Merhûme kurtulur. Şehirdekiler büyük gemiden tek başına inen Merhûme'yi görünce başına toplanır. Merhûme kendisini burada şehrin beyine götürmelerini ister. Gemide yüklü altın ve değerli eşyalar olduğunu, bununla kendisine bir ibadethane yaptırmasını şehrin beyinden ister. Kısa süre sonra herkes Merhûme'ye şifa bulmak için gelir. Merhûme'nin kocası Merd-i Salih bu sırada hacdan gelmiştir. Nessac; Merhûme'nin zina yaptığını, ihanet ettiğini ve bu yüzden recmedilerek öldüğünü söyler. Kardeşinin söylediklerine inanan Merd-i Salih, kör olan kardeşi Nessac'ı Merhûme'nin şifa dağıttığına dair namını duyduğu için ona getirir. Giderken tesadüfen Arabî ile Merhûme'nin yardım ettiği genci görüp onları da yanına alır. Onlar da amansız bir hastalığa yakalanmışlardır. Merhûme gelenlerin neden bu hastalıklara yakalandıklarını anlatmaları için bir divan kurdurur. Hepsi Merhûme'ye yaptıklarını anlatır. Merhûme o kişinin kendisi olduğunu söyleyerek onlara Allah'tan şifa diler. Merhûme ve Merd-i Salih şehrin beyinin üç gün misafiri olur ve bey bunlara birçok mal verip memleketlerine gönderir.

Epizotlar

1. Türkistan'da Merd-i Salih namında bir tüccarın Merhûme adında bir hâtunu vardır.
2. Merd-i Salih hacca gidince karısını kardeşi Nessac'a emanet eder ancak o, Merhûme ile birlikte olmak isteyip Merhûme kendisini reddedince ona iftira atarak recmettirir.
3. O sırada oradan geçmekte olan bir Arabî Merhûme'yi kurtarır ve Merhûme'ye âşık olup onunla nikah etmek isteyince Merhûme onu reddeder.
4. Arabî kendisini kız kardeşi olarak göreceğini söyleyerek evine getirir ancak bu kez de Arabî'nin yardımcısı Merhûme'ye âşık olur.

5. Merhûme onu da reddedince yardımcısı Arabî'nin çocuğunu öldürerek Merhûme'nin yaptığını söylese de Arabî, Merhûme'ye inanır.
6. Arabî, karısının Merhûme'ye zarar vermesinden korkarak ona harçlık verip evinden yollar.
7. Merhûme darağacında borcundan dolayı asılmak üzere olan bir genci kurtarmak için üzerindeki tüm parayı verir.
8. Kurtardığı genç kendisine âşık olup Merhûme onu reddedince bir geminin yanında onu cariye diye bir bezirgâna satar.
9. Bezirgân Merhûme'ye âşık olup onunla birlikte olmak isteyince Merhûme'nin feryadına gemideki herkes gelir ancak Merhûme'yi görenler güzelliğine hayran kalıp ona saldırır.
10. Merhûme, Cenab-ı Allah'tan yardım isteyince gemi, şiddetli rüzgârın etkisiyle yerle bir olur ve bir tek Merhûme kurtulur.
11. Merhûme, geminin indiği şehrin beyine sığınarak ona bütün olanları anlatıp gemide yüklü altın ve para olduğunu, onları alıp kendisine bir ibadethane yaptırmasını ister.
12. Yapılan ibadethanede Merhûme herkese şifa dağıtır.
13. Bir müddet sonra hacdan gelen Merd-i Salih kardeşi Nessac'dan karısıyla ilgili yalanları dinler.
14. Aynı zamanda kör olan Nessac'ı şifa dağıttığını duyduğu Merhûme'ye götürülen Merd-i Salih, yolda Merhûme'ye âşık olanlara rastlayıp onları da yanına alır.
15. Merhûme gelenlere neden bu hastalıklara yakalandıklarını sorunca onlar da her şeyi anlatırlar ve Merhûme bahsettikleri kadının kendisi olduğunu söyleyip herkesin içinde kendisini aklayarak onlara şifa diler.
16. Şehrin beyi Merhûme ile kocasına türlü ihanda bulunarak memleketlerine yollar.

İletiler

1. Dosdoğru olan kişinin Cenâb-ı Allah her zaman yardımcısı olur.
2. İnsan karşısına çıkan zorluklara göğüs gerdiğinde sonunda felaha kavuşur.
3. Yalan, iftira ve kötölük er geç sahibine döner.
4. Kötölüğe karşı iyilikte bulunmak büyük bir meziyettir.
5. Dua ederek şifa istemek hastalıkları iyileştirir.

(Beşinci Gece)

Tûtî; Mâhişeker’e artık sevdiğinden utanması gerektiğini, yakında Said’in geleceğini ve o geldiğinde asla sevdiğine gidemeyeceğini söyler. Ertesi sabah Mâhişeker hazırlanıp gideceği sırada tûtî ona bir hikâye daha anlatmaya başlar.

4.1.15. Hekim-Pişe ve Tûtî Hikâyesi

Özet

Kamru memleketinde yüksek bir ağacın tepesinde hekim tûtînin yavruları vardır. Hemen aşağıda da akal ve yavruları bulunmaktadır. akal ava gidince hekim tûtînin yavruları ile akal yavruları oynamaya başlar. Hekim tûtî, yavrularını hemcinsleriyle oynamaları konusunda uyarır. Yavruları kendisini dinlemeyince onlara “Maymun Zeyrek” hikâyesini anlatır.

Epizotlar

1. Bir ağacın tepesinde bulunan hekim tûtînin yavruları ağacın aşağısındaki akal yavrularıyla oynayıp dost olur.
2. Hekim tûtî yavrularını hemcinsleriyle oynamaları konusunda uyararak onların ders alması için bir hikâye anlatır.

İletiler

1. Her canlı hemcinsleriyle haşır neşir olmalıdır.
2. Büyüklerin öğütlerini dinleyip ders çıkarmak gerekir.

4.1.16. Maymun Zeyrek Hikâyesi

Özet

Kitaplarda anlatıldığına göre kalenin birini kendine mesken tutan bir maymun kale komutanının oğluyla dost olur. Maymun Zeyrek ile dostu sürekli bir araya gelerek satranç oynar. Zeyrek'in baba dostlarından bir maymun insanla hayvanın ahbap olamayacağını Zeyrek'e söylese de Zeyrek bu nasihate aldırış etmez. Bir gün kale komutanının oğlu herkesi çağırarak bir davet düzenler ve bu davete Zeyrek de gelir. Zeyrek ile satranç oynayan kale komutanının oğlu yenilince Zeyrek, maskaralığa başlar. Bunun üzerine elindeki fildişi şahla Zeyrek'in kafasına vuran dostunun yüzünü Zeyrek ısırır ve kaçarak kalede bir köşeye gizlenir. Komutanın oğlunun yüzü öylesine yara olur ki kimse bu yarayı iyileştiremez. Sonunda hekimler bu yaranın sadece onu ısırın hayvanın kanından yapılan ilaçla iyileşebileceğini söyleyince kaledekiler köşe bucak kalede maymunu arayıp bulurlar ve kafasını keserek kanıyla hazırlanan ilacı komutanın oğluna içirerek şifa bulmasını sağlar.

Epizotlar

1. Zeyrek adında bir maymun kalenin birini kendisine mesken tutup burada kale komutanının oğluyla dost olarak satranç oynar.
2. Zeyrek'i babasının dostları hemcinsleriyle oynaması hususunda uyarır ancak Zeyrek bunu kulak ardı eder.
3. Bir gün kale komutanının oğlu verdiği bir davete Zeyrek'i de çağırarak onunla satranç oynar.
4. Satrançta yenen Zeyrek maskaralık yapınca komutanın oğlu bunu hazmedemeyerek elindeki fildişi şahla Zeyrek'in kafasına vurur.
5. Zeyrek de can havliyle dostunun yüzünü öyle bir ısırır ki ısırıldığı yer yara olup hiçbir şekilde iyileşmez.
6. Hekimler yaranın ancak onu ısırın hayvanın kanından yapılan ilaçla kapanacağını söyleyince kaledekiler her yeri arayıp Zeyrek'i bulup kafasını keserek kanıyla yaptıkları ilacı komutanın oğluna içirip iyileşmesini sağlar.

İletiler

1. Farklı cinsten canlılar birbiriyle dost olsa da karşılıklı çıkarları söz konusu olduğunda bu dostluk düşmanlığa dönüşebilir.
2. Büyüklerin nasihatlerine kulak vermek gerekir.
3. İnsanlar kendi menfaatleri için başka canlılara zarar vermemelidir.

(Altıncı Gece)

4.1.17. Ağaçtan Yapılan Kız Hikâyesi

Özet

Kuyumcu, dülger, terzi ve zâhid bir gün yolculuk yapmaya karar verirler. Issız, dağlık bir yere geldiklerinde nöbetleşe bekleyerek uyurlar. İlk nöbeti tutan dülger, uykusu gelmesin diye ağaçtan bir kız yontar. Nöbeti devralan kuyumcu, ağaçtan kızını ziynet eşyalarıyla süsler. Bir sonraki nöbeti tutan terzi, kıza elbise dikerek giydirir. En sonunda zâhid ise arkadaşlarının yanında kendisini mahcup etmesin diye Allah'a yalvararak cansız kıza ruh verilmesi için dua eder. Dört arkadaş sabah olup da uyandıklarında kızını karşılarında görünce âşık olurlar ancak her biri kızın kendi hakkı olduğunu iddia ettiği için anlaşamazlar. O sırada oradan geçmekte olan bir derviş kadını tayin ederek aralarını bulmasını isterler ancak derviş de kıza âşık olup onun kendi hanımı olduğunu söyleyince beş âşık şehrin subaşısına giderler. Subaşı da kıza âşık olup onun kendi kardeşinin hanımı olduğunu söyler ve bu altı âşık kadının huzuruna gelir. Kadını da kıza âşık olur ve onun kendi cariyesi olduğunu söyler. Bunun üzerine zâhid, kadına “Derviş Hevâyi” hikâyesini anlatır.

Epizotlar

1. Dört arkadaş birlikte seyahat ederek ıssız bir yerde dinlenmeye karar verip sırayla nöbet tutarak uyurlar.
2. Dülger, uyanık kalmak için ağaçtan bir kız yontarak nöbeti kuyumcuya bırakır.
3. Kuyumcu kıza yüzük ve bilezik takar, terzi elbise dikerek kıza giydirir ve son olarak zâhid kıza ruh üflenmesi için Allah'a yalvarır.
4. Kızını canlı olarak gören dört arkadaş, kıza âşık olup her biri kızın kendi hakkı olduğunu söyler.

5. Yoldaki dervişe durumu anlattıklarında derviş, subaşısına gittiklerinde subaşısı, kadıya gittiklerinde de kadı kıza âşık olur.
6. Hâl böyle olunca zâhid, kadıya “Derviş Hevâyi” hikâyesini anlatır.

İletiler

Her ne şartta olursa olsun yalan söylememek ve âdil davranmak gerekir.

4.1.18. Derviş Hevâyi Hikâyesi

Özet

Horasan’ın ileri gelenlerinden bir devletli, vilayet ulularına bir ziyafet verir. Ziyafette Derviş Hevâyi adındaki zat yolculukta başından geçenleri anlatırken orada bulunanlardan biri yellenir. Herkes Derviş Hevâyi’nin yaptığını zannederek gülmeye başlar.

Hevâyi derin bir mahcubiyet duyarak kendisinin yapmadığını söyler ve dışarıda bir yerde bu şekilde anlatırlarsa mecliste olmayan kişilerin onların söylediklerini doğru sanabileceğini vurgular. İşin aslını bilmeden hüküm vermemeleri konusunda meclistekileri uyarır (Kesler, 2010: 47).

Epizotlar

1. Bir ziyafette Hevâyi adında bir zat maceralarını anlatırken meclisten biri yellenir.
2. Meclistekiler Hevâyi’nin yaptığını sanıp gülmeye başlayınca Hevâyi, kendisinin yapmadığını, bu şekilde konuşurlarsa olayı bilmeyen kişilerin bile buna inanacağını belirterek meclistekileri uyarır.

İletiler

1. İnsan bir olayın aslını bilip ona göre davranmalıdır.
2. Kişi doğruluğundan emin olmadığı konuyu başkasına anlatmamalıdır.

4.1.19. Şah Behvac Hikâyesi

Özet

Evvel zaman içinde Bilsan şehrinde yaşayan Ebulmecd adlı kişi bir gün gezdiği sırada havuz kenarında bir kız görerek kıza âşık olur. Kızın padişahın kızı olduğunu

öğrenince yazılı bir şekilde padişahın kızı istemeye karar verir. Padişah, bu duruma çok sinirlenip Ebulmecd'in öldürülmesini ister ancak veziri buna engel olup Ebulmecd ile konuşmak ister. Padişah bunu kabul edince Ebulmecd'e herkesin dengiyle evlenmesi gerektiğini söyler ancak o isteğinde ısrarlıdır. Padişah da bir fil yükü altın getirirse kızını alabileceğini söyler. Oldukça fakir olan Ebulmecd çaresiz yollara düşer. Bir tavsiye üzerine Şah Behvac adında cömert, iyiliksever bir padişahın ülkesine giderek ona durumu anlatır. Şah Behvac ona yardım edip bir fil yükü altını verir. Ebulmecd, altınlarla padişahın huzuruna gelse de padişah yine kızını vermek istemez. Altını veren kişinin başını getirmesini söyler. Ebulmecd, olanları Şah Behvac'a anlattığında başını verebileceğini ancak yine padişahın kızını vermeyeceğini düşünerek kendisi de Ebulmecd ile birlikte gider. Padişah, Şah Behvac'ı görünce ayaklarına kapanır ve kızını Ebulmecd'e vermeyi kabul ederek onlara türlü iyiliklerde bulunur.

Epizotlar

1. Ebulmecd adında biri padişahın kızına âşık olup kızını padişahın ister.
2. Padişah kızının dengi olmadığını düşünüp Ebulmecd'i öldürmek isteyince veziri son bir kez konuşmanın iyi olacağını düşünür.
3. Padişah da Ebulmecd ile konuşup bir fil yükü altın getirdiği takdirde kızını vereceğini söyleyince Ebulmecd, Şah Behvac adlı iyilikte ve ihsanda cömert padişahın ülkesine giderek ondan yardım ister.
4. Şah Behvac'ın verdiği bir fil yükü altını padişaha getiren Ebulmecd'e padişah yine kızını vermeyip altını veren kişinin başını ister.
5. Ebulmecd, durumu Şah Behvac'a anlatınca Şah Behvac onunla birlikte padişahın huzuruna çıkar, padişah Şah Behvac'ı görüp eline ayağına kapanarak kızını verir.

İletiler

1. İnsanlar verdiği sözde durmalıdır.
2. Azim ve istekle hedeflere ulaşılabilir.
3. İnsanlara iyilikte ve ihsanda bulunmak güzel bir davranıştır.
4. Kişileri buldukları makama göre değerlendirmemek gerekir.

4.1.20. Şah Behvac İle Azim Hikâyesi

Özet

Şah Behvac'ın Azim adında savurgan ve kumarbaz bir arkadaşı vardır. Şah Behvac'ın vezirleri Azim hakkında kötü şeyler söylese de Şah Behvac bunlara kulak asmaz. Azim Şah'ın bütün verdiklerini kumarda kaybedip üstüne bir de borçlu kalınca Şah, Azim'in bütün borçlarını öder. Hâl böyle olunca Azim, Şah'a karşı kendini mahcup hissederek şehri terk eder ve bir mağaraya gelir. Mağaradakilerin kumar oynadıklarını görünce yine oynar ve bütün malını kaybeder. Karısını borçlarını ödemek için rehin bırakıp Şah'tan tekrar yardım istemek üzere yola koyulur. Yolda çok susayınca bir kuyunun önüne gelir, külahını kuyuya sarkıtır. Kuyunun içinde altın bir kürsüde oturan bir kadınla karşısında bir ihtiyar ve aralarında kaynayan bir kazan görür. Kız, Azim'i dilenci zannedip külahına kolundaki bilezikleri koyar. Azim konulan bileziklerin Şah'ın hazinesinde bile olmadığını görünce şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez. Altınları alıp bozdurmak isteyince altınları Şah'ın hazinesinden çalmış olduğunu düşünüp Şah'ın huzuruna getirirler. Azim başından geçenleri Şah'a anlatınca birlikte kuyuya gelirler. Şah; kıza kim olduğunu sorunca kız periler padişahının kızı olduğunu, karşısındakinin de kendisine altmış iki yıldır âşık olan genç olduğunu söyler. Kız, gence olan merhametinden dolayı kuyuyu terk edemediğini söyler. Âşıkların birbirine kavuşması için ihtiyarın kazana girmesi gerekmekte ancak ihtiyar buna cesaret edememektedir. Şah, ihtiyarı ikna etmek için önce kendisi kazana girer ve saf altına dönüşür. Bunun üzerine ihtiyar kazana girer ve vücudu gençleşip altına döner. İki âşık birbirine kavuşur. Azim'in hâtonunu da kurtarırlar.

Epizotlar

1. Şah Behvac'ın Azim adında müsrif ve kumarbaz bir arkadaşı vardır.
2. Azim kumarda her şeyini kaybedip üstüne bir de borçlanınca Şah onun bütün borçlarını öder.
3. Azim bu durumdan mahcup olup şehri terk ederek bir mağaraya geldiğinde burada kumar oynayanlarla yine kumar oynayıp bütün malını kaybeder.
4. Karısını borçları için rehin bırakarak Şah'tan yardım istemeye giderken yolda bir kuyu görür.

5. Kuyudan su içmek için külâhını daldırınca kuyuda altın kürsüde oturan kız Azim'i dilenci sanıp kolundaki bilezikleri külâha koyar.
6. Duruma çok şaşırın Azim, altınları bozdurmak için yola çıktığında Şah'ın hazinesinden çalmış olduğunu düşünüp Şah'ın huzuruna getirirler.
7. Azim gördüklerini Şah'a anlatınca beraber kuyuya gidip kızla konuşurlar.
8. Kız, kendisinin periler padişahının kızı olduğunu, karşısında oturan ihtiyarın yıllardır kendisine âşık genç olduğunu, ihtiyarın kazana girmeyi kabul ettiğinde kavuşacaklarını ancak ihtiyarın kazana girmediğini söyler.
9. Şah, bunu duyunca ihtiyarı yüreklendirmek için kazana girdiğinde vücudu saf altına dönüşür.
10. İhtiyar da kazana girmeyi kabul edince vücudu gençleşerek altına dönüşür ve âşıklar birbirine kavuşur.

İletiler

1. Kötü alışkanlıklardan uzak durulmalıdır.
2. İnsanlara yardım etmek, iyilik ve ihsanda bulunmak güzel bir davranıştır.
3. Seven sevdiğini sabırla beklediğinde sonunda vuslat gerçekleşir.

(Yedinci Gece)

4.1.21. Şah Kubat Hikâyesi

Özet

Şam taraflarında fakir bir avcı, bir gün bir tûtî avlar ve pazara götürüp onu satmaya karar verir. Tûtî, o kadar güzel ve nükteli sözler söyler ki görenler tûtîye âşık olur. Bunu gören avcı, tûtînin değerini daha da artırır. Tûtînin ünü; Şam padişahı Şah Kubat'ın kulağına gidince Şah, uzaktan tûtîye âşık olur ve avcının istediği parayı vererek tûtîyi satın alır. Hemen yanında kafese koyarak tûtîyle sohbet eder, devlet işlerinde ona danışır. Her geçen gün tûtînin değeri Şah'ın gözünde artar. Bir gün tûtînin anlattığı hikâyeyi Şah çok beğenince kendisinden bir şey isteyip istemediğini sorar. Tûtî de evlatları ve akrabalarıyla görüşmek istediğini söyleyip memleketine gider. Tûtînin akrabaları Şah'ın bu iyiliğinin altında kalmak istemeyip tûtîye âb-ı hayat ağacından bir meyve kopararak Şah'a götürmelerini söyler. Şah, bu meyveyi yiyip yememe

konusunda tereddüt edince tûtîye “Hz. Süleyman ile Kirpi” hikâyesini anlatır.

Şah Kubat, Hz. Süleyman gibi davranarak getirilen meyveyi yemeyeceğini söyler. Bunun üzerine tûtî, meyvenin çekirdeğinin bir yere dikildiğinde çıkan ağacın meyvesinden yiyen kişinin bütün hastalıklardan kurtularak on beş yaşında bir gence dönüşeceğini söyler. Şah, tûtînin verdiği meyve çekirdeğini bahçeye diktirip yanına da bir bahçıvan tayin eder. Ağaç meyve vermeye başlayınca yere düşen bir tane meyveyi bahçıvan bir tabağa koyarak Şah’a getirir. Şah, meyveyi yemeden önce zindanda idam mahkûmu bir ihtiyara yedirir ve ihtiyar oracıkta ölür. Şah, tûtînin kendisine tuzak kurduğunu düşünerek tûtîden şüphelenir. Tûtî ise bu işin içinde bir iş olduğunu söyler. Bahçeye gittiklerinde ağacın hemen yanında bir yılanın yattığını görürler. Ağaçtan tekrar bir meyve kopararak yine zindanda idam mahkûmu bir ihtiyara yedirdiklerinde ihtiyar on beş yaşında bir gence dönüşür. Böylece daha önce getirilen meyveye yılanın zehrinin karıştığı ortaya çıkar ve tûtînin doğru söylediği ve sadakati anlaşılınca Şah, tûtîye türlü iyiliklerde bulunur.

Epizotlar

1. Şam şehrinde fakir bir avcı avladığı tûtîyi pazarda satmak ister.
2. Herkes tûtînin hünerlerine hayran kalınca tûtînin namı Şam padişahının kulağına kadar gider.
3. Padişah, tûtîyi satın alıp gece gündüz yanında kafeste tutarak onunla muhabbet ve istişare eder.
4. Tûtînin anlattıklarından çok hoşlanan padişah ona kendisine nasıl iyilikte bulunabileceğini sorunca tûtî, akrabalarını görmek istediğini söyleyip memleketine gider.
5. Tûtî padişahın bu ihsanına karşı ona âb-ı hayat ağacının meyvesinden götürüp yemesini isteyince padişah Hz. Süleyman’ı taklit etmesi gerektiğini söyleyerek bir hikâye anlatır.
6. Şah, Hz. Süleyman gibi meyveyi yemeyeceğini söyleyince tûtî meyvenin çekirdeğini bir yere diktiğinde çıkan ağacın meyvesinden yiyen kişinin bütün hastalıklardan kurtularak on beş yaşında bir gence dönüşeceğini söyler.
7. Şah’ın ağacı diktirerek başına tayin ettiği bahçıvan, ağaç meyve verdiğinde

yere düşen bir meyveyi tabağa koyarak Şah'ın huzuruna getirir.

8. Şah meyveyi yemeden önce zindanda ölüme mahkûm edilen bir ihtiyara yedirince ihtiyarın hemen öldüğünü görüp tûtînin canına kastettiğini düşünür.
9. Tûtî olanları duyunca şaşkına dönerek kesinlikle bu işin içinde bir iş olduğunu söyler.
10. Ağacın oraya tekrar gittiklerinde yerde yatan bir yılanı görüp ağaçtan bir meyve daha kopararak Şah'a sunarlar.
11. Şah yine ölüme mahkûm edilmiş bir ihtiyara meyveyi yedirip bu kez ihtiyarın on beş yaşında bir gence dönüştüğünü görünce tûtînin doğru söylediğini, bir önceki meyvenin yilandan dolayı zehirli olduğunu görüp tûtîye türlü iyiliklerde bulunur.

İletiler

1. Yapılan iyiliğin değerini bilip ona göre karşılık vermek gerekir.
2. Önemli işlerde bilen birine danışarak hareket edilmelidir.
3. Bir işe başlamadan önce güvenilir kişilerin tecrübelerinden faydalanmak önemlidir.
4. Bir olayın iç yüzünü öğrenmeden ön yargılı davranmak yanlıştır.
5. Bazı olaylar karşısında tedbirli olmak ve temkinli davranmak önemlidir.

4.1.22. Hz. Süleyman ile Kirpi Hikâyesi

Özet

Bir gün Cebrail Aleyhisselam, Hz. Süleyman'a Allah tarafından bir kadeh ölümsüzlük suyu getirir. Hz. Süleyman, bu suyu içmeden önce bütün hayvanlara danışır. Kirpi hariç hepsi suyu içmesini isterler. Kirpi ise bu ölümsüzlük hâlinin sadece Hz. Süleyman'a mahsus olacağını, akrabalarının ve evlatlarının bu sudan içemeyeceği için öldüklerinde Hz. Süleyman'a derin bir acı vereceğini söyler ve dünya döndükçe de bu durumun devam edeceğini söyleyerek Hz. Süleyman'ı bu suyu içmekten vazgeçirir.

Epizotlar

1. Hz. Süleyman'a Allah tarafından Cebrail Aleyhisselam vasıtasıyla ölümsüzlük suyu gönderilir ancak Hz. Süleyman bu suyu içip içmeme konusunda hayvanlara danışır.
2. Hayvanlardan kirpi hariç hepsi suyu içmesinden yanadır ancak kirpi bu ölümsüzlüğün Hz. Süleyman'ın akrabalarına ve evlatlarına da verilmediği müddetçe kendisinin bir işine yaramayacağını belirtip hatta onların ölümünü göreceği için daha fazla üzülp acı çekeceğini söyler.
3. Hz. Süleyman da kirpinin nasihatini dinleyerek suyu içmekten vazgeçer.

İletiler

Önemli hususlarda istişare etmek, başkalarına danışmak gerekir.

(Sekizinci Gece)

4.1.23. Vezir-zâde Hikâyesi

Özet

Hâce Hüssam adında bir tüccar ticaretini tamamladıktan sonra memleketine dönerken yanındaki yârânına, memlekette olmayan bir şey almak istediğini söyler. Yârânı da onu ağaçtan tûtî yapan bilge bir kişinin yanına götürür. Hâce Hüssam biraz mal vererek ağaçtan bir tûtî yaptırır ve Irak'a gelir. Burada şehrin vezirinin oğlu düzenlediği davete gezip gördüğü yerleri anlatması için Hâce Hüssam'ı da çağırır. Vezirin oğlunun Hâce Hüssam'ın karısıyla ilişkisi vardır ancak Hâce bundan habersizdir. Hâce, meclistekilere satın aldığı tûtînin çok güzel konuştuğunu söyler. Bunu duyan vezirin oğlu Hâce'nin karısına birini yollayıp tûtîyi aldırır ve yerine de kendisinin yaptırmış olduğu ağaçtan tûtîyi koyar. Vezirin oğlu tûtînin anlatıldığından daha fazla mahir olduğunu görür. Tûtî bütün olanları vezirin karısına anlatır. Vezirin oğlunun karısı Irak'ta Ebulibad adında bir hâceyle gizli bir aşk yaşamaktadır ve o, bütün her şeyi Ebulibad'a anlatır. Yine bir gün bir mecliste Hâce Hüssam tûtîden övgüyle bahsedince vezirin oğlu ona bu konuda inanmadığını, eğer dediği gibiyse bütün malını kendisine vereceğini, değilse de karısını alacağını söyler. Hâce Hüssam, bunu kabul ederek eve gelir bir de bakar ki tûtî cansız bir şekilde konuşmamaktadır. Ne yapacağını

şasıran Hâce, annesinin tavsiyesiyle Irak'ta nefesi kuvvetli Ebulibad adındaki hâceye gider. Hâce Hüssam'ın anlattıklarını duyunca bunun vezirin karısının anlattığı olay olduğunu anlar. Ebulibad, Hâce Hüssam'a tûtîyi konuşturacağını ancak vezirin malını değil karısını istediğini söyler. Hâce Hüssam söylenenleri yapar ve vezirin oğlunun oynadığı oyun kendisine döner.

Epizotlar

1. Hâce Hüssam ticaretten dönerken yanındaki yakın dostlarına memlekette olmayan bir şey almak istediğini söyleyince dostları da onu ağaçtan tûtî yapan bilge bir kişinin yanına götürüp ağaçtan bir tûtî aldırır.
2. Memleketine dönen Hâce, burada vezirin oğlunun davetine katılarak aldığı tûtînin hünerlerini anlatmaya başlar.
3. Vezirin oğlunun Hâce'nin karısıyla ilişkisi olduğundan vezirin oğlu onunla iş birliği yaparak Hâce Hüssam'ın bahsettiği tûtîyi alıp yerine kendisinin yaptırmış olduğu ağaçtan tûtîyi koydurur.
4. Yine bir gün Hâce Hüssam tûtînin güzel sohbetinden bahsedince vezirin oğlu ona yalan söylediğini, eğer dedikleri doğruysa bütün malını ona vereceğini ama yalansa Hâce'nin karısını kendi nikahına alacağını söyler.
5. Hâce bunu kabul edip birlikte tûtînin yanına gittiklerinde tûtînin cansız bir kalıp gibi durduğunu, hiç konuşmadığını görünce ne yapacağını şaşırır.
6. Bu sırada vezirin oğlunun karısı eve getirilen tûtîden bütün her şeyi öğrenip bunları kendisinin de ilişkisi olduğu Irak'ta Ebulibad adındaki zahide anlatır.
7. Hâce Hüssam'ın annesi oğlunun perişanlığını görünce ona Irak'ta nefesi kuvvetli bir Hâce tanıdığını, ona gidip durumu düzeltmesi ve kendilerine yardım etmesi için konuşmasını ister.
8. Hâce Hüssam, Ebulibad'a gidip durumu anlatınca daha önceden vezirin oğlunun karısından olanları bildiği için Hâce'ye tûtîyi konuşturacağını ama bunu yaptığı takdirde mal mülk yerine vezirin oğlunun karısını alacağını söyler.
9. Ebulibad, tûtîyi dua ile konuşturup Hâce'ye vererek Hâce Hüssam'dan sözünü tutmasını istediğinde Hâce, vezirin oğlunun yanına gelip tûtînin konuştuğunu ispatlayıp ahitleri gereği bütün malını kendisi alır, vezirin

oğlunun boş olan karısını da Ebulibad alır.

İletiler

1. İnsan art niyetli düşündüğünde kazdığı kuyuya kendisi düşer.
2. Hile ve düzenbazlık kötü bir davranıştır.
3. İnsan sırrını kimseyle paylaşmamalıdır.

(Dokuzuncu Gece)

4.1.24. Vezir Huşmend Hikâyesi

Özet

Şah Behvac'ın on dört yaşında güzelliği dillere destan bir oğlu vardır. Şah, oğlunu evlendirmek isteyince Vezir Huşmend'e haber salarak düğün hazırlıklarına başlamasını ister. Vezir de az zamanda bütün hazırlıkları tamamlayarak Şah'ın beğenisini kazanır. Şah, veziri denemek için bütün herkesi düğüne çağırmasını, denizi de düğüne davet etmesini, bunu yapamadığı takdirde onu katledeceğini söyler. Zavallı vezir oğullarına Şah'ın kendisini öldürmek için kararlı olduğunu ve böyle imkânsız bir şey isteyerek bahane uydurduğunu söyler ve onlara “Koyun ile Aslan” hikâyesini anlatarak kendi sonunun da hikâyedeki koyun gibi olacağını söyler. Bunun üzerine oğulları bir derya kenarına giderek Allah'a dua etmesini isterler. Vezir, oğullarının dediği gibi derya kenarına gidip orada uykuya dalar ve bir rüya görür. Rüyasında bir pîr-i nûrânî kendisinin derya olduğunu ancak o davete gidemeyeceğini, davetten kastının hediye olduğunu söyleyerek ona bir sandık cevahir, elbise, altın ve bir at olmak üzere dört hediye verir. Vezir uyandığında hediyeleri yanında hazır bulur ve onları alarak Şah Behvac'a gidip olanları anlatır. Şah da amacının sadece kendisini denemek olduğunu söyleyerek hediyelerden birini seçmesini ister. Vezir bu konuda oğullarına danışınca oğulları vezire hangi hediyeyi alması gerektiğini ve sebebini söyler. Şah, oğulların akıl ve ferasetine hayran kalarak her birine hediyelerden verip oğullarını vezir, Vezir Huşmend'i de başvezir tayin eder.

Epizotlar

1. Şah Behvac oğlunu evlendirmek isteyince Vezir Huşmend'e düğün hazırlıklarına başlamasını söyler.
2. Vezir Huşmend bütün her şeyi kısa bir zamanda tamamlayarak Şah'ın

gözüne girmeyi başarır.

3. Şah, veziri denemek için düğüne denizi de çağırmasını, aksi takdirde kendisini öldürteceğini söyleyince vezir; oğullarına padişahın kendisini katletmek için böylesine imkânsız bir şey istediğini söyleyip bir hikâyeye anlatarak kendi sonunun da hikâyedeki kahraman gibi olacağını söyler.
4. Oğulları vezire gidip bir derya kenarında dua etmesini söyleyince vezir bir derya kenarına gidip uykuya dalarak bir rüya görür.
5. Rüyasında bir pîr-i nûrânî kendisinin derya olduğunu ancak davete gelemeyeceğini zaten padişahın deryadan kastının da hediye olduğunu söyleyip dört hediye bırakır.
6. Vezir uyanıp hediyeleri yanında hazır bulunca hemen onları alarak Şah'a götürür, olanları anlatır.
7. Şah da amacının veziri denemek olduğunu söyleyip bir hediye seçmesini isteyince vezir oğullarına danışır.
8. Oğulları hangi hediyeyi alması gerektiğini sebepleriyle söyleyince Şah, onların akıl ve bilgisine hayran olup her birine bir hediye vererek oğullarını vezir, Vezir Huşmend'i de başvezir yapar.

İletiler

1. Samimi bir şekilde Allah'a dua edildiğinde dualar kabul olur.
2. Bir işe başlamadan önce birilerine danışmak önemlidir.

4.1.25. Koyun ile Aslan Hikâyesi

Özet

Büyük bir gemi fırtınaya tutulur ve içindeki bütün insanlar ölür. Gemi kıyıya yanaşır ve gemiden sadece bir koyun sağ çıkar. O sırada avlanmak üzere olan bir aslan gemideki koyunu görünce ona acıyarak yanına yardımcı olarak alır. Aslan koyunu korur artık koyun aslandan izin bile almadan huzuruna girip çıkar. Bir gün aslanın divanındaki hayvanlar avlanmak için hayvan bulamayınca koyunu yemeyi teklif ederler. Bu fikir aslanın da kafasına yatar ancak bir bahane bulup koyunu öyle yemeyi düşünür. Koyun yine huzuruna teklifsiz gelince aslan ona bütün tozu kaldırıp tahtını toz ettiği için kızır. Koyun da denizin üstünde oldukları için toz olmadığını söyleyince aslan susar. Tilki

hemen söze karışarak aslanın sözünü kesmenin suç olduğunu söyleyip “Seyis ile Efendi” hikâyesini anlatır.

Epizotlar

1. Büyük bir gemi fırtınaya yakalanınca içinde bir koyun hariç kimse sağ kurtulamaz.
2. Gemi kıyıya oturduğunda orada avlanmakta olan aslanın biri koyunu görüp acıyarak onu yanına yardımcı alır.
3. Aslan, koyunu her daim gözetip kimsenin onu rencide etmesine izin vermez öyle ki koyun aslanın huzuruna izinsiz bile çıkabilir.
4. Bir gün aslanın meclisindeki hayvanlar avlanmak için hayvan bulamayınca aslana koyunu yemeyi teklif ederler.
5. Aslan da sonunda çaresiz bunu kabul edip huzuruna izinsiz çıkıp tahtını toz ettiği için koyuna yüklenerek onu suçlamak ister ancak koyun denizin üstünde toz olmayacağını söyleyince aslan bir müddet sonra susar ve tilki “Seyis ile Efendi” hikâyesini anlatır. Koyunun tıpkı anlattığı hikâyedeki seyis gibi davrandığını söyleyince aslan koyunu iki parçaya böler ve koyunu öldürür.

İletiler

1. Çoğu kişi kendi nefsi söz konusu olduğunda en yakınlarına bile zarar vermekten çekinmez.
2. Bahane arayan her zaman bir bahane bulur.

4.1.26. Seyis ile Efendi Hikâyesi

Özet

Devlet erbabından biri dışarıdan gelip yukarı kata çıkmak ister. Bu sırada evin seyisi evin hanımıyla görüştüğünden gelenin o olduğunu sanarak koluna girer. Yukarıya kadar dayanamayıp hanımı sandığı efendisinin topuğunu sıkar. O an topuğunu sıktığı kişinin efendisi olduğunu anlayınca özür dileyerek kendisini evin hanımı zannettiğini, bu yüzden de kendisine kızmamasını söyler.

Epizotlar

1. Seyisin biri yukarıda evin hanımıyla müşerref olduğundan dışarıdan içeri giren efendisini hanımı sanarak koluna girip yukarı çıkarır.
2. Yukarı çıkarken hanımı sandığı efendisinin topuğunu sıkınca onun hanımı olmadığını anlayıp özür dileyerek kendisini evin hanımı sandığını, o yüzden topuğunu sıkıldığını söyler.

İletiler

İnsanın özrü kabahatinden büyük olmamalıdır.

(Onuncu Gece)

4.1.27. Merd-i Dihkan Hikâyesi

Özet

Çiftçinin biri tarlasını sürerken bir cevher bulur. Kendi ülkesindeki cevherşinaslar bu cevhere paha biçemez. Çiftçinin dostları bunu bir padişaha sunduğunda iftira ile elinden alabileceğini söyleyip cevheri kendi rızasıyla Rum Sultan'ına vermesini, zaten onun kendisine gereken ihsanlarda bulunacağını söylerler. Çiftçi bunun için yola çıkar. Yolda üç gençle karşılaşır, bu gençler cevheri görür ve bir gece çiftçi uyurken cevheri çiftçinin koynundan alır. Çiftçi uyandığında durumu anlasa da sultanın huzuruna gidene kadar ses çıkarmaz. Sultana gidince olan biteni anlatır. Sultanın kızı Mihrişah duruma el koyar. Mihrişah bu üç genci direkt suçlamak yerine titiz bir şekilde davranır. Onlara “Bahçıvan ile Dil-fürûz” hikâyesini anlatır ve yorumlarını alır. Mihrişah, bu hikâyeyi üç yoldaşa anlatınca içlerinden biri kurdun kızı yememekle ahmaklık ettiğini, diğeri asıl ahmaklığı haraminin yaptığını, öbürü de ayağına kadar gelen kızı tekrar yolladığı için bahçıvanın ahmaklık ettiğini söyler. Bunu duyan Mihrişah hırsızların bu üç kişi olduğunu padişaha söyleyince padişah, cevahiri buldurup üç kişiyi de katleder.

Epizotlar

1. Çiftçinin biri tarla sürerken bulduğu cevherin paha biçilmez olduğunu öğrenince dostlarının tavsiyesi üzerine onu Rum Sultan'ına götürmeye karar verir.
2. Yolda giderken rastladığı üç yoldaş çiftçideki cevheri görüp o uyurken elinden alır.

3. Çiftçi bu durumu fark etmesine rağmen Sultan'ın yanına gidene kadar sesini çıkarmayıp Sultan'a her şeyi anlatır.
4. Sultan önce bu üç kişiyi zindana attırsa da sonra acaba haksızlık mı ettim düşüncesiyle kızına danışınca kızı Mihrişah bir hikâye anlatıp üç yoldaşın verdiği cevaba göre kimin haklı kimin haksız olduğuna karar verir.

İletiler

1. Hırsızlık kötü bir davranıştır.
2. Bir olayın iç yüzünü öğrenmeden acele karar vermemek ve ön yargılı olmamak gerekir.
3. İnsanlardan empati kurması istenerek niyetlerinin ne olduğu öğrenilebilir.

4.1.28. Bahçıvan ile Dil-fürûz Hikâyesi

Özet

Dimaşk şehrinde güzelliği dillere destan Dil-fürûz adındaki kız bir gün bahçede cariyeleriyle dolaşırken güzel bir gül görür. Cariyeler gülü koparmak için uğraşsa da kimse güle ulaşamaz. Dil-fürûz gülü koparan kişinin ne isteği olursa yapacağını söyler. Bahçıvan gülü koparır ve Dil-fürûz'dan evlendiği gece elbiselerini çıkarmadan kendisinin yanına gelmesini ister. Dil-fürûz'un babası kızını yiğit bir delikanlıyla evlendirir. Dil-fürûz, damat içeri girince ona bağbanla başından geçenleri anlatır ve verdiği sözü tutması için ondan izin alarak üzerindeki altınlarla bağbanın yanına gider. Gece yolunu şaşırarak Dil-fürûz'un karşısına aç bir kurt çıkar ve onu yemek ister. Dil-fürûz; Allah'a yalvarınca kurt, insafa gelir ve gitmesine izin verir. Sonrasında karşısına çıkan harami onu soymak isteyince kız; başından geçenleri haramiye anlatır, o da onu serbest bırakır. Kız, bahçıvana gelip olanları anlatınca bahçıvan, asıl amacının onu denemek olduğunu söyleyip kızı evine götürür. Dil-fürûz temiz bir şekilde kocasının yanına gelir.

Epizotlar

1. Dil-fürûz adında güzel bir kız bahçede cariyeleriyle gezerken çok güzel bir gül görüp onu koparmak ister ancak yetiştirmez.
2. Cariyeleri de koparamayınca Dil-fürûz, gülü koparan kişiye ne isterse vereceğini söyler.

3. Bahçedeki bağban gülü kopararak Dil-fürûz'a verip ondan evlendiği gece üstünü değişmeden kendisinin yanına gelmesini ister.
4. Dil-fürûz, evlendiği gün bahçivana gitmek için kocasından izin isteyip üzerindeki ziynet eşyalarıyla yola çıkar.
5. Gece yolunu kaybeden kız, yolda aç bir kurda denk gelip Allah'a yalvararak ondan kurtulur.
6. Daha sonra kendisini soymak isteyen bir haramiyle karşılaşıp her şeyi ona anlatınca harami de kıza acıyıp serbest bırakır.
7. Son olarak kız, bağbana giderek her şeyi anlatınca bağban amacının onu denemek olduğunu söyleyip kızını alarak temiz bir şekilde evine götürür.

İletiler

1. Sözünde durmak güzel bir davranıştır.
2. Her zaman merhametli olmak gerekir.
3. Eşler arasında güven duygusu çok önemlidir.

(On Birinci Gece)

Mâhişeker, ertesini gece tûfînini yanına gelerek beyzadenin sözlerinden onun ahvâlini anlayamayacağını, bunun için kendisine bir yol göstermesini ister. Tûfî de sohbetleri esnasında bir saz getirerek beyzadeyi denemesini ister. Saz çalındığında beyzade neşelenirse dostluğu hak ettiğini, neşelenmezse beyzadenin dostlukla bir ilgisinin olmadığını söyler ve ona İsfahan Padişahı ile Beşikteki Şehzâde hikâyesini anlatır.

4.1.29. İsfahan Padişahı ile Şehzâde Hikâyesi

Özet

İsfahan padişahı yüz yirmi yaşına geldiğinde ölür ancak sadece beşikte bir oğlu olduğu için yerine geçecek kimse bulunmaz. Devletin ileri gelenleri bu durum karşısında ne yapacağını bilemez. “Çocuğu tahta geçirsek daha çok küçük, yerine başkasını geçirsek çocuğun hakkını yemiş oluruz, bakıp büyütsek belki tahta layık değildir.” diye düşünürler. Sonunda çocuğu deneyerek tahta layık olup olmadığını anlarlar. Dört yüz ulema bir araya gelerek saz çalındığında çocuk hareket ederse tahta

layık, hareket etmezse tam tersi olacağını söyler. Saz çalınıp çocuk hareket etmeye başlayınca çocuğun tahta layık olduğunu düşünürler.

Epizotlar

1. İsfahan padişahı ebediyete göçünce beşikteki çocuğu hariç başka çocuğu olmadığından tahta geçecek kimse olmaz.
2. Devlet büyükleri bu konuda çocuğun hakkına girmemek için çocuğu tecrübe etmeye karar verirler.
3. Dört yüz ulema bir araya gelerek saz çalındığında çocuk hareket ederse tahta layık, hareket etmezse layık olmayacağını söyler.
4. Saz çalınıp çocuk hareket edince tahta layık olduğu kanısına varılır.

İletiler

1. Gelecek hakkında tahminde bulunmak yanlıştır. Gaybın bilgisi Allah'a aittir.
2. Batıl inançlardan kurtulmak gerekir.

4.1.30. Cüneyt-i Bağdadî Hikâyesi

Özet

Cüneyt-i Bağdadî bir gün musiki ve sema meclisinde tam hazzın doruklarındayken aniden bir genç, aşk ateşiyle bir nara atar. Cüneyt-i Bağdadî ona sessiz olmasını söyler. Akli başına gelen genç, üstüne hırkasını çekerek bir müddet öylece kalır ve bir de bakarlar ki gencin can kuşu kafesinden uçmuş.

Epizotlar

1. Cüneyt-i Bağdadî musiki meclisindeyken bir genç aşk ateşiyle nara atınca ona susmasını söyler.
2. Gencin akli başına geldiğinde üzerine hırkasını alıp kalakalınca bir bakarlar ki gencin can kuşu kafesinden uçmuş.

İletiler

İlahi aşkı iliklerine kadar yaşayan kişi canından bile vazgeçer.

4.1.31. Hekim-i Saz-perver ile Maymun Hikâyesi

Özet

Bir saz ustası yolculukta dağların arasında dolaşırken ağaçtan ağaca atlayan bir maymun görür. Bu maymun bir daldan diğerine atlarken sivri bir dal karnını keser ve bağırsakları iki dalın arasında asılı kalır. Rüzgârın etkisiyle kuruyan bağırsağın hoş sesler çıkardığını duyan saz ustası bağırsağı alıp iki ağacın arasına bağlayarak deri kaplar ve o şekilde çalar. Her gelen kişi bunu daha da geliştirerek bugünkü sazı meydana getirirler.

Epizotlar

1. Bir saz ustası seyahatleyken daldan dala atlayan bir maymunun karnını sivri bir dalın kestiğini, bağırsaklarının dalların arasında asılı kaldığını görür.
2. Bu bağırsağın kuruyunca güzel sesler çıkardığını duyan saz ustası üstünü deriyle kaplayıp çalarak bugünkü sazın temellerini atar.

İletiler

İnsanlar akıl ve bilgisini kullanarak yeni şeyler geliştirebilir.

4.1.32. Hint Diyarındaki Kaknus Kuşu Hikâyesi

Özet

Hindistan'da kaknus adında burnunda bir sürü deliği olan bir kuş vardır. Kuş her ses çıkardığında burnundaki deliklerden türlü sesler çıkar ve musiki ilminin temeli buna dayanır. Hintli musiki bilginleri makamları ve musikiyi bu kuş sayesinde bulmuşlardır.

Epizotlar

Hint diyarında burnunda birçok deliği olan kaknus kuşu her öttüğünde bu deliklerden çeşitli sesler çıktığını duyan Hintli musiki bilginleri, makam ve musikiyi bu kuş sayesinde bulmuşlardır.

İletiler

Doğadaki canlılar kimi zaman birçok şeye ilham kaynağı olabilir.

4.1.33. Aslan ile Kedi Hikâyesi

Özet

Çin taraflarında çiçeklerin, hayvanların bol olduğu bir bahçeyi bir aslan mesken tutar. Bu aslan yaşlanınca etrafındaki farelerle bile baş edemez. Fareler aslan uyuyup da

ağız açık kaldığında aslanın ağızına girerek ağızındaki kalıntıları yer. Bu durumdan çok rahatsız olan aslan durumu yardımcısı kurda anlatınca kurt kendisine “Bağdat Halifesi ile Âlimi Rabbani” hikâyesini anlatarak aslanın durumunu bu hikâyeye benzetir.

Kurt, her derdin bir dermanı olduğunu söyleyip bu soruna çözüm bulmak için Çapükdest adlı bir kediyi görevlendirir. Çapükdest, aslanın bu işi kendisine vermesinden dolayı gurur duyduğunu ancak eskiden beri akraba olmalarına rağmen kendisini neden bir kez bile görmediğini sorar. Aslan, kediye akrabalıklarının nereden olduğunu sorunca Çapükdest “Hz. Nuh” hikâyesini anlatır.

Çapükdest farelerin korkulu rüyası olur ama asla fareleri öldürmez. Böylece aslanın yanındaki bekçilik görevi de son bulmaz. Bir gün işi çıkınca bekçilik için büyük oğlunu görevlendirir. Oğlu ahmaklık ederek bütün fareleri öldürür. Çapükdest oğluna çok kızar ama iş işten geçmiştir. Artık aslanın Çapükdest’e ihtiyacı kalmaz ve kedinin görevine son verir.

Epizotlar

1. Çin’de bir bahçeyi kendisine mesken tutan aslan yaşlanıp farelerle bile baş edemeyecek hâle gelir.
2. Aslan uyuduğunda fareler aslanın ağızına girerek ağızındaki kalıntıları yiyince aslan bu durumdan şikâyetçi olup hâlini yardımcısı kurda anlatır.
3. Kurt aslana bir hikâye anlatarak aslanın hâlini, anlattığı hikâyeye benzetip bu sorunu çözmek için Çapükdest adlı bir kedi görevlendirir.
4. Çapükdest, bu işin kendisine verilmesinden dolayı gururlandığını ancak şimdiye kadar akraba oldukları halde neden aslanla hiç görüşmediklerini sorar.
5. Aslan, akrabalıklarının nereden geldiğini sorunca Çapükdest “Hz. Nuh” hikâyesini anlatır.
6. Çapükdest, farelere zarar vermeden onlara sadece engel olarak bekçiliğinin keyfini sürer.
7. Bir gün işi çıkıp görevi oğluna devredince oğlu bütün fareleri öldürdüğü için Çapükdest’in görevi de sona erer.

İletiler

1. Son pişmanlık fayda etmez.
2. Hile yapanın hilesi kendisine döner.

4.1.34. Bağdat Halifesi ile Âlim-i Rabbani Hikâyesi

Özet

Abbasi halifelerinden biri gaddarlığıyla meşhurdur. Bir gün bir âlimle mecliste otururken sinekler halifeye aşırı şekilde rahatsızlık verir. Halife, âlim zata sineklerin hiçbir işe yaramadığını söyleyip ne için yaratıldığını sorar. Âlim de Allah'ın hiçbir şeyi boşuna yaratmadığını, küçük bir sineğin bile zalim kişilere acizliklerini bildirmek için yaratıldığını söyler. Halife, âlimin bu yorumlarından hoşnut olup teselli bulur.

Epizotlar

1. Zalim bir Abbasi halifesi bir âlimle otururken sineklerin kendisini aşırı rahatsız etmesi üzerine âlime sineklerin yaratılma amacını sorar.
2. Âlim de Allah'ın hiçbir canlıyı boşuna yaratmadığını, küçük bir sineğin bile gaddar kişilere çaresizliklerini göstermek için yaratıldığını söyleyince halife tatmin olur.

İletiler

Yüce Allah hiçbir canlıyı boşuna yaratmamıştır.

4.1.35. Hz. Nuh Hikâyesi

Özet

Hız. Nuh, gemiye gelince gemidekiler çoğalan farelerden rahatsız olduklarını kendisine söyler. Hız. Nuh da Allah'ın vahiyyle gemideki aslanın alnını sıvazlar. İki burun deliğinden iki kedi çıkarır. Bunlar kedilerin atasıdır.

Epizotlar

1. Hız. Nuh'un gemisinde farelerin sayısı artınca gemidekiler Hız. Nuh'a durumu anlatıp bu soruna çözüm bulmasını ister.
2. Hız. Nuh da Allah'ın izniyle aslanın alnını sıvazlayıp aslanın iki burun deliğinden bugünkü kedilerin atası olan iki kedi çıkarır.

İletiler

Peygamberler Allah'ın izniyle mucizeler gerçekleştirebilir.

(On İkinci Gece)

Mâhîşeker; tûfînin yanına gelerek bütün gün ona hikâyeler anlatarak oyaladığını, sevdiğiyle buluşmasına engel olduğunu, kendisini de Müşârik gibi öldüreceğini, söylediği sözlerin kendisine fayda etmeyeceğini söyler. Bunun üzerine tûtî “Horasan Veziri” hikâyesini anlatır.

4.1.36. Horasan Veziri Hikâyesi

Özet

Horasan padişahının bir veziri ve bu vezirin çok çirkin bir oğlu vardır. Vezirin oğluna Horasan'ın ileri gelenlerinden birinin kızını alırlar. Vezirin oğlu ne kadar çirkinse kız da o kadar güzeldir. Bir müddet sonra bu durum kızın canına tak eder ve kız bir delikanlıya âşık olur. Bütün değerli eşyalarını alıp delikanlıyla kaçmaya karar verir. Bir su kenarına gelirler. Kız yüzme bilmediğini söyleyince delikanlı kıza önce elbiselerini ve değerli eşyalarını, daha sonra da kendisini karşı tarafa geçireceğini söyler. Delikanlı sözünde durmaz ve değerli eşyaları alıp kıızı da orada bırakıp kaçır. Kız, çaresizlik içinde orada beklerken ağzında kemik olan bir tilkinin oraya geldiğini görür. Tilki ağzındaki kemiği yerken su kenarına yaklaşan bir balık görür ve ağzındaki kemiği balığa atar. Tilki balığı vuramadığı gibi bir de kemikten olur. Kız, tilkinin bu ahmaklığına çok güler. Tilki de kıza kendi hâliyle onun hâli arasında çok bir fark olmadığını söyleyerek “Gece Vakti Dışarı Çıkan Adam” hikâyesini anlatır.

Tilki anlattığı hikâyeyi örnek göstererek kızla kendi ahvâlini birbirine benzetir. Kıza harama meylettiğini söyleyerek eğer isterse kendisini bu durumdan kurtarabileceğini söyler. Kıza eğer divane taklidi yaparsa eşinin onu affedeceğini söyler. Kız da tilkinin tavsiyesini yerine getirip adının kötüye çıkmasından kurtulur.

Epizotlar

1. Horasan padişahı çok çirkin olan oğluna Horasan'ın ileri gelenlerinden birinin kızını alır.
2. Kız, bir müddet sonra padişahın oğlunu beğenmeyip bir gence âşık olarak bütün değerli eşyalarını alıp onunla kaçır.
3. Bir dere kenarına geldiklerinde kız yüzme bilmediğini söyleyince genç;

önce elbiselerini ve eşyalarını, daha sonra da kendisini karşı tarafa geçireceğini söyleyip karşıya geçerek tekrar geri dönmez.

4. Kız, üryan bir hâlde orada beklerken ağzında kemik olan bir tilkinin kemiği yerken gördüğü balığı yakalamak için kemiği fırlattığını görür.
5. Tilki, balığı vuramadığı gibi elindeki kemikten de olunca kız tilkinin bu ahmaklığına güler.
6. Tilki de kıza önce kendi hâline bakması gerektiğini söyleyip bir hikâye anlatır.
7. Tilki kızın hâliyle kendi hâlinin benzerlik gösterdiğini, kızın harama meylettığını ancak deli taklidi yaparsa kocasının kendisini affedeceğini söyler.
8. Kız da tilkinin dediklerini yapıp adının lekelenmesinden kurtulur.

İletiler

1. Önemli olan dış güzellik değil, iç güzelliştir.
2. İnsanlara güvenmekte acele edilmemeli, tedbirli davranılmalıdır.
3. Yalan söylemek, sözünde durmamak ve hırsızlık kötü bir davranıştır.
4. Eşlerin birbirine sadık olması ve harama meyletmemesi gerekmektedir.

4.1.37. Gece Vakti Dışarı Çıkan Adam Hikâyesi

Özet

Evvel zaman içinde bir adam gece vakti dışarı çıkarak pazarda dolaşırken bir tanıdığına rastlar. Tanıdık adam, dostuna gecenin bu vaktinde tek başına pazarda gezecek kadar divane olup olmadığını sorar. Dostu bunun üzerine tanıdığına önce kendi hâline bakması gerektiğini, kendisinin de durumunun çok farklı olmadığını söyler.

Epizotlar

1. Adamın biri gece vakti dışarıda şehrin pazarında gezerken rastladığı dostuna bu saatte pazarda gezecek kadar deli olup olmadığını sorunca dostu önce kendi hâline bakmasını, her ikisinin de durumunun aynı olduğunu söyler.

İletiler

İnsan birini eleştirmeden önce öz eleştiri yapmalıdır.

(On Üçüncü Gece)

4.1.38. Hâce Mansur Hikâyesi

Özet

Çin diyarında Hâce Mansur adlı bir bezirgânın Saliha adında çok güzel, iffetli ve dindar bir karısı vardır. Bir gün Hâce Mansur karısını Allah'a emanet ederek ticaret için sefere çıkar. Kocası sefere çıkınca Saliha'ya Fer'i adında nefesine düşkün bir zampara musallat olur ve Saliha'nın visalini ister. Bunun için hilekâr annesini devreye koyar. Fer'inin annesi Saliha'nın evine giderek oğlunu över ve oğlunun kendisiyle birlikte olmak istediğini söyler. Saliha bunu duyunca çok sinirlenir ve kadını evden kovar.

Fer'i'nin annesi Saliha'nın kendisine söylediklerini oğluna söyleyince Fer'i aşk ateşiyle şehri terk eder. Gittiği yerde bir zahide rastlayarak zahide hizmet etmeye başlar. zâhid, Fer'i'ye fakir olduğu için kendisine para veremeyeceğini ancak Allah'ın adlarından birini öğretebileceğini söyler. Fer'i bu sayede kalıptan kalıba girme sihrini öğrenir. Her ne kadar zâhid Fer'i'ye bu ismi kullanarak harama meyletmemesini öğütse de Fer'i şeytana uyarak Hâce Mansur kılığına girip Saliha'nın evine gelir.

Fer'i yolda eşkıyaların bütün mallarını aldığını ve yardımcılarını da öldürdüklerini Saliha'ya anlatır ancak Saliha bu adamın davranışlarından şüphelenir. Kendisini hasta göstererek adamın birlikte olma isteğini sürekli geri çevirir. Bir müddet sonra Hâce Mansur eve döner ve karşısında kendisine benzeyen adamı görünce yakasına yapışır ve ikisi birbirine girer. Sesi duyan komşular bu iki adamı kadının huzuruna getirir ancak kadı nasıl hüküm vereceğini bir türlü bilemez. Sonunda içlerinden akıllı biri adamlara zifaf gecesinde yaşananları sorup Saliha'nın söyledikleriyle karşılaştırılmasını ister. Bu fikir akıllıca bulunur ve adamlara sorulur. Böylece Saliha'nın asıl kocası ortaya çıkar ve Fer'i'nin derisi soyularak âleme rüsva edilir.

Epizotlar

1. Çin'de Hâce Mansur adlı bezirgânın Saliha isminde çok güzel bir karısı vardır.
2. Hâce Mansur ticaret için sefere çıkınca Fer'i adında biri Saliha'ya musallat

olarak onunla kavuşma talep eder.

3. Bunun için Fer'i'nin düzenbaz annesi Saliha'ya gelerek oğlunu övüp kendisiyle birlikte olmak istediğini söyleyince Saliha kadını evinden kovar.
4. Saliha'nın olumsuz cevabı üzerine Fer'i orayı terk edip bir zahidin hizmetine girer.
5. Zâhid parası olmadığı için Fer'i'nin hizmetine karşılık ona Allah'ın bir adını öğretip istediği kalıba girme sihrini öğretir.
6. Bu ismi haram işlerde kullanmaması gerektiğini öğütlese de Fer'i, Hâce Mansur kılığında Saliha'nın evine gelip ona kocası gibi davranır.
7. Adamın hareketlerinden şüphelenen Saliha, kocası gelene kadar Fer'i'yi oyalayarak onunla birlikte olmaz.
8. Hâce Mansur eve geldiğinde kendisine benzeyen adamı görüp onunla kavga eder.
9. Sesi duyan komşular bunları kadıya götürüp olanları anlatınca kadı ne yapacağını şaşırır.
10. Sonunda içlerinden akıllı birinin tavsiyesiyle her iki adama zıfaf gecesi yaşananlar sorulup Saliha'nın dedikleriyle karşılaştırılarak kadının gerçek kocası bulunur.
11. Fer'i de yalan söylemenin cezasını derisi yüzülerek herkese rüsva olarak öder.

İletiler

1. Eğer bir kadın iffetli bir duruş sergilerse onu hiç kimse tuzağına düşüremez.
2. Her zaman uyanık olmak gerekir.
3. İnsan elindeki nimetleri kötüye kullanmamalıdır.
4. Hakikat er geç ortaya çıkar.
5. Kötülük eden yaptığı kötülüğün cezasını çeker.

4.1.39. Şehzâde Hikâyesi (On Dördüncü Gece)

Özet

Bir padişahın Hümayünbaht ile Ferahbaht adında iki oğlu vardır. Padişah ölünce büyük oğluna kendi tahtını küçük oğluna ise yakın bir memlekette padişahlık verilir. Kardeşler birbiriyle öyle iyi geçinir ki düşman devletler onlara saldırmaya cesaret edemez ancak gün gelir bu iki kardeşin arası açılır. Hümayunbaht, kardeşi Ferahbaht'a öyle eziyetler eder ki zavallı kardeşi çözümü ülkeyi terk etmekte bulur. Yolda giderken bir dervişe rastlar. Derviş onun bütün yaşadıklarını bildiğini ancak bundan sonra talihinin açık olduğunu söyler.

Ferahbaht sevinç içinde yolda giderken Mübarekfal adlı bir delikanlıya rastlar. Delikanlı kendisini yanına hizmetkâr almasını ister ve Ferahbaht da bu isteği kabul eder. Birlikte bir su kenarında otururken bir yılanın kurbağayı yemek üzere olduğunu görür. Kurbağanın feryadına dayanamayan Ferahbaht; yılanı hücum eder ve yılan, kurbağayı kaçıtır. Bunun üzerine yılan, Ferahbaht'a rızkını kaçırdığını söyler. O da buna üzüлüp bedeninden kurbağa büyüklüğünde bir parça koparıp yılanı verir. Yılan o parçayı alıp eve gelerek bir parçasını eşine verip bir parçasını da kendisi yer ve Ferahbaht'ın cömertliğini över.

Bu kurbağa ve yılan, peri taifesindedir ki aralarında çıkan bir husumetten dolayı kavga edip birbirlerini öldürmeye kalkarlar. Ferahbaht'ın cömertliğinden etkilenince de onun karşısına çıkıp hizmetkârı olmak istediklerini söylerler. Yılan suretinde olanın adı Halis, kurbağa suretinde olanın adı ise Muhlis'tir. Ferahbaht bunların ikisini de hizmetine alır.

Ferahbaht, Mübarekfal, Halis ve Muhlis birlikte yola çıkarak Mısır'a gelir. Burada padişah, Ferahbaht'ın hareketlerinden onun akli başında biri olduğuna kanaat getirir ve onu meclisine davet ederek kim olduklarını sorar. Şehzâde kendilerinin seyyah olduğunu söyleyip olanları anlatmaz ancak padişah onun sohbetinden çok memnun kaldığı için onu sürekli meclisine çağırır.

Bir gün padişah su kenarında otururken yüzüğünü suya düşürür. Birçok dalgıç suya dalmasına rağmen kimse yüzüğü bulamaz. Muhlis, yüzüğü bulabileceğini söyleyip kurbağa kılığına girerek Nil Nehri'ne dalıp yüzüğü bulur. Ferahbaht, yüzüğü padişaha getirince padişah çok mutlu olur ve ona türlü devlet ve ihsanda bulunur.

Padişahın kızını bir gün yılan sokar ve kızın durumu gün geçtikçe kötüleşir. Bunu duyan Halis, kızı iyileştirebileceğini Ferahbaht'a söyler. O da padişaha haber yollayarak kızın yanına giderler. Halis, kızı sokan yılanın zehrini çeker ve kızı kurtarır. Padişah bunun üzerine kızını Ferahbaht'a vererek onu padişah ilan eder.

Mübarekfal, Halis ve Muhlis; Ferahbaht'tan ülkelerine dönmek için izin isterler ancak o bunca zahmeti birlikte çıktıkları için onların bu isteğini geri çevirir. Bunun üzerine Mübarekfal gerçekleri açıklar. Yolda gördüğü dervişin aslında Ekmeleddin Hemedâni Hazretleri olduğunu ve onun kendisine nefes verdiğini söyler. Halis ve Muhlis'in de peri olduklarını söyleyip tekrar şehzâdeden izin isterler. Ferahbaht, istemeyerek de olsa onlara izin verir ve onlar gözden kaybolur. Şehzâde onların bu sadakatine hayran kalır.

Epizotlar

1. Padişahın birinin Hümayünbaht ve Ferahbaht adlı iki oğlu vardır.
2. Padişah öldükten sonra taht verilen her iki oğlu başlangıçta güzel geçinirken sonra araları açılır.
3. Büyük kardeş küçüğe eziyet edince Ferahbaht ülkeyi terk ederek yollara düşer.
4. Yolda gördüğü delikanlıyı hizmetine alıp onunla su kenarında otururken bir yılanın kurbağayı yemek üzere olduğunu görür.
5. Kurbağaya acıyan Ferahbaht yılanı saldırıp avını kaçırınca yılan, rızkını kaçırdığı için Ferahbaht'a sitem eder.
6. Bunun üzerine Ferahbaht vücudundan kurbağa büyüklüğünde bir parça koparıp yılanı verince yılan bunu alıp eve gelir, karısıyla o parçayı yiyip insanların cömertliği hakkında konuşurlar.
7. Aslında yılan ve kurbağa peri âleminden olup aralarında çıkan anlaşmazlıktan dolayı birbirlerini öldürmek ister ancak şehzâdenin cömertliğine hayran olup onun hizmetine girmek isterler.
8. Adı Halis olan yılanla adı Muhlis olan kurbağa, Mübarekfal ve şehzâde birlikte Mısır'a gelip burada padişahın beğenisini kazanırlar.

9. Padişahın suya düşen yüzüğünü bulan Muhlis ile padişahın kızını iyileştiren Halis, padişahın gözünde şehzâdenin itibarını artırırlar.
10. Padişah, Ferahbaht'a yaptığı iyiliklerden dolayı hem kızını verir hem de türlü ihsanlarda bulunur.
11. Ferahbaht, tekrar dönmek isteyen yoldaşlarına izin vermese de Mübarekfal bütün gerçekleri anlatıp onu ikna ederler.

İletiler

1. Kardeş kavgası birlik ve beraberliği bozar ve bu durum sadece düşmanları sevindirir.
2. Cömert ve merhametli olmak güzel bir davranıştır.
3. Yapılan iyiliğe ve cömertliğe aynı şekilde karşılık vermek gerekir.

4.1.40. Ukâb Hikâyesi

Özet

Bir gün bir güvercin Hz. Musa'ya gelerek aman diler. Hz. Musa da onu eteğinin altına saklar. Ardından bir tavşancıl kuşu gelip Hz. Musa'ya nafakasını vermesini ister. Bunun üzerine Hz. Musa istediği güvercinse kendisine sığınan birini veremeyeceğini yok eğer nafakaysa da bunu vereceğini söyler. Tavşancıl kuşu nafaka istediğini söyleyince Hz. Musa bedeninden güvercin büyüklüğünde bir parça koparmak üzereyken tavşancıl kuşu müdahale edip güvercinin Cebrail Aleyhisselâm, kendisinin de Mikail Aleyhisselâm olduğunu, sadece onu cömertlikte imtihan etmek için gönderildiğini söyler.

Epizotlar

1. Hz. Musa'ya bir gün bir güvercin sığınıp yardım isteyince Hz. Musa onu eteğinin altına alır.
2. Daha sonra bir tavşancıl kuşu Hz. Musa'dan nafaka isteyince Hz. Musa, istediği güvercinse veremeyeceğini, nafaka ise vücudundan bir parça koparıp vereceğini söyler.

3. Tam koparacakken tavşancıl kuşu Hz. Musa'ya engel olup güvercinin Cebrail Aleyhisselâm, kendisinin de Mikail Aleyhisselâm olduğunu, onu cömertlikte imtihan etmek için karşısına çıktıklarını söyler.

İletiler

1. İnsan yaptığı işlerde samimi bir şekilde davranırsa Allah da onu içinde bulunduğu zor durumdan kurtarır.
2. Kişi kendisine iltica edenlere ihanet etmemelidir.

(On Beşinci Gece)

4.1.41. Şeyyad Hâtun Hikâyesi

Özet

Tartus şehrinde Şeyyad adında çok zengin bir adam vardır. Bu adamın çocuğu olmadığı için Yunan bir bilgeye danışır. Bilge ona bir macun vererek bunu tavus ödüyüyle ezip karısına içirmesini söyler ancak şehirde sadece padişahın bir tavusu vardır ve padişah ona gözü gibi bakmaktadır. Şeyyad ile karısı istişare edip çözümü tavusu boğazlamakta bulurlar. Bir gece gizlice saraya girerek tavusu alırlar. Zarife söylendiği gibi tavusu macunla karıştırıp içer ve evlat edinecek olmanın mutluluğuyla olanları kardeşi Anter ile paylaşır. Padişah tavusunun çalındığını anlayınca bir ferman çıkarır ve tavusu bulana yüz altın vereceğini söyler. Anter hemen padişahın yanına giderek olanları anlatır. Padişah, Zarife'nin katledilmesi için ferman çıkarınca padişahın veziri padişaha bu konuda acele etmemesini, Anter'in söylediklerini ispatlamasını, eğer yalansa onun katledilmesi gerektiğini söyler. Anter, bunu kabul ederek kendisine güvenilir iki adam verilmesini ister. Bu adamlar bir sandığa girer ve Anter sandıkla birlikte kardeşi Zarife'nin evine gelir. Bir seyahate çıkacağını, gelene kadar sandığa göz kulak olmasını ve gitmeden son bir kez tavus hikâyesini anlatmasını ister. Zarife; durumdan şüphelenir ve onların sadece bir rüya olduğunu, rüyanın yorumu olarak da bir çocuk sahibi olacağını söyler. Sandıktaki adamlar duyduklarını aynen padişaha anlatınca padişah Anter'in kardeşine olan garezinden bunu yaptığını düşünerek onu katlettirir.

Epizotlar

1. Şeyyad adında bir adamın çocuğu olmadığı için bilge bir hekime danışır.
2. Hekim ona bir macun verip bunu tavus ödüyle ezerek karısına içirmesini ister.
3. Şehirde sadece padişahın tavusu olduğu için Şeyyad ile karısı Zarife onu çalmaya karar verirler.
4. Padişahın tavusunu çalıp hekimin söylediğini yapan Zarife bu macunu yiyip o sevinçle olanları kardeşi Anter'e anlatır.
5. Padişah çalınan tavusunu bulana yüz altın vereceğini ferman buyurunca Anter kardeşinin anlattıklarını padişaha anlatır.
6. Padişah bu durumu kanıtlaması için Anter'e sandık içinde iki adam vererek kardeşine yollar.
7. Anter; kardeşine bir seyahate çıkacağını, gelene kadar sandığa bakmasını ancak gitmeden tavus olayını bir daha anlatmasını isteyince Zarife bu durumdan şüphelenip onların rüya olduğunu söyler.
8. Sandıktaki adamlar duyduklarını padişaha söyleyince padişah Anter'in kardeşine garezinden dolayı böyle davrandığını düşünüp onu katlettirir.

İletiler

1. İnsan sırrını kimseyle paylaşmamalıdır.
2. İnsanlar kendi nefisleri için başkalarının mallarına zarar vermemelidir.
3. Açgözlülüğün sonu hüsrandır.

4.1.42. Cemile Hâtun Hikâyesi

Özet

Horasan'da bir zâhid hacca gitmeye karar verir ve gitmeden önce oğuluyla karısına gelinlik çağına gelen kızını kendisi gelse de gelmese de uygun bir kısmet çıktığı takdirde evlendirmelerini ister.

Zâhid, yolda giderken Nahif adında bir gence rastlar ve gencin hareketlerini beğendiği için kızına damat olarak düşünüp yanına alır. Aynı anda kızın annesi Nazif,

kardeşi de Zarif adlı bir genci kıza damat olarak düşünür. Bu üç genç eve getirildiğinde hepsi kızın kendi hakkı olduğunu iddia edip birbirlerine düşerler. Olan bitenler şehirde yayılınca kız bu duruma daha fazla dayanamayıp üzüntüden ölür. Kız, herkesin feryat figanı içinde mezara gömülür. Akşam olunca üç genç kızın mezarı başına gelir. İçlerinden biri kızın yüzünü hiç görmediğini söyleyerek mezarın açılmasını ister. Bunun üzerine Nahif hemen mezarı kazarak açar ve kızı çıkarır. Tabip olan Zarif, kızda hâlâ hayat belirtisi olduğunu ve onu tekrar hayata döndürmek için darp edilmesi gerektiğini söyler. Nazif, kızı darp ederek hayata döndürür ancak yine hepsi kızın kendi hakkı olduğunu söyleyerek kavga ederler. Kız, üç gence kızarak ölüyken de diriyken de kendisine rahat vermediklerini söyler ve ailesinin yanına gitmek ister. Kız ailesinin yanına varınca Allah'a şükretmek için kalan ömrünü ibadetle geçirir. Saçlarını kesip abalar giyerek velilik mertebesine ulaşır.

Epizotlar

1. Horasan'da bir zâhid hacca giderken oğluna ve karısına, gelinlik çağına gelen kızını bir kısmeti çıkarsa kısmetine vermelerini ister.
2. zâhid, karısı ve oğlu ayrı ayrı kıza bir damat adayını bulup eve getirince damatlar kız için kavga ederler.
3. Olay herkes tarafından duyulunca kız, bu duruma daha fazla dayanamayıp ölür ve ailesinin, damat adaylarının ağıtları eşliğinde gömülür.
4. Damatlar akşam olunca kızın mezarına gidip konuşurken içlerinden biri kızın tekrar görmek istediğini söyleyip mezarı açtırır.
5. Bir diğeri mezardan çıkan kızın hâlâ yaşadığını iddia edip onun darp edilerek hayata döndürüleceğini söyler.
6. Diğer damat da kızı darp ederek tekrar hayata döndürür ancak üç damat kız için yeniden tartışınca kız onlara öfkelenerek ailesinin yanına gitmek ister.
7. Sonunda kız ailesinin yanında Allah'a şükredip abalar giyerek velilik makamına ulaşır.

İletiler

1. Aile içinde önemli kararlar istişare edilerek alınmalıdır.
2. Hayatta yaşanan olumsuzluklar kişiyi olgunlaştırıp Allah'a yöneltebilir.

(On Altıncı Gece)

4.1.43. Bâyezid-i Bistâmî Hikâyesi

Özet

Bâyezid-i Bistâmî Hazretleri bir gün camide vaaz verir. Herkes huşu içinde Hâce'yi dinlerken Hâce'nin yanına bir Türkmen yaklaşır ve eşeğini kaybettiğini, Hâce'den eşeğini bulmasını ister. Bunun üzerine Hâce cemaate yönelerek “Aranızda şimdiye kadar âşık olmayan var mı?” diye sorar. İçlerinden biri hiç âşık olmadığını, aşkın ne demek olduğunu sorunca Hâce, Türkmen'e dönerek aradığı eşeğin bu adam olduğunu söyler.

Epizotlar

1. Bâyezid-i Bistâmî Hazretleri camide vaaz verirken bir Türkmen yanına gelip eşeğinin kaybolduğunu söyleyip Hâce'den onu bulmasını ister.
2. Hâce, cemaatte şu âna kadar aşkı bilmeyen olup olmadığını sorunca içlerinden biri hiç âşık olmadığını söyler.
3. Bunun üzerine Hâce, Türkmen'e aradığı eşeğin o adam olduğunu söyler.

İletiler

İnsan olan kalbinde aşkı ve sevgiyi barındırmalıdır.

4.1.44. Sadri Hikâyesi

Özet

Gecran taraflarında Sadri adında bir tacir vardır. Bu tacirin durumu gün geçtikçe kötüye gider ve tacir fakir düşer. “Nerede hareket orada bereket!” diye düşünüp yola çıkar ve bir ormanlığa gelir. Burada bir aslanla karşılaşır. Aslana yaban sığırı ile bir âhu doğru yolu göstermek için vezirlik yapmaktadır. Aslan, Sadri'yi görüp parçalamak isteyince yaban sığırı ve âhu, Sadri'ye acır ve aslana güzel sözler söyleyerek adamı aslana yem olmaktan kurtarır. Bunun üzerine aslan, Sadri'yi yanına çağırıp bir gün önce kervandan aldığı mücevherleri getirerek Sadri'den ihtiyacı kadarını almasını ister. Sadri, ihtiyacı kadar mücevher alıp memleketine geri döner ancak bir müddet sonra Sadri aslandaki kalan mücevherleri almadığı için pişman olur ve tekrar aslanın yanına gelir.

O gün aslanın yanında kurt ve çakal vardır ve bunlar aslanın Sadri'ye haddini bildirmesini söyler. Yaban sığırı ile ahu Sadri'yi görünce kalan mücevherleri almak için

geldiğini anlar ancak yine de ona acıyıp aslana iltifat ederek yine Sadri'yi ölümden kurtarır (Atalas, 2010: 17).

Epizotlar

1. Sadri adında bir tacir fakir düşünce para kazanmak için yola çıkıp ormanlık bir alana gider.
2. Orada karşılaştığı aslana yem olmaktan aslanın vezirleri yaban sığırı ve ahu sayesinde kurtulur.
3. Aslan kervandan aldığı mücevherlerden Sadri'ye ihtiyacı kadar verir ancak Sadri memleketine döndüğünde almadığı mücevherler için pişman olur.
4. Tekrar aslanın yanına geldiğinde aslanın yanında bulunan kurtla çakalın kıskırtması sonucu ölecekken son anda yine yaban sığırı ve âhu sayesinde parçalanmaktan kurtulur.

İletiler

1. Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz.
2. Açgözlü olmamak gerekir.

4.1.45. Gazzaz'ın Hikâyesi

Özet

Irak'ta yaşayan usta bir Gazzaz, bir gün hallaç olan arkadaşının evine gider. Onun evindeki zenginliği görünce karısına, kendisinin çok çalışmasına rağmen yeterince kazanamadığını o yüzden başka bir şehre giderek rızkını arayacağını söyler. Karısı da ona kanaatkâr olması gerektiğini, nereye giderse gitsin rızkının bu kadar olacağını, rızkın bulunduğu yer ile ilgili olmadığını ve Allah'tan geldiğini söyler (Atalas, 2010: 22).

Gazzaz, karısının dediklerine hak verir ancak yine de rızkını aramak için yola çıkar ve Nişabur şehrine gelir. Burada çalışıp kendisine kırk elli yıl yetecek kadar mal biriktirir ve bu malları eşi dostuyla yemek için memleketine gitmek üzere yola koyulur. Yolda dinlenirken uykuya dalar. Uykuda güzel yüzlü iki kişi görür. Bunlardan biri; Gazzaz'ın çalışması, diğeri de bahtı olduğunu söyler. Gazzaz'ın bahtı olan kişi Allah'ın verdiği rızka razı olmak gerektiğini söyler. Gazzaz ise buna razı olmadığını söyleyip

kazandığı malı cüsseli bir adamın sırtına yükleyerek oradan ayrılır. Gazzaz, uykudan uyandığında malının hepsinin yok olduğunu görür. Bu şekilde memleketine gitmeye utanan Gazzaz tekrar Nişabur'a gidip çalışarak yine mal biriktirir ancak yine aynı olaylar başına gelir. Çaresiz bir şekilde karısının yanına gelen Gazzaz, başına gelenleri anlatınca karısı bu konuda onu uyardığını ancak kendisini dinlemediğini söyler. Bunun üzerine Gazzaz her şeye razı olup kendi memleketinde çalışarak Allah'ın verdiği kanaat eder.

Epizotlar

1. Irak'ta usta bir Gazzaz rızkının az olduğunu düşünüp şehir değiştirmek isteyince karısı ona rızkın Allah'tan geldiğini, nereye giderse gitsin değişmeyeceğini söyler.
2. Gazzaz yine de karısını dinlemeyip Nişabur'a giderek kendisine yıllarca yetecek kadar mal biriktirir.
3. Malını alıp memleketine giderken yolda uykuya dalarak bir rüya görür.
4. Rüyasında iki güzel yüzlü adamdan biri Gazzaz'ın çalışması, diğeri de bahtı olduğunu söyleyip onun Allah'ın verdiği rızka razı olmasını söyler.
5. Gazzaz ise buna razı olmayacağını söyleyince uyandığında bütün malını kaybettiğini görür.
6. Tekrar Nişabur'a gidip para kazanıp başına yine aynı şeyler gelince çaresiz bir şekilde karısının yanına gidip olanları anlatır.
7. Karısı rızkının nereye giderse gitsin değişmeyeceğini söyleyince Gazzaz da bu durumu kabul edip Allah'ın verdiği rızka razı olur.

İletiler

Rızkını veren Allah'tır ve kim ne kadar çalışırsa çalışsın nasibi kadarına sahip olur.

4.1.46. Belh Padişahının Hikâyesi

Özet

Belh padişahı İbrahim Ethem Hazretleri bir gün ava çıkar. Avda yemeğe oturduğunda bir arı gelip ekmeğin ucundan bir parça kopararak uçar. İbrahim Ethem

Hazretleri arıyı takip eder. Arının ağaçta âmâ bir serçe kuşuna ekmeği bölerek yedirdiğini görür. Bu olaydan çok etkilenen İbrahim Ethem, Yüce Allah'ın nelere kadir olduğunu düşünüp dünyadan elini eteğini çekerek tefekküre dalar.

Epizotlar

1. İbrahim Ethem Hazretleri avda yemek yerken bir arının ekmeğinin ucundan bir parça kopararak uçtuğunu görür.
2. Arıyı takip ettiğinde arının âmâ bir serçe kuşuna ekmeği bölerek yedirdiğini görünce Allah'ın kudreti karşısında büyülenip dünyadan elini çekerek bir köşede tefekküre dalar.

İletiler

1. Allah yarattığı her canlının rızkını bir şekilde verir.
2. İnsan gördüklerinden ibret almalıdır.

4.1.47. Şegal Hikâyesi

Özet

Adamın birinin devesi uyuz olur ve adam deveyi sahraya bırakır. O esnada sıçan avlamakta olan bir çakal, deveyi görünce sıçanı bırakarak devenin peşine düşer. Çakalın karısı çakala elindeki av ile yetinmesini söyler ancak çakal onu dinlemez. Birkaç gün devenin peşinde koşan çakal deveden bir fayda göremeyip sıçanı da avlayamayarak karısının yanına geri döner.

Epizotlar

1. Devesi uyuz olan bir adam deveyi çöle bırakınca bunu gören bir çakal avlamakta olduğu sıçanı bırakıp devenin peşine düşer.
2. Çakalın karısı elindekiyle yetinmesini söylese de çakal onu dinlemeyip devenin peşinde birkaç gün koşar.
3. Sonunda deveden bir fayda göremeyen çakal, sıçanı da avlayamayip karısının yanına döner.

İletiler

İnsan elindekiyle yetinmeyi bilmeli, açgözlülük etmemelidir.

4.1.48. Memun Halife Hikâyesi

Özet

Bir gün bir Arabî halife, Memun'un yanına gelerek hacca gitmek istediğini ancak bunun için yeterli parasının olmadığını söyler. Halife Memun da parası olmayana haccın farz olmadığını belirtir. Bunun üzerine Arabî; halifenin kendisine para vermek yerine şeriat kurallarından bahsetmesine üzülünce halife, Arabî'ye türlü iyiliklerde bulunur.

Epizotlar

1. Arabî'nin biri bir gün halife Memun'a gelip hac yapmak istediğini ancak bunun için yeterli parası olmadığını söyleyince halife, parası olmayana haccın farz olmadığını söyler.
2. Halifenin kendisine para vermek yerine şeriat kurallarından bahsetmesine Arabî üzülünce halife ona türlü iyiliklerde bulunur.

İletiler

Devlet büyükleri ihtiyacı olan kişilere yardım etmelidir.

4.1.49. Karakulak ile Aslan Hikâyesi

Özet

Bir aslan çayır çimenlik bir yeri mesken tutar. Bu aslanın bir yerlere gittiği zaman yerini emanet edeceği maymun bir kethüdası vardır. Bir gün aslan yine bir yere gider ve yerini maymuna bırakır. O sırada bir karakulak gelerek orayı mesken edinmek istediğini söyleyince maymun burasının bir aslana ait olduğunu söyler. Karakulağın karısı da orada bulunmanın çok da güvenilir olmadığını söyleyince karakulak aslanın belki geri dönmeyeceğini, dönse bile hile ile onu kandırabileceğini söyler.

Aslan döndüğünde yerinde karakulak ve karısını görünce karakulağa saldırmaya cesaret edemez ve oradan gitmenin daha akıllıca olduğunu düşünür. Bu sırada karakulak da bir plan yapar. Karakulağın karısı çocukları ağlatacak, karakulak da neden ağladıklarını sorduğunda her gün aslan eti yediklerini, bugün aslan eti olmadığı için ağladıklarını söyleyecektir. Karakulak da bu civarda bir aslan olduğunu ve çocukları için onu avlayacağını söyleyecektir. Aslan yaklaşınca karakulak planını uygular ve bunu duyan aslan hemen oradan uzaklaşır. Maymun aslanı tekrar dönüp karakulağa haddini bildirmesi için ikna eder. Bunu öğrenen karakulak çocuklarını yeniden ağlatıp

maymunla kendisinin dost olduğunu, maymunun aslanı birazdan oraya getireceğini söyler. Aslan bunu duyunca maymunu parçalayarak oradan uzaklaşır.

Epizotlar

1. Çimenlik bir yeri kendisine mesken tutan bir aslanın maymun bir kethüdası vardır.
2. Bir gün aslan yerini maymuna emanet ederek bir yere gidince oraya bir karakulak gelip maymuna orayı kendisini mesken edeceğini söyler.
3. Maymun ve karakulağın eşi; karakulağı oranın aslanın yeri olduğu konusunda uyarsa da karakulak, aslan gelince ona kurnazca bir oyun oynar.
4. Karakulak aslanın kendisine yaklaştığını görünce eşinden yavrularını ağlatmasını isteyip niçin ağladıklarını sorunca eşi de aslan eti yiyemedikleri için ağladıklarını söyler.
5. Bunu duyan aslanın oradan kaçtığını gören maymun, aslanın yeniden gidip karakulağa haddini bildirmesini ister.
6. Bunu duyan Karakulak aslan yaklaşınca maymunla dost olduğunu, maymunun aslanı birazdan getireceğini yavrularına söyler.
7. Aslan, bunun üzerine çok sinirlenip maymunu parçalayarak oradan uzaklaşır.

İletiler

Bazen akıllıca yapılan planlar imkânsız bile mümkün kılar.

4.1.50. Kurtla Çakal Hikâyesi

Özet

Bir kurt, çakalın inini boş görüp çakal gelince yakalarım diye ine saklanır. Çakal gelip de ininde kendi izinden başka bir iz görünce içeri girmez ve kapıdan seslenerek şöyle der: “Ey hâne! Seninle benim aramda her zaman bir sohbet vâki olurdu. Ne zaman ses etsem sen benim sesime karşılık verirdin. Şimdi seninle konuşacağım ama bana ses vermezsen artık seni mesken tutmayacağım.” Bunu duyan kurt, çakalı kaçırmamak için içeriden ses verir. Durumu anlayan çakal, hemen çobanın yanına gidip ininde bir kurt olduğunu söyler. Sürüsünden birkaç koyunu parçaladığı için kurda düşman olan çoban inin kapısını taşlarla kapatır. Böylece kurt kendi sonunu hazırlamış olur.

Epizotlar

1. Bir kurt, çakal avlamak üzere çakalın inine gidip saklanır.
2. Çakal gelip kurdu izinden fark edince kurnazca bir plan düşünüp iniyle konuşmaya başlar.
3. İnine her gün kendisiyle sohbet ettiğini, bugün onunla konuştuğunda ses vermezse oradan gideceğini söyleyince kurt içeriden çakalı kaçırmamak için ses verir.
4. Durumu anlayan çakal olanları çobana anlatınca çoban kendi sürüsündeki koyunları parçaladığı için dış bilemediği kurdun bulunduğu inin kapısını taşlarla kapatır.

İletiler

1. Ava giden avlanır.
2. Her zaman uyanık olup tuzağa düşmemek gerekir.

(On Yedinci Gece)

4.1.51. Pelenk-firîp Hikâyesi

Özet

Bir âdemoğlunun Pelenk-firîp adında bir karısı vardır. Adam karısını o kadar döver ki kadın en sonunda kadın çözümü iki çocuğunu da alıp evden kaçmakta bulur. Kadın ürkütücü bir yere gelince karşısına bir kaplan çıkar. Kadın, kaplandan kurtulmak için bir hile düşünür. Geldiği köye bir aslanın musallat olduğunu, her gün köy halkından birini yediğini, bugün de sıranın kendisinde olduğunu kaplana söyler. Kendisinin yarısıyla bir çocuğunu kaplanın yemesini, diğer yarısıyla öbür çocuğunu ise aslanın yemesini ister. Kaplan hem aslandan korkar hem de kadının düşmanına bile yaptığı cömertlik karşısında çok şaşırır ve kadını serbest bırakır. Kadın kendisi gibi daha niceleri olduğunu söyleyip kaplana bir hikâye anlatır.

Pelenk-firîp hikâyesini bitirince kendisinin yarısıyla bir çocuğunu kaplanın yemesini ancak yedikten sonra buralarda kalmayıp kaçmasını ister. Sihirbaz bir kız kardeşi olduğunu kendisini kaplanın yediğini duyarsa her tarafı ateşe vereceğini söyler. Kaplan, kadının kız kardeşinden korkup kaçır. Yolda bir tilkiye rastlar ve olanları ona anlatır. Tilki kaplana kadının yalan söylediğini, tekrar kadının yanına geri dönmesini söyler. Kaplan da tilkiyi ayağına bağlayıp kızın yanına gelince kız tilkinin kaplanı

kışkırttığını anlar. Pelenk-firîp hemen etrafı ateşe verip kendisi de bir ağacın tepesine çıkar. Kaplana sözünü tutmadığı için kız kardeşinin ortalığı ateşe verdiğini, kardeşinin de kaplanın yanında tilki kılığında olduğunu söyler. Kaplan bunu duyunca canını kurtarmak için ayağına bağlı tilkiyle öyle bir koşar ki tilki paramparça olur. Pelenk-firîp ve çocukları da böylece kaplanın elinden kurtulur.

Epizotlar

1. Adamın birinin Pelenk-firîp adında bir karısı vardır.
2. Adam karısını öyle çok döver ki karısı iki çocuğuyla birlikte kaçarken karşısına bir kaplan çıkar.
3. Kaplan kadınla çocukları yemek üzereyken kadın bir hile düşünüp kaplana geldiği köye bir aslanın musallat olduğunu, bugün kendisiyle iki çocuğunu yiyeceğini, bu yüzden ikiye bölüp yarısını aslanın, yarısını da kaplanın yemesini söyleyince kaplan aslandan korkarak kaçır.
4. Kaplan yolda karşılaştığı tilkiye olanları anlatınca tilki onu tekrar dönmesi konusunda ikna eder.
5. Kaplanın ayağına tilkiyi bağlayıp geri döndüğünü gören Pelenk-firîp etrafı ateşe verip ağaca çıkarak kaplana, cadı olan kız kardeşini çok sinirlendirdiği için kardeşinin her tarafı yaktığını ve şu an da tilki kılığına girerek kaplanın yanında durduğunu söyler.
6. Bunu duyan kaplan can havliyle öyle bir kaçır ki ayağına bağlı olan tilki paramparça olur ve Pelenk-firîp çocuklarıyla kaplandan kurtulur.

İletiler

1. Eşler birbirine karşı merhametli olmalıdır.
2. Kurnazca ve zekice yapılan planlar insanı tehlikelerden kurtarabilir.

4.1.52. Halife Hz. Ömer Bin Abdulaziz Hikâyesi

Özet

Hz. Ömer'i kölenin biri zehirlemek ister ve Hz. Ömer bunu duyar. Köleye kendisini neden zehirlemek istediğini sorunca köle düşmanlarının kendisini öldürmesi için çok para verdiklerini söyler. Bunu duyan Hz. Ömer köleye altın verip orayı terk etmesini çünkü kendisi ölürse düşmanların onu da yaşatmayacaklarını söyler.

Epizotlar

1. Hz. Ömer kendisini zehirlemek isteyen köleye bunun sebebini sorunca köle, düşmanlarının Hz. Ömer'i öldürmesi için çok para verdiklerini söyler.
2. Bunun üzerine Hz. Ömer köleye altın verip oradan kaçmasını kendisi ölürse düşmanların onu da öldüreceğini söyler.

İletiler

Kendisine kötülük edene bile iyilikte bulunmak büyük erdemdir.

4.1.53. Tavusluk Taslayan Çakal Hikâyesi

Özet

Bir zamanlar çakalın biri şehre yakın bir yeri kendine mesken tutar ve akşam olunca yemek için ekmek ve kemik arar. Yine bir gün yiyecek ararken açık olan boyacı dükkânından içeri girer ve yerde gömülü olan boya kutusunun içine düşer. Birinden kurtulayım derken diğerinin içine, ondan kurtulayım derken de bir diğerinin içine düşer. Böylece on beş kadar boya kutusunun içine düşüp çıkar. Dışarı çıktığında rengi o kadar farklı olmuştur ki gören hayvanlar bunun nasıl bir hayvan olduğunu düşünüp çakala itibar etmeye başlar. Tüm hayvanlar tavus görünümündeki çakala saygı duyarken aslan bunun iç yüzünü anlamaya çalışır. Bir gün çakal tahtında oturup etrafını hayvanlar sarmışken oradan bir çakal sürüsü geçer. Tavus çakalın çakallık damarı tutar ve o da çakal gibi ulumaya başlar. Diğer hayvanlar böylece olayın iç yüzünü anlar ve tavus çakalı parça parça ederler.

Epizotlar

1. Çakalın biri kendine mesken tuttuğu şehirde ekmek ve kemik ararken açık olan bir boyacı dükkânının içine girer.
2. Burada yerdeki boya kutularının içine düşüp birinden kurtulup bir başka boya kutusunun içine düşünce çakal rengârenk bir hayvan olur.
3. Dışarı çıkınca herkes bu hayvanın nasıl bir hayvan olduğuna akıl sır diremeyip ona itibar ederler.
4. Bir gün tavus çakal tahtında otururken oradan geçen bir çakal sürüsünün sesine dayanamayıp kendisi de çakal gibi uluyunca hayvanlar olayın iç yüzünü anlayıp onu parça parça eder.

İletiler

1. Her canlı özü neyse onu yansıtır.
2. Yalan ve hile er geç ortaya çıkar.

4.1.54. Aslan Postlu Eşek Hikâyesi

Özet

Bezirgânın birinin paraya ihtiyacı olup elinde bir akçe bile kalmaz. Sahip olduğu tek varlığı eşeğin de aç kalacağını düşünerek onu otlaması için bir sahraya salar ancak diğer hayvanlar ona zarar vermesin diye eşeğin sırtına aslan postu koyar. Eşek, bu sayede sahrada rahatça gezer ve onu gören diğer hayvanlar eşeği aslan sanıp ondan korkarlar. Bir gün eşek bir bağa girerek orada ne var ne yoksa yemeye başlar. Bağdakiler de onu aslan sanıp kaçarlar. O sırada oradan geçmekte olan birkaç eşek anınca aslan postlu eşek de anırmaya başlar. Bunun üzerine bağdakiler onun aslan olmadığını anlayınca eşeği döverler.

Epizotlar

1. Bezirgânın biri parasız pulsuz kalınca eşeği aç kalmasın ve diğer hayvanlar tarafından eziyet görmesin diye sırtına bir aslan postu koyup sahraya salar.
2. Sahradaki hayvanlar eşeği aslan sandığı için eşek burada rahat bir şekilde dolaşır.
3. Bir gün bağa giren eşek orada her şeyi yer ancak bağdakiler onu aslan sandığı için korkudan bir şey yapamazlar.
4. O sırada bağdan birkaç eşek geçip anınca aslan postlu eşek de dayanamayıp anırmaya başlar.
5. Bağdakiler onun aslan değil eşek olduğunu anlayıp zavallı hayvanı döverler.

İletiler

1. Gerçekler bir gün mutlaka ortaya çıkar.
2. Her canlı özüne çeker.

(On Sekizinci Gece)

4.1.55. Mahmude ile Ayas ve Selime ile Salim Hikâyesi

Özet

Zavilistan şehrinde üç vezir vardır. Vezirlerden birinin Mahmude adında kızı, diğerinin Ayas adında oğlu vardır. Bu iki vezir çocuklarını küçükken birbirine namzet kılmıştır. Zaten iki genç de birbirlerini deli gibi sevmektedir. Gençler büyüyüp evlilik çağına gelince düğün hazırlıklarına başlanır. Bu sırada üçüncü vezirin karısı ölür ve vezir, padişaha giderek çok perişan olduğunu söyleyerek vezirin kızı Mahmude'yi kendisine ister. Padişah, hemen bir fermanla kızı isteyince vezir padişaha karşı gelemeyeceği için kızını büyük vezire verir. Ayas, bu haberi duyunca üzüntüden ne yapacağını şaşırır ve durumu kardeşi Salim'e anlatır. Salim de küçük vezirin kızı Selime'ye âşıktır. Ayas bu duruma dayanamayacağını, son bir kez Mahmude'yi görmek istediğini kardeşi Salim'e söyler. Salim, âdet gereği gelinin evlendiği gece türbeye gittiğini ve Mahmude'yi o zaman görebileceğini söyler. Ayas düğün gecesi türbeye giderek saklanır. Gerçekten de Mahmude türbeye gelir ve iki rekât namaz kılarak Allah'tan ya canını almasını ya da Ayas ile kavuşturmasını ister. Ayas bu duayı duyunca saklandığı yerden çıkarak Mahmude ile birbirine sarılıp ağlamaya başlar. Ayas'ın kardeşi Salim bu sırada bir hile düşünür. Kendisi Mahmude'nin gelinliğini giyip Mahmude de Salim'in kıyafetlerini giyer. Salim bu şekilde vezirin yanına giderek iki gün boyunca onu oyalar. Bu durumdan sıkılan vezir gelini Salime'nin yanına göndererek onunla konuşmasını ister. Salime gelinliğin içindekinin Salim olduğunu görünce sevinçle birbirlerine sarılır. Kendilerini türbede beklemekte olan Mahmude ile Ayas'ı da alarak dört âşık oradan kaçıp yerleştikleri şehirde mutlu bir şekilde yaşarlar.

Epizotlar

1. Vezirin birinin Ayas adında bir oğlu diğer bir vezirin de Mahmude adında bir kızı vardır.
2. Bu iki genç birbirlerine âşık olup evlenme çağına gelince düğün hazırlıklarına başlanır.
3. Bu sırada üçüncü vezirin karısı öldüğü için padişaha vezirin kızı Mahmude'yi kendisine vermesini ister.
4. Vezir, padişahın emrine uyup kızı Mahmude'yi vezire verince Ayas üzüntüden derdini kardeşi Salim'e anlatıp son bir kez Mahmude'yi görmek istediğini söyler.

5. Salim de gelenek üzerine gelinin zifaf gecesi türbeye gideceğini, kendisinin de o gece gidip Mahmude'yi görebileceğini söyler.
6. Ayas, o gece türbeye gidince Mahmude'nin oraya gelip dua ederek Allah'tan ya canını almasını ya da Ayas ile kavuşturmasını istediğini duyunca saklandığı yerden çıkıp iki âşık birbirine sarılır.
7. Küçük vezirin kızı Selime'ye âşık olan Salim, o sırada bir hile düşünerek Mahmude ile kıyafetlerini değiştirip vezirin yanına kendisi gelin kılığında gider.
8. Veziri iki gün oyalayınca vezir bu durumdan sıkılıp Salime'nin onunla konuşmasını ister.
9. Selime, nasihat verirken karşısındakinin Salim olduğunu görünce sevinçle ona sarılıp kendilerini türbede beklemekte olan Ayas ile Mahmude'yi de alıp başka bir şehre yerleşerek mutlu bir şekilde yaşarlar.

İletiler

Kararlı ve samimi bir şekilde seven kişileri Allah er geç kavuşturur.

4.1.56. Zühre Hikâyesi

Özet

Kabil şehrinde bir bezirgânın Zühre adında bir kızı vardır ki herkes bu kıza taliptir. Bezirgân ise kızını akıllı ve kâmil birine vereceğini söyler. Bu durumu haber alan üç genç, bezirgâna gelerek hünerlerini anlatmaya başlar. İçlerinden Dilnüvaz, gizli olan her şeyi bildiğini ve gaipten haber verebileceğini söyler. İkinci genç Rahşsaz, tılsım ilminde ileri olduğunu, meydana getirdiği atla bir aylık yolu bir günde gidebileceğini söyler. Üçüncü genç Tirendaz ise ok atmada üstat olduğunu söyler. Bir gün bezirgânın kızı kaybolur ve bezirgân bu üç genci çağırarak onlardan kızını bulmalarını ister. Dilnüvaz, kızın periler tarafından kaçırıldığını ve bulunduğu yeri söyler. Rahşsaz, tılsımla yaptığı ata binenin oraya bir günde varabileceğini söyler. Tirendaz ise atıyla oraya gidip perilere galip gelerek Zühre'yi kurtarır ancak bu kez üç genç de kızın kendi hakkı olduklarını iddia eder.

Tûtî-i Kâmil bu hikâyeyi Mâhişeker'e anlatarak kızını hangi gencin hak ettiğini sorup cevabı kendisi verir. Mâhişeker, kızını Tirendaz'ın hak ettiğini söyler çünkü diğer

gençler sadece kızın yerini söyleyip oraya gitmeyi sağlamıştır. Zühre'yi kurtarmak için canını ortaya koyan ise Tirendaz'dır.

Epizotlar

1. Bir bezirgânın Zühre adında bir kızını ve bu kızın birçok talibi vardır.
2. Padişahın; kızını sadece akıllı ve hüner sahibi birine vereceğini haber alan üç genç, bezirgânın yanına gelerek hünerlerini anlatır.
3. İçlerinden Dilnûvaz gaipten haber verebileceğini, Rahşsaz yaptığı atla bir aylık yolu bir günde gidebileceğini, Tirendaz ise ok atmakta usta olduğunu söyler.
4. Bezirgânın kızını bir gün ortadan kaybolunca bezirgân bu üç genci çağırıp hünerlerini sergilemelerini ister.
5. Dilnûvaz kızın periler tarafından bir dağa kaçırıldığını, Rahşsaz yaptığı atla oraya bir günde gidilebileceğini söyler.
6. Tirendaz ise ata binip dağa varıp kızını perilerden kurtarır.
7. Üç genç, kızını kendisinin hak ettiğini söyleyince Tûtî-i Kâmil bu durumu Mâhişeker'e sorup kızını ortaya attığı için Tirendaz'ın hak ettiğini söyler.

İletiler

1. İnsan emellerine ulaşabilmek için ölümü bile göze almaktan çekinmemelidir.
2. İnsan aklını ve zekâsını kullanarak her zorluğun üstesinden gelebilir.

4.1.57. Kopan Başlar Hikâyesi

Özet

Hint padişahının oğlu memleketleri gezerken bir puthaneye uğrar ve burada çok güzel bir kız görüp ona âşık olur. Kendi kendine “Eğer bu kız bana nasip olursa kendimi burada kurban edeceğim.” der. Kızın Hint padişahlarından birinin kızını olduğunu öğrenip durumu babasına anlatır. Babası padişaha türlü hediyeler göndererek kızını ister ve şehzâdeye alır. Kızla birlikte şehzâdenin babasına gitmek için yola çıktıklarında yanlarında bulunan bir Brahman ile puthaneye uğrarlar. Şehzâde burada verdiği sözü

hatırlayıp bir kılıçla başını bedeninden ayırır. O sırada ibadetle meşgul olan Brahman gelip şehzâdenin durumunu görünce şehzâdenin kendisini öldürdüğüne padişahın inanmayacağını düşünüp aynı kılıçla o da başını bedeninden ayırır. Kız gelip her ikisinin hâlini görünce herkesin kendisini uğursuz sayacağını düşünüp kendini öldürmek ister. Tam bu sırada bir ses kopan başları tekrar gövdelerin üzerine getirmesini ve canlanması için dua etmesi gerektiğini söyler. Kız söylenenleri yaparak İslam diniyle müşerref olur ancak başları gövdelere dikerken Brahman başıyla şehzâdenin başını birbirine karıştırır.

Tûtî-i Kâmil bu hikâyeyi Mâhîşeker'e anlatıp kızın şehzâdenin baş tarafını mı yoksa beden tarafını mı alması gerektiğini beyzadeye sorarak onu imtihan etmesini ister. Mâhîşeker de ona sormadan tûtînin buna cevap vermesini ister. Tûtî de şehzâdenin baş tarafını alması gerektiğini çünkü beden yöneticisinin baş olduğunu söyler.

Epizotlar

1. Hint padişahının oğlu gezdiği sırada puthanede güzel bir kız görüp ona âşık olur.
2. Eğer bu kız kendisine nasip olursa puthanede başını gövdesinden ayıracağına dair söz verir.
3. Şehzâde durumu babasına açınca babası bu kızını oğluna alır.
4. Şehzâde, yanındaki Brahman ve kız puthaneye gittiklerinde şehzâde verdiği sözü hatırlayıp başını oradaki kılıçla keser.
5. Bunu gören Brahman şehzâdenin intihar ettiğine kimsenin inanmayacağını düşünüp kendisi de aynı kılıçla başını keser.
6. Kız her ikisinin durumunu görüp herkesin kendisini uğursuz addedeceğini düşünüp tam başını kesecekken bir ses duyar.
7. Ses, kıza kopan başları tekrar gövdelere getirip canlanması için dua etmesini söyler.
8. Kız denileni yapar ancak başları yanlış birleştirir.
9. Tûtî, Mâhîşeker'e kızın şehzâdenin baş tarafını mı beden tarafını mı alması gerektiğini sorup bedeni yönetenin baş olmasından dolayı şehzâdenin baş kısmını alması gerektiğini söyler.

İletiler

1. İnsanlar Allah'ın kendilerine emanet olarak verdiği cana kastetmemelidir.
2. Duanın açamayacağı kapı yoktur.

(On Dokuzuncu Gece)

4.1.58. Babil Padişahının Hikâyesi

Özet

Galatnüma adında genç bir Brahman, Babil padişahının kızına âşık olur. Padişahın kızı da Galatnüma'yı görür ve o da aşk derdiyle giriftar olur. Galatnüma derdini büyücü bir kadına anlatmak ister ancak bir türlü söyleyemez. Büyücü kadının yanında aylarca kalır. Büyücü kadın Galatnüma'ya artık derdini anlatmasını ister. O da padişahın kızına âşık olduğunu söyler. Bunun üzerine cadı, Galatnüma'nın boynuna bir mühür asar ve o sırada Galatnüma genç bir kıza dönüşür. Kendisi de Brahman kılığına girerek doğruca saraya padişahın yanına giderler. Cadı, padişaha oğlunu kaybettiğini ve gelinini sarayda bırakırsa oğlunu daha rahat arayacağını söyleyip saraydan gider. Padişah Galatnüma'yı kızının yanına verir. Kız, Galatnüma'yı bir an olsun yanından ayırmaz. Sonunda Galatnüma ağzındaki mührü çıkarıp eski hâline dönüp kıza başından geçenleri anlatır. Böylece iki genç rahat bir şekilde görüşürler. Bir müddet sonra padişahın oğlu Galatnüma'ya âşık olur ve babasından o kızı kendisine almasını ister. Babası emanet olduğu için kızı vermek istemese de sonunda oğlunun bu aşk acısıyla helak olmasına gönlü razı gelmez. Durumu Galatnüma'ya anlatınca o da düşünmek için üç gün izin ister ve olanları sevdiğine anlatır. İki âşık plan yaparak kaçar ve doğruca cadının evine gelip başlarından geçenleri anlatır. Cadı, Galatnüma'nın ağzındaki mührü çıkarıp kızın ağzına takınca kız bir civana dönüşür. Bu iki âşık gündüzleri iki erkek arkadaş, geceleri de sevgili gibi yaşarlar. Bu sırada padişah kızını ve emanet edilen gelini her yerde aratır ancak hiçbir ize rastlayamayınca aratmaktan vazgeçer. İki sevgili mutlu bir şekilde yaşar ancak bir müddet sonra paraları biter ve yine cadıya gelip hâllerini anlatır. Cadı yeni bir plan düşünerek padişahın yanına gidip gelininin akıbetini sorar. Padişah kaybolduğunu söyleyince de feryat figan ağlamaya başlar. Padişah cadıyı susturmak için on bin altın verir. Cadı aldığı altınları getirip iki âşığa verir ve böylece sevgililer ömür boyu bolluk içinde mesut yaşar.

Epizotlar

1. Galatnüma adında bir genç Babil padişahının kızına âşık olup durumu büyücü bir kadına anlatır.
2. Cadı, Galatnüma'nın ağzına bir mühür koyup onu genç bir kıza dönüştürerek saraya gider.
3. Padişaha oğlunu kaybettiğini, gelinini sarayda emanet bırakmak istediğini söyleyince padişah bunu kabul edip Galatnüma'yı kızının yanına verir.
4. Galatnüma kıza olanları anlatıp ağzındaki mührü çıkarınca eski haline döner.
5. Kızla bir müddet rahat rahat görüştükten sonra padişahın oğlu Galatnüma'ya âşık olunca Galatnüma sevgilisini de alarak oradan kaçıp cadının evine gider.
6. Cadıya olanları anlatınca cadı, kızın ağzına bu kez mührü koyup onu bir civana dönüştürerek Galatnüma ile rahatça görüşmelerini sağlar.
7. İki sevgilinin parası bitip durumu cadıya anlattıklarında cadı yeni bir hile düşünüp padişahın yanına giderek gelinini sorar.
8. Padişah da geliniyle kendi kızının ortadan kaybolduğunu söyleyince kıyameti koparan cadıya on bin altın verip onu razı eder.
9. Cadı aldığı altınları iki âşiğe verip ömür boyu onların rahat bir şekilde yaşamasını sağlar.

İletiler

1. Sevenlerin birbirine kavuşması için sevenlere yardım etmek gerekir.
2. Emanete ihanet edilmemelidir.

4.1.59. Mahrûse Hikâyesi

Özet

Zabil şehrinde bir bezirgânın Mahrûse adında güzellikte eşi olmayan bir cariyesi vardır. Padişahın karısı Aşub, padişahın haremine girip çıkarken Mahrûse'nin güzelliğini padişaha anlatır. Padişah Mahrûse'yi aklından çıkaramaz ve Aşub'un

anlatmasıyla Mahrûse'ye âşık olur. Padişah dört vezirini Mahrûse'nin yanına gönderir. Eğer dedikleri gibiyse Mahrûse'yi alıp gelmelerini ister. Ancak dört vezir Mahrûse'yi görünce onun güzelliğinden akılları başlarından gider. Aynı şekilde padişahın da aklını yitirip devlet işleriyle uğraşmayacağını düşündükleri için padişaha yalan söylerler. Sarayında daha güzel kızların olduğunu, Mahrûse'nin çok çirkin olduğunu söylerler. Padişah da onlara inanıp aşkından vazgeçer. Bir müddet sonra Mahrûse'nin babası kızını bir dizdara verir. Mahrûse kendisi bu kadar güzelken padişahın kendisini neden almadığını merak eder ve kendisini padişaha çirkin diye tanıttıklarını düşünür. Yüzünü padişaha göstermeye karar verir, padişah Mahrûse'yi görünce vezirlere inanıp Mahrûse'yi almadığı için çok pişman olur. Vezirleri padişaha isterse kızı dizdardan alıp kendisine getireceklerini söyler ancak padişah tek mezhepli olduğu için kendisine böyle bir şeyi yakıştırmayacağını söyler ve bir müddet sonra Mahrûse'nin aşkıdan ölür. Mahrûse de padişahın kendi aşkı yüzünden öldüğünü duyunca bu dünyada yaşamının artık haram olacağını düşünüp padişahın mezarının başına giderek canına kıyar.

Epizotlar

1. Bir bezirgânın Mahrûse adında çok güzel bir cariyesi vardır.
2. Padişahın karısı Mahrûse'nin güzelliğinden padişaha bahsedince padişah uzaktan kıza âşık olup dört vezirini Mahrûse'nin yanına gönderir.
3. Dört vezir kızın güzelliği karşısında büyülense de padişahın bu kızı aldığı anda devlet işleriyle ilgilenmeyeceğini düşünüp padişaha kızın çirkin olduğunu söyler.
4. Bir zaman sonra kızın babası kızını dizdara verince Mahrûse padişahın kendisini neden almadığını merak ederek padişaha yüzünü göstermek ister.
5. Padişah kızı görünce güzelliği karşısında akli başından gidip vezirlerine inandığı için kahrederek üzüntüden ve aşk acısından ölür.
6. Mahrûse padişahın kendi aşkı yüzünden öldüğünü duyunca artık yaşamının kendisine haram olduğunu düşünüp padişahın mezarı başında intihar eder.

İletiler

1. Allah'ın verdiği cana kıymak haramdır ve Allah'ın insana verdiği emanete ihanet etmek demektir.
2. İnsan, başkalarından duyduklarına gözüyle görmeden itibar etmemelidir.

4.1.60. Dağıstan Padişahının Hikâyesi

Özet

Bir gün Dağıstan padişahına biri gelerek ağaçtan bir çanak hediye eder. Padişah da bunun karşılığında türlü ihsanlarda bulunur. Padişah o gece bir rüya görür. Rüyasında güzel bir kadın padişahın yanına gelerek ona malının sureti olduğunu ve onun değerini bilmediği için çekip gideceğini söyler. Padişah bu kadına inanmayıp nereye isterse gidebileceğini söyler. Padişah uyandığında hazinesinin her geçen gün eksildiğini görür. Birkaç gün sonra padişah rüyasında yine güzel bir kadının yanına gelerek ona kendisinin beden kuvveti olduğunu, malına kıymet vermeyenin sağlığına hiç değer vermeyeceğini söyler. Padişah yine ona inanmayıp gidebileceğini söyler. Padişah uyandığında birkaç gün içinde kuvvetten düşmeye başlar. Padişah birkaç gün içinde bir rüya daha görür. Gelen kişi ona kendisinin himmeti olduğunu ve onu terk edeceğini söyler. Padişah da ona gitmemesi için yalvarır. Himmeti, kendisini isteyen hem sağlığına hem de malına kavuşacağını söyler. Padişah uyandığında eski sağlığına ve hazinesine tekrar kavuştuğunu görür.

Epizotlar

1. Dağıstan padişahına biri ağaçtan çömlek hediye edince padişah ona birçok altın verir.
2. Padişah o gece rüyasında güzel bir kadının gelerek kendisine malının sureti olduğunu ve onun değerini bilmediği için onu terk edeceğini söyleyince padişah ona gitmesini söyler.
3. Uyandığında hazinesindeki malların gün gün eksildiğini görür.
4. Birkaç gün sonra padişah rüyasında yine bir kadının gelerek kendisinin beden kuvveti olduğunu ve onu terk edeceğini söyler.
5. Padişah ona inanmayıp nereye isterse gidebileceğini söyler.
6. Padişah uyanınca birkaç gün içinde eski kuvvetinin her geçen gün azaldığını görür.
7. Son olarak rüyasında bir civanın gelerek ona padişahın himmeti olduğunu ve onu terk edeceğini söyleyince padişah ona kendisinin bırakmamasını söyler.

8. Himmeti de kendisine sahip olanın hem canına hem de malına kavuşacağını söyler.
9. Padişah uyandığında eski sağlığına kavuştuğunu ve malının tekrar yerine geldiğini söyler.

İletiler

Başkalarına yardım eden kişinin ömrü uzun, malı bereketli olur.

(Yirminci Gece)

4.1.61. Şehr-ârâ Hikâyesi

Özet

Nişabur'da zengin ama ahmak bir bezirgân yaşar. Bu bezirgânın Şehr-ârâ adında çok güzel bir karısı vardır. Bezirgân karısıyla ilgilenmeyince karısı genç bir delikanlıya gönlünü kaptırır ve her gün delikanlıyı evine çağırarak görüşürler. Bir müddet sonra dedikodular yayılır ve bezirgânın kulağına kadar gelir. Bir gün bezirgân, dostlarının uyarmasıyla karısını izlemeye karar verir. Karısına ticarete gideceğini söyleyerek evden çıkar ancak evin altına gizlenir. Kocasını evden çıkınca Şehr-ârâ sevgilisiyle köşkte buluşur. Bu sırada Şehr-ârâ saklandığı yerden kocasının eteğini görür ve durumu anlar ancak akıllıca davranarak hiç bozuntuya vermez. Delikanlıya kaş göz ederek kocasını rüyasında gördüğünü, ömrünün tamam olduğunu, sadece eve genç bir delikanlı alıp ona haram gözle bakmazsa kocasının ömrünün uzayacağını söyler. Delikanlı da akıllıca davranıp durumu anlar ve Şehr-ârâ'ya ona asla yan gözle bakmayacağını söyler. Ahmak kocası bu duruma inanır ve karısından şüphelenmeyi bırakır. Gencin her gün eve gelmesine izin verir. Böylece iki sevgili hem de kocasının izniyle rahat bir şekilde görüşür.

Epizotlar

1. Nişabur'da bir bezirgânın Şehr-ârâ adında bir karısı vardır.
2. Adam karısıyla daha az vakit geçirinca kadın kocasından sıkılarak bir gence âşık olup onunla görüşmeye başlar.
3. Bir zaman sonra dedikodular bezirgânın kulağına gidince adam karısını denemek için ticaret için sefere çıkacağını söyleyip evden çıkar.

4. Kadın, sevgilisiyle köşkte buluştuğu sırada kocasının eteğini köşkün altında görüp bir hile düşünerek sevdiği gence bir rüya gördüğünü, kocasının ömrünün azaldığını ve eve bir civan alıp ona temiz gözle bakarsa kocasının ömrünün uzayacağını söyler.
5. Genç de Şehr-ârâ'nın hilesine ortak olarak söylediklerini onaylayıp ona yan gözle bakmayacağını söyleyince adam karısından şüphelenmeyi bırakarak gencin eve girmesine izin verir.
6. Böylece iki âşık rahat bir şekilde görüşmeye devam ederler.

İletiler

1. Hile, yalan söylemek ve riyakârlık kötü bir davranıştır.
2. Eşler birbirleri için zaman ayırmalı ve birbirlerine ihanet etmemelidir.
3. İnsan olaylar karşısında uyanık davranmalı, her şeye hemen inanmamalıdır.

4.1.62. Melike-i Rum Hikâyesi

Özet

Çin fağfurunun akıllı bir veziri vardır. Bu vezir vakitli vakitsiz fağfurun yanına girip çıkar. Bir gün yine vezir fağfurun yanına geldiğinde fağfuru uykudan uyandırdığı için nedimler fağfurun öfkesinden veziri elinden zor kurtarırlar. Neden bu kadar sinirlendiğini sorduklarında fağfur rüyasında güzel bir kızın kendisine baktığını vezirin o sırada uykusunu böldüğünü söyler. Vezir bunu duyunca bu olayı çözmek için fağfurun kızı tasvir etmesini ister. Aynı zamanda nakkaş olan vezir kızın suretini çizip yol kenarında bir zaviye yaparak gelene geçene kızı sorar. Bir gün bir seyyah kızın Rum padişahının kızı olduğunu ve çok güzel olduğunu anlatır. Vezir böylesine güzel bir kızın neden hâlâ evli olmadığını seyyaha sorar. Meğer bir gün Rum Melike'si bahçede tavusları seyredirken o sırada gökten bir ateş düştüğünü, erkek tavusun hemen kaçarken dişi tavusun çocuklarını kurtarmaya çalıştığını görür. Bu olaydan sonra da erkeklere gazez edip adını bile duymak istemez.

Bunu öğrenen vezir durumu padişaha anlatır ve kızı padişaha âşık etmek için seyyahı da yanına alıp kızın bulunduğu yere gider. Burada nakkaşlık yapan vezirin ünü kısa sürede her yere yayılır. Rum Melike'si sarayı naksettirmek için veziri saraya çağırır. Vezir işini bitirince kız yaptığığın ne anlama geldiğini sorar. Vezir çizdiği

resimdeki erkeğin Çin fağfuru olduğunu, bir gün bahçedeyken bir sel geldiğini ve yavru ahuları götürdüğünü, dişi ahunun kaçıp canını kurtarırken erkek ahunun yavrularını kurtarmaya çalışırken boğulduğunu söyler. Bu olaydan sonra fağfurun kadınların vefasız olduğunu düşünüp onlarla muhabbeti kestiğini söyler. Rum Melike'si bunu duyunca sadece erkeklerin değil dişilerin de vefasız olduğunu düşünüp bu fağfurun kendisine uygun olacağını düşünerek babasından kendisini bu fağfura vermesini söyler. Böylece padişah ile Rum Melike'si hayatlarını birleştirir.

Epizotlar

1. Çin fağfurunun akıllı veziri bir gün içeri aniden girerek padişahı uykusundan uyandırır.
2. Rüyasında güzel bir kızla bakışırken vezirin uykusunu bölmesi padişahı çok sinirlendirir.
3. Padişahın hışmından zor kurtulan vezir aynı zamanda nakkaş olduğu için kızın suretini padişahıtan öğrenip çizerek yol kenarına yaptığı zaviyeden gelene geçene kızı sorar.
4. Bir gün bir seyyah resimdeki kızın Rum padişahının kızı olduğunu ve güzellikte eşsiz olduğunu söyler.
5. Rum Melike'si bir gün bahçede tavusları izlerken gökten bir ateş düştüğünü, bu ateşte erkek tavusun hemen kaçarken dişi tavusun çocuklarını kurtarmaya çalıştığını görmesi üzerine erkeklerin vefasız olduğunu düşünüp kimseyle evlenmemiştir.
6. Bunu öğrenen vezir kızın bulunduğu yere gidip nakkaşlığıyla ün salınca Melike, veziri sarayı nakşetmesi için saraya çağırır.
7. Vezir sarayda çizdiği resimde Çin fağfurunun bahçede otururken bir selin gelip yavru ahuları götürdüğünü, dişi ahunun kaçarken erkek ahunun yavrularını kurtarmak için selde boğulduğunu nakşeder.
8. Bunu öğrenen Melike de sadece erkeklerin vefasız olmadığını anlayıp fağfurun kendisine layık bir eş olacağını düşünerek babasından kendisini fağfura vermesini ister.
9. Böylece Melike ile padişah hayatlarını birleştirir.

İletiler

1. İnsan olaylar karşısında genelleme yapmamalı ve ön yargılı davranmamalıdır.
2. İnsanın karakteri cinsiyetiyle ilişkilendirilmemelidir.

4.1.63. Himar ile Yaban Öküzünün Hikâyesi

Özet

Evvel zaman içinde bir eşekle yaban öküzü sürekli birlikte oturup kalkarmış. Bir gün bu iki hayvan bahçenin birine girerek bahçedeki ürünlerden yer. Eşeğin karnı doyduğu için anırmak ister. Bu sırada yaban öküzü ona anırmamasını, bağbanların seslerini duyup gelirse ikisini de öldüreceğini söyleyip “Hizem-fürûş hikâyesi”ni anlatır ancak eşek öküzü dinlemeyip anırmaya devam eder. Sesi duyan bağbanlar bahçeye gelir ve öküzü kesip pişirip yer, eşeği de ağır yüke koşarlar.

Epizotlar

1. Daima bir arada gezen bir yaban öküzüyle eşek bir gece bahçenin birindeki mahsulleri yiyince eşek anırmak ister.
2. Yaban öküzü de ona anırmamasını, bağbanların gelirse ikisini de öldüreceğini söyler.
3. Eşek, öküzü dinlemeyip anırmaya devam edince bağbanlar gelip öküzü kebab yapar, eşeği de döverek ona ağır yüklerini taşır.

İletiler

Ne olursa olsun nerede, nasıl davranılacağını iyi bilmek gerekir.

4.1.64. Hizem-fürûş Hikâyesi

Özet

Oduncunun biri odun kesmek için dağa çıkar. Dağın bir tarafında birkaç kişinin önlerindeki testiden türlü yiyecek ve içecek çıkardığını görür. Peri taifesinden olan bu adamlar oduncuyu da yanlarına çağırıp ne isterse vereceklerini söyler. Oduncu testiye isteyince adamlar testinin çok kırılğan olduğunu, kendisine verebileceklerini ancak testi kırıldığında her şeyin eski hâline döneceğini söyler. Oduncu testi konusunda ısrar

edince adamlar testiği verir. Kısa zamanda birçok mala kavuşan oduncu bir gün akrabalarını testiği görmesi için çağırır. Testiden içecekleri akrabalarının hayret dolu bakışları arasında çıkaran oduncu testiği başının üstüne alıp dans etmeye başlar. O sırada testi yere düşer ve kırılır. Oduncunun her şeyi eski hâline geri döner, bütün malları eksilerek eskisi gibi fakir biri olur.

Epizotlar

1. Bir oduncu dağda beş on peri taifesinden birilerinin önlerindeki testiden türlü yiyecek ve içecek çıkardıklarını görür.
2. Adamlar oduncuyu da yanlarına çağırarak ne isterse vereceklerini söylemesi üzerine oduncu testiği ister.
3. Testinin çok önemli olmadığını ancak kırılğan olan bu testinin kırıldığı takdirde her şeyin eski hâline döneceğini söyleyen adamlar oduncunun ısrarıyla testiği ona verir.
4. Testi sayesinde kısa sürede mal ve mülke sahip olan oduncu testiği akrabalarına göstermek için onları eve çağırıp testiden her türlü içeceği çıkarır.
5. Akrabaları şaşkına dönünce oduncu testiği başının üstüne alıp dans ettiği sırada testi kırılır.
6. Testinin kırılmasıyla oduncunun bütün malı mülkü yok olarak eski fakir hâline geri döner.

İletiler

1. İnsan kibirden ve gösterişten uzak durmalıdır.
2. Açgözlü olmak insanı çoğu zaman elindekilerden eder.

(Yirmi Birinci Gece)

4.1.65. Bezirgân Hikâyesi

Özet

Termend şehrinde bir bezirgânın Ubeyde adında bir oğlu vardır. Bu bezirgân oğlunu güzel bir kızla evlendirir. Ubeyde kızla evlendikten sonra sabahtan akşama kadar karısıyla ilgilenir. Anası ile babası Ubeyde'nin yüzünü bile göremez. Bezirgân

ortaklık yaptığı sıradaşına oğlunun durumunu anlatır. Ortağı da biri dişi biri erkek iki tûtîsinin olduğunu, sözlerinin çok etkili olduğunu ve eğer Ubeyde'nin bu hevesten onları dinlerse düzeleceğini söyleyerek tûtîleri bezirgâna yollar. Bezirgân da onlara oğlunun durumunu anlatıp oğlunun evine hediye olarak gönderir. Ubeyde tûtîleri yatak odasına koyar. Tam yatacağı sırada tûtîler onunla sohbet etmeye başlar. Ubeyde'nin neden gün boyu evde oturduğunu sorarlar. Ubeyde de karısını çok sevdiğini ve bir an olsun yanından ayrılmadığı için işe gitmediğini söyleyince tûtîler kadın kısmının vefasız olduğunu söyleyerek ona bir hikâye anlatırlar. Evladın ana babanın rızasını alması gerektiğinin farz olduğunu belirten tûtîler zamanının hepsini kadının yanında geçirmenin hayra alamet olmadığını belirtirler. Bunun üzerine Ubeyde gündüzleri işiyle meşgul olup ana babasının hayır duasını alır, geceleri de hâtonuyla ilgilenir.

Epizotlar

1. Termend şehrinde bir bezirgânın Ubeyde adında bir oğlu vardır.
2. Ubeyde evlenince zamanının çoğunu karısıyla geçirip ne işine bakar ne de anasının babasının yüzünü görür.
3. Bu duruma üzülen bezirgân oğlunun hâlini ortağına anlatınca ortağı kendisinde bulunan dişi ve erkek tûtîlerin vereceği nasihatle oğlunun düzelebileceğini söyleyerek tûtîleri bezirgâna getirir.
4. Bezirgân tûtîleri oğluna yollayınca Ubeyde onlarla sohbet etmeye başlar.
5. Tûtîler Ubeyde'ye neden gün boyu evde olduğunu sorunca Ubeyde karısından ayrılmadığını söyler.
6. Tûtîler kadın kısmının vefasız olduğunu ana baba hakkını gözetmenin farz olduğunu belirtip bununla ilgili hikâyeler anlatınca Ubeyde onlardan etkilenip gündüz ana babasıyla işiyle meşgul olup gece de karısıyla ilgilenir.

İletiler

1. Severken bile ölçülü olmak gerekir.
2. Ana babanın rızasını almak Allah'ın rızasını kazanmak gibidir.
3. Başkalarının nasihatine kulak vermek insanı hatalarından geri döndürür.

4.1.66. Üç Memeli Kız Hikâyesi

Özet

Vaktiyle Hint padişahının cariyelerinden birinin kızı olur. Bu kız üç memeli doğar. Hile ve düzenbazlıkta kızın üstüne yoktur. Öyle ki padişah sonunda bu şehirden gitmek koşuluyla bu kızla evlenen kişiye yüklü miktarda altın vereceğini açıklar. Ancak kızın huyunu bilenler asla bu evliliğe yanaşmaz. Sonunda âmâ ve fakir biri bu teklifi, kabul eder ve kızı alarak oradan başka bir şehre giderler. Kız bir müddet sonra körden usanır ve bir gence âşık olur. Kızla genç o kadar ileri giderler ki kız artık kör kocasının yanında sevdiğiyle cilveleşmeye başlar. Bu iki genç bir gün tencereye yılan koyup kaynatarak âmâ kocasına balık çorbası yaptıklarını, ateşin sönmemesi için üflemesi gerektiğini söyler. Kocasını ateşi üfledikçe de hain kadın sevgilisiyle gülüp dalga geçer. Kör, tencerenin kapağını açtığı an Allah'ın hikmetiyle yılan çorbasının buharı gözünü açar ve bir de bakar ki tencerenin içinde yılan, karısının yanında genç bir delikanlı var. Hem karısını hem de sevdiğini döverek şehrin beyine teslim eder. Karısının da bütün malını alıp kendi memleketine döner.

Epizotlar

1. Hint cariyelerinden birinin bir kızı üç memeli olarak doğar.
2. Padişah hile ve düzenbazlıkta ileri giden bu kızın namını duyunca kızla evlenecek olan kişiye memlekettten gitmeyi şart koşar ancak kimse kızla evlenmeyi kabul etmez.
3. Sonunda âmâ bir adam kızla evlenerek padişahın verdiği mal mülkle başka bir memlekete giderler.
4. Kız bir müddet sonra bu adamdan tiksinierek bir gence âşık olur.
5. Gençle kocasının yanında bile cilveleşerek âmâ kocasıyla dalga geçer.
6. Bir gün kız sevgilisiyle tencereye yılan koyarak âmâ kocasına balık çorbası yaptıklarını bunun için ateşe üflemesi gerektiğini söyleyip onunla alay ederler.
7. Adam tencereye eğilince yılan çorbasının buharı gözlerini açarak adamın gerçekleri görmesini sağlar.
8. Bunun üzerine adam karısını ve sevgilisini döverek şehrin beyine teslim edip kendisi de kızın mallarıyla birlikte kendi memleketine döner.

İletiler

Kimsenin dış görünüşüyle ve engeliyle alay etmemek gerekir.

4.1.67. Saliha'nın Hikâyesi

Özet

Belh şehrinde bir zahidin Salih adında dürüst bir oğlu vardır. İbadetine çok önem veren Salih, babası öldükten sonra başka diyarlara giderek ilmini artırmak ister. Bunun için annesinden izin ister ancak annesi izin vermeyince hayırlı bir iş için çıktığını düşünerek izinsiz gitmeye karar verir. Ulemalar şehri Buhara'ya giderken yolda bir ağacın altında dinlenirken bir kuş Salih'in sakalına necaset bulaştırır. Salih, kuşa gazapla bakınca kuş ölür. Akşam olunca bir kapıyı çalarak yemek ister. Saliha adında bir kadın ona balık pişirip getireceğini söyleyerek yanından ayrılır ancak kadın yemeği geç getirir. Salih; kadına gazapla bakınca Saliha, kendisini kuşa baktığı nazarla öldüremeyeceğini, bakışının insana etki etmeyeceğini söyler. Salih şaşkına dönüp bu mertebeye nasıl ulaştığını Saliha'ya sorar. O da annesinin hayır duasını alarak bu makama ulaştığını söyleyince Salih sabahı bile beklemeden Belh şehrine annesinin yanına döner ve onun hizmetine girer. Böylece Allah ana duası alan Salih'e çeşitli ilimler ve kerametler nasip eder.

Epizotlar

1. Belh şehrinde bir zahidin Salih adında ibadetine düşkün bir oğlu vardır.
2. Bir gün Salih ilmini artırmak için başka diyarlara gitmek isteyince annesi izin vermemesine rağmen yola çıkar.
3. Yolda giderken bir ağacın altında dinlenirken bir kuşun sakalına necaset bulaştırması üzerine Salih kuşa gazapla bakıp onu helak eder.
4. Akşam olunca bir kapıyı çalıp yemek isteyince Saliha adındaki kadının yemeği geç getirmesi üzerine ona da gazapla bakar.
5. Saliha kuşun başına gelenleri söyleyince şaşırıp bunu nerden bildiğini soran Salih'e anasının hayır duası sayesinde olduğunu söyler.
6. Bunu duyan Salih hiç vakit kaybetmeden annesinin yanında onun hizmetine girince Allah da ona ilim ve keramet nasip eder.

İletiler

1. Annenin hayır duasını almak çok önemlidir.
2. Hayvanlara zarar vermemek gerekir.

4.1.68. Hint Padişahı ile Yılan Hikâyesi

Özet

Hint padişahı bir gün avlanmak için çıktığında dişi bir yılanın hemcinsi olmayan bir yılanla oynadığını görür ve çok sinirlenerek dişi yılanın kuyruğunu kılıcıyla koparır. Dişi yılan can havliyle deliğine girince erkek yılan dişisine kuyruğuna ne olduğunu sorar. O da padişahın avlanırken kendisini görerek güzelliğine âşık olduğunu, vuslat talep ettiğini ancak kendisinin bu talebi reddetmesi üzerine kuyruğunu kestiğini söyler. Erkek yılan bunu duyunca padişahı öldürmeye ahdedir. Hemen o gece padişahın odasına girerek padişahın başucundaki reyhan ve gül tablasına gizlenir. Amacı padişah uyurken onu sokmaktır ancak tam o sırada padişahın hâtonu gelir ve padişaha sokulur. Padişah bu isteği reddedip hâtonu kovunca hâton ağlamaya başlar. Padişah da bugün bir dişi yılanın kendi cinsinden olmayan bir yılanla oynadığını, kendisinin de yılanın kuyruğunu kestiğini ama öldüremediğini, bu yüzden de kadın kısmından tiksindiğini söyler. Tablada gizlenen yılan bunları duyunca dışarı çıkarak padişahı özür diler ve o dişi yılanın kendi eşi olduğunu, gidip onu öldüreceğini söyler. Padişahı kendisinden bir şey isteyip istemediğini sorunca padişah hayvanat dilini öğrenmek istediğini söyler. Yılan bu dili padişaha öğretebileceğini ancak bu dili kadınlardan birine söylese padişahın öleceğini söyler.

Ertesi gün padişahın hâtonu yine yanına gelir ve elindeki sandalı padişahın ayağına döker. O sırada dişi kumru erkeğine kendisinin de elinde sandal ve gülâb olsaydı erkeğinin ayağını yıkayabileceğini söyler. Padişah bunu duyunca gülümser. Hâtonu da kendisiyle alay ettiğini sanıp padişaha darılır. Padişah sırrını söylese öleceğini söylese bile hâton bu konuda ısrar eder ve söylemezse padişahı helak edeceğini söyler. Padişah da ertesi gün bahçede yalnızken söylemeye karar verir. Bahçeye geldiklerinde kuyunun başında dişi bir koyunun erkeğinden kuyunun dibindeki otları kendisine getirmesini, eğer getirmezse onu kuyuya atacağını söyler. Erkek koyun da padişah gibi hâtonun hatırı için helak olacak kadar ahmak olmadığını söyler. Padişah bunu duyunca sırrını hâtonuna anlatmaktan vazgeçer.

Epizotlar

1. Hint padişahı avlanırken dişi bir yılanın kendi cinsinden olmayan bir yılanla oynaştığını görmesi üzerine sinirlenerek yılanın kuyruğunu keser.
2. Can havliyle deliğine giren dişi yılan erkeğine padişahın kendisinden istediği vuslat talebine olumsuz karşılık verdiği için kuyruğunu kestiğini söyler.
3. Padişaha diş bileyen erkek yılan onu öldürmek için o akşam padişahın odasına gizlenerek onu dinler.
4. Bu sırada padişahın hâtunu gelip sokulunca padişah onu kovarak yaşadığı olayı anlatıp bu yüzden kadınlardan nefret ettiğini söyler.
5. Bunu duyan erkek yılan çıkıp padişahın özür dileyerek o dişi yılanın kendi eşi olduğunu, gidip onu öldüreceğini söyler.
6. Padişah ondan kendisine hayvanat dilini öğretmesini isteyince kadınlara söylememesi şartıyla bu dili padişaha öğretir.
7. Padişahın hâtunu odasına gelince padişah kumruların konuşmasını anlayıp gülümseyince hâtunu kendisiyle alay ettiğini düşünerek padişaha darılır.
8. Padişah bu sırrı söylerse helak olacağını söylese bile kadının ısrarına dayanamayıp bahçede anlatmaya karar verir.
9. Bahçede kuyunun başındaki erkek koyunun dışisine kendisini örnek verip dalga geçmesi üzerine sırrını hâtununa anlatmaktan vazgeçer.

İletiler

1. Hakikat er geç ortaya çıkar.
2. İnsan sırrını başkalarıyla paylaşmamalıdır.

(Yirmi İkinci Gece)

4.1.69. Bezirgân ile Berber Hikâyesi

Özet

Harezmi şehrinde malının hesabını bilmeyen bir bezirgân vardır. Bezirgân bir gün bu dünyada her türlü güzelliği gördüğünü, bütün malının sefasını sürdüğünü

düşünüp malını mülkünü fakirlere dağıtır. Bezirgân bir gece rüyasında bir pîr-i nurani görür. Bu zat kendisinin bahtı olduğunu, ona yardımcı olacağını, malını fakirlere dağıttığı için Allah'ın ona on kat fazlasını vereceğini söyler. Bunun için yarın kendisinin Brahman kılığında karşısına çıkacağını, başına asayla vurmasını, cansız bedenini gizli bir yerde saklayıp ihtiyacı olduğu zaman canından parçalar kesebileceğini, bu kestiği parçaların altına dönüşeceğini söyler ve bu sırrı kimseyle paylaşmamasını ister.

Bezirgân ertesi gün berbere tıraş olmaya gider. Brahman karşısına çıkınca kafasına asayla vurup onu öldürür. Sonra Brahman'dan bir parça keser ve bu parça bin altına dönüşünce bunu berbere verir. Berber ne olduğunu anlayamaz ve her Brahman'ın başına vurulduğunda altın olacağını zanneder. Berber bir gün bir davet vererek dostlarını ve orada ünlü bir Brahman'ı da çağırır. Brahman gelince herkes elini öper ve ondan dua ister ancak berber Brahman'ın başına vurarak onu öldürür. Bunu gören dostları Brahman'ı öldürdüğü için berberi alıp kadıya getirir. Berbere niçin öldürdüğü sorulunca bezirgânın olayını anlatır. Bezirgânı da alıp getirirler ve bezirgân sırrının ortaya çıkmasını istemediği için berberin akılsız olduğunu ve akli başına gelene kadar bir haneye kapatmaları gerektiğini söyler. Bu fikri herkes makul bulur ve berber ahmaklığının sonucuna katlanır.

Epizotlar

1. Harezmi şehrinde bir bezirgân malının sefasını sürdürdüğünü düşünüp bütün malını fakirlere dağıtır.
2. Bir gece rüyasında bir zatın kendisinin bahtı olduğunu, yarın karşısına bir Brahman olarak çıkacağını, asayla kafasına vurup ölüsünü bir hanede saklamasını ve ihtiyacı olduğunda canından kestiği parçaların altına dönüşeceğini söyler.
3. Ertesi gün bezirgân berbere gidince Brahman'ı karşısında görüp kafasına vurarak öldürür.
4. Sonra canından kestiği parça altına dönüşüp bu altınları berbere verir.
5. Olayı anlayamayan berber kendisi de bir davet vererek çağırdığı Brahman'ın kafasına vurduğunda altına dönüşeceğini zanneder.
6. Herkes berberin Brahman'ı öldürdüğünü görünce onu kadıya götürüp olayı anlatır.

7. Berber de bezirgânın olayını anlatınca bezirgânı da çağırıp olayı anlatmasını isterler.
8. Bezirgân sırrını söylemek istemeyip berberin aklının yerinde olmadığını, bu yüzden bir bimar haneye konarak akli başına gelene kadar orada kalmasını önerir.
9. Oradakiler bu öneriyi yerinde bulup berberi bir bimar- hâneye koyarlar.

İletiler

1. İnsan gördüğü olayın aslını öğrenmeden bir işe kalkışmamalıdır.
2. Allah yolunda dağıtılan mal daha çok artar.
3. Kendi çıkarları için insan yalana başvurmamalıdır.

4.1.70. Çin Padişahı ve Medinetü'l Kar'ın Kızı Hikâyesi

Özet

Çin diyarında bir padişah avlanırken diğer hayvanlardan farklı bir hayvan görüp onu çok beğenir ve keşke böyle latif bir güzel dünyada da olsa diye içinden geçirir. Veziri, Medinetü'l Kar padişahının aynen bu güzellikte bir kızı olduğunu söyler. Padişah kulaktan bu kıza âşık olur ve vezirinden derdine derman olmasını ister. Vezir de çok yaşlandığını, kendisini gemiyle Medinetü'l Kar'a kadar götürüp sonrasında ona eşlik edemeyeceğini söyler. Padişah, hemen saltanatını birine bırakıp vezirle seyyah kılığında yola çıkar. Vezir, Medinetü'l Kar'a gelince padişahı yalnız bırakıp buldukları yerden üç gün kadar gitmesini dördüncü gün bir bağa gelip çeşmenin başında acayip şeyler göreceğini söyler. Padişah aynen vezirin dediği gibi yapar ve bir çeşmenin başına gelince iki kardeşin birbiriyle kavga ettiğini görür. Onlara neden kavga ettiklerini sorunca iki kardeş babalarını kaybettiklerini, babalarının kendilerine dört şey miras bıraktığını ve onları paylaşmadıklarını anlatır. Bunlardan ilkinin içinden ne kadar altın alınırsa alınsın eksilmeyen bir kese olduğunu, ikincisinin ne zaman yemek ve içecek istense içinde hâsıl olan ağaçtan bir kâse olduğunu, üçüncüsünün ayağına giyeni istediği yere götüren bir nalın olduğunu, dördüncüsünün de kemikten bir kılıç olup bunu kınından çıkarmanın gittiği yerin hâkimi olduğunu söylerler. Padişah bunları oyuna getirip oradan uzaklaştırarak nalını ayağına giyip geriye kalan üç şeyi de yanına alarak Medinetü'l Kar'a gelir. Buraya geldiğinde vezirin oğlunu da görür. Meğer vezirin

oğlu padişahla vezirin konuşmalarını duyup o da kıza âşık olur ancak kız, Çin padişahını rüyasında görüp onu babasına anlatarak kendisini ona vermesini ister. Ulemalar padişahın önceden geleceğini haber alıp onu Medinetü'l Kar padişahının huzuruna getirip padişahın kızıyla evlendirir. Çin padişahı, icazet isteyip karısını yanına alarak ayağına nalınları giyip çeşmenin oraya gelmeyi murat eder. Vezirin oğlu da bu sırada sihirle sinek kılığına girip padişahın omzuna konarak onlarla gider. Padişah çeşmenin başına gelince iki kardeşi görüp olanları anlatır ve onlardan özür diler. Onlar da olayı bildiklerini ancak minnet altında kalmasın diye kendisine bu şekilde yardım ettiklerini söyler. Padişaha başka kılığa bürünme sihrini öğretip oradan ayrılırlar. Bu ism-i şerifi vezirin oğlu da duyar. Padişah memleketine dönüp devlet işleriyle uğraşmaya başlar ve vezirin oğlu bu sırada hep fırsat kollar. Bir gün padişah ava gidince vezirin oğlu padişahın kılığına girip padişahın karısının yanına gelir ve ondan visal talep eder. Kız, onun padişah olmadığını anlayıp hastalık numarası yaparak onunla asla birlikte olmaz. Bu kez vezirin oğlu padişahın eski karısının yanına gelip ona da visal talep eder ancak o da konuşmalarından onun padişah olmadığını anlayıp onunla birlikte olmaz. Vezirin oğlu her gün bu iki kadının yanına gelip gider. Bu sırada ava giden padişah, orda bir kuşun kılığına girip sarayın penceresine gelerek vezirin oğlunun karısının yanında olduğunu görür ancak hiçbir şey yapamaz. Medinetü'l Kar padişahının kızı vezirin oğluna içinde bir vesvese olduğunu, onun padişah olmadığını ve onu tecrübe etmek istediğini söyler. Vezirin oğlundan ahırdaki eşeği öldürüp onun kılığına girmesini ister. Bunu fırsat bilen Çin padişahı hemen kendi kılığına girip karısının yanına gelir ve vezirin oğlu da ölene kadar ağır yük taşır.

Epizotlar

1. Çin padişahı bir gün avlanırken çok değişik bir hayvan görüp keşeke böyle latif ve mülayim bir güzellik dünyada da olsa diye yakınır.
2. Veziri böyle güzellikte birinin Medinetü'l Kar'da padişahın kızı olduğunu padişaha anlatır.
3. Padişah kıza kulaktan âşık olup vezirden kendisini oraya götürmesini isteyince vezir gemiyle padişaha bir yere kadar eşlik edip sonrasını tarif ederek yanından ayrılır.
4. Padişah üç gün gidip dördüncü gün bir yere geldiğinde orada babalarının bıraktığı mirası paylaşamayan iki kardeşin kavgasıyla karşılaşır.

5. Padişah, kardeşleri yanından bir şekilde uzaklaştırıp miras olan nalınları giyerek anında Medinetü'l Kar'a gelir.
6. Vezirin oğlu da padişahla babasının konuşmalarına şahit olup Medinetü'l Kar'ın kızına o da kulaktan âşık olup padişahın önce oraya gelmiştir ancak padişahın kızı Çin padişahını rüyasında görüp ona âşık olduğu için babasından kendisini Çin padişahına vermesini ister.
7. Çin padişahı Medinetü'l Kar'ın kızını ve çeyizini de alıp iki kardeşin bulunduğu yere tekrar gidip onlara durumu anlatarak özür diler.
8. Bu sırada vezirin oğlu da sihirle sinek kılığına girerek padişahın omzunda onun gittiği yere gider.
9. İki kardeş amaçlarının zaten padişaha yardım etmek olduğunu söyleyip gitmeden padişaha bir bedenden başka bir bedene girmesi için ona bir ism-i şerif öğretirler.
10. Padişah memleketine dönüp devlet işleriyle uğraşırken kalıptan kalıba girme sihrini öğrenen vezirin oğlu da sürekli fırsat kollar.
11. Padişah bir gün ava çıkınca vezirin oğlu sihirle padişahın kılığına girerek padişahın hem eski hem de yeni eşinden visal talep eder ancak ikisi de onun padişah olmadığını anlayıp türlü bahanelerle onu yanlarına yaklaştırmaz.
12. Bir gün padişah kuş kalıbına girip sarayın penceresine geldiğinde vezirin oğlunu kendi hârununun döşeği başında görünce kız çağırıp onları dinler.
13. Kız, vezirin oğluna kendisinin padişah olmadığına dair içinde bir vesvese olduğunu söyleyip onu tecrübe etmek istediğini belirtir.
14. Ahırdan aksak bir eşeği öldürüp vezirin oğlunu eşeğin kalıbına girince padişah da fırsattan istifade kendi kalıbına girerek bu sorunu çözer.

İletiler

1. Yalan ve hile ile yapılan işler er geç ortaya çıkar.
2. Karşıdakini rencide etmeden yardım etmek erdemli bir davranıştır.

(Yirmi Üçüncü Gece)

4.1.71. Dört Yârân Hikâyesi

Özet

Belh şehrinde dört yârân vardır. Bunlar iyi ve kötü günde asla birbirlerinden ayrılmaz. Bir müddet sonra bu yârânlar fakirleşir ve bu fakirliğe dayanamayıp yolculuğa çıkar. Dağıstan'da bir şeyhin yanına gelirler. Şeyh, bunlara dört mühür vererek bu mühürleri başlarında taşımalarını ve mühürün düştüğü yeri kazıp nasiplerini almalarını söyler. Eğer isterlerse birinin nasibinden çıkanı dördünün paylaşabileceğini, istemezlerse de herkesin kendi nasibini arayabileceğini söyler. Derken birinci kişinin mühürünün düştüğü yeri kazarlar ve orada bakır madeni bulurlar. Birinci kişi diğerlerine ortak olmayı teklif etse de diğerleri kendi nasibini arayacağını söyler. İkinci kişi mühürün düştüğü yeri kazar ve oradan gümüş madeni çıkar. Üçüncü kişi kazdığı anda ise altın madeniyle karşılaşır. O da dördüncü kişiye ortak olmayı teklif eder ancak dördüncü kişi kendisine daha iyi bir şey çıkacağını düşünerek bu teklifi reddeder. Dördüncü kişi mühürün düştüğü yeri kazdığı anda demir madeni bulur ve arkadaşının teklifini kabul etmediği için dünyası başına yıkılır. Kendilerine mühürü veren şeyhin yanına gider ancak onun öldüğünü öğrenir. Tekrar demir madenini almak için gidince onu da yerinde bulamaz. Böylece nasibine razı olmayan dördüncü kişi ömrünü fakirlik içinde geçirir.

Epizotlar

1. Belh şehrinde birbirinden asla ayrılmayan dört yârân vardır.
2. Bunlar fakir düşünce birlikte seyahat ederek bir şeyhin yanına gelir.
3. Şeyh bunlara dört mühür verip bu mühürleri başlarında taşımalarını ve mühürün düştüğü yeri kazıp nasiplerini ister paylaşarak isterlerse de yollarına devam ederek arayıp bulmalarını söyler.
4. Dört yârândan birincisi mühürün düştüğü yeri kazınca bakır madeni, ikinci kişi gümüş madeni, üçüncü kişi de altın madeni bulur.
5. Üçüncü kişi dördüncüye kendisine ortak olmayı teklif etse de dördüncü kişi daha iyisini bulacağını düşünerek mühürün düştüğü yeri kazıp demir madeni bulur.
6. Bu duruma çok üzülen dördüncü kişi kendilerine mühürü veren şeyhten medet umsa da onun öldüğünü öğrenip tekrar demir madenini almaya gelince onu da yerinde bulamaz.

7. Böylece kısmetine razı olmayan adam ömrünün geri kalan kısmını fakirlik içinde geçirir.

İletiler

1. Son pişmanlık fayda etmez.
2. Açgözlü davranmak bazen elindekileri de kaybettirir.

4.1.72. Kenîzek Hikâyesi

Özet

Bağdat şehrinde malının hesabını bilmeyen bir bezirgân bir cariyeye âşık olur ve fazlasıyla para vererek cariyeyi satın alınca bir akçeye muhtaç hâle gelir. Cariye bezirgâna “Benim ayrılık acıma dayanabilirsen beni satarak sermaye et. Ben de senin ayrılığına dayanmaya çalışırım. Dayanamazsam da kendimi helâk ederim.” der. Ertesi gün bezirgân, cariyeyi pazarda Hâşimî bir bezirgâna iki bin altına satar ancak eve gelince cariyenin yokluğunu öylesine hisseder ki pişman olur ve hemen Hâşimî bezirgânı aramak için yola çıkar. Yolda dinlenmek için uyuduğunda kendisini takip eden bir hırsız bütün altınları alıp kaçar. Bezirgân uyanınca derdi iki kat artar. Hâşimî bezirgân, cariyeyi satın aldığından beri cariye her gününü ağlayarak geçirir. Bu duruma çok üzülen Hâşimî bezirgân, durumu anlar ve onu satan genci bulunca verdiği altınları bile istemeden cariyeyi ona vereceğine dair yemin eder. Bağdatlı genç, cariyeyi aramak için bir gemiye biner. Bu esnada Hâşimî bezirgân ile cariye de o gemidedir. Bağdatlı genç, sazı eline alıp cariyenin kendisine öğrettiği şarkıyı söyleyince cariye gencin de aynı gemide olduğunu anlar ve Hâşimî bezirgâna bunu söyler. Gemide her yeri arayıp genci bulurlar ve Hâşimî bezirgân cariyeye elini sürmediğini, altınları bile istemeden cariyeyi gence vereceğini ve kendisine sadece hayır dua etmelerinin yeterli olacağını söyler. Genç, başından geçenleri anlatınca Hâşimî bezirgân kendisinin çocuğu olmadığını malının üçüne de yeteceğini söyler. Gemi su ve zahire almak için bir kıyıya yanaşınca genç de ihtiyaçlarını karşılamak için gemiden iner ancak tekrar gemiye yetişemez. Hâşimî bezirgân durumu cariyeye anlatınca cariye kendisine bir zaviye yaptırmasını ve gencin adına bir mezar kazdırmasını ister. Bezirgân, cariyenin istediklerini yapar. Bu sırada genç de başka bir gemiye binerek Basra’ya gelir ve bezirgânı bulur. Bezirgân genci gördüğüne çok sevinir ve yaptırdığı zaviyeyi cariyeye gence tahsis eder. İki âşık ömrünün sonuna kadar mutlu bir şekilde yaşar.

Epizotlar

1. Bağdat'ta malının hesabını bilmeyen bir genç fazlasıyla para vererek bir cariye satın alır.
2. Bir müddet sonra gencin parası bitince cariye ona kendisinin ayrılığına dayanıp satmasını isteyince genç, cariyeyi Hâşimî bir bezirgâna iki bin altına satar.
3. Sattıktan sonra genç çok pişman olup bezirgânı aramak için yola çıkınca yolda onu takip eden bir hırsız gencin bütün altınlarını çalar.
4. Cariye de satıldığı günden beri her gününü ağlayarak geçirdiği için Hâşimî bezirgân genci bulduğunda cariyeyi altınları almadan vereceğine dair yemin eder.
5. Genç bir gemiye binip cariyenin kendisine öğrettiği şarkıyı söyleyince aynı gemide bulunan cariye de gencin o gemide olduğunu bezirgâna söyler.
6. Gemiye arayıp genci bulup iki âşığın maddi bütün ihtiyaçlarını karşılayacağına dair söz veren Hâşimî, bezirgânın keremine gemidekiler hayret eder.
7. Gemi erzak almak için kıyıya yanaştığında genç de ihtiyaçlarını almak için iner.
8. Genç tekrar gemiye yetişemeyince bezirgân olanları cariyeye anlatır.
9. Cariye de kendisine bir köşede bir zaviye yaptırmasını, yanına da gencin adına bir mezar kazdırmasını isteyince bezirgân cariyenin istediklerini yapar.
10. Bu sırada genç başka bir gemiye binip tekrar cariyeyi arayıp bulunca bezirgân yaptırdığı zaviyeyi onlara tahsis ederek her iki âşığın ölene kadar mutlu bir şekilde yaşamasını sağlamıştır.

İletiler

1. Sevenleri kavuşturup onlara yardım etmek güzel bir davranıştır.
2. Halis duygularla sevenleri Allah sonunda bir araya getirir.

4.1.73. Dihkan Hikâyesi

Özet

Evvel zaman içinde çiftçinin biri, çift sürerken sabanına bir demir halka takılır. Çiftçi halkanın olduğu yerin etrafını kazınca bir mahzen kapağı görür. Mahzenden içeri girince burada şeftali çekirdeği büyüklüğünde buğdaylar olduğunu görür. Bu duruma çok şaşırın çiftçi olanları şehrin valisine mektupla bildirir. Vali de olanlara şaşırıp padişaha numune birkaç buğday gönderir. Buğdayın hangi kavme ait olduğunu bilemeyen padişahın akıllı bir veziri vardır. Karşı köyde çok kâmil bir çiftçi olduğunu, çavuşla ona birkaç buğday göndererek durum hakkında bilgi sahibi olacaklarını söyler. Çavuş birkaç buğday alarak çiftçinin yanına varır. O kendisinin bu konuda iyi olmadığını söyleyip çavuşu kardeşine yönlendirir. Kardeşi de çavuşu ağabeyine yönlendirir. Ağabeyi de buğdayların yüz yıl öncesinde bir kavme ait olduğunu, onların salih kişiler olmasından dolayı Allah'ın onlara bu lütfu verdiğini anlatır.

Epizotlar

1. Çiftçinin biri bir gün çift sürerken sabanına takılan demir halkanın etrafını kazınca bir mahzen kapağı görür.
2. Mahzenden içeri giren çiftçi burada şeftali çekirdeği büyüklüğünde buğdaylar olduğunu görünce durumu şehrin valisine bildirir.
3. Vali de padişaha durumu aktarınca padişahın veziri karşı köyde kâmil bir çiftçiye danışarak buğdaylar hakkında bilgi edinilebileceğini söyler.
4. Çavuşun birine buğdaylardan birkaç tane verilerek köydeki çiftçiye yollanır.
5. Çiftçi yaşlandığını ileri sürerek çavuşu kardeşine, o da ağabeyine yönlendirir.
6. Ağabey, buğdayların yüz yıl öncesine ait bir kavme ait olduğunu, bu kavmin salih kişiler olmasından dolayı Allah'ın onlara böyle bir lütufta bulunduğunu söyler.

İletiler

Allah kendisine salih amelle itaat eden kullarının rızkını artırır.

4.1.74. Hâne-fürûş Hikâyesi

Özet

Adamın biri bir gün evini satar. Evi satın alan kişi evi tamir edince bir küp altın bulur ve onu alıp evi satan kişiye gider. Ona evi tamir ederken altınları evde bulduğunu ancak kendisinin sadece ev için ödeme yaptığını belirterek altınları ona verir. Evi satan kişi de evi toprağıyla birlikte sattığını bu nedenle altınların onun olduğunu söyler. İki anlaşılmayınca padişahın huzuruna gidip olanları anlatır. Padişah da her ikisine çocukları olup olmadığını sorar. Birinin bir oğlu, diğersinin de bir kızı vardır. Padişah malları ikisine verip kalanıyla da gençlerin düğünlerini yapmalarını ister. Böyle dürüst davrandıkları için Allah onlara ihsanda bulunur.

Epizotlar

1. Adamın biri bir gün satın aldığı evi tamir ederken bir küp altın bulur.
2. Altınları alıp evi satan kişiye vermek isteyince evi satan kişi altınların onun hakkı olduğunu söyleyerek almak istemez.
3. İki de anlaşmazlığa düşüp padişaha danıştıklarında padişah ikisinin bir çocuğuna altınları paylaşırıp kalanıyla da çocukların düğününü yapmalarını önerir.

İletiler

Dürüst insanlar her zaman kazanır.

(Yirmi Dördüncü Gece)

4.1.75. Ferid ve Yedi Renkli Kuş Hikâyesi

Özet

İsrailoğulları zamanında fakir bir zâhid vardır. Bu zâhid pazarda gezerken birisi ona haramdan on altın mı yoksa helalden bir altın mı istediğini sorunca zâhid adama helalden bir altın istediğini söyler. Adam ona bir altın verir. zâhid pazarda gezerken güzel bir kuş görür ve içinde o kuşa karşı bir sevgi oluşur. Kuşun fiyatının bir altın, cinsinin de heftrenk (yedi renk) olduğunu öğrenip elindeki bir altını vererek kuşu satın alır. Eve geldiğinde karısı kuşu görünce zahide parasını kuşa verip nafaka getirmediği için kızar. Zâhid karısının söylediklerine aldırmayıp kuşu kafese koyarak duvara asar.

Kuş, kanatlarını çırpınca kanatlarından mücevherler dökülür. zâhid bu cevherleri satıp evinin ihtiyaçlarını karşılar. Kuşun geldiği gece zahidin karısı hamile kalır ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. zâhid, oğlunun adını Ferit koyar ve ona bakması için bir dadı tutar. zâhid, karısına kuş sayesinde hacca gidebileceğini, kendisi hacdayken kuşa ve oğluna iyi bakmasını ister. Karısı bir gün dolaşmak için dışarı çıkar ve genç bir sarrafa âşık olur. İki âşığın aşk ateşi hararetlenince sarraf hâtunun evine gelmeye başlar. Hâtun bir müddet sonra sarrafa kuşun sırrını açıklar. Sarraf da bu sırrı ilim sahibi bir arkadaşına anlatır. Arkadaşı da bu kuşun kafasını yiyen kişinin ya vezir ya da padişah olacağını söyler. Sarraf, zahidin hâtunundan kuşu kendisi için kebab etmesini ister. Hâtun, kuşu pişirip sarrafın önüne koyar. Bu sırada bütün zamanını kuşla geçiren Ferit, kuşun boğazlandığını görünce ağlamaya başlar. Ferit eğer kuşun başını yerse susacağını söyler. Hâtun, kuşun başını çocuğa vermeye kıyamasa da dadı, kuşun başını çocuğa yedirir. Sarraf, kuşun başını çocuğun yediğini öğrenince sinirlenerek tabağı fırlatır, sarraf tekrar ilim sahibi arkadaşına gider ve olanları anlatır. Arkadaşı da bu konuda üzülmemesini, kuşun kafasını yiyen kişinin başını yiyince de padişah veya vezir olabileceğini söyler. Sarraf, bunun üzerine hâtuna haber salarak çocuğun başını kesip kendisine yedirirse eve geleceğini belirtir. Hâtun da hem kendi hem de çocuğunun canını sarrafın yolunda kurban edeceğini söyleyerek bu teklifi kabul eder. Bütün olanları duyan dadı bir gece Ferit'i de alıp kaçar. Hâtun, Ferit ile dadıyı epeyce arar ancak bulamayınca vazgeçer. Ferit ile dadı bir ay kadar gittikten sonra bir yere yerleşir. Ferit burada her gün ava gider. Bir gün padişahın haremının önünden geçerken padişahın kızına âşık olur ve onunla evlenmek ister. Padişahın kızı bu durumu babasına anlatacağını ancak babasının kızını verecek kişiden bir şartı olduğunu ve bu yolda çok kişiyi telef ettiğini söyler. Ferit, kıza bu şartın ne olduğunu sorunca babasının atlarının olduğu yere bir ejderhanın gelip burada atları yediğini, burayı mevzilendiğini, o ejderhayı öldüren kişiye babasının kendisini vereceğini söyler. Ferit, eve gelip dadısından helallik alarak padişahın huzuruna çıkar ve ejderhayı öldürüp kızını alacağını söyler. Padişah, Ferit'i çok sever ve kızından Ferit'i ejderhayı öldürmeme konusunda ikna etmesini ister. Ferit ise bu yola baş koyduğunu söyleyip ejderhayı öldürmeye gider ve onu öldürür. Ulemalar, ejderhayı sadece heftrenk kuşunu yiyen kişinin öldürebileceğini söyler. Padişah kızını ve tahtını Ferit'e verir. Ferit, annesi ile babasını saraya davet eder ve dadısını da haremine baş olarak atar. Sarrafı öldürtmek istese de sarraf çoktan helak olmuştur. Ferit, annesinin yaptığını babasına söyler ancak

annesini sarrafla aralarında hiçbir yakınlaşma olmadığını söyleyince Ferit annesini affeder ve ellerinden öperek mutlu bir şekilde yaşarlar.

Mâhişeker tüm hikâyeyi dinleyip sevdiğine gitmek için kapıya koşunca kapıda Hâce Said'i görür. Tûtî-i Kâmil, olan biteni Hâce Said'e anlatır ve Mâhişeker'in temiz olduğunu söyler. Hâce Said de Mâhişeker'i affeder ve ikisi mutlu bir hayat yaşarlar.

Epizotlar

1. Zâhid'in biri pazarda gezerken bir altına heftrenk cinsi bir kuş satın alarak evine getirir.
2. Kuşu evinde kafese koyan zâhid, kuşun kanatlarını çırdığında mücevher saçıldığını görünce bu mücevherleri alıp satarak evin ihtiyaçlarını karşılar.
3. Kuşun geldiği gece zâhidin karısı hamile kalıp bir erkek çocuk dünyaya getirince ona bakması için bir dadı tutulur.
4. Zâhid kuşun karısına kuşun kendilerine uğurlu geldiğini söyleyip oğlu Ferit'i ve kuşu karısına emanet ederek hacca gider.
5. Zâhid hacdayken karısı genç bir sarrafa âşık olup onu eve alarak kuşun sırrını sarrafa söyler.
6. Sarraf da kuşun sırrını ilim sahibi arkadaşına anlatınca arkadaşı o kuşun başını yiyen kişinin vezir ya da padişah olacağını söyler.
7. Sarraf, zâhidin karısından kuşu kendisi için kebab yapmasını isteyince kadın bunu kabul edip kuşu öldürür ancak oğlu Ferit sürekli birlikte vakit geçirdiği kuşun boğazlandığını görünce kıyameti koparır.
8. Zâhidin karısı ve dadı, Ferit'i susturmak için kuşun başını ona yedirerek bunu sarrafa söyleyince sarraf sinirden tabağı fırlatır.
9. Sarraf bu olayı yine arkadaşına anlatınca arkadaşı, kuşu yiyen kişinin başını yediğinde de vezir veya padişah olabileceğini söyler.
10. Sarraf bu kez zâhidin karısından oğlunun başını isteyince kadın oğlunu da ona kurban edeceğini belirtir.
11. Bunu duyan dadı bir gece gizlice Ferit'i alıp kaçarak başka bir yere yerleşerek orada Ferit'in her şeyiyle ilgilenir.

12. Ferit bir gün avdayken padişahın kızını görerek ona âşık olup onunla evlenmek ister.
13. Kız, babasının atlarının olduğu yere bir ejderhanın gelerek onları yediğini ve orayı mesken tuttuğunu, babasının da o ejderhayı öldüren kişiye kendisini vereceğini söyler.
14. Ferit bunu kabul edip ejderhanın olduğu yere giderek heftrenk kuşunun başını yediği için ejderhayı kolaylıkla öldürüp padişahın hem kızına hem de tahtına sahip olur.
15. Ferit, dadısını haremine baş yapıp annesi ile babasını yanına çağırarak annesinin yaptıklarını affedip ömrünü onlarla birlikte mutlu bir şekilde geçirir.

İletiler

1. Eşler arası sadakat çok önemlidir.
2. Emanete ihanet etmemek gerekir.
3. İnsan sırrını başkalarıyla paylaşmamalıdır.
4. Azimli ve cesur olan kişiler istediklerine nail olur.

4.2. Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleriyle İlgili Bulgular

Bu bölümde eserdeki hikâyeler kök değerler ve alt değerleri açısından incelenerek yazarın okuyucuya vermek istediği mesaj tespit edilecektir. Aktarılan değerler eserden alıntı yapılarak desteklenecektir.

4.2.1. Adalet

Adalet, kişinin hakları ile başkalarının hakları arasında bir denge kurarak hukuka ve hakka uygun olma durumudur. Adalet, gerçekleşmesine izin verilen ideallerin ve ilkelerin somutlaşmış hâlidir. Adalet kavramında bireysel ve sosyal adalet iç içedir. Adil davranış, kişilerin vicdanına kişisel olarak dâhil edilen bir kavram olarak görünmektedir. Tarafsızlık, toplumsal alan aracılığıyla toplumsal kaynakların ahlâkî değerlere dayalı olarak âdil dağılımında kendini gösterir (Cevizci, 1999: 11-12). Tûtî-nâme'de bu değer birbirlerinin hakkını gözetmeyen, tüm insanların eşit olduğu ilkesini göz ardı eden karakterler aracılığıyla verilmiştir.

4.2.1.1. Âdil Olmak

Âdil olmak, bir kişiyi ya da bir şeyi hak ettiği yere koymak, hak edene hakkını teslim edip haksızlıktan sakınmaktır. Hak ve adaletten uzak kalan bir toplumda zulüm ve haksızlık baş gösterir, bölünmeler ve parçalanmalar yaşanır. Hak ve adalet üzerine inşa edilen bir din olan İslam dini bu konuya büyük önem vermiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Hiç şüphesiz Allah; adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor. (Nahl/90) buyrulurak âdil olmanın önemine vurgu yapılmıştır.

Kuyumcu ile dülger hikâyesinde çaldıkları altınları aralarında taksim eden kuyumcu adaletli davranmayarak dülgerin hakkı olan altınları vermeyip bittiğini söyler. Dülger buna inanmayıp kuyumcuya bir oyun oynar ve kuyumcu herkese rezil rüsva olur ancak iş işten geçmiştir. Dünya malına tamahı yüzünden dülgerin dostluğunu kaybeder. Hikâye; adaletli olunmadığı takdirde dostlukların zarar görebileceğini, insanların diğer insanlar nezdinde itibarının zedeleneceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu altun kıssasın hod ikimizden gayrı kimse bilmez ve dülgeri şimdiye degin virdüğümüz yeter. Bâkî kalan altunı inkâr eylesem ne lâzım gelir." didi. Pes âdet-i marûfeleri üzre dülger yine kuyumcıya gelüp bir mikdâr altun istedi. "Ne şekl altun akçe? Cümlesi harc olup dükendi. Bende akçe vü altun yokdur." diyüp kusurun inkâr eyledi (23a).

Şah Behvac hikâyesinde kızını sıradan bir kişi olan Ebulmecc'e vermek istemeyen padişah onu zora koşmak için elinden geleni yapar. Ebulmecc bütün isteklerini yerine getirince yine sözünü tutmayıp kızını vermez. Şah Behvac adli hükümdar padişahın ayağına gelince padişah hemen fikrini değiştirip kızını Ebulmecc'e verir. İnsanlar arasında ayırım yapan, eşitlik ilkesi gözetmeyen padişahın hükümdar karşısında sessizce eğilmesi ve o geldikten sonra kızını vermeyi kabul etmesi etik bir davranış değildir. Hikâye ayrıca tüm insanların eşit olduğunu, kimsenin kimseye bir üstünlüğünün olmadığını belirtmesi bakımından önemlidir.

İsfahan padişahı ile şehzâde hikâyesinde padişah ölünce beşikteki çocuğu tahta geçemeyeceği için ulema, sözde şehzâdeye haksızlık yapmamak adına onu deneyimlemek isterler. Devlet büyükleri arasında da tahtı hak eden kişilerin olabileceği ihtimali düşünülmeden ulema, beşikteki çocuğu deneyimleyerek onun karakteri hakkında yorum yapıp âdil davrandıklarını iddia ederler. Aslında bu şekilde bir yöntem

izleyerek asıl adaletsizliği kendileri yapar. Beşikteki çocuktan medet ummak yerine tahtı hak eden vezirlerin arasından biri çocuk büyüyene kadar tahtın başına getirilseydi daha âdil davranılmış olurdu. Yazar bu hikâyeyle adaleti gözetmenin de bir yolu yordamı olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Hemân sâzendeler ve hoş âgâz-hânendeler sâz u söze âgâz itdükleri gibi şehzâde şûr u şab-ı izhâr ol kadar hareket itdi ki beşigi harekete getürdi. Sâir etfâl kalıb-ı efserde gibi medhûş ve bi-mecâl yatup kaldılar. Badehu cümle hükemâ bildiler ki bu şeh-zâde sâhib-i saâdet lâyık-ı taht-ı saltanat u serir-i rifat-mend şâyeste-i tâc u devletdür. Der-hâl babası makâmına pâdşâh ve sâye-i devletini kendülere penâh itdiler (64b).

4.2.2. Dostluk

Dostluk; Farsça kökenli olan dost kelimesi çok sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011: 707). Dostluk değeri Tûtî-nâme’de birbirlerine yoldaş olan, sadık ve vefalı karakterler ya da dostuna ihanet eden kişiler aracılığıyla işlenmiştir.

4.2.2.1. Sadık ve Vefalı Olmak

Sevgiyi sürdürme ve sevgide bağlılık (Türkçe Sözlük, 2011: 2000) olarak tanımlanan sadakat Tûtî-nâme’de birbirini seven kişilerin aradan uzun zaman geçmesine rağmen birbirine bağlı kalan ya da yapılan iyiliği unutmuyarak birbirine vefalı davranan karakterler vasıtasıyla anlatılmıştır. Yine eşlerinin yokluğunda onlara sadık kalmayıp onları aldatan kişiler aracılığıyla da bu değer işlenmiştir.

Eserin çerçeve hikâyesinde Tûtî-i Kâmil; Hâce Said’in, Mâhîşeker’i kendisine emanet etmesi üzerine Mâhîşeker’in kimi zaman kendisini öldürme teşebbüslerine ve sinirli hâllerine rağmen ona sahibi hatırına sabretmiş ve onun beyzadeye gitmesine engel olmuştur. Böylelikle tûtî hem kendisi Hâce Said’e sadık kalmış hem de Mâhîşeker’in ona bağlı kalmasını sağlamıştır.

Kuyumcu ile dülger hikâyesinde birbiriyle çok iyi dost olan bu iki kişi birlikte hareket ederek yaşadığı zorluklara göğüs gerer ancak daha sonra kuyumcu, dostuna vefa göstermediği için dostuyla araları bozulur. Kuyumcu, dostuna sadakat göstermeyip yaptığı hilenin bedelini rezil olarak ve dostunu kaybederek öder. Hikâye; dostların birbirine karşı

sadık ve vefalı olması gerektiğini, dostların birbirini iyiye, güzele yöneltebileceği gibi kötüye de sevk edeceğini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Maymun Zeyrek hikâyesinde Zeyrek ve komutanın oğlu aynı cinsten olmamasına rağmen dostluk kurmuş ancak bunun bedelini Zeyrek canıyla ödemiştir. Zeyrek satrançta komutanın oğlunu yenince ona şaka yapmış ancak bu hareket komutanın oğlunun zoruna gitmiş ve elindeki şahla Zeyrek'in kafasını yarmıştır. Zeyrek de aynı şekilde ona karşılık verince bütün dostlukları bozulmuştur. Hatta komutanın oğlu kendi sağlığına kavuşmak için dostu Zeyrek'i öldürtmekten çekinmemiştir. Hemcinsten dostların bile birbiriyle sorun yaşadığı düşünüldüğünde farklı cinslerin birbirlerini anlamaması, çıkarlarının ters düşmesi çok normal olduğunu yazar bu hikâyeye gözler önüne sermiştir.

Yazar ayrıca vefa ve sadakatin sadece insanlara değil hayvanlara karşı da gösterilmesi gerektiğini okuyucuya aktarmak istemiştir.

...Pes Dizdâr oğlunun cerâhati günden güne ziyâde olup ne kadar ki bî-mâr itdiler ilâc kabul itmeyüp iştidâd buldı. Ammâ Yûnân tarafından bir hekim-i zü-fünûn gelüp bu zahma nazar itdi ve didi ki: “Bu zahm ilâc kabul itmez ve illâ yine ol zahm olan maymûnun kanyyla merhem olmadukça.” didi. Pes dizdâr oğlu emr idüp hisârı kuşatdılar ve derdmend Zeyrek'i tutup getirüp meydân-ı siyâsetde başın kesdiler. Derakab kanyyla mezbûr merhem-i Süleymânî düztüp dizdâr oğluna ilâc itdiler. Nâ-cinsle sohbeti cihetinden Zeyrek telef oldı (37a-37b).

Şehzâde hikâyesinde Ferahbaht, kurbağayı yılanın saldırısından kurtarınca yılanın rızkını elinden aldığı için üzülür ve ona canından kurbağa büyüklüğünde bir parça kopararak verir. Ferahbaht'ın bu hareketi yılanın ve kurbağanın çok hoşuna gider ve onun hizmetine girmeyi isterler. Ferahbaht, onlarla birlikte Mısır'a gelir. Mısır padişahı onların hâl ve hareketlerinden aklı başında olduklarını anlar ve onları sürekli meclisine çağırır. Yılan ve kurbağa padişahın yüzüğü kaybolduğunda ve kızı hastalandığında Ferahbaht'ın adıyla padişaha yardım eder. Yılan ve kurbağa bu hikâyede Ferahbaht'ın kendilerine yapmış olduğu iyiliği unutmayıp ona sadık kalmışlar ve ona her konuda yardımcı olarak vefalı davranmışlardır.

Hâce Mansur hikâyesinde Saliha kocası ticaret için sefere çıkınca Fer'i adlı kişinin kendisinden visal talep etmesine aşırı sinirlenir ve bunun için evine gelen Fer'i'nin annesini evinden kovar. Daha sonra büyüyle kocası kılığında gelen Fer'i'yi uyanık

davranarak yine reddeder ve kocası gelene kadar ona sadık kalmayı başarır.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, kocası hacdayken kendisine yanaşmak isteyen onlarca kişiye karşılık vermeyerek sadakatin ve vefanın sembolü olmuştur. Merhûme atılan iftiralara ve üzerinde oynanan oyunlara rağmen duruşunu bozmamış, sonunda aklanarak kocasına namuslu bir şekilde kavuşmuştur.

Sipâhimend hikâyesinde hâtun, Merd-i Sipâhi'ye verdiği sözü tutarak ona karşı hep sadık kalmıştır. Şehzâdenin kendisine oynadığı oyunu fark edip evine gelen adamları tuzağa düşürerek hem akıllıca davranmış hem de kocasına namuslu bir şekilde kavuşmuştur.

Camas Şah ile tûtî hikâyesinde Camas Şah, bir gün tûtîsi Zebanaver'e şimdiye kadar çok güzel bir kız görüp görmediğini sorar. Tûtî de Mısır padişahının kızının çok güzel olduğunu söyler. Camas Şah tûtîye gerçekten kız, dediği gibi çok güzelse ona türlü iyiliklerde bulunacağını söyler. Tûtî ise eskiden kızın tûtîsi Sühanperver ile sevgili olduklarını ve onları aynı kafese koymalarını ister. Padişah, kızı çeyiziyle ister ve gerçekten kızın çok güzel olduğunu görür ve iki tûtîyi aynı kafese koyar. Hikâyede Zebanaver; dişi tûtî Sühanperver'i uzun zamandır görmemesine rağmen onu unutmamış, ona karşı sadakatini ve vefasını sergilemiştir.

4.2.3. Dürüstlük

Doğruluk sözlükte “doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, adalet” gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: 739).

Tûtî-nâme'deki hikâyelerde bu değer; eşlerin birbirine sadakati, verilen sözün yerine getirilmesi, hiçbir yalanın gizli kalmayacağı, gerçeklerin er geç açığa çıkacağı, daima doğruların söylenmesi gerektiği vurgulanarak işlenmiştir. Özellikle aile içi sadakatsizliğe dikkat çeken hikâyelerde, olumsuz durum ve örneklerle doğruluğun önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Ana hikâyede ve çerçeve hikâyelerde yer alan aldatma konusu doğruluk ve dürüstlükten mahrum kadınların yapacağı olumsuz bir durum olarak gösterilmiş ve bundan sakınılması gerektiği belirtilmiştir.

4.2.3.1. Emanete İhanet Etmek

Emaneti sadece birine koruması için bırakılan şey olarak düşünmek yanlıştır. İnsana canı, malı, çocuğu, eşi, sırrı da birer emanettir. Bize düşen emanete ihanet

etmemektir. Dinimizde de büyük ölçüde önemli olan bu değer Tûtî-nâme’de üzerinde en fazla durulan değerlerden biri olmuştur. Eşlerine ihanet eden, kendilerine göz kulak olmaları için bırakılan hayvanları öldüren, canına kıyan ve sırlarını ifşa eden kadınların şahsında yazar emanete ihanet etmemek gerektiğini vurgulamıştır. İnsanın canı da kendisine bir emanettir ve eserde başkasının ya da kendi canına kasteden karakterlerle bu değer aktarılmaya çalışılmıştır.

Eserin çerçeve hikâyesinde Mâhişeker, kocasının kendisine emanet ettiği dişi tûtîyi beyzadeye gitme konusunda hoşuna gidecek şekilde konuşmadığı için öldürerek emanete ihanet etmiştir.

Hâce Sâid kim eründür, halk arasında hacil idüp yüzün yere düşürme. Allah’dan korkup halkdan utanmaz mısın? Buncılayın fil-i şeni vü amel-i kabayihe mübâşeret idersin” didi. Bu güne hezâr hak sözleriyle nasihat eyledi. Mâhişeker ise big-zâdenün aşkına giriftâr olduğundan “El-hakku mürr.” fehvâsınca Müşârik’ün hakk nasihati kendüye acı gelüp gazab ile Müşârik’i çıkarup nice yere urduysa bî-çâre Müşârik’ün hemân (ol) sâat murg-ı rûhu aşiyân-ı bedenden pervâz itdi (6a).

Dil-fürûz ile bahçıvan hikâyesinde bağban ayağına kadar gelen Dil-fürûz’a hiçbir şekilde zarar vermemiş, kızın sözünde durduğunu anlayınca onu kocasına temiz ve iffetli bir şekilde götürerek emanete ihanet etmemiştir.

Bâgbân ağlayup aytdı: “Ey bânû-yı ismet-güzin! Ahdüine vü deynüne hezâr âferin ki beni âdemde hakikat nâdir bulunurken sen böyle kavline vefâ idesin. İmdi maksûdum mutlakâ seni tecrübe itmek idi. Yohsa ne mümkindür ki sana sûi kasd idem. Ben âbâ an-ced bâgbânım. Bağbanlık hod muhâfazat ve emânet-kârlıkdur. Hıyânet itmek bize lâyık degüldür. Eger ben bir gayrı bâgdan bir gül koparsam ‘Kemâ tedeyyün tedân’ fehvâsınca gayrılar benüm bostanımdan ağaç koparırlar. İmdi hoş geldün safâ geldün. Var zevcün ve helâlünle zevkünde ol.” didi (63a).

Şeyyad Hâtun hikâyesinde Zarife padişahın tavusunu çaldığını kardeşi Anter’e anlatarak kocasıyla arasındaki sırrı ifşa etmiştir. Anter de bu durumu padişaha anlatarak padişahın vereceği ödülü almak istemiştir. Para uğruna kardeşinin güvenerek kendisine verdiği sırrı açıklayan Anter yaptığı hatayı canıyla ödemiştir. Hikâyede yazar emanet edilen şeyin sadece mal olmayacağını, verilen sırrın da bir emanet olduğunu ve ona sahip çıkmak gerektiğini vurgulamak istemiştir.

Kopan başlar hikâyesinde Hint padişahının oğlu, puthanede gördüğü kıza âşık olur ve eğer kızı alırsa kendi canına kıyacağına dair söz verir. Bir müddet sonra şehzade kızı alır ve birlikte puthaneye gittiklerinde verdiği sözü hatırlayarak orada başını keser. Ardından onu gören Brahman da şehzâdeyi kendisinin öldürdüğünü zannedecekleri için o da kılıçla kendi başını keser. Yazar bu hikâyeyle Allah tarafından insanlara birer emanet olan cana kastetmemeleri gerektiğini ileterek intiharı olumsuz bir değer olarak okuyucuya aktarmıştır.

Babil padişahının hikâyesinde padişah kendisine cadı tarafından emanet edilen kadın zannettiği Galatnüma'yı oğluna almak istemiştir. Oysa cadı, Galatnüma'nın evli olduğunu ancak kocasının kaybolduğunu söylemiştir. Buna rağmen padişah onu oğluna almaktan çekinmemiş, oğlunun aşk acısıyla yanmasına gönlü razı olmayıp emanete ihanet etmeyi yeğlemiştir. Sonunda Galatnüma sevdiği kızla kaçarak cadıya sığınmıştır. Cadı padişahın yanına gelip emanet ettiği gelinini sorunca ne diyeceğini bilemeyen padişah yaptığı hatanın bedelini cadıya on bin altın vererek ödemiştir.

Mahrûse hikâyesinde Mahrûse, kendisine âşık olduğu için padişahın canına kıydığını öğrenince artık bu dünyada yaşamanın haram olacağını düşünüp padişahın mezarı başına giderek canına kıymıştır. Mahrûse Cenab-ı Hakk'ın emanet ettiği cana ihanet etmiş ve bir fani uğruna hem bu dünyasına son vermiş hem de ebedî hayatını mahvetmiştir.

Eserde padişahın vefat haberini alan Mahrûse'nin padişahın ölümünden kendini sorumlu tuttuğu ve canına kıydığı bölümler şu şekildedir:

Pes pâdşâhun vefâtı haberini Mahrûse işütdigi gibi "Böyle azimüş-şân pâdşâh benüm aşkımdan terk-i dünyâ itdükden sonra bana dahı dünyâ harâm olsun." diyü pâdşâh-ı mezkûrun kabr-i pür-envârına varup kendüyi kurbân ve hâk-i kademine nişâ-ı cân itdi ve hâlâ ol mezâr-ı ziyâret-gâh-ı ulül-ebâr olmuştur (104a).

Ferit ve yedi renkli kuş hikâyesinde zahidin karısı kocasının kendisine emanet ettiği kuş ile oğluna sahip çıkamamıştır. Genç bir sarrafa âşık olup onun sınır tanımaz isteklerine her seferinde olumlu yönde cevap vermekten çekinmemiştir. Öyle ki kuşun başını yemek isteyen sarrafın bu isteğini geri çevirmemiş, aynı şekilde oğlunu öldürmesini istediğinde bile bu isteği yerine getirmeye çalışmıştır. Aşkından gözü hiçbir şey görmeyen kadın herkesi sevdiği uğruna kurban edebileceğini söyleyerek kocasının emanetlerine ihanet etmiştir. Son anda dadının, oğlunu kaçırmayı üzerine sarrafın bu

dileğini yerine getirememiştir.

4.2.3.2. Sözünde Durmak

Tûtî-nâme’de bu değer eşlerine verdikleri sözü tutan kadınlar, halkına verdiği sözü yerine getiren devlet büyükleri ya da hikâye karakterlerinin birbirlerine verdiği sözü tutmaları şeklinde işlenmiştir.

Sipâhimend hikâyesinde Merd-i Sipâhi, parasız pulsuz kalınca hâtonu onun şehzâdenin emrine girmesini ister. Bu süreçte kocasını beklerken asla ona ihanet etmeyeceğini söyler ve kocasına bir gül verir. Ne olursa olsun o gülü soldurmayaacağına dair söz verir. Hatta bu durumu öğrenen şehzâde hem Merd-i Sipâhi ile alay eder hem de hâtonun yalancı olduğunu kanıtlamak için ona bir oyun oynar. Hâtonun evine yolladığı iki kardeş amaçlarına ulaşmadan mahcup bir şekilde geri dönünce şehzâde yaptıklarından dolayı utanır ve Merd-i Sipâhi ile hâtonuna türlü ihsanlarda bulunur. Hikâyede hâton, kocasına verdiği sözü tutarak hem iffetin hem de sadakatin timsali olmuştur.

Camas Şah ile Tûtî hikâyesinde Camas Şah tûtîyle sohbet ederken ömründe çok güzel bir kız görüp görmediğini sorunca tûtî, Şam valisinin kızını söyler. Padişah, eğer dediği gibiyse tûtîye iyiliklerde bulunacağını söyler. Gerçekten Şam valisinin kızını istediğinde kızın çok güzel olduğunu görür ve tûtîye verdiği sözü tutarak eski iki sevgili olan kızın tûtîsi ile kendi tûtîsini aynı kafese koyar.

Şah Behvac hikâyesinde bir fil yükü altın getirdiği takdirde kızını Ebulmecd’e vereceğini söyleyen padişah, fil yükü altın gelmesine rağmen kızını vermek istememiştir. Bu kez de altını veren kişinin başını getirmesini isteyerek işi zora koşmuştur. Sonunda Şah Behvac adlı padişahı karşısında görünce mahcup olarak ayaklarına kapanmış ve kızını Ebulmecd’e vermiştir. İnsanların ne olursa olsun verdiği sözü tutmalarını öğütleyen bu hikâye, padişahın şahsında okuyucuya aynı zamanda dış görünüşe, şan ve şerefe göre insanlara muamele edilmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Dil-fürûz ile bahçıvan hikâyesinde Dil-fürûz daha evlendiği ilk gece kocasının güvenini kaybetmek uğruna bahçıvana verdiği sözü tutmak için yollara düşer. Yolda başına türlü işler gelse de o, sözünü tutmak için son âna kadar uğraşır ve bunda da başarılı olur. Bağban onun sözünü tutmak için verdiği mücadeleyi tecrübe edince onu hiçbir zarar vermeden kocasına iffetli bir şekilde teslim eder. Hikâyede ne olursa olsun

verilen sözün tutulması gerektiği, bu yolda samimi davranıldığı takdirde Allah'ın kuluna yardımcı olacağı vurgulanmaktadır.

Horasan veziri hikâyesinde Horasan padişahının çirkin oğluyla evlenen kız, bir müddet sonra bu duruma dayanamaz ve yakışıklı bir gence âşık olup onunla kaçmaya karar verir.

İnanıp birlikte kaçtığı genç de sözünde durmaz, yüzme bilmeyen kızın değerli eşyalarıyla elbiselerini derenin karşı tarafına geçirir, söz verdiği hâlde kızın yanına tekrar gelmeyerek bütün her şeyi alıp kaçar. Hikâyede kız, karşısındakine hemen inanıp aldanarak tedbirsizce davranmış ve rezil bir halde ortada kalmıştır. Genç de sözünde durmayarak kızın kendine olan güvenini ve sevgisini boşa çıkarmıştır.

Ol civân-ı muganni kıza aytdı: “Ben yüzmek ilmini bilürem. Şimdi sen bunda eşvâbını vü cevâhirini çıkar. Kendü esvâbumla anı karşıya geçüreyüm. Badehu yine gelüp seni dahı arqama alup geçüreyüm.” didi. Kız dahı bu sözi makûl görüp soyındı. Merd- i muganni cemi libâs ve cevâhiri alup karşıya geçdi. Kendü kendüye fikr itdi ki bu kadar altun ve cevâhir elime girmiş iken bu avratı başıma belâ idüp kande götürsem gerek. Alel-husûs vezir-zâde hâtûnı ola yarın hâtûnı arasa gerekdür (69a).

Hâce Mansur hikâyesinde Fer'i'nin hizmetini yaptığı zâhid, fakir olduğu için ona para verememiş ancak Allah'ın bir ismini ona öğretmiştir. Fer'i bu sayede kalıptan kalıba girme sihrini öğrenmiştir. zâhid bu ismi şeytanî işlerde kullanmaması gerektiğini söylemesine rağmen Fer'i, sözünde durmayarak öğrendiği ilmi kötüye kullanmış, Hâce Mansur kılığına girip sevdiği kadının evine gitmiştir ama sonunda hilesi ortaya çıkmış ve yaptığı yanlışın cezasını canıyla ödemiştir.

4.2.3.3. İftiranın Kötülüğü

Son derece yıkıcı bir hadise olan iftira hem atan kişiyi hem de iftiraya uğrayan kişiyi rahatsız eden bir davranıştır. İftira sonucunda insanlar arasında güven duygusu sarsılır ve bu güvensizlik toplumsal hayatı olumsuz yönde etkiler. Tûtî-nâme'de daha çok sevdiği kadından muradını alamayan erkeklerin kadınlara attığı iftiralar ya da Hemenâz ile Behzad hikâyesinde olduğu gibi eşini aldatan Hemenâz'ın yaşadığı yüz kızartıcı suçu ortaya çıkmasını diye kocasına attığı iftira şeklinde işlenmiştir.

Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenâz sevdiği gencin asılmasına sebep olduğu için sevgilisi son nefesinde onu bir kez daha görmek için eğilmesini istemiş ve

var gücüyle burnunu ısırmıştır. Hemenâz ise ne yapacağını şaşırılmış bir hâlde eve koşup yüzündeki kanı kocasının kıyafetlerine sürerek burnunu kocasının ısırdığını söyleyip kocasına iftira atmıştır. Olanlardan bî-haber olan kocası sonunda bütün olayları gören bir adam sayesinde aklanmış ve gerçekler ortaya çıkmıştır.

“...Egerçi olan oldu giden gitdi ammâ yarın Behzâd ve sâir halk ‘Burnun nice oldı?’ diyü suâl itdüklerinde ne cevâb vireyüm. Makûl olan bunu zevcüm olan Behzâd’a iftirâ ideyüm. Ol dahı ‘Bi-hûş vaktinde etmişem.’ kıyâs ider. Bu takrib ile halkı inandırırım.” diyüp geldi. Burnunun kanını ve esvâbına sürüp Behzâd’un üstini kân ile lâle-renk itdi. Badehu kendüsi Behzâd’a ‘Burnumu kesdi.’ diyü feryâda başladı (15a).”

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merd-i Salih’in kardeşi Nessac, kardeşinin karısına göz koyarak ondan murat almak ister ve Merhûme kendisini reddedince de yalancı dört şahit bularak Merhûme’nin zina yaptığını söyleyip onu recmettirir. Ne var ki ilâhî adalet en sonunda kendisini Merhûme’ye muhtaç eder ve kör olan gözlerinin açılmasına iftira attığı kadın Merhûme vesile olur. Hikâye boyunca türlü iftiralara maruz kalan Merhûme’nin serzenişesi eserde şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Badehu Merhûme ayag üzre kalkup “Ey Ümmet-i Muhammed! Bilün ve âgâh olun ki işte ol iftirâ-yı azimlere ugrayup ve envâ-ı musibete giriftâr ve zâlimlerün pençesinden âh u zâr iden Merhûme Hâtûn benem. Benüm pâk-dâmenliğüm berekâtiyle Hak Sübhâne ve Teâlâ Hazretleri beni bunların şerrinden halâs idüp bakanlara mûcib-i ibret (31a) ve hikâyesin dinleyenlere sebeb-i nasihat ola diyü bunların her birini dünyâda bu kıyâfete koyup sonunda ben duâcizün duâsına muhtâc itdi. İmdi Ey ümmet-i Muhammed Merd-i Sâlih benüm zevcüm ve helâlümdür. Bu marızlerün şifâ bulmalarını ben helâl idüp ve kendileri derûn dilden tevbe vü istigfâr itmege mevkûfdur. İmdi ben helâl idüp bana itdükleri hıyâneti vü suçların afv itdüm.” didi (32b).

4.2.3.4. Riyakâr Olmamak

İkiyüzlü, özü sözü bir olmayan olarak tanımlanan bu değer Tûtî-nâme’de içi dışı bir olmayan, olduğu gibi görünmeyen karakterlerin yanı sıra hem kocasını aldatıp hem de ona namuslu görünmeye çalışan kadınlar aracılığıyla işlenmiştir.

Kuyumcu ile dülger hikâyesinde iki dost, gittikleri Rum şehrinin halkı putlara taptığı için kendilerini kâfir olarak tanıtır. Konstantiniyye’de bir kiliseye giderek rahip kılığına girer ve kilisedeki altından putu çalarlar. İkiyüzlü davranıp insanları

kandırdıkları için de şehir halkı asla onlardan şüphelenmez. Yaptıkları hırsızlık ortaya çıkmasa da sonunda iki dost çaldıkları altın yüzünden birbirlerine düşer ve dostluklarını kaybederler.

Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım hikâyesinde vezirin karısı Meh-izâr, filcibaşıyla aşk yaşamasına rağmen bir de kocasına karşı namusluymuş gibi görünerek bahçeye gelen cariyelerden yüzünü saklayıp riyakârca davranır. Kocasına ise nergisten bile yüzünü sakınmak gerektiğini söyleyerek çok iffetli olduğunu göstermek ister. Hikâyede hem Meh-izâr hem de Gül-feşân'ın karısı eşlerine karşı dürüst davranmamış her ikisi de bu hatalarının bedelini asılarak ödemişlerdir. Hikâye, okuyucuya yalandan uzak durmak gerektiğini ve insanın yaptıklarının cezasını er geç çekeceğini göstermektedir.

“...Ol esnâda bir câriye bagçenün içinden gül ü sünbül ü benefşe vü lâle vü nergis buncılayın dahı vâfir çiçekler devşürüp getürdi. Vezir Âsım'un yanına kodığı gibi hemân dahı Mehizâr çiçekler durduğı tarafa ardın dönüp ve başını örtdi. Vezir “Niçün böyle etdün?” didi. Mehizâr aytdı: “Ey vezir-i rûşen-zamir! Perde-nişîn-i ismet olan cemâl-i hûrşid-nazîrimi istemem ki çeşm-i şerifinden gayrı kimesne nazar eyleye. Belki nergisün çeşm-i şûhı dahı görmesin (10a).”

Cevher-şinas ve İbnulgayb hikâyesinde Kamcuy, kırk cariyenin odalarında bir yiğit saklamalarına yardım etmiş ancak kendisi Kambin'in yanında leğendeki balıklardan bile yüzünü gizleyerek erkeklerden sakındığını, çok namuslu olduğunu göstermeye çalışmıştır. Durum sonunda anlaşıldığında hem kendisinin hem de kırk cariyenin ve yiğidin ölümüne sebep olmuştur. Hikâye; okuyucuya ikiyüzlü davranmamak gerektiğini, arkadan gizlice çevrilen işlerin bir gün ortaya çıkacağını, bu yüzden özü sözü bir, doğru bir insan olmak gerektiğini öğütlemektedir.

4.2.3.5. Açgözlülük

Sözlükte gözü doymayan, tamahkâr olarak tanımlanan (Türkçe Sözlük, 2011: 14) bu değer Tûtî-nâme'de karşısındaki kişinin hakkına göz diken, ihtiyacından daha fazlasını isteyen, daha çok mal ve para kazanmaya heves eden karakterlerin yer aldığı hikâyelerle okuyucuya aktarılmıştır.

Kuyumcu ile dülger hikâyesinde kuyumcu dülger ile çalmış oldukları altını paylaşırken açgözlü davranır ve dostunun hakkını tam vermek istemez. Dülger durumun farkına varınca kuyumcuya bir oyun oynayarak yaptığı hilenin bedelini ödetir.

Kuyumcu açgözlülüğü yüzünden hem dostunu kaybeder hem de herkese rezil olur. Yazar, bu hikâyeyle okuyucuya adaletsiz ve açgözlü davranmanın sonuçlarını göstermek istemiştir.

Bu altun kıssasının hod ikimizden gayrı kimse bilmez ve dülgere şimdiye degin virdüğümüz yeter. Bâki kalan altunı inkâr eylesem ne lâzım gelür.” didi. Pes âdet-i marûfeleri üzre dülger yine kuyumcıya gelüp bir mikdâr altun istedi. “Ne şekl altun akçe? Cümlesi harc olup dükendi. Bende akçe vü altun yokdur.” diyüp kusurun inkâr eyledi (23a).

Şeyyad Hâtun hikâyesinde Anter, padişahın vereceği ödülü almak için kardeşini gammazlamaktan çekinmez. Padişah, durumu kanıtlamasını isteyince padişahın verdiği iki adamla kardeşinin evine gider ve adamları sandıkta saklayarak kardeşine kendisinin bir seyhate çıkacağını, dönene kadar sandığın orda kalmasını ve gitmeden padişahın tavusunu nasıl çaldığını son bir kez dinlemek istediğini söyler. Zarife durumdan şüphelenir ve uyanık bir şekilde davranarak onların hepsinin bir rüya olduğunu söyler. Bunun üzerine padişah, Zarife yerine Anter’i katlettirir.

Anter, açgözlü davranmasının cezasını canıyla öder. Yazar açgözlü davranıp kardeşinin sırrını açıklayan Anter’in sonunu örnek göstererek okuyucuya ders vermeyi amaçlamıştır.

Sadri hikâyesinde Sadri hiçbir çaba sarf etmeden aslanın kendisine verdiği mücevherlerden ihtiyacı kadarını almış ancak eve döndüğünde akli aslandan almadığı mücevherlerde kalmıştır. Tacir burada azla yetinmeyip daha fazlasını istemiş ve tekrar aslanın yanına gitmeye karar vermiştir. Gittiğinde yaban sığırı ve âhu sayesinde ikinci kere canını aslandan kurtarmıştır. Tacirin kanaatkâr olmayışının cezasını canıyla ödemesine ramak kalmıştır.

Hizem-fürûş hikâyesinde oduncu, peri taifesinin kendisine bir şey vermek istemesi üzerine o, küçük bir şeyle yetinmeyip adamların sahip olduğu içinden her türlü yiyecek ve içeceklerin çıktığı testiye istemiştir. Peri taifesi her ne kadar testinin çok hassas olduğunu, kırıldığında her şeyin eski hâline döneceğini söylese de oduncu onları umursamayıp testinin maharetlerini bütün akrabalarına göstermek için uğraşmıştır. Sonunda testiye kırmış, elinde avucunda ne varsa hepsi yok olup gitmiştir. Oduncu, gösteriş merakının bedelini tüm varlığını kaybedip eski fakirliğine dönerek ödemiştir. Hikâye; okuyucuya kanaatkâr olmayı, açgözlü davranmamayı ve gösterişten uzak yaşamasını öğütlemektedir.

Dört yârân hikâyesinde yârânlar fakir düşünce şeyhin kendilerine verdiği mührün düştüğü yeri kazarak nasiplerini almışlardır. Hiçbiri diğer kişiyle ortak olmayı kabul etmemiş, herkes kendi nasibinin daha iyi olacağını düşünmüştür. Üçüncü yârân altın madeni bulunca dördüncü kişiye ortak olmayı önermiş ancak o açgözlü davranarak kendi kısmetinde daha iyisini bulacağını söylemiştir. Ortaklığı kabul etmeyen adam hem altın madeninden hem de kendi nasibindeki demir madeninden olmuştur. Nasibini az bulup kanaat etmediği için tekrar döndüğünde onu da bulamamıştır. Hikâye elindekiyle yetinmeyi, aza kanaat etmeyi ve açgözlü davranmamayı öğütlemesi açısından son derece önemlidir.

4.2.3.6. Yalan ve Hileden Uzak Durmak

Karşıdakini bilerek aldatmak anlamına gelen yalan ve hile; karı koca ilişkilerini, dostlukları, arkadaşlıkları, komşulukları zedeleyen olumsuz bir davranıştır. Yalan ve hilenin hem dünyada hem de ahiret hayatında sorumluluğu vardır. İslam dini yalanı haram kılmıştır ve Cenâb-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."(Ahzab/70) buyurarak insanların doğru ve güvenilir olmasını emretmiştir. Tûtî-nâme'de bu değer kocalarına yalan söyleyen kadınlar, sevdiği kadını elde etmek için onu kandırmaya çalışan erkekler ve kahramanı hayvan olan hikâyelerde hayvanların birbirlerine yaptıkları hileler şeklinde verilmiştir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhîşeker başlangıçta beyzadenin kendisine olan aşkından habersizdir. Mâhîşeker bir gün köşkte oturmuş kocasını yâd ederken ona sabah rüzgârıyla selam göndermiş, bu sırada beyzade onu görerek âşık olmuştur. Beyzade bu derdinde çaresiz kalmış, derdini işgüzar bir acûze açmıştır. Beyzadenin acûze bu işi hallettiği takdirde malının çoğunu kendisine vereceğini söylemesi üzerine acûze, beyzadenin işini yapacağına dair teminat verir. Acûze burada Mâhîşeker'i yalan ve hile ile aldatır ve onu beyzadeye gitmesi hususunda kandırır. Aynı zamanda kendi maddi çıkarlarını insanların aile hayatlarının üstünde tutup beyzadenin kendisine vereceği mala tamah edip haram kazanç sağlayarak yalana başvurur. Acûzenin Mâhîşeker'i kandırmak ve yoldan çıkarmak için söylediği sözler Mâhîşeker üzerinde etkili olur ve Mâhîşeker sonunda beyzadeye gitmeye karar verir. Burada yalancılık ve hilenin insanların hayatını nasıl olumsuz şekilde etkilediği gözler önüne serilir. Hikâye, Mâhîşeker'in acûzeye kandığını göstererek aynı zamanda okuyucunun düzenbazlara karşı dikkatli ve uyanık olması gerektiğini de öğütler.

“Zevcün sefere gitmek ile harâret-i aşkı teskin. Her gün her diyârda ve her lahza her lâlezârda birer mehcebin ve gül-i ruhsârıyla zevk ü safâ itmede. Sen bunda firâkıyle hûn-ı ciger nûş idersin. Hiç akli başında olan âdem bu günki zevki yarına alıkor mu? İrtenuin ıssı vardır. Bu günki günde big-zâde ile zevkünde (ol) Yine zevcün geldükde anun sohbeti bâkidir. 'didi ve buncılayın nice mekr efsûnlar okadı (6a).”

Eserin sonunda Mâhişeker'in kocası geldiğinde tûtûnin bütün olan bitenleri doğru bir şekilde Said'e anlatması ve Mâhişeker'in de bunu inkâr etmemesi, Said'in karısını affetmesini sağlamış ve okuyucuya her zaman doğruluktan şaşmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenâz ile sevdiği adam Behzad aynı evde yakalanınca kadının serbest bırakılmasına, erkeğin de asılmasına karar verilir. Behzad canı daha çıkmamışken Hemenâz'ı yanına çağırıp son bir kez görmek istediğini söyler. Hemenâz yanına yaklaşıncı olan bitenden onu sorumlu tuttuğu için can havliyle Hemenâz'ın burnunu ısırır. Hemenâz bunu yapanın sevdiği adam olduğunu söylemeyip burnunun kanını kocasının elbisesine sürerek kocasının yaptığını iddia eder. Söylediği yalan Hemenâz'ı başından beri takip eden bir hırsız tarafından ortaya çıkarılır. Hem kocasını aldatıp hem de ona iftira atan Hemenâz'ın başvurduğu hileli oyun ifşa olunca Hemenâz herkes karşısında rezil rüsva olur.

Hâce Mansur hikâyesinde Fer'i'nin düzenbaz annesi oğlunun yaptığı hatayı görüp onu uyarmak yerine bilakis onun yanlışına ortak olmuş, Saliha'ya gelip oğlunu övmüş ve oğlunun kendisiyle birlikte olmak istediğini söylemiştir. Saliha bunu duyunca fesat ve kötü kadını evinden kovmuştur.

“Ey mekkâre-i hâne-i harâb! Konığı âzürde itmek mezheb-i ulül el-bâbda rey-i savâb degüldür. Yohsa seni şimdi ol hâle kordum ki dostlarun degül düşmenlerin bile hâline merhamet ideydi. Behey melune-i mahrûme! Sen beni kendün gibi rüsvâ-yı mezmûme itmek mi dilersin? Ben fâhişe miyem ki ol ogullıgum didüğün veled-i zinâyı bana medh u tavsif idersin. Bir dahı hâneme gelme. Yosa seni rüsva-yı âlem iderem.” diyü kelâmına ihtitâm virdi ve ol acuzeyi evinden kovdı, çıkardı (71b).

Aynı hikâyede Fer'i bir zahidin yardımıyla öğrendiği kalıptan kalıba girme sihrini uygulayıp Saliha'nın evine gelmiş ve ona kendisini Hâce Mansur diye tanıtmıştır. Saliha uyanık davranarak bu yalanı fark etmiş, kocasına ihanet etmemiştir. Hikâyede yalanın ve hilenin er geç ortaya çıkacağı vurgulanmıştır.

Hintli bezirgân hikâyesinde hâtun, tûtîye zarar vererek dışarı atar ancak kocasına tûtîyi kedinin kaptığını söyleyerek yalana başvurur. Yine aynı hikâyede kocası yokken başka bir gence âşık olan hâtun kocasına karşı dürüst davranmayıp ona ihanet eder. Yazar, bu değeri olumsuz örnek üzerinden okuyucuya ileterek aslında okuyucunun yalan söylemenin doğurduğu olumsuz sonuçları görmesini istemiştir.

Horasan veziri hikâyesinde padişahın oğluyla evlenen kız onu beğenmediği için başka bir gençle kaçmış ve kaçtığı genç kendisini kandırınca çaresiz bir şekilde ortada kalmıştır. Sonrasında karşılaştığı tilki onu bu durumdan kurtarmak için kocasına karşı deli taklidi yapması gerektiğini ancak bu şekilde kocasının onu affedebileceğini söylemiştir. Kız hem başlangıçta hem de sonrasında kocasına karşı dürüstçe davranmayarak ona karşı ihanet etmiştir. Aslında yazar; kızın başına gelenleri okuyucunun ibret almasını istemiş, bu şekilde eşine ihanet eden, yalan söyleyen, karşısındakine hemen inanan kişilerin rezil olup bir hayvandan bile akıl alacak hâle düşebileceklerini göstermiştir.

Aslan ile kedi hikâyesinde aslanın fareleri başından savması için kendisine bekçi tayin ettiği Çapükdest adlı kedi kendi itibarı ve rahatını idame ettirmek için fareleri bilerek öldürüp onlara zarar vermez çünkü bu şekilde aslanın kendisine artık ihtiyacının olmayacağını farkındadır. Ne var ki bir günlüğüne bekçiliğini devrettiği oğlu bütün fareleri öldürünce yaptığı hile kendine döner. Çapükdest bu duruma aşırı sinirlenip oğluna kızsada iş işten geçmiştir. Aslan, farelerden tamamen kurtulduğu için kedinin görevine son vermiştir. Hikâyede hile yapan kişinin yaptığı hilenin er ya da geç kendi ayağına dolanacağı anlatılmıştır.

İrtesi gün Çâpük-dest gelip gördi ki fareleriñ küştesinden püşte yığılmış. Âklı başından gidüp piçesine aytdı “Ey nâdânı bi-izân! Biñ dürlü zahmetle tahsil itdigüm mansıb-ı şâygânemi elden giderüp kadru rifatümi hâkle yeksân itdüñ. Ey ahmak! Bizüm ebnâ-yı cinsümüze iltifât olunduğı anuñ def için idi. Çünkü anlar olmadukça biz ne nesnenüñ hakkında mazhar-ı ihsân olavuz.” diyü bi-kıyâs tevbih ü serzeniş kıldı. Bادهu bunuñ üzerine bir kaç gün geçdükden soñra arslân gördi ki fârelerden katâ eser kalmadı. Kurda aytdı “Şimden soñra Çâpük-desti pâsbânlıkdan azl idelüm (67a).

Karakulak ile aslan hikâyesinde karakulak hile yaparak aslanın meskenine kendisi sahip olmuştur. Aslan gelip de kendi yerinde karakulağı görünce ona gücünün yetmeyeceğini düşünüp zaten gitmeye karar vermiştir ancak karakulak kurnazca bir

plan düşünerek çocuklarını ağlatıp ağlama sebebi olarak da aslan eti yiyemediklerini söyleyince aslan korkusundan hemen oradan uzaklaşmıştır. Aslan, gücünü kullanarak kendi yerini tekrar elde edecekken karakulağın oyununa gelmiş ve ahmakça davranarak onun dediklerine inanmıştır. Böylece yerinden yurdundan olmuştur. Yazar bu hikâyeyle okuyucuya uyanık davranması ve her şeye hemen inanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kurt ile çakal hikâyesinde çakal hile ile kurdun avı olmaktan kurtulmuştur. İninde gizlenen kurdu fark edince ona bir oyun oynayıp kendisini ifşa etmesini sağlamıştır. Bunun üzerine kurdun ininde olduğunu çobana haber vermiş, çoban da sürüsündeki koyunları parçaladığı için zaten sinirli olduğu kurdun ininin kapısını taşlarla kapatmıştır. Kurt; çakalı avlamaya gitmişken kendisi avlanmış, kendi sonunu kendisi hazırlamıştır.

Pelenk-firîp hikâyesinde Pelenk-firîp; kocasından gördüğü eziyet sebebiyle iki çocuğunu alıp evden kaçmış, yolda karşılaştığı kaplandan yaptığı hile ile kurtulmayı başarmıştır. Her ne kadar yalan ve hile kötü bir davranış olsa da bu hikâyede kadın akıllıca ve kurnazca bir plan yaparak kaplanın hem kendisini hem de çocuklarını yemesini engellemiştir.

Tavusluk taslayan çakal hikâyesinde çakal, düştüğü boya kutularındaki renklere büründüğü için tavus şeklinde görünmüştür. Bütün hayvanlar onun değişik bir hayvan olduğuna kanaat getirip ona itibar etmişler, saygı duymuşlar bu yüzden de çakal gördüğü ilgiyi kaybetmemek için olayın iç yüzünü onlardan gizlemiştir. Ne var ki yalanı ve sürdürdüğü hile sonunda ortaya çıkmış ve tavus çakal bu durumu canıyla ödemiştir.

...Hemân ol yâdgâr şegâllerüñ feryâdını işütdügi gibi uruk-ı cibilliyeti hareket idüp taht-ı saltanatuñ üzerinde ulumağa başladı ver bir mertebe çağurdu ki sadâsı ol havâli tutdı. Hemân sibâ u hayvânât şegâliñ feryâdını işütdügi gibi ne idüğün bilüp müşkilleri hall oldu. Üstünde olan alâcası hemân yek renk ü nişân olup şegâl oldugı malûm oldu. Der-hâl şır bunuñ üzerine hüçüm idüp şegâli pâre pâre eyledi ve aslına babadan anadan ve dededen mevrûsı olan makâma geçdi (92a).

Mahrûse hikâyesinde yüzünü görmediği Mahrûse'ye âşık olan padişah Mahrûse'nin gerçekten güzel olup olmadığını öğrenmek için dört vezirini yollamış ancak onlar Mahrûse'nin güzelliğini görünce padişahın onunla evlendiği takdirde devlet işleriyle uğraşamayacağını düşünüp yalan söylemiş ve hareminde ondan daha güzel

kızların olduğunu anlatmıştır. Padişah söylenenlere inanmış, kızı başkası alınca da yüzünü görmek nasip olmuş ve kahrından hastalanarak ölmüştür. Vezirler gerçeği padişaha söyleyip kızı evlendiği kişiden alabileceklerini söylese de padişah bunu asla kabul etmemiştir. Vezirler yalan söyleyerek padişahın ölümüne sebep olmuştur. Yazar bu hikâyede kimsenin sözüne itibar etmememiz ve bir şeyin doğruluğunu gözümüzle görmeden karar vermememiz gerektiğini vurgulamaktadır.

Şehr-ârâ hikâyesinde Şehr-ârâ sevgilisiyle görüştüğü sırada kocasını saklandığı yerde görünce hemen bir hile düşünüp onu kandırmaya çalışmıştır. Sevdiği adama kaş göz ederek kocasının orda gizlendiğini anlamasını sağlamış, ardından da rüyasında kocasının ömrünün kısaldığını ve tekrar uzaması için kendisinin eve bir civan alıp ona temiz gözle bakması gerektiğini söylemiştir. Kocasını bu yalana inanmış, civanın eve rahat bir şekilde girip çıkmasına izin vererek karısını kendi eliyle sevgilisine teslim etmiştir. Şehr-ârâ burada namusuna sahip çıkmamış ve kocasını hileyle kandırmıştır. Bir taşla iki kuş vurarak hem dürüst olduğuna kocasını inandırmış hem de sevdiği adamla kocasını aldatmaya devam etmiştir. Hikâye okuyucuya yalancılığın, hilenin, riyakârlığın ve sadakatsizliğin olumsuz bir değer olduğunu yansıtmıştır.

Hint padişahı ile yılan hikâyesinde dişi yılan, hemcinsi olmayan yılanla oynadığı için padişah tarafından kuyruğu kesilmiştir ancak erkeğine padişahın kendisini güzel bulduğunu ve ona olumsuz cevap verdiği için kuyruğunu kestiğini söylemiştir. Dişi yılanın bu yalanı sonunda ortaya çıkmıştır. Padişahı öldürmek için padişahın odasına giren erkek yılan; padişahın, hârununa olanları anlatmasıyla gerçekleri öğrenmiştir. Bu hikâye yalanın er geç ortaya çıkacağını, çıkmadığı takdirde de haksız yere birilerine zarar geleceğini göstermesi bakımından önemlidir çünkü erkek yılan, padişahın dediklerini duymasaydı dişisinin yalanına inanıp padişahı öldürecekti.

Hintli bezirgân ile berber hikâyesinde bezirgân gördüğü rüya üzerine karşısına çıkan Brahman'ı öldürüp zengin olmuştur ancak bu sırrı kimseyle paylaşmaması gerekmektedir. Bu sırada olayı gören bir berber, her Brahman'ı öldürdüğünde zengin olacağını düşünüp kendisi de itibarlı bir Brahman'ı öldürmüştür ancak bezirgân gibi zengin olamamıştır. Kadıya götürülen berber, bezirgânı anlatmış ancak bezirgân yalan söyleyerek berberi haksız çıkardığı yetmemiş gibi bir de akılsız olduğunu ileri sürerek zavallı berberi bimar haneye kapatmayı teklif etmiştir. Hikâye okuyucuya insanların kendi çıkarları doğrultusunda yalan söylemesinin başkalarına zarar vereceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Çin padişahı ve Medinetü'l-Kar'ın kızı hikâyesinde padişaha kalıptan kalıba girme ism-i şerifi öğretildiğinde vezirin oğlu da bunu öğrenmiş ancak bu sihri kötüye kullanmıştır. Padişahın ava çıkmasını fırsat bilen vezirin oğlu padişahın kalıbına girerek hem eski hem de yeni hâtununun yanına giderek onlardan visal talep etmiştir ancak her iki hâtun da bu yalana ve hileye aldanmayıp gerçekleri hissederek türlü bahanelerle onunla birlikte olmamıştır. Her gün bu iki hâtunun döşegine varıp muradına bir türlü erişemeyen vezirin oğlu sonunda hâtunlardan birinin akıllıca fikri sayesinde eşek kalıbına girerek ömrünün geri kalan kısmını yük taşıyarak geçirmiştir. Yazar, bu hikâyede yalanın ve hilenin bir gün mutlaka anlaşılacağını belirterek bu yola başvuranların hazin sonunu gözler önüne sermiştir.

4.2.3.7. Hırsızlık Yapmamak

Tûtî-nâme'de bu değer olumsuz örnekler üzerinden okuyucuya verilerek hırsızlığın yüz kızartıcı bir suç olduğu, hırsızlık yapan kişinin toplum içinde saygınlığını kaybedeceği vurgulanarak aktarılmıştır.

Kuyumcu ile dülger hikâyesinde kuyumcu ve dülger gittikleri şehirde kendilerini kâfir olarak tanıtır şehir halkı için önemli olan altından heykeli çalarlar. Çaldıkları heykel kendilerine bir hayır getirmediği gibi sonunda o altın yüzünden aralarında anlaşmazlık çıkar. Hikâye, okuyucuya hırsızlığın insanların itibarını zedeleyeceğini ve hırsızlık yapan kişilerin sonunda birbirlerine düşebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Merd-i Dihkan hikâyesinde çiftçi tarlasında bulduğu cevheri padişaha götürürken yolda üç gence rastlar. Gençler, cevheri görür ve gece çiftçi uyuduğu sırada cevheri ondan çalar ve ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi yine çiftçinin yanında yürümeye devam ederler. Her şeyin farkına varan çiftçi padişahın huzuruna geldiğinde olan biteni padişaha anlatır. Padişahın kızı Mihrişah gençlerin yaptığı hırsızlığı ortaya çıkarır. Hikâyede hırsızlığın yüz kızartıcı bir suç olduğu ve bedelinin çoğu zaman ağır olduğu vurgulanmıştır.

Şeyyad Hâtun hikâyesinde Zarife'nin çocuğu olmadığı için kocası bir bilgeye danışır. Bilge hazırladığı karışımı tavus ödüyle karıştırıp içmesini söyler. Memleketteki tek tavus padişahın tavusudur ve padişah ona gözü gibi bakmaktadır. Zarife ile kocası bir gece saraya girerek tavusu çalar. Zarife karışımı içer ve hamile kalır. Zarife'nin isteği

gerçekleşir ancak bu isteğini başkasına ait bir şeyi çalarak yapar. Hikâye okuyucuya kendi çıkarları için başkasının malına zarar vermemesi gerektiğini öğütlemektedir.

4.2.3.8. Ön Yargılı Olmamak

Ön yargı; sözlükte (Türkçe Sözlük, 2011: 1856) bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin hüküm, peşin fikir anlamına gelmektedir. Yazar Tûtî-nâme’de insanlara karşı peşin hükümlü olmamak gerektiğini, olayların iç yüzünü bilmeden insanları yargılamanın yanlış bir davranış olduğunu vurgulayarak bu değeri okuyucuya aktarmıştır.

Sipâhimend hikâyesinde Merd-i Sipâhi’nin hâtonu kocasına bir gül vererek bu gülü elinden hiç bırakmamasını öğütler ve o gül taze kaldığı müddetçe de kendisinin ona karşı hep sadık olacağını söyler. Şehzâde başlangıçta Sipâhi’nin elindeki gülü çok önemsemez ancak kış mevsiminde de gülün solmadığını görünce durumu Merd-i Sipâhi’ye sorar. Merd-i Sipâhi olanları anlatır ama şehzâde bunun büyü olduğunu, bilakis hâtonun onu aldattığını Merd-i Sipâhi’ye söyleyerek onunla alay eder. Sonunda hâtonun yalanını ortaya çıkarmak için giriştiği işler sarpa sarınca yaptığı hatanın farkına varır ve mahcup bir şekilde hâtondan özür diler. Hikâye insanlara karşı ön yargılı davranmamak gerektiğini öğütlemesi açısından önemlidir.

Merd-i Mücerreb hikâyesinde bezirgân nikahına aldığı kızla bir şehre giderken deve kervanının önünde bir devenin gitmediğini görürler. Kız, önce kendi devesini köprüden geçirmeyi teklif eder. Kızın devesi geçince diğer deve de geçer. Bezirgân bunun sebebini kıza sorduğunda kız; kendi devesinin en öndeki devenin annesi olduğunu, annesi geçince yavru devenin de onun peşinden gittiğini, yavrunun her zaman anneye tâbi olacağını söyler. Bezirgân bunun üzerine annesi kötü yolda olan bu kızın da annesine çekeceğini düşünerek kızın nikahını geri verip annesine yollar.

Burada bezirgân kıza karşı ön yargılı davranarak annesinin hatasını hiçbir suçu olmadığı hâlde kıza ödetmiştir. Hikâye insanlara karşı peşin hükümlü olmamayı öğütlemesinin yanı sıra, herkesin sadece kendi yaptığından dolayı sorumlu tutulması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Melike-i Rum hikâyesinde Rum Melike’si bahçede otururken gökten bir ateş düştüğünü, erkek tavusun hemen kaçarken dişi tavusun yavrularını kurtarmaya

çalıştığını görmüş ve bu olaydan sonra erkeklerin vefasız olduğunu düşünerek kimseyle evlenmemiştir. Aynı şekilde Rum Melike'si saraya davet ettiği nakkaşın çizdiği resimden de etkilenmiştir. Nakkaş, Çin fağfurunun bahçede otururken bir selin yavru âhuları götürdüğünü, erkek ahunun yavruları kurtarmaya çalışırken boğulduğunu dişi âhunun ise kaçtığını resmetmiştir. Melike, bu olaydan sonra dişilerin de vefasız olabileceğine inanmıştır. Yazar, bu hikâye ile ön yargılı olmamak gerektiğini, bazı davranışların cinsiyetle ilgisi olmadığını belirtmek istemiştir.

4.2.3.9. Hayâ ve İffet Sahibi Olmak

Edep, hayâ, iffet gibi ahlâkî özellikler insanı faziletli kılar. Bu hasletlerden yoksun kişiler ne kadar tahsilli olursa olsun yaşadıkları topluma huzur, denge ve mutluluk sunamazlar. Her koşulda edepten ayrılmamak, iffetli ve güzel ahlak sahibi olmak her şeyden önce kulluğun bir gereğidir. İnsan her yerde Rabbinin kendisiyle birlikte olduğu idrakiyle edebi elden bırakmamalıdır. Kur-an'ı Kerim'de "Ve şüphesiz sen yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem/4) sözüyle Hz. Peygamber'in edep ve hayâ konusunda insanlara kılavuz olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Tûtî-nâme'de bu değer olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden verilmiştir. Edepten ve utanma duygusundan yoksun olan, eşlerine ihanet eden kadınlarla birlikte iffetin, hayânın sembolü olabilecek kadın karakterlerle bu değer işlenmiştir.

Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım hikâyesinde Gül-feşân'ın karısı ve Meh-izâr eşlerini aldatarak onlara ihanet etmiş sadece ihanet etmekle kalmamış ikiyüzlü davranarak kocalarının yanında namuslu görünmüşlerdir. Yazar bu hikâye üzerinden okuyucuya namuslu ve edepli olmanın önemini aktarmak istemiştir.

Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenaz kocası uzaktayken onu aldatmış ve kocası eve geldiğinde bile bu hayâsızlığa devam etmiştir. Yakalandığında bulunduğu yerin âdeti gereği kendisine hiçbir ceza verilmezken sevdiği adam öldürülmüştür. Sonunda hem sevdiği adamı hem de kocasını kaybetmiştir.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, namusun ve sadakatin timsali olarak iffetli bir kadının nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Kendisine kocası yokken musallat olan onlarca erkeği geri çevirmiş, onlardan kurtulmayı başarmış ve kocasına temiz bir şekilde kavuşmuştur. Sonunda şehrin beyi onu kocasıyla birlikte ağırılarak memleketine yollamıştır.

Sipâhimend hikâyesinde Merd-i Sipâhi'nin karısı kocası yokken asla harama meyletmemiş ve kocasına verdiği sözü tutmuştur. Şehzâdenin hâtuna oynadığı türlü hilelere rağmen hâtun kocasını iffetli ve namuslu bir şekilde beklemiş, şehzâdenin oyunlarını boşa çıkarmıştır.

Derviş-i Hevâyi hikâyesinde mecliste bulunanlardan biri yellenince meclistekiler Derviş Hevâyi'nin yaptığını zannederek gülmeye başlar. Derviş Hevâyi ise utanarak kendisinin yapmadığını, bu durumu dışarıdan birinin duyduğunda yanlış yorumlayacağını belirtir. Hikâyede utandırılması gereken bir durum söz konusudur ancak hâl böyleyken meclistekiler hem Derviş Hevâyi'yi utandırmışlar hem de bu istenmeyen hareketi onun yaptığını zannederek davranışlarıyla onu rahatsız etmişlerdir. Yazar, okuyucuya bu hikâyeyle edepli olmasını ve karşıdaki insanı mahcup edecek şekilde davranmaması gerektiğini öğütlemiştir.

Hâce Mansur hikâyesinde Saliha, kocası yokken kendisine musallat olan Fer'i isimli adamdan akli ve uyanıklığı sayesinde kurtulmuş ve kocasına namuslu bir şekilde kavuşmuştur.

Dil-fürûz ile Bahçivan hikâyesinde Dil-fürûz, bahçivana verdiği sözü tutmak için evlendiği gece kocasından izin alıp bahçivanın yanına gider ve sözünü tutarak iffetli bir şekilde kocasına geri döner.

Vezir-zâde hikâyesinde Hâce Hüsam'ın ve Vezir-zâdenin karısı, **Üç memeli kız hikâyesinde** kız, **Ferit ve yedi renkli kuş hikâyesinde** zahidin karısı, **Şehr-ârâ hikâyesinde** Şehr-ârâ, **Horasan veziri hikâyesinde** kız, **Hintli Bezirgân hikâyesinde** hâtun eşlerine karşı dürüst olmayıp onları aldatmışlardır. Yazar yine bu değeri olumsuz örnekler üzerinden okuyucuya ileterek okuyucunun bu konuda hassas davranması gerektiğini öğütlemiştir.

4.2.4. Öz Denetim

Cevizci'ye (1999: 663) göre öz denetim, bireyin kendini güçlü bir tutkuyla sınırlandırarak ve kendi üzerinde mutlak kontrol kurarak tamamen bağımsız olarak kendine rehberlik etme yeteneğidir. Ahlâkta öz denetim kavramı, kişinin akıl dışı tutkularını ve fiziksel arzularını zihnin kontrolü altına alma yeteneği olarak tanımlanır. Tûfî-nâme'de bu değer çeşitli alt değerlerle kendisini kontrol edemeyen, kendi yaptığının farkına varamayan karakterler aracılığıyla işlenmiştir

4.2.4.1. Danışmanın ve Nasihat Almanın Önemi

Bir nasihat-nâme özelliği gösteren Tûtî-nâme’de nasihatın ne kadar önemli olduğu çerçeve hikâye ve ara hikâyelerde anlatılmak istenmiştir. Mâhîşeker’in sevdiği adama her gitmek isteyişinde soluğu tûtînin yanında alması ve tûtînin ona öğütte bulunmasıyla danışmanın ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır. Mâhîşeker, tûtînin anlattığı hikâyeleri dinleyerek onun öğütlerine kulak vermiş ve bu sayede eşine ihanet etmekten kurtulmuştur. Hayattaki önemli meselelerde isabetli görüş ve kararların ortaya çıkmasında istişarenin önemi büyüktür ve eğer ehline danışılırsa istişare, insanı çoğu zaman doğru yola götürür.

Eserin çerçeve hikâyesi ile ara hikâyelerinde bu değere sıkça rastlanmaktadır. Mâhîşeker, beyzadeye gitme düşüncesini başlangıçta dışı tûtîye açmıştır ancak onun söyledikleri hoşuna gitmediği için dışı tûtîyi öldürmüştür. Daha sonraları beyzadeye her gitmek istediğinde Tûtî-i Kâmil’in kafesinin yanına gelerek ona danışmış ve onun anlattığı hikâyelerden, verdiği akıldan ders çıkararak beyzadeye gitme fikrini sürekli ertelemiştir. Bu şekilde de kocası gelene kadar yanlış yola sapmaktan kurtulmuştur. Bu açıdan hikâye, okuyuculara bir işe girişmeden önce birilerine danışmanın ne denli önemli olduğunu öğütlemektedir. Yine ana hikâyede Said’in Mâhîşeker’e olan aşırı sevgisinde ölçülü davranması için babası Hâce Said oğlunu yanına çağırıp bir hikâye anlatarak nasihatte bulunmuş ve bu hikâyeden Said’in ders çıkarmasını istemiştir. Said de babasının anlattığı hikâyeden etkilenerken babasından aldığı sermayeyle ticarete atılmış, gündüz işleriyle gece ise sevdiği kadınla meşgul olmuştur.

“Benden gayrı ile sohbet iderseñ bâri Tûtî-i Kâmil ile müşâvere eyle.” (6a)

“(…) diyüp bâzergân nasihati tamam idüp oğlunuiki gözüñ öpüp oğlı Hâce Sâid dahı babasınun iki ellerin öpüp ba’dehu kâr u kesbe sülûk idecek oldıve ser-mâye olmağ için babasından biñ altun alup gündüz kâr u kesb iderdi. Gice hânesine gelip hâtunı Mâhîşeker ile zevk u sohbet iderdi (3a).”

Bir fasîh ile seksen salih hikâyesinde Nahut, oğlunun düzelmesi için akrabasının nasihatine kulak verip oğlunu düzelmesi için seksen salih kişiyle aynı çatı altında bir araya getirir. Yazar zor duruma düşen kişilerin gerektiği yerde birilerinden öğüt alması gerektiğini bu hikâyede vurgulamıştır.

Maymun Zeyrek hikâyesinde Zeyrek, babasının bilge dostlarının verdiği nasihatleri dinlemeyip sonunda canından olmuştur. İnsanla dost olan maymuna kendi

cinsleriyle arkadaşlık kurmasını farklı cinslerle olan ilişkilerin sağlıklı olmayacağı söylene de o bunları dinlemeyerek maymunla arkadaşlığına devam etmiştir. Bir gün maymunla satranç oynarken yenilir ve maymun maskaralığa başlar. Komutanın oğlu elindeki fildişi şahla maymunun kafasına vurunca Zeyrek de onun yüzünü öyle ısırır ki hiç kimse bu yarayı iyileştiremez. Hekimler bu yaranın ancak onu ısırın hayvanın kanı sürüldüğünde iyileşeceğini söyler. Bunun üzerine kaleye saklanan maymun bulunur ve kafası ezilerek kanı komutanın oğlunun yüzüne sürülür. Hikâye, okuyucuya büyüklerin nasihatlerini önemsemek, onların tecrübelerinden ders almak gerektiğini öğütlemesi açısından önemlidir.

Ey Zeyrek! Biz ol tâifeden degilüz ki beni-âdemle mukârin olamaz. İnsanuñ mukârin oldukları bizi sevdiğünden degüldür. Belki yine bizi masharalığa alup incitmek içündür. Hergiz bizüm dostlugumuz anlaruñ derûnlarında muhkem olmaz. Egerçi şimdiki hâlde dizdâr oğlu senüñle hüsn-i muâmele üzre geçinüp halk seni rencide itmeden halâs ider. Ammâ arañuzda cinsiyyet olmadıgundan dostluguñuz dâimi degildir. Belki ârizîdür. Adâvete katı tiz münkalib olur. Bu rûzgârda mihnet ü meşekkat eksik olmaz. Soñra hin-i adâvetde pençe-i adâvet zulumata giriftâr olursuñ. Belâ vü âfet gelmezden evvel defîne say idesin. Yohsa belâ geldükde defi müşkil olur. İmdi nasîhatüm ile amel kıl. Dizdâr oğlunuñ sohbetinden ferâgat kıl.” diyü bu cins vâfir važ u nasihat kıldı. Ammâ Zeyrek bu nasîhâti dinlemeyüp kâ’l-evvel dizdâr oğlunuñ sohbetinden farig olmadı (37a).

Şah Kubat hikâyesinde Şah Kubat namını duyup âşık olduğu tûtîyi satın alarak yanında bir kafesin içine koyar. Tûtî öylesine akıllıdır ki Şah, onunla hem sohbet eder hem de önemli devlet meselelerini onunla istişare edip ona danışarak yoluna koyar.

Kafesi kendi yanına asup dâimâ tütünüñ kelâm-ı letâfet-encâmıyla eglenürdi ve tütünüñ akl u fikrine tahsin ü âferin okuyup ve ekser hükûmet-i memleket ve esrâr-ı saltanatda mahfice tûtî ile müşâvere idüp añun söziyle amel iderdi. ‘Lâ-tanzur men kâle venzur mâ kile.’ mazmûnı üzre “Bu hayvândur ne bilür.” dimezdi. Belki söyledügi sözlerden sadakatine ve fikrinüñ isâbetine bakup itibâr iderdi. Nitekim mülûk-ı adâlet-âyın hulûs müşâhede itdügi kullarından büyük küçük dimeyüp umur-ı devleti suâl idüp hak olan kelâmları kabul itmek âdet-i haseneleridür (49a - 49b).

Hız. Süleyman ile kirpi hikâyesinde Hız. Süleyman’a Cebrail Aleyhisselam Allah tarafından ölümsüzlük suyu getirince Hız. Süleyman, suyu içip içmeme konusunda

tereddüte düşer ve hayvanlara danışır. Hayvanlardan sadece kirpi bu suyu içmemesini söyler çünkü sadece kendisinin ölümsüz olması, akrabalarının bu sudan içememesi Hz. Süleyman'ın onların ölümünü göreceği anlamına gelir ki bu, Hz. Süleyman için dayanılmaz bir acı olacaktır. Hz. Süleyman, kirpinin bu düşüncesine hak vererek suyu içmekten vazgeçer. “Akıl, akıldan üstündür.” sözünün örneğini gördüğümüz bu hikâye aynı zamanda danışıp sorarak hareket etmenin önemini vurgulamaktadır.

Pes kirpü aytdı: “Yâ Süleymân! Taraf-ı rahmândan bu saña keramet olınan âb-ı hayâtı nûş itmekde evlâd (u) ensâbuñ ve avân-ı ülü-l-elbâbuñ müşterek midir? Yohsa hemân ancak cenâb-ı nübüvvet-meâbuna münhasır mıdur? Hazret-i Süleymân aytdı: “Ey hârpüş! Bu âb-ı hayâtı içmege ancak bize ruhsat vardur. Gayre yokdur. İmdi kelâmuñ aynı hakikat ve nutkuñ mahz-ı nasihatdür. Âferin akl u firâsetine ki bu bâbda cümleden mümtâzsın. Ben dahı nasihatüñle âmil oldum.” diyüp âb-ı hayâtı nûş itmedi (50b - 51a).

Vezir Huşmend hikâyesinde vezir, padişahın kendisinden istediği imkânsız isteği gelip oğullarıyla paylaşır ve padişahın asıl amacının kendisini öldürmek olduğunu söyler. Çaresiz bir şekilde oğullarının öğüdünü dinleyerek bir derya kenarında rüyasında gördüğü nûrânî sayesinde ölmekten kurtulur. Zaten padişahın amacı da onu katletmek değil, denemektir. Padişah bunu söyleyip vezirin getirdiği hediyelerden birini seçmesini isteyince vezir bu durumu da oğullarına danışır.

Oğulları da gayet akıllıca sebepler sunarak hangi hediye alması gerektiğini babalarına söyler. Şah, oğullarının bu danışmanlığına hayran kalıp onları vezir tayin eder. Yazar, bu hikâyeye bir şeye hemen karar vermemek gerektiğini, o işte ehil kişilere danışmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Dihkan hikâyesinde çift sürerken karşılaştığı mahzene girerek şeftali çekirdeği büyüklüğünde buğdaylar gören çiftçi durumu valiye bildirmiş. Vali padişaha, padişah ise vezirine anlatmıştır. Veziri de bildiği kâmil bir çiftçinin bu konuyu aydınlatacağını söylemiştir. Vezirin söylediği çiftçi gelen kişiyi ağabeyine yönlendirmiş, o da buğdayların geçmişi hakkında bilgi verip onlara yardımcı olmuştur. Hikâye insanlara bilmediği konular hakkında bir bilene danışıp sormasını öğütlemektedir.

4.2.4.2. Kıssadan Hisse Çıkarmak

Başkalarının tecrübelerinden faydalanan, yaşananlardan ibret alan kişiler çoğu zaman hataya düşmekten kurtulur. Yazar, Tûtî-nâme’de çoğu hikâyede okuyucunun

kendisini hikâye kahramanının yerine koyarak kahramanının yaşadıklarından ders almasını amaçlamıştır.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker, her ne kadar tûtînin anlattığı hikâyeler geç vakte kadar sürdüğü için sevdiğine gidemese de dinlediği hikâyelerden ibret alarak beyzadeye gitmekten vazgeçmiştir. Burada hem kocasının “Bir iş yapacağın zaman mutlaka tûtîye danış.” sözünü yerine getirmiş hem de tûtînin anlattıklarıyla kendisini ve davranışlarını gözden geçirip kötü yola düşmekten kurtulmuştur.

Hintli bezirgân hikâyesinde bezirgân, tûtînin anlattığı Hz. İbrahim hikâyesinden etkilenerek taptığı putların Yüce Allah karşısında âciz olduğunu görür ve İslam diniyle tanışır. İnsan dinlediği, gördüğü ya da yaşadığı olaydan kendine pay çıkararak doğruyu bulabilmelidir. Yazar da aslında burada okuyucuya bunu öğütlemektedir.

Şah Kubat hikâyesinde Şah, tûtînin getirdiği meyveyi hemen yemek istemez. Hz. Süleyman’ın hikâyesini düşünerek onun ölümsüzlük suyu içip içmeme konusunda hayvanlara danıştıktan sonra suyu içmemesini örnek alarak kendisi de meyveyi yemez. Burada yazar, peygamberlerin kıssalarından örnek vererek insanların onların hayatından ders çıkarmalarını amaçlar.

Pes “Ey tûtî! Saña bu hikâyeyi añañçün getürdüm ki ben dahı bu mive husûsında ol hazrete iktidâ iderem. Bu âlem-i gân fesâdda tûl-ı dırâz sâg olmak istemem. Bir gün mukaddem hüsn-i hâtîme ile mahbûb-ı hakiki canibine gidüp civâr-ı Hakk’a vâsıl olmak cânuma minnet ü bâis-i izz ü rifatdür (51a).”

Merd-i Dihkan hikâyesinde Mihrişah, akıllıca davranıp cevahiri üç yoldaşın alıp almadığını öğrenmek için onlara bir hikâye anlatır ve onların verdiği cevaplar neticesinde olayları yorumlayarak o üç kişinin hırsız olduğuna kanaat getirir.

Belh padişahının hikâyesinde İbrahim Ethem, arının kopardığı ekmeği bölerek âmâ olan serçe kuşuna yedirdiğini görünce çok etkilenmiştir. Allah’ın kudreti karşısında âdeta büyülenen İbrahim Ethem bu olaydan sonra dünyadan elini eteğini çekerek bir köşeye çekilip tefekküre dalmıştır. Yazar, bu hikâyeyle insanların gördüğü veya yaşadığı olaylar karşısında kayıtsız kalmamasını, bunlardan bir ders çıkarıp ibret almasını öğütlemektedir.

Bezirgânın hikâyesinde Ubeyde, sürekli karısıyla meşgul olup başka hiçbir şeyle uğraşmazken babasının kendisine hediye ettiği tûfîlerin anlattığı hikâyelerden etkilenmiş, onlardan ders çıkarmış ve artık sadece karısıyla değil ana babası ve işiyle de ilgilenmeye başlamıştır.

4.2.4.3. Dua ve İbadetin Önemi

Dua, kulun bütün benliğiyle Allah'a yönelip maddî ve manevî isteklerini Allah'tan istemesidir. Dua kişiyle Allah arasında güçlü bir bağ kurar. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "De ki, dualarınız olmasa Rabbiniz size niye değer versin?" (Furkan/77) buyurarak insanın ancak duayla Allah katında değer kazanabileceğini vurgulamıştır. Tûfî-nâme'de özellikle zor duruma düşen karakterlerin duaya sığınarak içinde buldukları güçlükten kurtulmaya çalıştıkları görülmektedir. Yazar, eserde okuyucuya duanın gücünü, Allah'ın edilen dualara icabet ettiğini ve dua ederek insanların kötülüklerden uzaklaşabileceğini hikâye kahramanlarıyla göstermek istemiştir.

Hintli bezirgân hikâyesinde hem bezirgân hem de hâtunu puta tapmaktadır. Tûfî, hâtunun puta tapmasıyla alay ederek cansız olan putlara inanacak kadar ahmak olduğunu söyler ve onu İslam dinine girmesi için ikna eder.

Bezirgân da aynı şekilde tufînin ölüp tekrar dirildiğine şaşırması üzerine tûfînin anlattığı Hz. İbrahim hikâyesinden ders çıkararak putlarının işe yaramaz olduğuna kanaat getirip İslam dinini kabul eder. Yazar, burada putlara tapmanın cehalet olduğunu belirterek Allah'ın varlığına ve birliğine dikkat çeker.

Hz. İbrahim'in hikâyesinde Hz. İbrahim bir peygamberken Allah'a inanırken Allah'tan kalbini mutmain kılması için bir mucize ister ve Allah da duasına cevap verir. Başlarını kesip parçalarını birbirine karıştırarak dört dağın tepesine koyduğu kuşları çağırdığında hepsinin birleşmiş bir şekilde önünde uçtuğunu görür. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de de geçen bu olayla (Bakara/260) hikâye; Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini, her şeye muktedir olduğunu ve insanların dualarına icabet ettiğini vurgulaması açısından önemlidir.

"(...) Pes Hazret-i İbrahim aleyhis-selâm bir gügercin bir hurûs bir çarga bir ördek alup emr olınuğı üzre amel eyledi. Fil-vâkı başsuz kuşlar uçarak İbrahim aleyhis-selâmuñ yanına geldi. Eczâ-yı perişânları cem olup hayât buldılar (9b)."

Ağaçtan yapılan kız hikâyesinde dülgerin yaptığı ağaçtan kızı kuyumcu çeşitli ziynet eşyalarıyla süsler. Terzi, elbise dikerek kıza giydirir. Son olarak zâhid de Allah’a dua ederek kıza ruh üflemesini ister. Allah, zahidin duasını kabul eder ve kız canlanır. Hikâye Allah’a samimi bir şekilde dua edildiğinde Allah’ın bu duayı kabul edeceğini göstermesi açısından önemlidir.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme başına gelen türlü felaketlerde sürekli Allah’a sığınarak O’ndan yardım istemiştir. En sonunda bindiği gemide erkeklerin saldırısına uğrayınca yine Allah’tan yardım ister ve gemi rüzgârın da etkisiyle yerle bir olur. Gemiden sağ çıkan tek kişi Merhûme olur ve o şehrin beyinden kendisine bir ibadethane yaptırmasını ister. Böylece Merhûme kendisini dine adayarak dua edip insanlara şifa dağıtır. Hikâye, tam bir teslimiyetle ve halis duygularla Allah’tan yardım isteyen kişinin duasına Allah’ın icabet ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Vezir Huşmend hikâyesinde Şah, oğlunu evlendireceği zaman vezire haber salarak herkesi düğüne çağırmasını denizi de davet etmesini, aksi takdirde kendisini katledeceğini söyler. Vezir olanları çaresiz bir şekilde oğullarına anlatınca oğulları ona derya kenarına gidip dua etmesini söyler. Vezir Huşmend, Allah’a dua ettikten sonra uykuya dalar ve rüyasında gördüğü pîr-i nûrânî Şah’ın denizden kastının hediyeler olduğunu söyleyerek yanına dört tane hediye bırakır. Vezir Huşmend, uyanıp hediyeleri yanında görünce çok şaşırır ve hediyelerle birlikte Şah’ın yanına giderek olanları anlatır. Bu hikâyede içten ve samimi bir şekilde edilen duaları Allah’ın karşılıksız bırakmayacağı, duanın gücü ve duayla çoğu imkânsız görünen durumların mümkün olabileceği anlatılmıştır.

İmdi saña dahı münâsib olan budur ki Şâh Behvâc’uñ emrine imtişâl idüp deryâ canibine teveccüh idüp Hudâ-yı Zül-Celâl’e tazarru vü niyâz idesin. Ümiddür ki Hak Teâlâ Hazretleri bu müşkili feth idivire.” didiler. Vezir Hüşmend oğullarınıñ bu nasihatini kabûl idüp deryâ tarafına teveccüh idüp iki gün gidüp üçüncü gün kendiyi uyhu basup deryâ kenârında uyudu. Rüyâsında bir pîr-i nûrânî zâhir olup aytdı: “Ey Hüşmend! Hak Teâlâ Hazretleri seniñ duânı kabûl idüp âh u efgânına merhamet itdi. Egerçi Şâh Behvâc beni davet itmiş. Ammâ biz ol davete icâbet idemeyüz. Ancak davetden maksûd hedâyâdur. İmdi Hudâ-yı Mûteâl tarafından işte dört hediye kerâmet olındı. Bir sandık cevâhir ve bir libas-ı fâhir ve bir rahş-ı sabâ-reftâr ve bir büyük sandık dahı hâlisül-ayârdur. Benüm tarafumdan Şâh Behvâc’a götürüp arz-ı hulûs idesin (58b).

Hâce Mansur hikâyesinde Fer'i, sevdiği kadın Saliha'nın kendisini reddetmesi üzerine bulunduğu şehri terk eder ve bir zahidin hizmetine girer. Zahid kendisine Allah'ın isimlerini dua etmesi için öğretir ve Fer'i bu yolla başkasının kılığına girme sihrini öğrenir. Fer'i, esmayı dua için değil de nefsânî duyguları için kullanır ve öğrendiği duanın hakkını veremez. Yazar bu hikâyede okuyucuya duanın hayırlı işlerde bir vesile olarak görülmesini, şeytani işlerde kullanılmaması gerektiğini öğütlemiştir.

Hız. Nuh hikâyesinde gemidekiler farelerden rahatsız olurlar. Bunun üzerine Hz. Nuh Allah'ın vahyiyle aslanın alnını sıvazlar ve aslanın burnundan iki kedi çıkarır. Yazar bu hikâyeyle duanın imkânsız bile mümkün kılacağını okuyucuya göstermek istemiştir.

Cemile Hâtun hikâyesinde ailesinin kendisine danışmadan fikrini sormadan birbirlerinden habersiz üç kişiye vermesi Cemile'yi canından bezdirmiştir. Üç damat Cemile için tartışıp olay bütün şehir halkı tarafından duyulunca Cemile üzüntüsünden ölmüş, üç damadın çabaları sonucu tekrar hayata döndürülmüştür ancak kız, kendisini yine bir kavganın ortasında bulunca damatlara kahrederek Allah'a yönelmiştir. Üç gencin hiçbirini istemeyen Cemile, ailesinin yanına gidip kendisine tekrar can bağışladığı için Allah'a şükrederek kalan ömrünü ibadetle geçirmiştir. Abalar giyerek bu dünya hayatından vazgeçip uhrevî hayata yönelmiş ve velilik makamına erişmiştir. Hikâye okuyucuya bazen içinden çıkılamayan durumlarda her şeyden vazgeçip Allah'a yönelmekle felaha erişilebileceğini, Allah'a hamd-ü sena ederek yüksek mertebelere ulaşılabilceğini göstermektedir.

Kız aytdı: "Hak Sübhâne ve Teâlâ hazretleri kemâl-i kereminden baña lutf-ı kerem idüp cân bağışladı. Pes bunuñ şükranesi için baña dahı lâzım olan budur ki bu gavga-hâne-i dünyâyı terk idüp bakiyye-i ömrümi ibâdât-ı Hudâya sarf ideyüm." diyü başın tırâş itdi ve abâlar giyüp babasıñun savmasında ibâdât u tââta meşgul oldı ve lezzat-ı fâniyeden geçüp nimet-i bâkiyyeye heves kıldı. Şehavât-ı nefsâniyyeyi terk itmek ile melekîyyet tahsil idüp veliyyetullâh olup bu hikâye dahı bu mahalde tamâm oldı (81a)."

Kopan başlar hikâyesinde Hint padişahının kızıyla evlendiği gün puthaneye giden şehzâde, orada daha önce verdiği sözü hatırlayarak başını kılıçla kesmiştir. Aynı şekilde yanında bulunan Brahman da şehzâdenin hâlini görünce korkudan o da canına kıymıştır. Kız, şehzâdeyle Brahman'ı o şekilde görünce ilahi bir ses duymuştur. Ses, kıza kopan başları tekrar gövdelere getirmesini ve canlanması için dua etmesini

söylemiştir. Bunu duyan kız orada İslam diniyle müşerref olmuştur. Yazar, böylesine bir mucizenin ancak duayla olabileceğini ve duanın birçok kapıyı açabileceğini okuyucuya göstermek istemiştir.

Saliha hikâyesinde Salih, ibadetlerine çok düşkün bir çocuk olup ilmini artırmak için başka diyarlara gitmek istemiştir. Annesinden izin istemiş, annesi izin vermeyince hayır bir iş için gittiğini düşünerek onu dinlemeden yola koyulmuştur. Yolda bir evin kapısını çalmış, Saliha adında bir kadından yemek istemiştir. Saliha'nın kendisi hakkında her şeyi bildiğini görünce çok şaşırılmış ve bu mertebeye nasıl ulaştığını sormuş. Saliha da annesinin hayır duasını alarak ulaştığını söyleyince Salih annesinin hizmetine girmiş ve onun rızasını gözetmiştir. Allah da bu sayede Salih'e kerametler ve çeşitli ilimler nasip etmiştir. Hikâye anne hakkının ne kadar önemli olduğunu vurgulamasının yanı sıra annesinin rızasını alan kişiye Allah'ın da inayette bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

4.2.4.4. Uyanık ve Tedbirli Olmak

İnsanlar kendilerine yapılacak muhtemel kötülöklere karşı her zaman uyanık ve tedbirli olmalıdır. Bazı durumlar karşısında önceden tedbir almak, insanı birtakım tehlikelerden koruyabilir.

Tûtî-nâme'de çerçeve hikâyede Mâhişeker, sürekli tûtîden gideceği beyzadeyi tecrübe etmesi için kendisine akıl vermesini istemektedir çünkü Mâhişeker, beyzadeye karşı uyanık olup ona hemen kanmak istemez. Eserde diğer hikâyelerde de karakterler, olaylar karşısında temkinli olup her söylenene inanmayarak okuyucuya bu konuda dikkatli olması için öğüt vermek istemişlerdir.

Nişaburlu güzel hikâyesinde Nişaburlu güzel, karşısındaki delikanlıya inanmakta aceleci davranmayarak önce onu tecrübe etmek ister. Genç, güzelin kendisi için oynadığı oyunun farkına varmayıp güzelin arkadan gelen kız kardeşini arayınca Nişaburlu güzel onu sevmekten vazgeçer. Yazar, bu hikâyeyle okuyucuyu insanlara karşı uyanık olması, onlara hemen kanmaması konusunda uyarmak istemiştir.

İmdi bir mikdâr yerinde tevakkuf eyle. Şimdi ardumca benim birâderüm vardur gelecekdür. Letâfet ü hüsn (ü) cemâlde naziri yokdur. Âşık olur ana âşık ol ki sevdüğine bâri lâyük ola." didi. Pes ol âşık civândan bu kelâmı gûş eyleyince ol makâmda tevakkuf idüp ardına bakmaga başladı (21a).

Şah Kubat hikâyesinde Şah, tûtînin kendisine hediye olarak getirdiği meyveyi ilk önce yemek istemez. Tûtî de bu meyvenin çekirdeğini bir yere diktiğinde çıkan ağacın meyvesinden yiyen kişinin hastalıklardan kurtularak on beş yaşında bir gence dönüşeceğini söyler. Şah, tûtînin söylediklerini yapar ve meyveyi bahçeye diktirip başına da bir bahçıvan tayin eder. Ağaç meyve verdiğinde bahçıvan yere düşen bir meyveyi tabağa koyarak Şah'ın huzuruna getirir. Şah, bu konuda tûtîye güvenmeyip temkinli yaklaşarak meyveyi ilk önce kendisi yemeyip zindanda ölüm mahkûmu bir ihtiyara yedirir. Hikâye, okuyucuya olaylar karşısında fevrî davranmayıp düşünerek hareket etmesi ve tedbirli olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ammâ 'Erbâbüd-düvel mülhemûn.' vakfı üzre inâyet-i Rahmâni ve ilhâm-ı Rabbâni Kubâd Şâh'uñ karin-i hâli olup bu miveyi yemekde dahı ihtiyât itdi. "Mademki benden mukaddem bu miveden kimse yiyüp ben tecrübe itmedükce yemek ihtimâlüm yokdur." didi. Pes zindândan bir vâcibül-katl pir getirüp bu miveden yedürdiler. Fil-hâl ol ihtiyârûñ vücûdı şişüp yeşil renk oldı ve ol sâat vücûdından sâru su akup helâk oldı (51b).

Tûtî-i Kâmil Mâhişeker'e hikâyeler anlatırken yer yer beyzadeye karşı tedbirli ve temkinli yaklaşması gerektiğini hatta anlattığı hikâyeleri örnek göstererek onun da beyzadeye kanmayıp onu tecrübe etmesi gerektiğini öğütler.

İmdi "Ey Mâhişeker! Sen dahı böylece izhâr-ı hüner idüp hiç olmazsa bâri bu kadarca tecrübe eyle." didi (64b).

Horasan veziri hikâyesinde Horasan padişahının çirkin oğluyla evlenen kız, bir müddet sonra onun çirkinliğine dayanamayıp genç bir delikanlıyla kaçır. Kaçtığı delikanlıya öylesine güvenir ki suyun karşısına geçecekleri zaman elbiselerini ve bütün değerli eşyalarını delikanlının önceden karşıya geçirmesi için verir ve delikanlı her şeyi alıp kaçınca çırılçıplak ortada kalır. Yazar, kızın bu hâlini örnek göstererek insanlara inanma konusunda acele etmemek ve tedbirli davranmak gerektiğini vurgulamaktadır.

Ol civân-ı muganni kıza aytdı: "Ben yüzme ilmini bilürem. Şimdi sen bunda esvâbını vü cevâhirini çıkar. Kendü esvâbumla anı karşıya geçüreyyüm. Badehu yine gelüp seni dahı arçama alup geçüreyyüm." didi. Kız dahı bu sözi makûl görüp soyındı. Merd- i muganni cemi libâs ve cevâhiri alup karşıya geçdi. Kendü kendüye fikr itdi ki bu kadar altun ve cevâhir elime girmiş iken bu avratı başıma belâ idüp kande götürsem gerek (69a).

Hâce Mansur hikâyesinde Saliha, kocasının kılığında evine gelip kendisini Hâce Mansur olarak tanıtan Fer'i'nin davranışlarından şüphelenmiş ve hastalık bahanesiyle onunla birlikte olmamış, sonunda kocası gelince her şey ortaya çıkmıştır. Yazar bu hikâyede uyanık ve tedbirli olmanın önemini vurgulamıştır. Yine gerçek Hâce Mansur ile sahte Hâce Mansur'un ayırt edilmesi için akıllı ve uyanık bir kişinin önerisiyle zıfaf gecesi yaşananların sorulması Fer'i'nin bütün hilesini ortaya çıkarmış ve kendisini âleme rezil etmiştir. Hikâye okuyucuya olaylar karşısında itidalli bir şekilde davranıp temkinli olmak gerektiğini öğütlemektedir.

Çin Padişahı ve Medinetü'l-Kar'ın Kızı hikâyesinde padişahın eşleri padişah kalıbına giren vezirin oğlunun padişah olmadığını uyanık davranarak anlamışlardır. Bir gece sabaha kadar sohbet eden padişahın hâtonu vezirin oğlunun gerçekten padişah olmadığını anlamış ve kurnazca bir fikirle onu kendilerinden uzaklaştırmışlardır. Hikâye herkese inanmakta aceleci olmamak gerektiğini, tedbirli davranarak olayın iç yüzünü öğrenip ona göre hareket etmek gerektiğini öğütlemesi açısından önemlidir.

4.2.4.5. Ölçülü Olmak

Kâinatta her şey belli bir nizam ve ölçüye göre yaratılmış olması, insanların ölçülü olması gerektiğinin ilk delilidir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Maide suresi 87. ayette haddi aşanları sevmediğini buyurarak insanlara ölçülü olmasını emretmiştir. Günlük hayatta yeme-içme, uyuma, dinlenmede ölçülü olmak gerektiği gibi davranışta da ölçülü olmak gerekir. Zira eserde de bu değer daha çok davranış ve sevgi bağlamında ele alınmıştır. Sevdiği kadına çok bağlanıp dünyadan elini eteğini çeken, rızkını aramayan erkeklerle bu değer okuyucuya aktarılmak istenmiştir.

Eserin çerçeve hikâyesinde Said, Mâhişeker'e olan bağlılığında o kadar ileri gitmiştir ki gecesini ve gündüzünü onun yanında geçirmiş, ana-babasını bile gözü görmez olmuştur. Sonunda babası bu duruma dayanamayarak bütün herkesi çağırıp Said'e nasihatle bulunarak onun bu aşırı yönünün düzelmesini sağlamıştır. Said, gündüzleri işinin başında olup geceleri de Mâhişeker'in yanında vaktini geçirmiştir. Hikâye, insanlara itidalli davranması gerektiğini, her şeyi dozunda yaparak aşırıya gitmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sipâhimend hikâyesinde Merd-i Sipâhi çok güzel hâtonunun yanından bir an olsun ayrılmaz. Bütün dünya işlerini bir kenara bırakarak gece gündüz onunla sohbet

eder. Hâl böyle olunca da bir müddet sonra dünya rızkını kazanamayan Merd-i Sipâhi bütün malını tüketir. Hikâyede çalışmayıp her işini bırakıp kendisini tek bir yöne adayın kişilerinde aslında doğru yapmadıkları, sonunda daha büyük bedeller ödemek zorunda kaldıkları vurgulanmıştır. Merd-i Sipâhi'nin şahsında yazar severken dahi ölçülü olmak gerektiğini okuyucuya aktarmıştır.

Gün-be-gün harc iderek eşyâların kıliü keşir satup sarf itdiler. Hâtûnun dahi esvâb-ı cehâzından bir habbe kalmadı ve bir taraftan bir akçe avâidleri yogıdıgı meded ola. Vel-hâsıl gâyet fakir ve muhtâc oldılar (25b).

Bezirgân hikâyesinde Ubeyde, evlendikten sonra karısının yanından bir an olsun ayrılmayıp bütün gününü onun yanında geçirmeye başlamıştır. Bu nedenle de ne işiyle ne de anası babasıyla ilgilenebilmiştir. Sonunda babasının kendisine yolladığı tûtîler Ubeyde'yi bu konuda uyarmış ona birkaç hikâye anlatarak kadın kısmının vefasız olduğundan ana baba rızası gözetmeyen kişinin Allah katında ibadetlerinin de kabul olmayacağından bahsederek onu bu yanlışından geri çevirmişlerdir. Yazar bu hikâyede her şeyde ölçülü olmak, aşırılıktan kaçınmak gerektiğini vurgulamak istemiştir.

4.2.4.6. Özür Dilemek

Özür dilemek, yapılan bir yanlışın dolaylı bağışlanmayı dilemektir. (Türkçe Sözlük, 2011: 1872) Hata yapan kişi özür dileyerek karşıdakine saygı duyduğunu, onu anladığını ifade eder ancak bunu yaparken özrü doğru bir şekilde dilemek gerekir. Tûtî-nâme'de "Seyis ile Efendi" hikâyesinde seyisin dilediği özür kabahatinden daha büyüktür. Yazar; okuyucuya hatalar karşısında özür dilemenin erdemli bir davranış olduğunu, özür dilemenin de bir yolu yordamı olduğunu göstermek istemiştir.

Seyis ile Efendi hikâyesinde seyis, evin hanımı zannettiği efendisini koluna girip yukarı çıkarırken topuğunu sıkır. O anda yanındakinin, efendisi olduğunu anlayınca özür dileyerek kendisini evin hanımı sandığı için topuğunu sıkıldığını söyler ancak seyis özrünün kabahatinden büyük olduğunun farkında değildir. Hikâye özür dilemenin de bir adabı olduğunu vurgulaması açısından önemlidir.

Seyis yine hâtûynı kıyas idüp segirdüp varup efendisiniñ koltuğına girip nerdbanuñ nısfına varmadan tahammül idemeyüp efendisiniñ topuğın bir kerre sıkır. Ammâ evvelki gibi topuğında mülâyemet bulamadığından şübheye düşüp dikkatle yüzine bakar. Görse ki kadıncık diyü topuğın sıkıduğı efendisidür. Hemân havfından özr ile

yemin itmege başladı. Vallâhu efendüm! Siz idüğünizi bilmedim. Kadıncık kıyas itdüm. Her zamân gelürdi. Şimdi dahi yine anı geldi sandum. Lutf eyleñ! Baña darılup (58a) gazab itmeñ” diyü öZR itmege başladı (58b).

Hint padişahı ile yılan hikâyesinde dışisinin yalanına inanan erkek yılan padişahı öldürmek için onun odasında gizlenmiştir. Padişah, hâtonuna olanları anlatınca erkek yılan gerçekleri o an öğrenmiş ve padişahı özür dilemiştir. Hatasını telafi etmek için padişahı bir şey isteyip istemediğini sormuş, o da hayvanat dilini kendisine öğretmesini istemiştir. Yılan yaptığı yanlıştan dönerek özür dileyip padişaha iyilikte bulunarak aynı zamanda erdemli bir davranışta bulunmuştur.

4.2.4.7. Akla ve Bilgiye Önem Vermek

Tûtî-nâme’de akıl sahibi kişilerin danıştıkları karakterler, olaylara daha akıllıca yaklaşarak “Akıl akıldan üstündür.” sözünün örneğini yansıtır. Örneğin Hz. Süleyman hikâyesinde Hz. Süleyman, ölümsüzlük suyunu içip içmemek konusunda hayvanlarla istişare ettiğinde bütün hayvanlar içmesini söylerken sadece kirpi ölümsüz olmanın hiç de iyi bir durum olmadığını, sevdiklerinin bütün acısına şahit olacağını söyleyerek bilge bir cevap verir. Eserdeki hikâyelerde yazar okuyucuya olaylara tek bir açıdan değil aklını kullanarak etraflıca bakmasını öğütlemektedir.

Hz. Süleyman ile kirpi hikâyesinde Hz. Süleyman’a Allah tarafından gönderilen ölümsüzlük kadehini içip içmemesi konusunda danıştığı bütün hayvanlar kadehi içmesini söyler. Kirpi ise ölümsüz olmanın aslında iyi bir şey olmadığını, bütün yakınlarının ölümüne şahit olup bu durumun ona derin bir acı vereceğini söyleyerek çok akıllıca bir cevap verir. Hikâye okuyucuya olaylara tek bir açıdan bakmamasını, daha ince düşünmesi gerektiğini öğütlemektedir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Hâce Said’in pazardan aldığı tûtî bilgeliğiyle Hâce Said’i etkilemiştir. Hâce Said, onu dinleyerek şehirdeki bütün sünbülleri alır ve gerçekten de şehre gelen tüccarlar sünbülün sadece Said’de olduğunu görünce beş kat fazla para vererek Said’in bütün sünbüllerini satın alırlar. Said, bu sayede hem babasından aldığı borcu verir hem de kalan parayı kendisine sermaye yapar. Said burada hikmet sahibi tûtîyi dinleyerek kazançlı çıkmıştır. Yazar da okuyucudan danışıp akıl aldığı kişilerin bilge ve akıllı kimseler olmasına dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Merd-i Dihkan hikâyesinde çiftçinin üzerindeki cevahiri çalan üç kişiyi padişah zindana attırır fakat sonra haksızlık yaptığını düşünerek onları zindandan çıkarır. Bunun üzerine kızı Mihrişah adil bir şekilde karar vermek için üç kişiye bir hikâye anlatır. Mihrişah, gençlere bu hikâyedeki kahramanlar hakkında ne düşündüklerini sorunca onların yaptıkları yorumlardan hiç de iyi niyetli olmadıklarını anlar ve gerçekten hırsız olduklarına inanır. Mihrişah'ın gençlere anlattığı hikâyelere gençlerin yaptıkları yorumlardan yola çıkarak yargıda bulunması Mihrişah'ın akıl ve bilgi sahibi bir kız olduğunun göstergesidir. Yazar burada şüpheli durumlar karşısında uyanık davranmak ve olayı iyice araştırıp akıllıca yaklaşmak gerektiğini vurgulamaktadır.

...Çünkü Mihrişâh Bânû bunlaruñ kelimâtların diñleyüp lisanlarından derûnlarınıñ hıyânetini fehm idüp ve Merd-i Dihkân'ıñ cevâhirini alan bunlardır.” diyüp tahkik olmak üzere babası Sultân-ı Rûm'a söyledi ve siyâset idüp ikrâr itdürdi. “Cevâhir bunlardadır. Bunlaruñ sözlerinden gelişiniñ fesâd halleri zâhir oldı.” didi (63b).

Gece vakti dışarı çıkan adam hikâyesinde adamın biri gece vakti dışarı çıkan adamı eleştirir, onun divane olduğunu söyler ancak adamla alay ederken kendisinin de o sırada dışarıda olduğunu fark etmez. Kendi yaptığını görmeyip karşısındakini eleştiren bu hikâyede yazar; bu hikâyeyle insanların birbirine yönelttiği şeylerin akıl ve mantığa uygun olması gerektiğini, aksi takdirde komik bir duruma düşeceğini vurgulamıştır.

Şah Behvac ile Azim hikâyesinde kuyudaki kızla ihtiyar, bir vefa ve sadakat örneğidir. Periler padişahının kızı olan kız, altmış yıldır kendisine âşık olan gencin karşısında onun gençleşmesi için kazana girmesini bekler ancak ihtiyar buna bir türlü cesaret edemez. Sonunda Şah Behvac, onu cesaretlendirmek için kazana girince ihtiyar da girer ve genç bir delikanlıya dönüşür. Böylelikle kız yıllarca bekleyişinin karşılığını alır ve sevdiği gence gösterdiği vefayla okuyucuyu etkiler.

İsfahan padişahı ve şehzâde hikâyesinde İsfahan padişahı öldükten sonra beşikteki şehzâdeden başka yerine geçecek kimse olmadığı için dört yüz ulema bir araya gelir ve akıllara zarar bir yöntem düşünürler. Saz çalındığında beşikteki çocuk hareket ederse tahta layık, etmezse tahta layık olmadığını gösterecektir. Hikâyede gelecekte ne olup biteceğini kimsenin bilemeyeceğini, bunu sınamak için uygulanan yöntemin de akıllıca olmadığı anlatılmıştır. Yazar olumsuz bir örnekle akıl ve bilginin önemini kavratmak istemiştir.

...Meger ol zamân ol nevâhide dört yüz hükemâ müctemi olmuşlardı. Pes ol dört yüz hakimüñ reyi anuñ üzerine câri oldu ki “Bir sâz meclisi tertib ideler ve ol şeh-zâde kendi akrâni olan biraz etfâl ile getirüp beşiklerini ol meclise koyalar. Sâz çaldukda şeh-zâde hareket iderse lâyük-ı saltanatdur ve eger itmezse degüldür. Başuñuza gayrı tedârik gerek.” didiler. Pes vezir o hükemâdan bu sözi gûş idüp talimleri üzre tertib-i meclis itdiler. Hemân sâzendeler ve hoş âgâz-hânendeler sâz u söze âgâz itdükleri gibi şehzâde şûr u şab-ı izhâr ol kadar hareket itdi ki beşigi harekete getürdi. Sâir etfâl kalıb-ı efserde gibi medhûş ve bi-mecâl yatup kaldılar. Badehu cümle hükemâ bildiler ki bu şeh-zâde sâhib-i saâdet lâyük-ı taht-ı saltanat u serir-i rifat-mend şâyeste-i tâc u devletdür. Der-hâl babası makâmına pâdşâh ve sâye-i devletini kendülere penâh itdiler (64b).

Hekim-i Saz-perver ve maymun hikâyesinde daldan dala atlayan bir maymunun karnını sivri bir şey keser ve bağırsağı ağaçta asılı kalır. Ağaçta kuruyan bağırsağın rüzgârda hoş sesler çıkardığını duyan bir saz ustası bağırsağı iki ağacın arasında gerili tutup deriyle kaplar ve bunu çalar. Her gelen kişi de bunu geliştirerek bugünkü sazı meydana getirirler. Saz ustası bu hikâyede aklını ve bilgisini kullanarak bir müzik icra eder. Hikâye okuyucuya çevresindeki nesnelere ilham alarak yeni şeyler geliştirebileceğini vurgulaması açısından önemlidir.

Hint diyarındaki kaknus kuşu hikâyesinde kaknus kuşunun burnunda bir sürü delik vardır ve kuş her öttüğünde bu deliklerden türlü sesler çıkar. Hintli musiki bilginleri akıl ve bilgilerini kullanıp bu kuştan ilham alarak makamları ve musikiyi bu kuş sayesinde bulmuşlardır.

Hâce Mansur hikâyesinde Fer’i, Hâce Mansur’un karısına sevdalanır ve Hâce Mansur kılığına girerek Saliha’nın yanına gelir. Saliha bu durumdan şüphelenir ancak olayı tam da anlayamaz. Hâce Mansur, seferden dönünce kendisine benzeyen kişiyi görünce çok şaşırır. Her ikisi de kendisini Saliha’nın kocası olarak tanıntınca kadıya giderler. Kadı da durumun içinden çıkamaz. Akıllı ve bilgili bir kişi, zifaf gecesi yaşananların Saliha’ya sorulmasını böylelikle hangi adamın doğru olduğunun bulunabileceğini söyler. Hikâye, olaylar karşısında akıllıca davranarak insanın hataya düşmekten kurtulacağını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Bağdat halifesi ile Âlim-i Rabbani hikâyesinde halife âlim kişiye sineklerin boşuna yaratıldığını aslında hiçbir vazifelerinin olmadığını söyleyince âlim, Allah’ın

hiçbir şeyi boşuna yaratmadığını, küçücük bir sineğin bile insanın âcizliğini göstermek için yaratıldığını söyleyerek bilge bir şekilde cevap verir. Yazar bu hikâyede her şey hikmetle bakıp etraflıca düşünerek akıllı bir şekilde düşünmek gerektiğini öğütler.

4.2.4.8. Kanaatkârlık

Kanaatkârlık, azla yetinmek, elindekine razı olmak olarak tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 2011: 1293) İnsan; hayatını devam ettirmek için çalışmalı, emek harcamalı ve kendisine verilen rızka olmalıdır. Eserde bu değer elindekiyle yetinmeyip açgözlü davranan karakterler aracılığıyla verilmiştir. Yazar hikâyelerde rızkın nereye gidersen git, ne yaparsan yap değişmeyeceği, açgözlü davranan kişilerin sonunda elinde var olanları da kaybedeceğini vurgulamak istemiştir.

Horasan veziri hikâyesinde kızın karşılaştığı tilki ağzındaki kemiği yerken gördüğü balığı da avlamak isteyince hem balığı avlayamamış hem de elindeki kemikten olmuştur. Hikâye okuyucuya aza kanaat etmek ve elindekiyle yetinmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Gazzaz'ın hikâyesinde Gazzaz, arkadaşının evine gidip onun daha zengin olduğunu görünce karısına bu konuda dert yanarak kendisinin daha çok çalıştığını ancak zengin olamadığını söylemiştir.

Karısı da elindekilere kanaat etmesi gerektiğini, rızkı verenin Allah olduğunu söylemiştir ancak Gazzaz karısını dinlemeyip başka memleketlere giderek bir sürü mal biriktirse de dönüş yolunda bu malların hepsini kaybetmiştir. Aynı olay iki kez tekrarlayınca Gazzaz; çaresiz rızkın Allah'tan geldiğini, O'nun verdiği kanaat edip razı gelmek gerektiğini kabul etmiştir. Hikâye aynı zamanda okuyucuya durumu kendisinden iyi olana bakıp hayıflanmak yerine kötü olana bakıp Allah'a şükretmesi gerektiğini öğütlemektedir çünkü herkes kısmetinde ne varsa Allah ne kadar rızık takdir etmişse o kadarına sahip olacaktır.

Şegal hikâyesinde çakal deveyi görünce avlamakta olduğu sıçanı bırakarak devenin peşine düşmüştür. Karısı elindekiyle yetinmesi gerektiğini söylese de açgözlü çakal devenin peşinden birkaç gün koşmuş, deveden bir fayda göremeyince sıçanı da avlayamayıp eve dönmüştür. "Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz." mefhumunca yazar okuyucuya açgözlü davranmaması gerektiğini öğütlemektedir.

Eşi buña nasihat idüp “Gel hâzır şikâruñ terk itme. Niçün tama’kârlık idersin. Gel bu az şeye kanâat kıl. Zirâ ihtimâldür ki büyük şey elüne girmeye. Soñra hâ’ib ü hâsir kalursın.” didi. Şegâl dişinüñ nasihatüñ tutmayup aytdı: “Az şeye kanâat itmek dûn-ı himmet olmakdur. Benüm kendime himmetüm âlidir. Bu ‘azim zahireyi bıragup mûşuñ pusunda turmam” ve bi-manâ yere devenüñ ardına düşdi. İki üç gün şegâl dahi ardınca gitdi. Bir vechle deveden fâidemend olmayup ve hâzır şikârı olan mûşı dahi elden giderüp eli boş eşiniñ yanına geldi. Pes “İmdi sen bunda hâzır rûz-merre nafakaya kanâat itmediñ. Lâ-cerem yokdur. Çekdüğüñ zillet ü meşakkat yanına kaldı.” didi (84b).

4.2.4.9. Öfkeye Yenilmemek

“Öfkeyle kalkan zararlar oturur.” (Aksoy, 1988: 405), “Keskin sirke küpüne zarar.” (Aksoy, 1988: 358) gibi atasözleri ve “Barut kesilmek” (Aksoy, 1988: 614), “kafası kızmak” (Aksoy, 1988: 898) deyimlerinin varlığı öfkenin geçmişten beri her dönemde var olduğunun bir göstergesidir. İnsan istekleri engellendiğinde, şahsına yönelik bir tehdit ya da suçlama gördüğünde veya haksızlığa uğradığında öfkelenebilir. Öfkelenmek tıpkı üzölmek, ağlamak, gülmek gibi doğal bir eylemdir ancak kontrol edilemez hâle geldiği zaman insanın başına geri dönüşü olmayan felaketler getirebilir. Bu nedenle kişi kızgınlık ve öfke tepkilerini kontrol edebilmeli, çevresine zarar vermeden kendisini ifade edebilmelidir.

Tûtî-nâme’de bu değer öfkesine yenik düşen karakterlerin çevresindekilere verdiği zararlar anlatılmıştır.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker beyzadeye gitmeye karar verir fakat gitmeden bu konuyu tûtîye danışmak ister. Tûtînin erkek olduğu için kendisini anlamayacağını düşünüp Müşarik’e danışmaya karar verir. Müşarik’in söyledikleri Mâhişeker’in hoşuna gitmez ve onun yaptığı suçlamalara aşırı sinirlenerek Müşarik’i kafesinden çıkarıp öldürür. Mâhişeker bir anlık öfkesine yenik düşmüştür. Yazar aslında bu hikâyede okuyucunun öfkenin acı sonucunu ve bazen geri dönüşü olmayan olaylara sebebiyet verdiğini görmesini istemiştir.

Maymun Zeyrek hikâyesinde Zeyrek, kale komutanının oğluyla dost olur. Babası bu konuda maymunu uyarıp hemcinsleriyle oynamasını söylese de Zeyrek babasını dinlemez. Bir gün kale komutanının oğlu babasının verdiği bir davette Zeyrek

ile satranç oynar. Zeyrek oyunu kazanınca dans etmeye başlar. Yenilmeyi hazmedemeyen komutanın oğlu bu duruma sinirlenerek elindeki fildişi şahla Zeyrek'in kafasına öyle bir vurur ki Zeyrek'in yüzünden kanlar boşalır. Yazar bu hikâyede öfkenin insanın başına açacağı dertleri vurgulamak istemiştir.

4.2.4.10. Cesaret

Cesaret geçmişten beri düşünürler tarafından, sadece savaş alanlarında ve zor şartlarda ihtiyaç duyulan, gösterilen bir erdem olarak görülmemiştir. Cesaret, günlük hayatın her alanında ihtiyaç duyulan bir erdem olarak değerlendirilmiştir. İnsanın günlük yaşantısında karşılaştığı ahlâkî durumlarda verdiği karar ve gösterdiği davranışlar, cesaretle şekillenen ahlâkî olgunluk seviyesinin bir sonucudur (Mert, 2021: 52). Tûtî-nâme'de bu değer güçlü hayvanlar karşısında aklını kullanarak cesur bir şekilde onları atlatmayı başaran karakterler aracılığıyla verilmiştir.

Karakulak ile aslan hikâyesinde aslanın mekânını ailesine mesken tutmak isteyen karakulak aslan geldiğinde cesur davranarak onu atlatmayı başarmıştır. Yaptığı kurnazca plan sayesinde aslana korku veren karakulak hikâyede cesaret örneği sergilemiştir.

Pelenk-firîp hikâyesinde Pelenk-firîp kocasından çok dayak yediği için çocuklarını da alıp evi terk eder. Çok ürkütücü bir yere gelir ve bir kaplanla karşılaşır. Pelenk-firîp kaplandan kurtulmak için köyüne bir aslanın geldiğini, kendisiyle çocuklarını yiyeceğini, bu yüzden kaplana sadece kendisinin ve çocuklarının yarısını verebileceğini söyler. Kadının cömertliği karşısında çok şaşırın kaplan onu serbest bırakır. Hikâye okuyucuya gücün sadece fiziksel olarak düşünülmemesi gerektiğini, zekice yapılan planlar sayesinde cesaretle korkulan şeyden kurtulmanın mümkün olabileceğini göstermiştir.

4.2.4.11. Her Canlıın Özünü Yansıtması

Her canlı onu dünyaya getiren canlının genetik özelliğini taşır. Sosyal çevreyle ya da dış görünüşte yapılan değişikliklerle davranışlar değiştirilmek istense de her canlı özüne çeker.

Tavusluk taslayan çakal hikâyesinde çakal, renkli boya kutularının içine düşer. Çıktığında rengârenk ve farklı görünen çakala bütün hayvanlar itibar eder. Bir

gün çakal tahtında oturup hayvanlar etrafını sarmışken yanından geçen çakal sürüsünü görünce çakallık damarı tutar ve ulumaya başlar. Olayın iç yüzünü anlayan hayvanlar çakala saldırarak paramparça eder. Hikâye yalanın ve hilenin kötü bir davranış olduğunu öğütlemesinin yanı sıra aslında her canlının aslına çektiğini vurgular.

Aslan postlu eşek hikâyesinde sahibi eşeğinin aç kalmayıp otlanması için bir bahçeye yollar ancak eşeğine diğer hayvanlar zarar vermesin diye üzerine aslan postu geçirir. Bir müddet aslan görünümünde rahatça otlanan eşek yanından geçen eşekleri görünce kendini tutamaz ve anırmaya başlar. Bahçe sahipleri onun aslan olmadığını anlayınca eşeği döverler.

Pes bir gün bâzergân himâra merhamet edüp “Bâri sahrâda otlasun.” diyü tışara koyuvirmek murâd itdi. “Zaif hayvândur. Cânavarlar bunu incidür, helâk iderler.” diyü havfından kendüsiniñ bir arslân postu var idi. Getürüp ol postu ol himâruñ üzerine çekdi. Bادهu sahrâya salıvirdi. Himâr ol kıyâfette gören hayvân u âdemi arslân kıyâs idüp yandan kaçarlardı. Bunuñ üzerine kaç gün geçdükden soñra himâr tamâm mertebe semirüp güzellendi. İttifâk bir gün bir baguñ içine girdi. Bagbânlar himârı gördükleri gibi arslân kıyâs idüp cümlesi birden bir agacuñ üzerine çikdılar. Himâr meymene meysere baguñ içinde bulduguñ yemege başladı.

Ol esnâda baguñ taşrasından bir iki himâr geçüp çagurdılar. Sadâ itdiler. Hemân ol arslân postlu himâr dahi kendi cinsiniñ sadâlarını işütüdüğü gibi bi-sabr (92a) u bi-ârâm savt-ı mekrûhı ile çagurup bagurmaga başladı. Bagbânlar bunuñ sadâsını işitüdüğü gibi ne idügin bilüp der-hâl agacdan inüp derdmend himâruñ üzerinden postunu alup kendüsini biraz dögdiler (92b).

4.2.5. Sabır

Sabır, kişinin başına gelen her türlü felaketler karşısında metanetini koruması, yaşadıklarından ötürü şikâyet etmemesi, sıkıntılara katlanmasıdır. İnsanlar yaşamları boyunca birçok olumsuzlukla karşılaşır. Deprem, sel gibi doğal afetler, trafik kazaları, hastalıklar, beklenmedik ölümler gibi bazı olaylar kişinin iradesi ve gücü dışında gerçekleşir. Böyle durumlarda insanın hayata tutunabilmesi için sabretmesi gerekir. Çünkü sabır insana dayanma gücü vererek onu ayakta tutan güçlü bir değerdir (Akbalık, 2015: 113). Tûtî-nâme’de bazı kadın karakterler eşleri uzaktayken onları sabırla beklerken bazıları da kısacık süreye bile sabredemeyip eşlerine ihanet etmektedir. Yazar

sabrı ve sabırsızlığı hikâyelerde birlikte işleyerek okuyucuya sabreden kişilerin sonunda felaha kavuşacağını göstermek istemiştir. Bu kök değer, aslında eser boyunca beyzadeye gitmeyip Tûtî-i Kâmil'in bir sonraki gün anlatacağı hikâyeyi bekleyen Mâhişeker aracılığıyla okuyucuya verilmiştir. Yani eserin çerçeve hikâyesine hâkim olan kök değer sabır değeridir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker, her gece beyzadeye gitmek ister. Ancak tûtînin anlattığı hikâyeleri merak ettiği için onu dinlemeyi ve her gece tûtîye danışmayı da ihmal etmez. Tûtînin anlattığı hikâyeler sabaha kadar sürünce mecburen ertesi gün gece olmasını bekler. Eğer Mâhişeker, tûtînin hikâyelerini sabırla dinlemeseydi belki de beyzadeye gidecek ve kocasını aldatmış olacaktı. “Sabrın sonu selamettir.” sözünün güzel bir örneğini yansıtan Mâhişeker, burada sabrederek harama bulaşmaktan kurtulmuş ve temiz bir şekilde kocasına kavuşmuştur.

“Çün irtesi gün ahşâm olıncaya degin sabr idüp birisini izleyüp

‘Giceler azm itdügüm ol mâha sâyem hûnımdur.

Bir tariğ ile kabûl itmez mahabbet şirketi.’ diyerek kafes dibine geldi (11b).”

Şah Behvac ile Azim hikâyesinde birbirine âşık gençlerden kadın, erkeğin kazana girip genç bir delikanlıya dönüşmesini altmış iki yıl bekleyerek sonunda sabrının meyvesini alır ve muradına kavuşur. Bu hikâye okuyucuya azim ve kararlılıkla beklemenin sonunda hayırlara vesile olacağını göstermesi açısından önemlidir.

4.2.6. Saygı

Saygı; amaç belirlemek, etkili dinlemek, oyun esnasında uygun davranmak, eğlence için uygun zamanı beklemek, isteklerini ertelemek, duygularını kontrol etmek ve hata yapmanın doğal olduğunu kabul etmek demektir (MEB, 2005: 33).

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Hâce Said; babasının anlattığı hikâyeyi dinleyerek ondan etkilenmiş, babasının nasihatlerinden ders alarak işlerini yoluna koymuştur. Eserde büyüklerin nasihatlerini dinlemenin önemli olduğu ve büyüklerin saygıyla dinlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker, kocası Hâce Said yokken beyzadeye gitmek için her gün hazırlanır ancak tûtînin anlattığı hikâyelerle oyalanıp bir türlü beyzadeye gidemez. Hâce Said döndüğünde tûtî bütün olan biteni Hâce Said'e

anlatmasına rağmen kocası Mâhişeker'in de bir insan olarak hata yapabileceğini düşünüp onu affeder.

Bezirgân hikâyesinde Ubeyde, bütün gününü karısının dizinin dibinde geçirdiği için ana babası Ubeyde'nin yüzünü bile göremez. Bu duruma çok üzülen babası derdini sırdaşına açar. Sırdaşı bilge iki tûtîsinin olduğunu, bunları Ubeyde'ye götürmesini, Ubeyde'nin tûtîlerden etkileneceğini söyler. Gerçekten de Ubeyde tûtîlerin anlattıklarından etkilenir ve ana babasının hayır dualarını alarak onların rızasını kazanmak için uğraşır.

Saliha hikâyesinde Salih, ilmini artırmak için başka diyarlara gitmek ister. Annesi buna izin vermez ancak Salih yapacağı işin hayır bir iş olduğunu düşünüp yola çıkar. Yolda Salih'in başına gelen olayları bilen Saliha adında bir kadın çıkar. Salih, kadına tüm bunları nasıl bildiğini sorunca kadın da annesinin hayır duaları sayesinde olduğunu söyler. Bunun üzerine Salih hemen memleketine döner ve annesinin hizmetine girer ve Allah da Salih'e türlü ilim ve kerametler nasip eder. Hikâye okuyucuya ana babaya saygıda kusur etmemeyi ve onların rızası olmadan girişilen işten hayır gelmeyeceğini öğütlemektedir.

4.2.7. Sevgi

İnsanı yalnızlıktan kurtaran temel değer sevgidir. Diğer tüm sosyal değerler sevgi temelinde gelişmekte ve olgunlaşmaktadır. Dolayısıyla insanlarla doğru ve etkili bir iletişim kurabilmenin temelinde de sevgi yatmaktadır. Sevginin insanları kaynaştırma, ortak bir paydada buluşturma işlevi vardır. Sevginin tüm bu işlevleri gelip geçici bir ruh hâli olarak değil içselleşmiş bir değer olarak ortaya çıktığında gerçekleşebilmektedir. Sevgi değerini benimsemiş bir birey sevgiyle her türlü zorluğu aşarak çok daha mutlu bir birey haline gelebilir. İnsanlar arasındaki iletişimde sevgi değeri ön plana çıkarıldığında bütün engeller çok daha kolay aşılmaktadır. Zira sevgi karşılığını yine sevgiyle bulur (Kaya, 2019: 93).

4.2.7.1. Aşk

Aşk denilince ilk akla gelen şey karşı cinslerin birbirine duyduğu sevgidir. Beşerî aşk diye nitelendirebileceğimiz bu değer insanların kalplerini birbirine yakınlaştıran, onlar arasında fedakârlığı, muhabbeti ve bağlılığı artıran bir duygudur. Gönül bağıyla birbirine bağlanan kişiler bir arada huzur bulur, mutlu olur. Nitekim

Kur'an-ı Kerim'de "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rum/21) ayetiyle kâinatın sevgi temeli üzerine kurulduğu ve Yüce Allah'ın insanları bu değer üzerine yarattığı vurgulanmıştır. Eserde aşk değeri, birbirini çok seven ve bu uğurda her türlü tehlikeyi göze alıp sonunda sevdiğine kavuşan karakterler vasıtasıyla verilmiştir. Yine Allah'a duyulan sevgi olarak adlandırılan ilâhî aşk da eserde bazı hikâyelerle okuyucuya verilmek istenmiştir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker ile Hâce Said'in sevgisinden bahsedilir. Bu aşk öylesine derindir ki iki âşığın gözü birbirinden başka kimseyi görmez. Said, aşkıdan ana babasını bile ihmal eder. Hikâyede sevgi değeri verilirken aynı zamanda severken ölçülü olmak gerektiği de öğütlenmektedir.

Hâsılı bu iki âşık ol kadar meyl-i mahabbet itdiler ki:

"Gitti ekl gitdi şürb gitdi hâb fehvasınca birbirleriyle sohbet u işret itmeden dünya degül, yemegi vü içmegi ferâmuş istediler (2b)."

Şah Behvac hikâyesinde Ebulmecd, görüp âşık olduğu kıza olan sevgisi için elinden geleni yapmıştır. Onun aşkıdan ölmektense padişahın gazabından ölmeyi yeğlemiştir. Padişahın kızını isteyince padişah, kızının dengi olmadığını düşünerek cüretkârlığına sinirlenip onu öldürtmek istemiştir. Son anda vezirin ısrarıyla ölmekten kurtulmuş ve padişahla konuşabilme imkânı bulmuştur. Padişahın akla hayale gelmeyen istekleri karşısında yılmamış, sevgisi için her yola başvurmuş ve sonunda sevdiği kıza kavuşmuştur. Sevgi değerini okuyucuya aşıl原因an bu hikâye sevginin önünde hiçbir şeyin engel olamayacağını göstermesi bakımından önemlidir.

"Bu dil-ber-i meh-cemâl kimdür?" diyü suâl itdi. "Şehrimüzüñ pâdşâhınıñ kızıdır." didiler. Ebul Mecd'üñ akli başından gidüp ol dem cân u dilden âşık oldı. Ânen-fe-ânen âteş-i aşkı şulalenüp gâyâ divâne oldı. Bildi ki bu derd-i aşk elbetde kendüsini helâk itmek mukarrerdür ve bir vechle visâle irmek yâhûd bu derde devâ itmek emr-i muhâldür. Derd-i aşkla ölmekden ise bâri varup ahvâlünü babası olan Şâh-ı Bilsân'a arz-ı hâl ideyüm. Kızı Allâh'üñ buyruğuyla nikâhla isteyeyüm. Merhamet idüp virürse mahsûduma nâil olurum ve eger virmediği sûretde soñı gazab idüp öldürmekden gayrı ne işleyecekdür (44a).

Bâyezid-i Bistâmî hikâyesinde Türkmen, kaybolan eşeğini hâceden bulmasını istemiştir. Hâce, cemaate dönüp “Şimdiye kadar aranızda âşık olmayan var mı?” diye sorunca birisi gerçekten de hiç âşık olmadığını söylemiştir. Hâcenin Türkmen’e dönüp aradığı eşeğin o adam olduğunu söylemesi belki de ağır bir ithamdır ancak Hâce bu hikâyede mizahi bir şekilde kalbinde sevgiyi, aşkı barındırmayan bir insanın insan olamayacağını vurgulamak istemiştir.

Cüneyt-i Bağdadî hikâyesinde meclisteki gencin hazzın doruklarındayken bağırıp canını oracıkta teslim etmesi Allah sevgisinin en güzel örneğidir. Yazar bu hikâyeye sevginin insanın kalbini titretebileceğini ve insanın Allah aşkıyla canından bile vazgeçebileceğini göstermektedir.

Mahmude ile Ayas ve Selime ile Salim hikâyesinde Salim birbirine kavuşamayan Ayas ile Mahmude’nin bir araya gelmesi için bir hile düşünmüş ve zifaf gecesi Mahmude ile kıyafetlerini değiştirerek kendisi gelin kılığına girmiş ve bu şekilde vezirin yanına gidip onu oyalamıştır. Vezir bu durumdan sıkılıp Selime’nin onunla konuşmasını isteyince zaten Selime’ye âşık olan Salim, amacına ulaşmış sevdiğini alıp dört âşık başka bir memlekete yerleşmişlerdir.

Yazar bu hikâyede birbirine samimi bir sevgiyle bağlı olan kişilerin er geç kavuşacaklarını, önlerine çıkan engelleri aşacaklarını vurgulamıştır.

Zühre hikâyesinde Zühre’yi almak isteyen üç genç bütün maharetlerini sergilemiştir. Zühre kaybolunca üçü de onu kurtarmak için seferber olmuştur. Biri kızın bulunduğu yeri tespit etmiş, diğeri oraya bir günde gidebilmenin yolunu bulmuş ancak en büyük fedakârlığı canını ortaya koyarak kızını perilerden kurtaran üçüncü genç yapmıştır. Bu genç sevdiği uğruna ölümü bile göze almaktan çekinmemiştir. Hikâyeye; fedakârlığı, sevgiyi okuyucuya aşılması bakımından önemlidir.

Kenîzek hikâyesinde birbirlerine ölesiye seven cariyeyle gencin yaşadığı tüm zorluklara rağmen sevgilerinin eksilmediği görülmüştür. Maddî imkânsızlıktan dolayı cariyeyle satan genç, daha satar satmaz cariyenin yokluğunu iliklerine kadar hissetmiş ve onu sattığı kişiyi tekrar bulmak için yollara düşmüştür. Bu sırada cariye de kendisini satın alan adamla değil vuslata ermek her gününü sevdiği gencin hasretinden ağlayarak geçirmiştir. Durumu gören bezirgân eğer sevdiği genci bulursa verdiği altınları bile almadan ikisini birleştireceğine dair ahdetmiştir. Sonunda bir araya gelen iki âşık, bezirgânın da keremiyle kavuşmuştur ve bezirgânın kendilerine verdiği maddî imkân ile

bolluk ve mutluluk içinde yaşamışlardır. Yazar, bu hikâyede okuyucuya saf ve temiz bir kalple birbirlerine âşık olanların ayrılışları bile bir gün mutlaka bir araya geleceklerini anlatmak istemiştir ve sevgi bağının aradaki bütün engelleri aşacağını göstermiştir.

4.2.7.2. Merhamet

Türkçe Sözlük'te (2011: 1657) merhamet, “Bir kimse veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü ve acıma hissidir.” diye tanımlanmaktadır.

İnsanların sürekli birbiriyle çatışma hâlinde olduğu, birbirini ezdiği, savaşların çoğaldığı günümüzde merhamet değerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Kalbinde merhamet taşımayan kişi karşısındakine her türlü kötülüğü yapabilir. Hz. Peygamber'in “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.” diyerek çok susamış bir köpeğe ayakkabısıyla kuyudan su çıkarıp içiren günahkâr bir kadının bağışlandığını haber vermesi, İslam dininin merhamet değerine ne kadar önem verdiğinin örneğidir. Tûtî-nâme'de bu değer karşısındakine acımayıp ona zarar veren karakterlerin yanında tam aksine insanlara merhamet edip iyilikte bulunan karakterler aracılığıyla verilmiştir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker, başlangıçta beyzadeye gitme fikrini dışı tûtîye açar. Ancak dışı tûtî hem kıskançlık hem de safça davranıp ne düşünüyorsa aynen Mâhişeker'e söyler. Mâhişeker, bunun üzerine sinirle Müşârik'i kafesinden çıkarıp yere fırlatarak öldürür. Mâhişeker, sırf kendi nefesine ağır gelen gerçekleri dışı tûtîden duyduğu için onu öldürmüş ve öfkesine yenik düşmüştür. Mâhişeker, bu davranışıyla merhamet değerini okuyucuya olumsuz bir örnekle yansıtmış, aynı zamanda hayvan sevgisinin önemini okuyucuya aktarmıştır. Hikâyede Mâhişeker'in bu olumsuz tavrıyla aslında okuyucuya merhametli olunması gerektiği ve öfkeyi kontrol altında tutmanın önemi vurgulanmıştır.

“(...) Müşârik-i nâ-dân Mâhişeker'den bu kelâmı işitdügi gibi gayret tamarları harekete gelüp sâf-ı derân olduğundan bi-tevakkuf agzın açup aytdı: “Ey Mâhişeker! Kendi zevcün muhibb u sâdikun Hâce Sâid'ün dostlığından ne taksirlik gördün ve dahi vefa dârlığından ihmâl mülâhaza eyledün? Ne tiz bir gayra gönül virdün? (6a)”

Şah Kubat hikâyesinde Şah, tûtînin kendisine anlattığı hikâyeden son derece haz alınca tûtîye merhamet ederek kendisinden bir isteği olup olmadığını sorar. Tûtî de akrabalarını görmek istediğini söyleyince Şah onun kafesinden çıkıp memleketine

gitmesine izin verir. Tufinın akrabaları da Şah'ın bu iyiliğinin altında kalmak istemeyip ona âb-ı hayat ağacından bir meyve kopararak tûtî ile gönderirler. “İyilik yapan iyilik bulur.” sözünün güzel bir örneğini teşkil eden hikâye sadece insanlara değil, hayvanlara karşı da merhametli olma ve iyilikte bulunma konusunda ders vermesi açısından son derece önemlidir.

Şehzâde hikâyesinde Ferahbaht, yılanın kurbağayı yemek istediğini görünce kurbağanın feryadına dayanamayıp yılanı saldırarak yılanı kaçırmıştır. Bu kez de yılanın rızkını kaçırdığı için üzülüp kendi bedeninden kurbağa büyüklüğünde bir parça kopararak yılanı vermiştir. Yazar Ferahbaht'ı örnek vererek bir hayvan dahi olsa merhamet etmek gerektiğini okuyucuya aktarmıştır.

Ferahbaht kurbagaya gâyet merhamet idüp yılanuñ üzerine varup hücum itdi. Ferahbaht'ıñ hücumından yılan havf idüp kurbagayı salıvirdi. Kurbağa halâs olduğı dem suya taldı. Ammâ yılan gitmeyüp Ferahbaht'ıñ yüzine baka kaldı ve lisân-ı hâlle “Gerçi kurbagayı halâs kıldıñ ammâ benüm lokmamı agzımdan alup baña zulm-i sarıh itdüñ.” didi.

Pes şeh-zâde yılanuñ aç kalmasını mürüvvet görmeyüp kendi azâsından kurbağa kadar et kesüp yılanuñ önüne atıvirdi. Yılan dahi eti alup kendü makâmına gelüp nısfını kendi yedi ve nısfını eşine virdi (74b).

4.2.7.3. Hayvan Sevgisi

Doğadaki ekolojik denge unsuru olmasının yanında insanlara sayısız faydası olan hayvanlar şefkatle yaklaşılması gereken canlılardır. Küçük yaştan itibaren bireylere hayvanların da insanlar gibi yaşama hakkı olduğu, onları korumanın ve onlara sahip çıkmanın önemli olduğu aşılmalıdır. Özellikle çocuklara merhamet ve empati kurma becerisi kazandıran bu değer onların daha sosyal, sorumluluk ve öz güven sahibi bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunur. İslam dini de hayvanlara karşı şefkatli olmak gerektiğini öğütler. Hz. Peygamber'in bir sefer sırasında yavrularıyla uyuyan köpeği rahatsız etmemek için ordusunun güzergâhını değiştirmesi çağlar öncesinden insanlara hayvan sevgisi konusunda ufuk açacak bir davranış niteliğindedir. Yine hayvanlara karşı merhametli olmayı öğütleyen Hz. Peygamber “Yeryüzünde olanlara merhametli olun ki gökte olanlar da size merhamet etsin.” diyerek hayvanlara zarar verilmemesini, onlara sevgi ve acıma duygusuyla yaklaşılması gerektiğini öğütlemiştir.

Eserde bu değer kendi çıkarları için hayvanları öldüren, onlara zarar veren karakterlerle anlatılmıştır.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker'in beyzadeye gitme konusunda danıştığı Müşârik'in yorumlarına kızması üzerine Müşârik'i öldürür. Yazar bu değeri Mâhişeker'in bu olumsuz davranışıyla verir ancak aslında hayvanlara karşı merhametli olunması gerektiğini vurgular.

Hintli bezirgân hikâyesinde hâtun, kendi sırrını kocasına ifşa ettiğini düşündüğü zavallı tûtînin kanadını ve kuyruğunu keserek kapı dışarı etmiş ve kocasına da tûtîyi kedinin kaptığını anlatarak yalan söylemiştir. Yine hikâye burada hayvanlara karşı merhametli olunması gerektiğini öğütlemektedir.

Maymun Zeyrek hikâyesinde komutanın oğlu, Zeyrek'in kendisini dost meclisinde mahcup etmesi üzerine elindeki şahla onun kafasını yarmış, buna karşılık da maymun tarafından ısırılmıştır. Maymunun ısırıldığı yara geçmeyince tekrar maymunun başı kesilerek onun kanından yapılan ilaçla iyileşmiştir.

Komutanın oğlu, kendi sıhhatine kavuşmak için dostum dediği hayvana zarar vermekten çekinmemiştir. Hikâyede hayvan sevgisi okuyucuya olumsuz bir örnek üzerinden verilmiştir.

4.2.7.4. Fedakârlık

Kendini ya da bir şeyini feda etmekten kaçınmamak (Türkçe Sözlük, 2011: 857) anlamına gelen bu değer insanın sahip olduğu ya da sevdiği bir şeyden vazgeçip zorluklara katlanması sıkıntılarını göze almasıdır. Fedakârlık insanın topluma, vatanına, milletine, ailesine karşılık beklemeden gönüllü olarak yaptığı yardımdır. Hz. Mevlana bu değer ile ilgili olarak: “Sevgide fedakârlık yolunu bulamayanları, asla gönül kapınızdan içeri sokmayınız.” diyerek fedakârlığı sevginin ön koşulu olarak kabul etmiştir. İnsanları seven, onların mutluluğa ve iyiliğe sahip olmasını isteyen kişiler fedakârlık yapar. “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.” diyen Hz. Peygamber, fedakâr insanları bu noktada yüceltmıştır. Tûtî-nâme’de bu değer padişahına karşı canını, ailesini feda etmekten çekinmeyen Merd-i Canbaz karakteriyle verilmiştir.

Merd-i Canbaz hikâyesinde sahradan gelen sese doğru giden Canbaz, bir güzelle karşılaşır. Güzel, kendisinin Horasan padişahının ömrü olduğunu, onun canını

almaya geldiğini ancak Merd-i Canbaz'ın ve ailesinin canlarını feda ettikleri takdirde padişahın canını bağışlayacağını söyler. Merd-i Canbaz ve ailesi hiç düşünmeden bunu kabul ederek padişahın ömrünü uzatırlar. Padişah onların bu fedakârlığı karşısında Merd-i Canbaz'ı ödüllendirir. Merd-i Canbaz bu hikâyede padişahın iyiliğine karşı vefa örneği sergileyerek fedakârca davranmıştır. Yüce Allah da onun ve ailesinin bu samimiyetinden dolayı onlara ihsanda bulunmuştur.

“Bir hâtûn ve bir oğlu ve bir kızı var idi. Üçi dahı ittifâk idüp didiler ki “Hezâr cânumuz pâdşâhuñ bir kılına fedâ olsun. Hemân tek pâdşâhumuz tâze hayât buldukda bize bu devlet ü saâdet yeter ki kıyâmete dek bu hak-güzârluk ve bu eyü adıyla akrabâ vü silsilemüz içinde bâki kalur. Hemân iyüsi veli-nimetümüze kurbân olmakdur. Her kişi fenâ câmin nâş itmek emr-i mukarrerdür. Soñuci mevt oldukdan soñra böyle eyü nâmla ölmek her vechle hayrludur.” diyü şarâb-ı mevti nûş itmeğe haris olup “Evvel beni kurbân eyle.” diyü birbirini mübâdere itmeğe başladılar (19b).”

4.2.7.5. Aile Birliğine Önem Vermek

Aile toplumda en önemli birimdir. Aile birliğinin sarsılması, eşlerin birbirine olan güvenini kaybetmesi ve aile dışı ilişki yaşamaları hem aileyi hem de toplumu olumsuz bir şekilde etkiler. Tûtî-nâme’de bu değer çokça vurgulanmış, eşlerini aldatan kadınlar ve onların yaşadığı olumsuz durumlar örnek gösterilerek okuyucunun bunlardan ibret alması amaçlanmıştır.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhişeker, kocası Said sefere çıkınca bir yıl boyunca ağlayıp inleyerek onun yokluğuna tahammül eder ancak bir yılın sonunda komşusu beyzadenin kocakarıyı araya koyarak kendisini kandırması sonucunda beyzadeye âşık olur ve ona gitmeye karar verir. Mâhişeker’in bu davranışı eserin başlangıcında kocasına duyduğu sevgiye gölge düşürür. Mâhişeker her ne kadar eser boyunca beyzadeye gidemese de bu durum, onun belki de okuyucunun gözünde eşine ihanet eden ve onu aldatan, sadakatsiz bir kadın olarak değerlendirilmesine sebep olacaktır. Hikâye, bu değeri olumsuz bir örnek üzerinden verip ihanetin kötü bir davranış olduğuna dikkat çekerek eşlerin birbirine sadık olması gerektiğini öğütlemektedir.

“(…) Bu günki günde big-zâde ile zevkünde (ol) Yine zevcün geldükde anuñ sohbeti bâkidür” didi ve buncılayın nice mekr efsûnlar okıdı. Vel-hâsıl;

“Ol acûze eyledi şeytâniyyet,

Hareket eyledi nefsâniyyet.”

Bî-çâre Mâhişeker “Derdüme dermân ola” diyü, rızâ viridi ve ol gice bigzâdenüñ hânesine varmaga karar viridi (5b).”

Hintli bezirgân hikâyesinde bezirgânın karısı, kocası yokken başka bir gence âşık olur, kocasına ihanet eder ve kocası geldiğinde bu durumu dostlarından öğrenerek karısını kapı dışarı eder. Yazar bu hikâyede eşlerin sadece bir aradayken değil, birbirinden uzakta olsalar bile aynı güven ve sevgiyle birbirlerine bağlı kalmaları gerektiğini, aile kavramının önemini vurgulamaktadır.

“Ammâ bâzergân-ı Hind bu ahvâle taşradan bazı mutemed dostlarından gâh nezâketle gâh zerâfetle tıydı. Nâr-ı gayret derûnunu ihrâk idüp hâtûnu helâk itmege ve helâk itmediği sûretde be-her-hâl tatlık itmege karâr viridi. Ammâ derûnında saklayup zahirâ hatûna söylemedi (8a).”

Gül-feşân ve Meh-izâr ile Vezir Asım hikâyesinde hem Gül-feşân’ın karısı hem de Meh-izâr kocalarını aldatarak onlara karşı sadakatsizce davranmıştır. Hikâye, olumsuz bir örnek üzerinden bu değeri okuyucuya aktararak ailenin ve eşler arası bağlılığın önemine dikkat çekmek istemiştir.

Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenaz’ın kocası yokken onu aldattığı ve o geldiğinde de hâlâ bu hatasına devam ettiği görülmektedir. Hemenâz ile gencin düştüğü kötü durumun ceremesini genç çekmiş ve bunu canıyla ödemiştir. Sevgili olan çift birbirlerine düşman kesilmiş, genç intikam hissiyle hareket ederek can vermeden evvel kadının burnunu ısırılmıştır. Kadın ise hâlâ ders çıkarmayıp gencin yanlışını kocasına mal etmek istemiş ancak bunda başarılı olamayıp rezil olmuştur. Yazar, eşler arası ilişkilerde sadakatin önemine dikkat çekerek bu konuda yanlış davranan kişilerin başlarına gelenleri anlatarak okuyucunun bu durumdan ders çıkarmasını öğütlemektedir.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, âdeta namusun ve sadakatin timsali olarak iffetli bir kadının nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Karşısına çıkan onlarca kişinin kendisiyle birlikte olma isteğini evli olduğu için reddetmiş, başına gelen felaketselere rağmen doğru yoldan ayrılmamış ve sabırla eşini beklemiştir. Sonunda eşi geldiğinde kendisinin günahsız olduğu anlaşılmış, herkes ona yaptığı kötülüğü itiraf etmiş ve şehrin beyi tarafından kocasıyla beraber ağırılarak memleketine uğurlanmıştır.

Vezir-zâde hikâyesinde Hâce Hüssam'ın karısının vezirin oğluyla gizli bir ilişkisi vardır. Kadın, vezirin oğluyla bir olup evdeki tûtîyi vezirin oğlunun getirdiği tûtîyle değişerek kocasına ihanet eder ve ona oyun oynar. Aynı şekilde vezirzadenin karısı da Irak'ta Ebulibad adında bir adama âşıktır ve eve gelen tûtînin anlattığı her şeyi Ebulibad'a anlatır. Sonunda vezirin oğlu Hâce Hüssam'ın karısını almayı hayal ederken kendisi karısını kaybeder. Her ne kadar vezirin oğlu kazdığı kuyuya kendisi düşse de hem vezirin hem de Hâce Hüssam'ın karısı eşlerini aldatarak aile birliğine zarar vermişlerdir. Yazar bu hikâyede eşler arası güven ve sadakatin önemini iki olumsuz örnek üzerinden okuyucuya iletmiştir.

Horasan veziri hikâyesinde kocası çirkin olduğu için onu aldatan ve harama meyleden bir kız figürü vardır. Kız, kısmetine razı olmayıp başlangıçta evlenip koca olarak kabul ettiği adamı sonrasında çirkin bularak sevdiği gence kaçmıştır ancak bu sevgisini kaçtığı adam hiçe sayarak bütün her şeyini alıp onu yüzüstü bırakmıştır.

Öyle ki çaresiz kalan kız karşılaştığı tilkinin nasihatlerini yerine getirerek son anda rezil olmaktan kurtulmuştur.

Hâce Mansur hikâyesinde Saliha, kocası yokken kendisine visal talep eden Fer'i'yi geri çevirmiştir. Sonrasında Fer'i'nin annesinin uzun uzun dil döküp oğlunu övmesine aşırı sinirlenmiş, kadını evinden kovmuştur. Pes etmeyen Fer'i, Saliha'nın kocası kılığına girip tekrar gelmiş, Saliha bu durumdan şüphelenmiş ve Fer'i'nin isteklerini sürekli geçiştirmiştir. Sonunda kocası gelmiş ve gerçekler ortaya çıkmıştır. Saliha burada sadakatin, iffetin ve sabrın sembolü olmuştur. O, eşine ihanet etmeyerek beklemiş ve namuslu bir şekilde kocasına kavuşmuştur.

Şehr-ârâ hikâyesinde Şehr-ârâ, kocasının kendisine çok zaman ayırmadığını ve kıymetini bilmediğini düşünerek başka bir gence gönlünü verip kocasını aldatmıştır. Sadece aldatmakla kalmamış, kocası durumu anlayınca hile ile onu kandırıp dürüst olduğuna inandırmıştır. Hatta sevdiği adamın rahat bir şekilde eve girmesine kocası izin vermiştir. Yazar, bu hikâyede aile birliğine önem vermeye ve eşler arası sadakate dikkat çekmek istemiştir.

Üç memeli kız hikâyesinde kızla kimse evlenmeyince kız, fakir ve âmâ bir adama vermişler. Kız bir müddet sonra bu adamdan tiksiniş genç bir delikanlıya gönlünü kaptırmış ve kız, sevgilisiyle bir olup âmâ kocasıyla dalga geçmiştir. Burada genç kız kendi eksikliğini görmezden gelip karşısındaki insanın körlüğüyle alay etmekle

kalmamış, kocasının yanında sevdiği adamla görüşecek kadar ileri gitmiştir. Kız, bu hikâyede kocasına karşı sadakatsizliği ve insanların eksik yönlerini alay konusu yapmanın olumsuz bir davranış olduğunu gözler önüne sermiştir.

Ferit ve yedi renkli kuş hikâyesinde zahidin karısı, kocası hacca gidince harama meyledip genç bir sarrafa âşık olmuştur. Kocasını hacdayken onu evine alan kadın sarrafın akıl almaz isteklerinin hepsini kabul edip sonunda oğlunu öldürmeyi bile göze almıştır. Hikâye eşler arası sadakatin önemine dikkat çekerek aile hayatının böylesi durumlarda nasıl zora gireceğini göstermesi açısından önemlidir.

4.2.7.6. Affedicilik

Sözlükte (Türkçe Sözlük, 2011: 33) bağışlamak, hoşgörü ile karşılamak anlamına gelen affetmek insanın kinden, nefretten ve intikam duygusundan arınarak ruhsal yönden hafiflemesidir.

Kişi; karşısındaki suçluyu affederek omzunda taşıdığı yüklerden kurtulur, bir bakıma kendisini özgürleştirir. Affetmek insanın içinde taşıdığı öfkenin artık eskisi gibi kalmadığının farkına varmasıdır. Affetmeyi başarabilen kişiler hem fiziksel hem de psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissederler. Tûtî-nâme’de bu değer hata yapan kişilerin hatalarını mazur görüp onlara karşı kin beslemeyen karakterler aracılığıyla işlenmiştir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** Mâhîşeker, beyzadeye âşık olup her gece onun yanına gitmek ister ancak bir türlü gidemez. Kocasını Hâce Said seferden dönünce tûtî bütün olanları sahibine anlatır. Hâce Said karısının bir gün bile beyzadeye gitmediğini duyunca onu affeder. Hikâyede yazar insanların hata yapabileceğini ancak bu hatadan döndüklerinde affetmenin büyüklük olduğunu vurgulamak istemiştir.

Cevher-şinas ile İbnülgayb hikâyesinde Cevher-şinas, sahrada gezerken bulduğu kellenin bir padişahın celladına ait olduğunu düşünüp eve getirir. Kelleyi kızına emanet edip kendisi uzun bir sefere çıkar. Kızı, kellenin konuştuğu hokkanın içindeki toprağı yiyince Hz. Meryem misali el değmeden hamile kalır. İbnülgayb seferden dönüp kızından olan biteni dinleyince kızına hak verip onu affeder.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, kendisine türlü kötülüklerde bulunan ve iftira atan adamların hepsini affetmiş hatta onlara Allah’tan şifa dilemiştir.

...ve hikâyesin dinleyenlere sebab-i nasihat ola diyü bunlaruñ her birini

dünyâda bu kıyâfete koyup sonuñda ben duâcizüñ duâsına muhtâc itdi. İmdi Ey ümmet-i Muhammed Merd-i Sâlih benüm zevcüm ve helâlümdür. Bu marizlerüñ şifâ bulmalarını ben helâl idüp ve kendileri derûn dilden tevbe vü istigfâr itmege mevkûfdur. İmdi ben helâl idüp baña itdüikleri hıyâneti vü suçların afv itdüm.”didi (31b).

4.2.8. Sorumluluk

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren bir olayın sonuçlarını üstlenmesi ve mesuliyet anlamına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011: 2142). Sorumluluk bilincinin temelleri küçük yaşta atılır. Aileler çocuklarına gelişim dönemlerine göre uygun sorumluluklar verebilir. Sorumluluk duygusuyla hareket eden bir birey gerek iş gerekse aile, okul ve sosyal hayatında başarılı olur. Tûtî-nâme’de bu değer ailesine karşı sorumluluk duygusu taşımayan kadın ve erkekler ya da aldıkları görevin bilincinde olup bunu yapmak için gayret eden karakterler aracılığıyla aktarılmıştır.

Vezir Huşmend hikâyesinde Şah, oğlunu evlendirmek için gerekli bütün hazırlıkları vezirine vermiş, o da üstüne düşen her şeyi en kısa sürede yaparak Şah’ın beğenisini toplamıştır. Yine Şah’ın “Denizi de düğüne davet edeceksin yoksa seni katlederim.” demesi üzerine böylesine imkânsız bir istek için bile çaba göstermiş, sonunda Allah’ın inayetiyle üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirmek için uğraşmış ve Şah’ın takdirini kazanmıştır.

Hintli bezirgân hikâyesinde bezirgânın karısı; kocası yokken başka biriyle gönlünü eğlendirmiş, eşine ihanet etmiştir. Bu hikâyede yazar bezirgânın karısı aracılığıyla eşlerin birbirine karşı sorumluluk duygusu taaşması gerektiğini vurgulamıştır.

Vezir-zâde hikâyesinde Hâce Hüsam’ın ve Vezir-zâdenin karısı, **Üç memeli kız hikâyesinde** kız, **Ferit ve yedi renkli kuş hikâyesinde** zahidin karısı, **Şehr-ârâ hikâyesinde** Şehr-ârâ, **Horasan veziri hikâyesinde** kız, **Gül-feşan ile Meh-izâr hikâyesinde** Meh-izâr eşlerini aldatarak onlara karşı sorumluluklarını yerine getirmemişlerdir.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, **Hâce Mansur hikâyesinde** Saliha ise eşlerine karşı sorumluluklarını bilen ve bunları yerine getiren kadın karakterler olarak eserde verilmiştir.

4.2.9. Vatanseverlik

Tûtî-nâme’de bu değer sefere çıkan ya da memleketinden uzakta kalan kişilerin sonunda kendi vatanlarına geri dönmek istemeleri şeklinde işlenmiştir. Merd-i Canbaz hikâyesinde Merd-i Canbaz’ın padişahı için canını feda etmekten çekinmemesi vatanseverlik değeriyle ilgilidir.

Eserin **çerçeve hikâyesinde** sefere çıkan Hâce Said, bir yıl sonra tekrar memleketine dönmüştür. **Kuyumcu ile dülger hikâyesinde** kuyumcu ve dülger gittikleri Konstantiyye şehrinde bir müddet kaldıktan sonra kendi vatanlarına geri gelmişlerdir. **Merhûme Hâtun hikâyesinde** Merhûme ve kocası Merd-i Salih, gittikleri yerde padişahın kendilerine türlü ihsanlarından sonra memleketlerine dönmek istemişlerdir. **Şah Kubat hikâyesinde** Şah, tûtîsine kendisinden ne istediğini sorduğunda tûtî vatanına gidip akrabalarını görmek istediğini söylemiştir.

Hâce Mansur hikâyesinde Hâce Mansur hacca gidip tekrar evine dönmüş ve **Gazzaz hikâyesinde** Gazzaz para kazanmak için çıktığı seferden sonunda yine memleketine gelmiştir. Yazar bu hikâyelerle okuyucuya nereye gitse de sonunda dönüp geleceği yerin kendi vatanı olduğunu ve uzaktayken insanın vatan hasreti çektiğini göstermek istemiştir. Ayrıca **Merd-i Canbaz hikâyesinde** Merd-i Canbaz’ın devlet büyüğüne canını feda etmek istemesi de bir vatanseverlik örneğidir.

4.2.9.1. Sanat ve Estetik

İnsanlar tarafından meydana getirilen ve estetik değeri olan her türlü etkinlik sanat olarak adlandırılabilir. Sanat insanın hayal gücünün ve yaratıcılığının dışavurumudur. İnsanların gördüğü, duyduğu, hissettiği ya da beğendiği şeyleri başkalarına aktarma isteği, sanatı tarih boyunca çoğu milletin ilgi odağı kılmıştır. Yapılan arkeolojik kazılar ilk çağlardan beri insanların sanat ürünleri ortaya koyduğunu göstermektedir. Sanatçı eserini ortaya koyarken yoktan var etmez. Var olanları yeni şekillere dönüştürerek eser ortaya koyar. İşte Tûtî-nâme’de yazar da okuyucuya bu değeri çevreden ilham alarak sanat ürünleri ortaya koyan karakterler aracılığıyla iletir.

Hekim-i Saz-perver ile maymun hikâyesinde saz ustası dalların arasında asılı kalan maymunun bağırsağının hoş sesler çıkardığını duyunca onu alıp deriyle kaplayarak çalmaya başlar ve kendinden sonra gelenler de onun üzerine bir şeyler katarak bugünkü çeşitli sazları meydana getirir. Saz ustası tesadüfen gördüğü şeyi akıl ve bilgisi

doğrultusunda geliştirerek insanlar için faydalı bir musiki aletinin temelini atmıştır.

Hind diyarındaki kaknus kuşu hikâyesinde Hintli musiki bilginleri burnunda birçok deliği olan kaknus kuşunun ötünce güzel sesler çıkardığını görüp bu kuş sayesinde makamları bulmuşlardır. Bilginlerin akıl ve bilgileri sayesinde canlıların sanata ilham kaynağı olabileceği bu hikâyeyle vurgulanmak istenmiştir.

4.2.10. Yardımseverlik

Sosyal bir varlık olarak insanlar hayatta kalabilmek için diğer insanlara ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç dayanışmayı gerektirir. Destek ve dayanışma, zorlukların üstesinden gelmeyi kolaylaştırır. Dayanışma, kültürümüzün temeli olan birlikte hareket etmek ve yardımlaşmak demektir. Yardımlaşma sosyal literatürde ezilenin yanında olup onun mağduriyetini gidermek ve birlikte gelişmek için kullanılır (Moğul, 2012: 79). Yardımlaşma sayesinde ihtiyaç sahibi kimselerin ihtiyaçları giderilir. İnsanlar arasında sevgi ve muhabbet bağı oluşur. Tûtî-nâme’de bu değer devlet büyüklerinin ya da yardım etmeye muktedir kimselerin zor durumda olan kişilere yaptıkları yardımlarla anlatılmıştır. Yazar okuyucuya bu değerın işlendiği hikâyelerde yardım eden kişinin hem bu dünyada hem ahirette mükâfatlandırılacağını, darda kalan kimselere iyilikte bulunmak gerektiğini öğütlemiştir.

Hintli bezirgân hikâyesinde hâtun, tûtîye karşı suizanda bulunarak onu kapı dışarı eder fakat tûtî buna rağmen hâtuna yardım eder. Tûtî, puthaneye sığınan hâtunu alıp bezirgânın yanına giderek hâtunun suçsuz olduğunu söyler ve bezirgândan onu affetmesini ister. Bezirgân da tûtîye inanarak karısını bağışlar. Hikâyede iyilik yapmanın, yardımsever olmanın önemi üzerinde durularak aynı zamanda kötülüğe karşı iyilikte bulunmanın daha erdemli bir davranış olduğu vurgulanmaktadır.

Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, darağacında asılmak üzere olan bir gencin tüm borçlarını ödeyerek genci ölümden kurtarır ancak Merhûme’ye âşık olan genç, sevgisine karşılık vermeyince Merhûme’yi bir bezirgâna cariye diye satar. Genç, Merhûme’nin yaptığı iyiliğe kötülükle karşılık vermiştir. Merhûme buna rağmen sonunda yine aynı gençle karşılaşmış ve onu affedip hastalığına şifa dileyerek ona yardım etmiştir. Hikâye kötülük yapana bile iyilikte bulunmanın erdemini göstermesi açısından önemlidir.

Şah Behvac hikâyesinde padişahın kızını isteyen Ebulmecd’e Şah Behvac

yardım ederek iyilikte bulunmuştur. Bir iğnesi dahi olmayan Ebulmecd, Şah'tan yardım isteyince bir fil yükü altını ona vermekten çekinmemiştir. Padişah altını almasına rağmen sözünde durmayıp kızını vermeyerek bu kez de altını veren kişinin başını istemiştir. Şah Behvac, bunu bile yapmayı düşünmüş ancak padişahın yine sözünde durmama ihtimaline karşı Ebulmecd ile birlikte giderek bu kez kızı almasına yardımcı olmuştur. Yazar her iki padişah örneğini de vererek Şah Behvac'ı okuyucunun örnek almasını istemiştir.

Ben bu yolda başımı kesdürmekden ictinâb ider degilem. Şimdi başımı kesdürüp saña fedâ iderem ve maksûduñ husûline vesile olmağa say iderem. Lakin korkaram ki başımı götürdükden soñra dahi murâdına müsâade itmeyeler ve ben dahi öldükden soñra derdine dermân ider kimse bulunmaz. Hâ'ib (ü) hâsir kalursın. Saña vechle gadr itmeleri mukarrerdür. Lakin gel sizüñle ben tebdil-i sûret idüp maân bile gidelüm. Şâh-ı Bilsân'ıñ yanına varalum. Eger başımı kesdürmek kavlı üzre mukaddemce kızı saña nikâh iderlerse hemân başımı anda fedâ iderem ve eger yine müsâade idecek (itmeyecek) olurlarsa görelüm biz dahi hareket idüp ilâcına himmet iderüz.” didi (45a-45b).

Şah Behvac ile Azim hikâyesinde Şah, Azim'in bütün kumar borçlarını ödemesi için yardım eder. Şah'ın yaptığı iyilik hayırlı bir iş için olmasa da sonuçta Azim'in karısını kurtarmasına da vesile olur. Yine kuyudaki âşıkların birbirine kavuşması için kuyudaki ihtiyarın kazana girmesi gerekmektedir ancak ihtiyar buna cesaret edememektedir. Bunun üzerine Şah Behvac önce kazana kendisi girip ihtiyarı cesaretlendirerek onun genç bir delikanlıya dönüşmesine yardım etmiştir. Sonunda iki âşık birbirine Şah'ın sayesinde kavuşmuştur. Şah Behvac'ın hiçbir çıkar gözetmeden insanlara koşulsuz yardım etmesi okuyucuyu yardımseverliğe yöneltmesi bakımından önemlidir.

Şah Kubat hikâyesinde Şah Kubat, tûtînin hünerlerine karşı ona iyilikte bulunmak isteyip onu akrabalarının yanına gönderir. Tûtî ve akrabaları da onun bu iyiliği karşısında ona âb-ı hayat ağacından meyve götürüp yemesini isterler. Hikâye, iyilik ve yardımda bulunmanın önemini vurgulayarak yapılan ihsanlara güzel bir şekilde karşılık verilmesi gerektiğini öğütlemektedir.

Akrabâsı aytdılar: “Beni âdemde mihr-i vefâ olmaz iken çünkü ol pâdşâh senüñ husûsında bu kadar lutf itdi. İmdi saña gerekdür ki “Mâ lâ yedreku ve lâ yuzekku kulluhu.” fehvâsı üzre mümkin mertebe hukûkını edâ itmekde say (u) takayyüd itmek gereksin. Çünkü bir şeye kâdir degülsin. Bâri zahmeti kabul idüp zulmât cânibine var.

Anda âb-ı hayât çeşmesi yanında olan ağacdan bir mive koparup veli-nimetüne götür. Tâ kim anı yiyüp ömr-i vâcidânı bula aña bu hizmeti idersin. Bir cüzi hukûkın edâ itmiş olursun.” didiler (26a).

Horasan Veziri hikâyesinde tilki, kızın kendisiyle alay etmesine rağmen kıza yardım ederek verdiği öğütlerle onu rezil olmaktan kurtarmış ve kocasının affetmesini sağlayarak evine dönmesine vesile olmuştur.

Şehzâde hikâyesinde şehzâde Ferahbaht, yolda kurbağanın hayatını kurtarıp yılanı cömertlikte bulununca her ikisi şehzâdenin bu iyiliğine karşılık vermek istemiş ve onun hizmetine girerek yoldaşları olmuştur. Birlikte gittikleri Mısır’da padişahın kaybolan yüzüğünü bulup hasta olan kızını iyileştirerek padişahın şehzâdeye ihşanda bulunmasını sağlamışlardır. Yazar bu hikâyede iyilik edenlerin karşılığında iyilik göreceklerini ve daha güzel bir şekilde mükâfatlandırılacaklarını göstermiştir. Hikâyede Ferahbaht’ın kardeşinden gördüğü eziyet sebebiyle yollara düşmesi ve yolda karşısına çıkanlardan büyük yardım görmesi yaradanın her zaman mazlumun yanında olup onu kolladığının en güzel göstergesi olarak vurgulanmıştır.

Memun halife hikâyesinde halife, hacca gitmek isteyen ancak parası olmayan Arabî’ye yardım ederek türlü ihsanlarda bulunmuştur. Hikâye devlet büyüklerinin elinin altındakileri gözetmesi ve onlara yardım etmesi gerektiğini vurgulaması açısından önemlidir.

Halife Hz. Ömer Bin Abdülaziz hikâyesinde Hz. Ömer, kendisini zehirlemeye teşebbüs eden kölenin bunu para karşılığında yaptığını öğrenince çıkarıp köleye altın vererek şehri terk etmesini istemiştir çünkü düşmanların kendisi öldükten sonra köleyi de yaşatmayacaklarını bilmektedir. Hikâye kendisini öldürmek isteyen birine bile iyilik yapacak kadar merhametli ve cömert olan Hz. Ömer’i örnek göstererek okuyucuya iyilik yapmanın önemini vurgulamaktadır.

Babil padişahı hikâyesinde cadı, kendisine padişahın kızını sevdiğini söyleyen Galatnûma’ya yardım ederek onun saraya kadın kılığında girip padişahın kızıyla rahatça görüşmesini sağlamıştır. İki âşık başları sıkışınca saraydan kaçıp tekrar cadıdan yardım istemiştir. Cadı bu kez de kızını bir civana dönüştürüp yine görüşmelerini sağlamıştır. Son olarak paraya sıkışan bu iki gence cadı üçüncü kez yardım ederek padişahın aldığı altınları bu gençlere vererek ömür boyu rahat yaşamalarını sağlamıştır. Hikâyede birbirini sevenlerin kavuşması için yardım etmenin güzel bir davranış olduğu vurgulanmaktadır.

Dağıstan padişahı hikâyesinde padişahın rüyasında gördüğü himmeti ona kendisini isteyip istemediğini sormuş, padişah da onu istediğini söylemiştir. Himmeti de kendisini bırakmayan kişiyi hiçbir şekilde bırakmayacağını, himmete sahip olan birinin hem sağlıklı hem de zengin olacağını söylemiştir. Böylece padişah daha evvel rüyasında görüp elinden kaçırdığı sağlığıyla mal ve mülküne yeniden kavuşmuştur. Burada yazar, insanların canının ve malının kıymetini bilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda yardım eden kişinin bu iki zenginliğe sahip olacağını belirterek okuyucuyu yardımseverliğe teşvik etmiştir.

Çin padişahı ve Medinetü'l-Kar'ın kızı hikâyesinde padişahın yardıma ihtiyacı olduğunu bilen iki kardeş ona küçük bir yalan söyleyerek elindekileri rencide etmeden padişaha vermiş ve onun sevdiği kıza çabucak ulaşmasını sağlamışlardır. Padişah iki kardeşten izinsiz aldığı nalınları getirdiğinde özür dileyince iki kardeş zaten amaçlarının ona yardım etmek olduğunu ancak minnet duymasın diye ona bu şekilde yardım ettiklerini söyler. Hikâye, karşıdakini incitmeden yapılan yardımın daha makbul olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Kenîzek hikâyesinde karşılıksız ihstanda bulunan Hâşimî bir bezirgânın iki âşık için yaptığı fedakârlıklar anlatılmıştır. İki bin altın vererek bir gençten satın aldığı cariye'nin gencin aşkıyla her gün ağladığını görünce bezirgân, elini bile sürmeden cariyeyi genci bularak ona vermiştir. Üstelik cariyeyi verirken de verdiği altınları almak şöyle dursun kendi malını da bu iki gence bağışlayarak onların bolluk ve mutluluk içinde yaşamasına vesile olmuştur. Herkes bezirgânın bu keremine hayretle bakmıştır. Hikâye sevenleri kavuşturmanın ve onlardan alınan hayır duaların paradan, maldan daha önemli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ferit ve yedi renkli kuş hikâyesinde zahidin karısı sevdiği adam için oğlunu kurban etmeyi göze alınca dadı, oğlanı da alıp uzaklara gitmiş ve kendilerine bir mesken edinerek Ferit'in bütün ihtiyaçlarını kendisi karşılayıp ona yardım etmiştir. Sonunda yaptığı yardımlar karşılıksız kalmamış, Ferit padişahın kızıyla evlenerek dadıyı haremine baş olarak atamıştır. Bu hikâyede hem dadı hem de Ferit okuyucuya yardım etmenin ve edilen yardımları karşılıksız bırakmamanın önemini vurgulamıştır.

Tablo 7.
Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleri (devamı)

	Hekim-i Saz-perver ile Maymun	Hind Diyarındaki Kaknus Kuşu	Aslan ile Kedi	Bağdat Halifesi ile Âlim-i Rabbani	Hız. Nuh	Horasan Veziri	Gece Vakti Dışarı Çıkan Adam	Hâce Mansur	Şehzâde	Ukâb	Şeyyad Hâtun	Cemile Hâtun	Bâyezid-i Bistâmî	Sadri	Gazzaz
ADALET															
a) Âdil olmak															
DOSTLUK															
a) Sadık ve Vefalı Olmak								x	x						
DÜRÜSTLÜK															
a) Emanete İhanet Etmemek											x				
b) Sözünde Durma						x		x							
c) İftiranın Kötülüğü															
ç) Riyakâr Olmamak															
d) Açgözlülük											x			x	
e) Yalan ve Hileden Uzak Durmak			x			x		x							
f) Hırsızlık Yapmamak											x				
g) Ön Yargılı Olmamak															
h) Hayâ ve İffet sahibi Olmak						x		x							
ÖZ DENETİM															
a) Dayanışmanın ve Nasihat Almanın Önemi															
b) Kıssadan Hisse Çıkarmak															
c) Dua ve İbadetin Önemi					x			x				x			
ç) Uyanık ve Tedbirli Olmak						x		x							
d) Ölçülü Olmak															
e) Özür Dilemek															
f) Akla ve Bilgiye Önem Vermek	x	x					x	x							
g) Kanaatkârlık						x									x
h) Öfkeye Yenilmemek															
i) Cesaret															
i) Her Şeyin Özünü Yansıtması															
SABIR															
SAYGI															
SEVGİ															
a) Aşk													x		
b) Merhamet									x						
c) Hayvan Sevgisi															
ç) Fedakârlık															
d) Aile Birliğine Önem Vermek						x		x							
e) Affedicilik															
SORUMLULUK						x									
VATANSEVERLİK								x							x
a) Sanat ve Estetik	x	x													
YARDIMSEVERLİK						x			x						

Tablo 7.
Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleri (devamı)

	Belh padişahı	Şegal	Memun Halife	Karakulak ile Aslan	Kurt ile Çakal	Pelenk firip	Halife Hz. Ömer Bin Abdülaziz	Tavusluk Taslayan Çakal	Aslan Postlu Eşek	Mahmude ile Ayas ve Selime	Zühre	Kopan Başlar	Babil Padişahı	Mahrûse	Dağıstan Padişahı
ADALET															
a) Âdil olmak															
DOSTLUK															
a) Sadık ve Vefalı Olmak															
DÜRÜSTLÜK															
a) Emanete İhanet Etmemek												x	x	x	
b) Sözünde Durma															
c) İftiranın Kötülüğü															
ç) Riyakâr Olmamak															
d) Açgözlülük															
e) Yalan ve Hileden Uzak Durmak				X	x	x		x						x	
f) Hırsızlık Yapmamak															
g) Ön Yargılı Olmamak															
h) Hayâ ve İffet sahibi Olmak															
ÖZ DENETİM															
a) Dayanışmanın ve Nasihat Almanın Önemi															
b) Kıssadan Hisse Çıkarmak	x														
c) Dua ve İbadetin Önemi												x			
ç) Uyanık ve Tedbirli Olmak															
d) Ölçülü Olmak															
e) Özür Dilemek															
f) Akla ve Bilgiye Önem Vermek															
g) Kanaatkârlık		x													
h) Öfkeye Yenilmemek															
i) Cesaret				X		x									
i) Her Şeyin Özünü Yansıtmaması								x	x						
SABIR															
SAYGI															
SEVGİ															
A) Aşk										x	x				
b) Merhamet															
c) Hayvan Sevgisi															
ç) Fedakârlık															
d) Aile Birliğine Önem Vermek															
e) Affedicilik															
SORUMLULUK															
VATANSEVERLİK															
a) Sanat ve Estetik															
YARDIMSEVERLİK			x				x						x		x

Tablo 7. Tûtî-nâme'deki Kök Değerler ve Alt Değerleri (devamı)

	Şehr-ârâ	Melike-i Rum	Himar ile Yaban Öküzü	Hizem-fürûş	Bezîgân	Üç Memeli Kızı	Salîha	Hind Padişahı ile Yılan	Bezîgân ile Berber	Çin Padişahı ve Medinetü'l-Kar'ın Kızı	Dört Yaran	Kenfizek	Dihkan	Hâne-fürûş	Ferid ve Yedi Renkli Kuş
ADALET															
a) Âdil olmak															
DOSTLUK															
a) Sadık ve Vefalı Olmak															
DÜRÜSTLÜK															
a) Emanete İhanet Etmemek															x
b) Sözünde Durma															
c) İftiranın Kötülüğü															
ç) Riyakâr Olmamak															
d) Açgözlülük				X							x				
e) Yalan ve Hileden Uzak Durmak	x							x	x	x					
f) Hırsızlık Yapmamak															
g) Ön Yargılı Olmamak		x													
h) Hayâ ve İffet sahibi Olmak	x					x									x
ÖZ DENETİM															
a) Dayanışmanın ve Nasihat Almanın Önemi													x		
b) Kıssadan Hisse Çıkarmak					x										
c) Dua ve İbadetin Önemi							x								
ç) Uyanık ve Tedbirlî Olmak										x					
d) Ölçülü Olmak					x										
e) Özür Dilemek								x							
f) Akla ve Bilgiye Önem Vermek															
g) Kanaatkârlık															
h) Öfkeye Yenilmemek															
i) Cesaret															
i) Her Şeyin Özünü Yansıması															
SABIR															
SAYGI					x		x								
SEVGİ															
a) Aşk												x			
b) Merhamet															
c) Hayvan Sevgisi															
ç) Fedakârlık															
d) Aile Birliğine Önem Vermek	x					x									x
e) Affedicilik															
SORUMLULUK	x					x									x
VATANSEVERLİK															
a) Sanat ve Estetik															
YARDIMSEVERLİK										x		x			x

4.3. Tûtî-nâme’de Değerlerin Nasıl Aktarıldığına İlişkin Bulgular

Tûtî-nâme’deki hikâyelerde değerler aktarılırken birtakım yöntemlere başvurulmuştur. Öncelikle okuyucunun kulağına hitap eden, onu hikâyenin içine çeken ve okuyucuda hikâyeye karşı merak uyandıran bazı dikkat çekici cümlelere yer verilerek değerlerin aktarılmasına hazırlık yapılmıştır. Bazı hikâyelerde dinî unsurlar, deyimler, atasözleri, kelâm-ı kibarlar kullanılarak değerlerin iletilmesi amaçlanmıştır. Değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak aktarıldığı hikâyelerde olumsuz örnekler verilerek okuyucunun doğruyu kendisinin bulması istenmiştir. Kahramanı hayvan olan hikâyelerle de değerler dikkat çekici bir şekilde aktarılmıştır. Hikâyelerde okuyucunun ahlakî bir sonuç çıkarması ve ders alması gereken bölümlerinde manzumelerden yararlanılması eserdeki değer aktarımına örnek teşkil edecek bir diğer yöntemdir.

4.3.1. Dikkat Çekici Giriş Cümleleriyle Değerlerin Aktarımı

Her hikâyenin başında yer alarak okuyucuda hikâyeye karşı merak uyandıran giriş cümleleri Tûtî-nâme’de değerlerin aktarımında önemli rol oynamaktadır.

“Hind kitablarından şöyle nakl olunur ki Sovf tarafında bir mu’azzam şehir var idi.” (2a)
(Çerçeve hikâye)

“Erbâb-ı tevârih getürmüşlerdür ki...” (3a)
(Çerçeve hikâye)

“Şöyle nakl olunur ki sâhil-i Serendib’de bir bâzergân var idi.” (14b)
(Hemenâz ile Behzad hikâyesi)

“Nakl olunur ki...”(46a)
(Şah Behvac hikâyesi)

“Tartûs şehrinde bir kişi var idi.” (78a)
(Şeyyad Hâtun hikâyesi)

“Zamân-ı kadimde bir yaramaz âdem var idi.” (88b)
(Pelenk-firîb hikâyesi)

“Şöyle nakl olunur ki zamân-ı evvelde bir Brehmen var idi.” (98b)
(Babil padişahı hikâyesi)

“Termend şehrinde bir mâl-dâr bâzergân var idi.” (110a)
(Bezîrgân hikâyesi)

“Zamân-ı evvelde bir himâr ile bir yabân öküzi ülfet idüp dâimâ bir yerde olurlardı.”
(109a)
(Himar ile yaban öküzünün hikâyesi)

4.3.2. Dinî Unsurlarla Değerlerin Aktarımı

Tûtî-nâme, Hint kültüründe yer alan bir eser olmasına rağmen tercüme edilirken çeşitli İslamî motiflerle renklendirilmiştir. Bazı hikâyelerde değerler; Allah’ın, peygamberlerin ve dinî şahsiyetlerin isimleri, ayetler, hadisler kullanılarak okuyucunun şüpheye düşmeden bu değerleri kabul etmesi amaçlanmıştır.

Allah’ın isimleri

Cenâb-ı Kibriyâ (9b, 17a, 19a, 19b, 27a, 31a, 33a, 88b, 97b, 108b)

Hak Sübhâne ve Teâlâ (10b, 31a, 52a, 69b, 81a, 83b, 87b, 101a)

Cenâb-ı Perverdgâr (34a, 52a, 94a)

Kudret-i Bâri / Hazreti Bârî (37b, 41b, 55a,)

Hazret-i Melik-i Mennân (50b)

Hudâ-yı Zü’l-Celâl (58b)

Rab / Rabbü’l-âlemîn (6b, 50b, 54b, 66b, 84a, 125a)

Rezzâk (94a)

Peygamberlerin isimleri

- Hz. İbrahim (9a, 9b, 27b)
 Hz. Süleyman (50a, 50b, 51a, 75a,)
 Hz. Nuh (29a, 66b)
 Hz. Musa (75a)
 Hz. Adem (41b, 126a)

Dinî şahsiyetlerin isimleri

- Bâyezîd-i Bistâmi (81b)
 Cüneyd-i Bağdâdi (65a)
 Cebrâil Aleyhis-selâm (50b, 75a)
 Belh Pâdşâhı İbrâhim Edhem (83a)

Hadisler

- “El-cennetü tahte akdâmi'l-ümmehât.” (112b)
 (Cennet annelerin ayakları altındadır.)

(<https://agahmuzayede.com/urun/4864929/sulus-nesih-hadis-i-serif-el-cennetu-tahte-akd-mi-l-ummeht-cennet-annelerin>)

- “Hübbü'l-vatan mine'l-imân.” (39b)
 “Vatan sevgisi imandandır.”

(<https://www.luggat.com/hubb%C3%BC'l-vatan%20mine'l-iman/1/1>)

- “Es-sadaka turiddü'l-belâ' vü tuzeyyidü'l-‘ömr.” (19a)
 “Sadaka belayı önler ve ömrü uzatır.”

(<https://www.islamveihsan.com/sadaka-omru-uzatir-hadisi.html>)

- “El-helâku fi'l-kizb.” “En-necâtu fi's-sıdk.” (34a)
 “Yalanda helak vardır.” “Kurtuluş doğruluktur.”

Hız. Peygamber'in Dilinde Doğruluk ve Sadaka (sonpeygamber.info)
(<https://www.luggat.com/hubb%C3%BC'l-vatan%20mine'l-iman/1/1>)

Ayetler

Eserde, ayetlerin incelemesinde <https://webdosya.diyamet.gov.tr/> adresindeki Kur'an-ı Kerim'in Türkçe mealinden yararlanılmıştır.

“İzâ câ'e eclühüm lâ yeste'-hirûne sâ'atev ve lâ yestakdimûn.” (130a)

“Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” (Araf 7/34)

“Ve mâ şehidnâ illâ bimâ 'alimnâ” (15b)

“Biz bildiğimizden başkasına şahidlik etmedik.” (Yusuf/81)

“Vemâ-yentıku 'anıl-hevâ” (1b)

“O (Muhammed), arzusuna göre de konuşmaz.” (Necm/3)

“Nahnü kasemnâ beynehûm ma'ışetehûm” (39a)

“Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık.” (Zuhruf/32)

“Ve fevka külli zî 'ilmin 'alîm.” (87a)

“Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.” (Yusuf/76)

“Ve mâ min dâbbetin fi'l- erdi illâ 'ale'llahi rızkuha” (25b)

“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir.” (Hud/6)

4.3.3. Söz Varlığı Unsurlarıyla Değerlerin Aktarımı

Eserde çoğu hikâyede deyimler, atasözleri ve kelâm-ı kibarlar kullanılarak değerlerin okuyucuya iletilmesi sağlanmıştır. İnsanın hafızasına kazanacak olan bu kalıplarla kişinin o değerleri içselleştirip davranışa dönüştürmesi amaçlanmıştır.

Deyimler

Deyimler incelenirken Ömer Asım Aksoy'un Deyimler Sözlüğü'nden yararlanılmıştır.

Vatan tutmak (85b)

Vatan tutmak: Yurt edinmek.

Töhmet itmek (22a)

Töhmet altında kalmak: Suçu işlediği düşünölmek.

Amân virmek (57b)

Aman vermek: Canını bağışlamak, öldürmemek.

Derde dermân olmak (54b)

Derde derman olmak: Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

Cezâsını bulmak (6b)

Cezasını bulmak: Hak ettiği kötü sona uğramak.

Şabra mecâli kalmamak (14b)

Sabrı taşmak, sabrı tükenmek: Artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak.

Zahmet çekme (84a)

Zahmet çekmek: Güçlölkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.

Atasözleri ve Kelâm-ı kibarlar

Atasözleri incelenirken Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü'nden yararlanılmıştır.

“Adüvv-i ‘akl hayrun min-sıddıq-i câhil” (95b)

(Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.)

“Bu günki safâyı yarınki güne alıkoma.” (7a)

(Bu günün işini yarına bırakma.)

“El-bereketihi fi’l-hareketihi” (82a)

(Nerede hareket, orada bereket.)

“El-keîamu yeccuru’l-keîame.” (32b)

(Laf lafı açar.)

“Erkek kısmı vefâ-dâr ‘avrat kısmı cefâ-dâr.” (14b)

(Erkek kısmı vefalı, avrat kısmı cefalı olur.)

“Aşkdan behremend olmayan ‘âlemde ercümend olmaz.” (82a)

(Aşktan nasibini alamayan âlemde şerefli olamaz.)

“El cûdu bi’n-nefs aksâ gâyeti’l-cûdı.” (45a)

(İnsanın kendi canını feda etmesinden daha üstün bir cömertlik olamaz.)

“El-hârîs kâ’l-mahrum.” (82a)

(Hırslı olan mahrum kalır.)

Feli’r-rahmânü iltâfun hafiyetihi.” (93b)

(Allah’ın gizli lütüfları vardır.)

“Hîç emânete hıyânet olur mı?” (100b)

(Emanete hıyanet olmaz.)

“Lâ şavâbe ma’a tereke’l-meşvereti” (55b)

(İş konusunda onlarla müşavere et.)

4.3.4. Kahramanı Hayvan Olan Hikâyelerle Değerlerin Aktarımı

Tûtî-nâme’de değerler, karakterleri hayvan olan fabl niteliğindeki hikâyelerle de dikkat çekici bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Bu hayvanlar insan kimliğine bürünerek konuşabilmekte ve insan gibi düşünüp onların yaptığı birçok işi yapabilmektedir. Örneğin Maymun Zeyrek hikâyesinde Zeyrek, komutanın oğluyla

satranç oynar. Komutanın oğlu satrançta yenilince bunu hazmedemez ve Zeyrek'in kafasına yüzüğüyle vurarak onu kanlar içinde bırakır. Yazar burada hemcinsleriyle arkadaş olmanın önemini vurgulamak isterken ilgi çekmek için bir hayvanı konu almıştır. Yine Hz. Süleyman ile kirpi hikâyesinde kirpinin Hz. Süleyman'a söylediği bilgece sözler ve Hz. Süleyman'ın bu sözleri ciddiye alması okuyucuya nasihat dinlemenin önemini bir hayvan kahraman aracılığıyla iletmiştir. “Şegal, kurtla çakal, aslan postlu eşek, aslan ile kedi, Pelenk-firîb, Karakulak ile aslan, tavusluk taslayan çakal” hikâyelerindeki hayvan kahramanlar, değerlerin etkili bir şekilde aktarılmasına öncülük ederek okuyucunun bu değerleri kabul etmesine önyak olmuşlardır.

4.3.5. Manzumelerle Değerlerin Aktarımı

Mensur eserlerde heyecanın arttığı, duyguların keskinleştiği ve gerilimin yoğunlaştığı yerlerde ya da böylesi durumlarda okuyucunun ahlakî bir ders çıkarması istendiğinde çeşitli manzumelerden faydalanılması edebiyatta eskiden beri kullanılmaktadır (Necatigil, 2009: 19). Tûtî-nâme'de de hem tekdüzeliği ortadan kaldırmak hem de metni canlandırmak için konuyla ilgili verilen manzum alıntılarla değerler iletmeye çalışılmıştır. Eserin çerçeve hikâyesinde Hâce Said'in Mâhişeker'e olan aşkını belirtmek için şu ifadelerle “sevgi” değeri okuyucuya şiirsel bir dille aktarılmıştır.

“Gitdi ekl gitdi şürb gitdi hâb” (2b)

Yine Mâhişeker'in Hâce Said'in yokluğunda ona duyduğu özlem, Tûtî-nâme'de şu beyitlerle ifade edilerek okuyucuya sevgi değeri aşılacak istenmiştir:

“Var mı haberün bâd-ı sabâ tâze gülümden?

Bir nesne getürdüñ mi ola baña mülümden?” (5a)

Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenâz sevdiği adamla yakalanınca o şehrin âdeti gereği adam asılmasına karar verilir. Hemenâz'a çok kızan sevgilisi, ondan intikamını almak için riyakârca davranarak son nefesinde şu beyitlerle Hemenâz'ı kandırmaya çalışır:

Soñ nefesdür merhamet kıl ‘âşık-ı bîmârîña.

Ne kadar cân virsem gerek âyîne-i ruhsârîña.” (15a)

Nişaburlu güzel hikâyesinde Nişaburlu kendisine âşık olan adamı tecrübe etmek için onun kendisine niçin âşık olduğunu sorar ve şu beyitleri söyler:

“Bir gül ü ra’nâya cânuñ riştesin bend eyle kim
Her temâşâ itdügüñ sûretde olsun cilveger.” (21a)

Ağaçtan yapılan kız hikâyesinde kuyumcu, dülger, terzi ve zâhidin birlikte ortaya çıkardığı kıza herkes âşık olur. Aralarında anlaşmazlığa düşen dört arkadaş, çözümü kadıya gitmekte bulur ancak kadı da kızın güzelliğini görünce dilinden şu cümleler dökülerek sevgi değerini okuyucuya iletir:

Gördi bir duhter-i zarîf-simât
Başdan ayağa şîve vü harekât
Çâmet turdukça âfet idi
Yürise servi gibi kıyâmet idi.
Müjeler fitne-i zemân (u) zemîn
Gamze-i kâfir âfet-i dil ü dîn
Germ idüp tâb-ı aşk bâzı
Oldı biñ cânla harîdâri (42b)

4.3.6. Olumlu ve Olumsuz Örneklerle Değerlerin Aktarımı

Eserde bazı değerler, okuyucuya olumlu ve olumsuz örnekler aracılığıyla verilmiştir. Yazar, olumsuz durumlardan yola çıkarak okuyucunun doğruya kendisinin ulaşmasını istemiştir.

Çerçeve hikâyede Mâhişeker, beyzadeye gitmek istemese de sonunda kocasının sözlerine kanmış ve beyzadeye gitmeye karar vermiştir. Yazar burada Mâhişeker’in bu yönünü okuyucunun görerek olaylar karşısında uyanık davranmasını istemiştir. Yine Gül-feşân ile Meh-izâr hikâyesinde Gül-feşân, ikiyüzlü davranıp kocasını kandırarak aldatmıştır. Hintli bezirgân hikâyesinde bezirgânın karısı kocasının yokluğunda ona ihanet etmiş, kocası durumu anlayınca da bunu tûtînin yaptığını düşünerek hayvana eziyet etmiştir. Yazar bu karakterlerle yapılan bir hatanın başka hatalara yol açabileceğini okuyucuya göstermiş ve bu olumsuz örneklere bakarak okuyucunun bunlardan ders çıkarmasını amaçlamıştır.

Mahruse hikâyesinde; Allah'ın kendisine emanet verdiği cana kıyarak intihar eden Mahruse'yi örnek veren yazar, bu olumsuz durumla insanları bilinçlendirmek istemiştir. Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenâz, Şehr-ârâ hikâyesinde Şehr-ârâ eşini aldatan olumsuz örnekler olmasına rağmen yazar, bu kişilerin yaptıkları yanlışları ve sonunda uğradıkları hüsrânı okuyucuya ileterek onları bu hususlarda temkinli olmaları için uyarmıştır. Ayrıca yazar; Merhûme hikâyesindeki Merhûme, Hâce Mansur hikâyesinde Saliha, Dil-fürûz hikâyesindeki Dil-fürûz, Sipâhimend hikâyesindeki hâtunu da sadakatiyle, dürüstlüğüyle ve olumlu davranışlarıyla okuyucuya aktarıp okuyucunun iyi olanı kendisine örnek alarak ondan etkilenmesini istemiştir.

4.3.7. Değerlerin Doğrudan Aktarımı

Tûtî-nâme'de bazı hikâyelerde değerler, okuyucunun ders çıkarmasına gerek kalmadan doğrudan iletilmiştir. Tûtî-i Kâmil; Vezir Huşmend hikâyesini Mâhişeker'e anlatmadan önce her işin başının müşavere olduğunu, kesinlikle müşavere etmeden iş yapmamasını öğütleyerek okuyucuya, danışıp nasihat almanın önemini doğrudan aktarmıştır.

Gazzaz'ın hikâyesinde; Gazzaz'ın karısı kocasına rızkın nereye giderse gitsin değişmeyeceğini, herkesin rızkının Allah tarafından verileceğini söyleyerek okuyucuya açgözlü olmamasını, kanaatkâr olmasını öğütlemiştir.

Zühre hikâyesinde bezirgânın, kızını isteyen herkese “Akıl ve hünerde kâmil olmayana kızımı vermem.” demesi okuyucuya akla ve bilgiye önem vermenin değerli olduğunu göstermiştir.

Bezirgân ile berber hikâyesinde yardımseverlik değeri, hikâyedeki pîr-i nûrânînin “Kim ortaya bir iyilik koyarsa ona on katı verilir.” sözüyle okuyucuya iletilmiştir. Dihkan hikâyesinde çiftçinin biri tarlasında çift sürerken şeftali büyüklüğünde buğday taneleri bulur. Buğdayların kime ait olduğunu öğrenmek için bilge bir kişiye sorar. Bilge kişi; buğdayların yüz yıl önceki bir kavme ait olduğunu, bu kavmin salih ve dindar olmalarından dolayı Allah'ın onlara lütufta bulunduğunu söyler. Burada yazar, Allah'ın ihlaslı kişilere ihsanda bulunacağını vurgulayarak “dua ve ibadetin önemi” değerini okuyucuya aktarmıştır.

4.3.8. Değerlerin Dolaylı Aktarımı

Eserde, bazı değerler doğrudan cümlelerle okuyucuya aktarılırken bazı hikâyelerde örtük bir şekilde verilerek okuyucunun mesajı kendisinin ulaşması istenmiştir. Örneğin; çerçeve hikâye boyunca Mâhîşeker'in tûtîye danıştığı ve onun anlattığı hikâyeleri her gece sabırla beklediği için hataya düşmekten kurtulduğunu gören okuyucu "sabır" ve "danışıp nasihat alma" değerlerinin önemini daha iyi anlayacaktır. Yine aynı hikâyenin sonunda Tûtî-i Kâmil'in bütün her şeyi Said'e doğru bir şekilde anlatması ve Said'in de karısını affedip tûtîyi serbest bırakması, doğru sözlü olmanın önemini okuyucuya aktarmıştır.

Bâyezid-i Bistâmî hikâyesinde; meclisteki birinin kaybolan eşeğini hâceye sorması üzerine, hâcenin mecliste âşık olmayan kişiyi eşek olarak nitelendirmesi okuyucuya aslında kalbinde sevgi ve aşk olmayan kişinin insan olamayacağını göstermesi bakımından önemlidir.

Hz. İbrahim ve Hz. Nuh hikâyelerinde; her iki peygamberin de Allah'ın izniyle mucizeler göstermesi ve samimi bir şekilde yaptıkları duanın kabul olması, Allah'ın içtenlikle edilen dualara icabet ettiğini okuyucuya göstermektedir.

Maymun Zeyrek hikâyesinde, babasının nasihatini dinlemeyen Zeyrek'in başına gelenleri gören okuyucu dolaylı olarak danışmanın ne kadar önemli olduğunu anlamaktadır.

4.4. Tûtî-nâme'de Değerlerin Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Tûtî-nâme'de hangi değer kaç kere kullanıldığını göstermek ve en çok kullanılan kök değer ve alt değerleri daha kolay yorumlamak amacıyla Tablo 8 hazırlanmıştır. Eserde hangi değer altında kaç hikâye olduğuna bakılarak o değer için eserdeki frekansı tespit edilmiştir. Bütün kök değer ve alt değerlerin frekansı toplanarak toplam frekans bulunmuştur. Ardından her değer için frekansı, toplam değer frekansına oranlanarak o değer için yüzdesine ulaşılmıştır.

Tablo 8'e bakıldığında adalet değerinin alt değeri âdil olmak, eserde 3 kez kullanılmıştır. Dostluk değerinin alt değeri sadık ve vefalı olmak, 8 hikâyede aktarılarak %4'lük bir orana sahiptir.

Dürüstlük, eserde en çok işlenen değer olup en fazla frekansa (f=57) ve yüzdeye (%31) sahiptir. Bu değer yalan ve hileden uzak durmak (f=15), hayâ ve iffet sahibi olmak (f=13), emanete ihanet etmemek (f=7) ve sözünde durmak (f=6) alt değerleriyle

en çok işlenmiştir. İftiranın kötülüğü (f=2) değeri dürüstlük değeri içinde en az işlenen değer olmuştur.

Öz denetim, Tûtî-nâme'de en çok kullanılan ikinci değer olup 51 hikâyede işlenmiştir. Eserdeki aktarılma oranı %28'dir. Bu değer dua ve ibadetin önemi (f=10), akıl ve bilgiye önem vermek (f=9), danışmanın ve nasihat almanın önemi (f=7) ve kıssadan hisse çıkarmak (f=6) alt değerleriyle eserde vurgulanmıştır. Öfkeye yenilmemek (f=2), cesaret (f=2), özür dilemek (f=2) ve her şeyin özünü yansıtması (f=2) alt değerleri daha az kullanılmıştır.

Eserde 2 hikâyede sabır değeri tespit edilmiştir ve alt değerlerine hikâyelerde rastlanmamıştır. Hikâyelerde çok fazla ele alınmayan bu değer, eserin çerçeve hikâyesine hâkim olmuştur. Çerçeve hikâyede eser boyunca tûtînin her gece anlattığı hikâyeleri Mâhişeker; büyük bir sabırla dinlemiş ve beklemiş, bu değeri okuyucuya aktarmıştır.

Saygı değeri eserde 3 hikâyede geçmekte olup alt değerlerine rastlanmamıştır. Sevgi değeri toplamda 28 hikâyede tespit edilmiş olup aktarılma oranı %15'tir. Bu değer, daha çok aile birliğine önem vermek (f=11) ve aşk (f=7) alt değerleriyle okuyucuya iletilmiştir. Fedakârlık alt değeri (f=1) eserde çok az kullanılmıştır.

Sorumluluk değeri eserde 10 hikâyede işlenmiş, alt değerlerine hikâyelerde rastlanmamıştır. Vatanseverlik değeri (f=7) eserde doğrudan vatan sevgisi olarak işlenmiş, bu değerın alt değeri olan sanat ve estetik değerine (f=2) daha az yer verilmiştir.

Eserde yardımseverlik değerinin alt değerlerine rastlanmamış, doğrudan birisine yardım etmekle ilgili hikâyelere yer verilmiştir. Bu değer metinde 14 hikâyede işlenmiştir.

Tûtî-nâme'de en sık kullanılan kök değer dürüstlük, öz denetim, sevgi ve yardımlaşmadır. Bu durum okuyucuya eserin çevrildiği dönemin sosyal hayatı, ahlakî yapısı, inanç sistemi, kadın erkek ilişkileri ve aile hayatıyla ilgili insanlara ışık tutabilir. En fazla işlenen alt değerler ise “yalan ve hileden uzak durmak, hayâ ve iffet sahibi olmak, dua ve ibadetin önemi ve aile birliğine önem vermek”tir. Eserde en az işlenen kök değer ise adalet, sabır ve saygı değerleridir. Eseri çeviren kişilerin kendi dünya görüşlerinin ve inançlarının etkisinde kalarak esere eklemeler ve eserden çıkarmalar yapmıştır. Aslında İslamî bir eser olmamasına rağmen dinî unsurların eserde fazlaca yer alması ve birtakım dinî değerlerin okuyucuya aktarılmak istenmesi bu görüşü destekler

niteliktedir. Daha çok günlük olaylara yer verilen Tûtî-nâme’de yazarın amacı; insanları bazı hususlarda uyarmak ve onların yanlışta sürüklenmesini önlemektir.

Tablo 8.
Tûtî-nâme’deki Değerlerin Kullanım Sıklığı

KÖK DEĞERLER	ALT DEĞERLERİ	FREKANS (f)	YÜZDE (%)
ADALET (3)	Âdil Olmak	3	1,7
DOSTLUK (8)	Sadık ve Vefalı Olmak	8	4,4
DÜRÜSTLÜK (57)	a) Emanete İhanet Etmemek	7	3,8
	b) Sözünde Durma	6	3,3
	c) İftiranın Kötülüğü	2	1
	ç) Riyakâr Olmamak	3	1,7
	d) Açgözlülük	5	2,7
	e) Yalan ve Hileden Uzak Durmak	15	8,1
	f) Hırsızlık Yapmamak	3	1,7
	g) Ön Yargılı Olmamak	3	1,7
	h) Hayâ ve İffet Sahibi Olmak	13	7
	ÖZ DENETİM (51)	a) Dayanışmanın ve Nasihat Almanın Önemi	7
b) Kıssadan Hisse Çıkarmak		6	3,3
c) Dua ve İbadetin Önemi		10	5,4
ç) Uyanık ve Tedbirli Olmak		5	2,7
d) Ölçülü Olmak		3	1,7
e) Özür Dilemek		2	1
f) Akla ve Bilgiye Önem Vermek		9	4,9
g) Kanaatkârlık		3	1,7
h) Öfkeye Yenilmemek		2	1
i) Cesaret		2	1
i) Her Şeyin Özünü Yansıtması	2	1	
SABIR (2)		2	1
SAYGI (3)		3	1,7
SEVGİ (28)	a) Aşk	7	3,8
	b) Merhamet	3	1,7
	c) Hayvan Sevgisi	3	1,7
	ç) Fedakârlık	1	0,5
	d) Aile Birliğine Önem Vermek	11	6
e) Affedicilik	3	1,7	
SORUMLULUK (10)		10	5,4
VATANSEVERLİK (9)		7	3,8
a) Sanat ve Estetik		2	1
YARDIMSEVERLİK (14)		14	7,6
TOPLAM		185	

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Değerler; fertlerin yaşayışlarına, karar ve davranışlarına yön veren bir pusula özelliği taşır. Bu bağlamda nasihat-nâme türünde yazılmış bir eser olan Tûtî-nâme'nin kök değerler açısından incelendiği bu çalışma; insanların hayatına ışık tutacak ve içerisindeki hikâyelerle onları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirecek olması açısından önemlidir.

Çalışmada kök değerlere ait alt değerler belirlenirken TTKB (2017)'nin "Değerlere Ait Tutum ve Davranışlar" başlıklı tablosunun yanı sıra Cahit Kavcar, Eduard Spanger, Milton Rokeach, Shalom H. Schwartz ve Türk millî eğitimin temel amaç ve ilkeleri dikkate alınmıştır. 75 hikâyenin bulunduğu Tûtî-nâme'de toplam 39 kök değer ve alt değerlere ait bulgu elde edilmiş, akabinde bu bulgular yorumlanmıştır.

Tûtî-nâme'de tespit edilen kök değer ve alt değerleri şu şekildedir:

Eserde insanlar arasında âdil olmayı, onların hakkını gözetmeyi ve herkese eşit davranmayı öğütleyen hikâyelerle (kuyumcu ile dülger, şah Behvac, İsfahan padişahı ile şehzâde) adalet değeri okuyucuya aktarılmıştır. Bu değer "âdil olmak" alt değeriyle okuyucuya iletilmiştir.

Metinde aktarılan değerlerden biri de dostluktur. Birbirlerine sadık ve vefalı olan ya da dostuna ihanet eden kişilerin yer aldığı hikâyelerle (kuyumcu ile dülger, Maymun Zeyrek) dostluk değeri aktarılmıştır.

Dürürlük, metinde en çok yer verilen kök değer olup alt değerleriyle işlenmiştir. Bu değer hikâyelerde; yalan ve hileye başvurmamak (Hemenâz ile Behzad, Hâce Mansur, aslan ile kedi...), emanete ihanet etmemek (Dil-fürüz ile bahçivan, şeyyad Hâtun, kopan başlar, Babil padişahı...), riyakâr ve açgözlü olmamak (kuyumcu ile dülger, Sadri, Hizem-fürûş...), hırsızlık yapmamak (Merd-i Dihkan, şeyyad Hâtun, kuyumcu ile dülger), iftira atmamak (Merhûme Hâtun, Hemenâz ile Behzad), sözünde durmak (şah Behvac, Sipâhimend...), ön yargılı olmamak (Sipâhimend, Merd-i Mücerreb...), hayâ ve iffet sahibi olmak (Merhûme Hâtun, Hâce Mansur...) gibi alt değerlerle okuyucuya aktarılmıştır. Her ne kadar hikâyelerde dürürlük değeri; olumsuz

örnekler üzerinden iletilse de bireylerin gerek günlük hayatta gerekse sosyal medya ve televizyon aracılığıyla sıkça karşılaştıkları olumsuz durumların farkına varmaları, bu durumlar karşısında ne yapmaları gerektiğini öğrenmeleri açısından Tûtî-nâme önemli bir yol gösterici olmuştur. Eserde evli kadınların eşlerine karşı vefasızlığı, sorumsuzluğu, eşlerinin yokluğunda başka erkeklerle ilişki yaşamaları, yakalandıklarında ise çeşitli yalan ve hileye başvurarak yasak ilişkilerine devam etmelerinin hazin sonu gösterilerek eşler arası sadakatın önemine dikkat çekilmiştir. Hintli bezirgân hikâyesinde bezirgânın karısı, Hemenâz ile Behzad hikâyesinde Hemenaz, Vezir-zâde hikâyesinde Hâce Hüssam'ın karısı eşlerini aldatıp onlara karşı ikiyüzlü davranırken; Merhûme Hâtun hikâyesinde Merhûme, Hâce Mansur hikâyesinde Saliha tam aksine iffetin sembolü olup okuyucuyu sadakat noktasında etkilemiştir. Yazar bu zıtlıkları, olumsuz örnekleri bir arada vererek okuyucunun doğruyu kendisinin bulmasını istemiştir.

Eserde iletilen bir diğer kök değer öz denetimdir. Bireye kendi kendine rehberlik etme imkânı sağlayan bu değer, çalışmada alt değerleriyle ele alınmıştır. Danışıp nasihat almak (Maymun Zeyrek, Şah Kubat, Vezir Huşmend...), kıssadan hisse çıkarmak (Hintli bezirgân, Şah Kubat...), uyanık ve tedbirli olmak (Nişaburlu güzel, Horasan veziri, Şah Kubat...), ölçülü olmak (Sipâhimend, bezirgân, çerçeve hikâye...), dua ve ibadetin önemi (Hz. İbrahim, Merhûme Hâtun, Hz. Nuh...), özür dilemek (seyis ile efendi, Hint padişahı ve yılan...), akıl ve bilgiye önem vermek (Hz. Süleyman ile kirpi, Merd-i Dihkan...), kanaatkârlık (Horasan veziri, Gazzaz, şegal), öfkeye yenik düşmemek (Maymun Zeyrek, çerçeve hikâye), cesaret (Karakulak ile aslan, Pelenk-firib), her canlının özünü yansıtmayı (tavusluk taslayan çakal, aslan postlu eşek) gibi birçok alt değer eserde bu tipteki karakterler aracılığıyla iletilmiştir. Örneğin, eserin çerçeve hikâyesinde Mâhişeker'in beyzadeye her gitmek istediğinde tûtîye danışıp onunla istişare etmesi nasihat almanın, bezirgân hikâyesinde Ubeyde'nin tûtîlerin anlattıklarından ders alması kıssadan hisse çıkarmanın, Hz. Süleyman ile kirpi hikâyesinde kirpinin söyledikleri ise akıl ve bilgiye önem vermenin önemini okuyucuya aktarmaktadır.

Hikâyelerde çok geçmeyen ancak eserin çerçeve hikâyesine hâkim olan sabır değeri, okuyucuya aktarılan bir diğer değerdir. Mâhişeker'in sevdiği adama gitmeyip her gece Tûtî-i Kâmil'in anlatacağı hikâyeleri büyük bir sabırla beklemesi ve sonunda bu sabrı sayesinde hataya düşmekten kurtulup Hâce Said'e tertemiz kavuşması

okuyucuya sabrın önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Eserde büyüklere hürmet göstermeyi, onların hayır duasını ve rızasını kazanmayı anlatan hikâyelerle (çerçeve hikâye, Saliha, bezirgân) saygı değeri okuyucuya aktarılmıştır.

Tûtî-nâme’de yer alan kök değerlerden biri de sevgidir. Bu değer; eserde aşk, hayvan sevgisi, affedicilik, merhamet, fedakârlık ve aile birliğine önem vermek gibi alt değerlerle işlenmiştir. Metnin başlangıcında, aynı zamanda eserin çerçeve hikâyesini oluşturan bölümde, Mâhîşeker ile Hâce Said’in birbirlerine olan sevgisinden söz edilerek aşk, hayvanlara zarar verip onları öldüren karakterler örnek verilerek hayvan sevgisi (çerçeve hikâye, Hintli bezirgân, Maymun Zeyrek), sevdiği uğruna her türlü tehlikeyi göze alan karakterler aracılığıyla (Merd-i Canbaz) fedakârlık, kalbinde acıma hissi taşıyan karakterler aracılığıyla (Şah Kubat, çerçeve hikâye, şehzâde) merhamet, birbirinin güvenini sarsan ya da birbirine sadık olan eşler aracılığıyla (Hemenâz ile Behzad, Merhûme Hâtun...) aile birliğine önem vermek, karşısındakini bağışlayarak onu hoş gören karakterler aracılığıyla da (Cevher-şinas ile İbnulgayb, çerçeve hikâye, Merhûme Hâtun) affedicilik değeri okuyucuya aktarılmıştır.

Sorumluluk değeri, eserde eşleri yokken birbirine karşı sorumlu olduğunu unutmayan karakterler (Merhûme Hâtun, Hâce Mansur hikâyesinde Saliha) ve eşine ihanet eden kişiler (Hemenâz, Şehr-ârâ, Meh-izâr...) vasıtasıyla işlenmiştir. Yazar, aldatan ve iffet sahibi kadınları bir arada vererek okuyucunun doğruya kendisinin ulaşmasını istemiştir.

Padişahların ve devlet büyüklerinin, din adamlarının ya da ana karakterlerin ihtiyaç sahibi kişilere yaptıkları iyiliklerin yer aldığı hikâyelerle (Şah Behvac, Şah Kubat, Horasan veziri, Memun halife...) okuyucuya yardımseverlik değeri iletilmiştir.

Tûtî-nâme’de vatanseverlik değeri, memleketinden ayrı kalan kişilerin vatanını özleyerek tekrar vatanına dönüşünü anlatan hikâyelerle (çerçeve hikâye, Merhûme Hâtun, Şah Kubat, Hâce Mansur...) aktarılmıştır.

Yine vatanseverlik değerinin alt değeri olan sanat ve estetik, eserde Hekim-i Saz-perver ile maymun ve Hind diyarındaki kaknus kuşu hikâyeleriyle işlenmiştir.

Tûtî-nâme’de değerler, hikâyelerde bazı yöntemlerle aktarılmıştır. Dikkat çeken giriş cümleleri, dinî unsurlar (ayetler, hadisler, Allah’ın isimleri, vd.), atasözleri,

deyimler ve kelâm-ı kibarların kullanımı bu yöntemlerin bazılarıdır. Eserde dinî unsurlara *Cenâb-ı Hallâk* (83a, 94a), *Kahr-ı Cebbâr* (29a) *Kerim-i Mutlak* (30b); peygamber isimlerine *Hz. Âdem* (41b, 126a), *Hz. İbrahim* (9a, 9b, 27b), *Hz. İsa*, *Hz. Musa* (75a), *Hz. Nuh* (29a); dinî şahsiyetlere *Cüneyd-i Bagdâdi* (65a), *Bâyezîd-i Bistâmi* (81b); hadislere “*Mûtû kable ente mûtû* (38a).” (Ölmeden önce ölünüz.) ve ayetlere “*Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn* (38a).” (Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz.) yer verilmesi okuyucuya dinî değerlerin aktarılmak istendiğinin bir göstergesidir. Değerlerin olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden (Hemenâz, Gül-feşân, Şehr-ârâ...) ve kahramanı hayvan olan karakterlerle (şegal, aslan ile kedi, vd.) iletilmesi de dikkat çekicidir. Gazzaz’ın hikâyesindeki kadının “Rızkı veren Allah’tır.” şeklinde kocasını teskin etmesi ve Saliha hikâyesinde “Cennet anaların ayakları altındadır.” sözünün vurgulanması değerlerin doğrudan aktarımına, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim gibi hikâyeler değerlerin dolaylı aktarımına örnektir. Yine okuyanın ders alması gereken bölümlerde manzumelerden faydalanılması ise eserde değerlerin iletilmesinde kullanılan bir diğer yöntemdir.

Tûtî-nâme’de işlenen kök değerlerin kullanım sıklığına bakıldığında sırasıyla şu şekildedir: Dürüstlük, öz denetim, sevgi, yardımseverlik, sorumluluk, vatanseverlik, dostluk, saygı, adalet ve sabırdır. En çok işlenen alt değerler ise dürüstlük değeri içinde yer alan yalan ve hileden uzak durmak” (f=15), “hayâ ve iffet sahibi olmak (f=13), sevgi değeri içinde yer alan “aile birliğine önem vermek” (f=11) ve öz denetim değeri içinde bulunan “dua ve ibadetin önemi” (f=10) değerleridir. En az rastlanan alt değerler ise dürüstlük değeri altındaki “iftiranın kötülüğü” (f=2), öz denetim içinde bulunan “özür dilemek” (f=2), sevgi değeri içindeki “fedakârlık”(f=1) değeridir.

TTKB tarafından 2017’de yayımlanan kök değerler ve bu değerlere ait alt değerler incelendiğinde şu alt değerlerin eserde yer almadığı görülmüştür: adalet (paylaşmak, eşit davranmak), dostluk (diğerkâmlık), dürüstlük (açık ve anlaşılır olmak, etik davranmak), öz denetim (öz güven, davranışlarının sorumluluğunu alabilmek) ve vatanseverlik (çalışkan olmak, kurallara ve kanunlara uymak, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olmak, toplumu önemsemek).

Yapılan değer sınıflamalarından yola çıkılarak bu değerlere eklenen adalet (özgürlük), öz denetim (kararlı olmak, kibirli olmamak, bencil olmamak), saygı (empati kurmak, alçakgönüllü olmak, farklılıklara saygı), sorumluluk (eğitimin önemi, israf yapmamak), yardımseverlik (misafirperverlik, cömertlik, iş birliği) alt değerler de Tûtî-

nâme'de aktarılmamıştır.

Eserde yer alıp MEB'in alt değerler listesinde bulunmayan değerler ise şunlardır: dürüstlük (emanete ihanet etmemek, iftira atmamak, riyakâr olmamak, açgözlü olmamak, yalan ve hileden uzak durmak, hırsızlık yapmamak, hayâ ve iffet sahibi olmak), öz denetim (danışmanın ve nasihat almanın önemi, kıssadan hisse çıkarmak, ön yargılı olmamak, dua ve ibadetin önemi, uyanık ve tedbirli olmak, ölçülü olmak, özür dilemek, kanaatkâr olmak, cesaret, zorluklara göğüs germek, öfkeye yenilmemek, akla ve bilgiye önem vermek), sevgi (aşk, hayvan sevgisi, affedicilik), vatanseverlik (sanat ve estetik).

Eğitsel iletilerin en fazla karakterler ve olaylar üzerinden aktarıldığı Tûtî-nâme'de bazı hikâyelerde doğrudan doğruya nasihat veren bölümler mevcutken bazılarında okuyucunun kendisinin ders çıkarması amaçlanmıştır. Bu şekilde okuyucuya dürüstlük, adalet, yardımseverlik gibi insanî değerler benimsetilmek istenmiş; yalan ve hile, intihar, hırsızlık, açgözlülük gibi olumsuz değerlerden de okuyucunun sakınması istenmiştir. Eşlerini aldatan kadınların hazin sonu, hırsızlık yapanların düştüğü kötü durum, kötülüğe karşı iyilikte bulunmak, harama meyletmemek gerektiği, Allah'ın takdiri karşısında insanın acizliği ve duanın önemi gibi mesajlar etkileyici bir şekilde eserde kaleme alınmıştır. Değerlerin dikkat çekici ve eğlenceli bir biçimde anlatıldığı Tûtî-nâme; okuyan kişinin muhakeme gücünü, eleştirel ve çok yönlü düşünme becerilerini geliştirerek ahlâklı bir birey olmasında, olumlu değerleri benimsemesinde etkili bir eserdir. Özellikle eserde en çok iletilmek istenen dürüstlük, öz denetim, sevgi ve yardımlaşma değerleriyle kişinin hem ailede hem de toplumda mutlu ve sağlıklı bir birey olması amaçlanmıştır. Yazar, yapılan yanlışların olumsuz sonuçlarını okuyucuya göstererek okuyucunun bu tecrübelerden faydalanmasını ve aynı hatalara düşmemesini istemiştir. Eğitimin ilk önce ailede başladığı düşünülürse aile kavramına, kadın erkek ilişkilerine ve insan davranışlarına olumlu anlamda yön vermek isteyen bu eserin; davranışlarını kontrol edebilen ve ahlakî değerlere önem veren bireyler yetişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Çalışmada elde edilen sonuçlara bakılarak birtakım önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Çalışma; on kök değer başlığı altında toplanan 29 alt değer bulundurmasıyla değerler eğitiminde ortak bir dil meydana getirme konusunda önyak olabilir. Örneğin, Tûtî-nâme’de yer alıp MEB’in kök değerlere bağlı alt değerler listesinde yer almayan değerler, bu başlığa eklenerek MEB tarafından güncel bir “Değerlere Ait Tutum ve Davranışlar” listesi oluşturulabilir.

2. Tûtî-nâme’de yabancı kelimelerin (Arapça, Farsça) fazla olmasının anlamayı güçleştirdiği düşünülse de bu ve buna benzer eserlerde kelimelerin Türkçe karşılıkları öğrenciye buldurularak öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlıkları geliştirilip kelime hazinesi zenginleştirilebilir. Ayrıca eserde yer alan deyimler, atasözleri, kalıp sözler, beyitler Tûtî-nâme’nin dil öğretimi açısından önemli bir eser olduğunu göstermektedir. Örneğin hikâyelerde heyecanın dorukta olduğu bölümlerde yer alan beyitler ortaöğretimde Türk Dili ve Edebiyatı dersinde öğrencilere okutulup ezberletilerek öğrencilerin hem eseri tanınması sağlanabilir hem de öğrencinin bu yöndeki ilgisi artırılabilir.

3. Tûtî-nâme’nin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli zengin söz varlığı öğeleri barındırması ve içerdiği hikâyelerin akıcı, anlaşılır olması sebebiyle öğrencilerin dört temel dil becerilerini kazanmasına, okuduğu hikâyeden ders çıkarmasına yardımcı olabilecek bir eserdir. Örneğin Tûtî-nâme’den bir hikâye dinleyen ya da okuyan bir öğrenci bunu sınıfta anlatarak hem konuşma ve dinleme becerisini geliştirip hem de özet çıkararak yazma becerisini geliştirebilir. Tûtînin her gece anlatacağı hikâyeler merak uyandırdığı için öğretmen her gün sınıfta bir hikâye okuyup ertesi gün okuyacağı hikâye ile ilgili öğrencilerin tahminlerini alabilir. Böylelikle öğrencilerin hayal gücü ve konuşma becerileri geliştirilebilir. Özellikle karakterleri hayvanlardan oluşan hikâyeler ilköğretim çağındaki öğrencilerin dikkatini daha çok çekeceğinden derste bu hikâyelere yer verilmesi ders işleme sürecini zevkli kılacağı gibi öğrenciyi iyiye, doğru olana teşvik etmesi açısından da önem taşır.

4. Tûtî-nâme’deki hikâyeler Türkçe derslerinde drama çalışmaları yapılırken kullanılabilir. Böylece hem hikâye öğrencinin dikkatini çeker hem de hikâyede iletilmek istenen değer somutlaştırılarak öğrencinin benimsemesi sağlanabilir. Dramatizasyon sırasında öğrencinin derse aktif katılımı öğrencide yaratıcı düşünme, çok yönlü düşünme ve empati kurma becerilerini geliştirebilir.

5. Eserdeki hikâyelerden sadece Türkçe dersinde değil diğer derslerde de faydalanılabilir. Sabır, dürüstlük, dua ve ibadetin önemi değerleri başlığı altında işlenen hikâyeler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde; adalet değeri altındaki hikâyeler Demokrasi ve İnsan Hakları dersinde kullanılarak öğrencinin konuyu daha iyi kavraması sağlanabilir.

6. Tûtî-nâme’de hayvanların yer aldığı hikâyeler (Maymun Zeyrek, koyun ile aslan, aslan ile kedi, şegal ile deve, Karakulak ile aslan) ince tekli kitap hâline getirilip okul öncesi öğrencilerine ya da ilköğretim çağındaki öğrencilere derste okutularak ilgili değerleri çocuğun benimsemesi sağlanabilir.

7. Eserdeki hikâyeler her ne kadar olumsuz örneklerle anlatılsa da gerek sosyal medya gerekse sosyal çevre yoluyla her türlü tehlikeye açık olan çocukların bu hikâyelerden ders çıkarıp hataya düşmemelerinde eserin yol gösterici olduğu düşünülmektedir. Özellikle ortaöğretim öğrencilerine ölçülü olmak, emanete ihanet etmemek, aile birliğine önem vermek, intihar etmemek gibi değerlerin iletileceği hikâyeleri (Üç Memeli Kız, Mahrûse, Kopan Başlar, Hemenâz ile Behzad, Merhûme, Hâce Mansur) okutmak; onların uyanık ve temkinli olmasında, bilinçlenmesinde, yaşantılarını tanzim etmesinde ve kendilerine çekidüzen vermesi konusunda yardımcı olabilir.

8. Eserdeki değerlerin aktarılmasında başvurulan yöntemler, değerler eğitiminde etkili bir şekilde kullanılabilir. Örneğin değerlerin manzumelerle, dinî unsurlarla, atasözleriyle aktarılması okuyucunun dikkatini daha çok çekeceğinden bireyin bu değerleri öğrenip davranışa dönüştürmesi daha kolay olacaktır.

9. Tûtî-nâme’deki hikâyelerin öğrencilerin dinleme, okuma ve yazma becerileri üzerindeki etkisini araştıran deneysel bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, A. (2012). Tûtfî-nâme Metin ve İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Akbalık, H. (2015). Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektaş-ı Veli'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sistemi'nin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkaya, S. (2013). Mevlâna'nın Mensur Eserlerinde Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Aksoy, Ö.A. (1988). Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü. Ankara: İnkılap Yayınları.
- Aksoy, Ö.A. (1988). Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü. Ankara: İnkılap Yayınları.
- Aksoy, R. (2015). Değer ve Değerler Eğitimi, Konya: Değer Eğitim Merkezi Yayınları.
- Aktepe, V. (2010). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde "yardımseverlik" Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altay, C. (2018). Binbir Gece Masalları Tercümesi. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Artun, E. (2004). Türk Halk Edebiyatına Giriş. İstanbul, s. 257.
- Atalas, B. (2010). Tûtfî-nâme Metin ve İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Avcı, N. (2007). Toplumsal Değerler ve Gençlik. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Avcı, M. (2020). Öğretmenlerin Değerler Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi. Malatya.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak, Eğitime Bakış Dergisi. Mart, s. 39.

- Aydın, Z. ve Gürler, Ş. (2014). Okulda Değerler Eğitimi-Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2017). Değer Bilinçlendirme Yaklaşımı. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Bal, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Biçer, S. (2013). Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bilgin, N. (1995). Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2003). Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1982). Folklor ve Edebiyat, Adam Yayınları, İstanbul, C. 1, s. 304.
- Bulut, K. (2005). Dinî Kavram ve Sembollerin Toplumsal Bilinci Oluşturmadaki Rolü: Sabır Kavramı ve Hz. Eyyûb Nebi Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Cevizci, A. (1999). Paradigma Felsefe Sözlüğü (3. baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çağatay, Ş. M. (2009). Öğretmen Görüşlerine Göre Karakter Eğitiminde ve Karakter Gelişiminde Okulun Rolü. Yüksek Lisans Tezi, On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Çağlayan, (2005). Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi (1.Baskı). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Çağrıçı, M. (1994). "Dostluk". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (IX, 511-513). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrıçı, M. (2000). "İsâr". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXII, 490-491). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrıçı, M. (2008). "Sabır". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXV, 337-339). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Çağrı, M. (2009). "Sıdk". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXVII, 98-10). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Demir, N. (2019). Değerler Eğitimi Açısından Necip Fazıl Kısakürek'e Ait Çile Adlı Eserde Kök Değerlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Dilmaç, B. (1999). İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitiminin Verilmesi ve Ahlâkî Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Durmuş, G. (2011). Mevlana'da Eğitici Değerler ve Dil. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Ekinci, M. (2020). Tehzîb-i Ahlâk ve Islâh-ı Nefs Adlı Eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Emek, M. (2010). Yenileşme Dönemi Türk Hikâyeciliğinde Öğretmen Konulu Hikâyelerde Değer Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Emiroğlu, S. (2010). Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Fidan, G.G. (2012). Sindbadnâmelerden Hareketle Çerçeve Hikâye Geleneğinde Metinlerarasılık: Tûtî Hikâyesi Örneği. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. S.8. s. 67-68.
- http://devdergisi.com/Makaleler/381479966_4.pdf (Erişim Tarihi:22.11.2021 23.35)
- Foulque, P. (1994). Pedagoji Sözlüğü (Çev. Cenap Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gümüş, S. (2017). Değerler Eğitimi Bağlamında Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, U. (1973). Elazığ Masalları İnceleme. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum.
- Güngör, E. (1995). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Güven, A. Z. (2014). Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Değerlerin Kullanımı. Konya: Palet Yayınları.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri. R. Kaymakcan, vd., (Ed.), Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu içinde (s. 371-396). İstanbul: DEM Yayınları.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi (22. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kavcar, C. (1988). II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim. Malatya: İnönü Üniversitesi Basımevi.
- Kavruk, H. (1998). Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kaya, K. (1992). La Fontaine'in Kalemıyla Türk Masalları. Gündoğan Edebiyat, C.1, S.3, Ankara, s. 95.
- Kaya, K. (2016). Hint Masalları. (3. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskin, Y. (2016). "Değerlere Genel Bir Bakış: Tanımı, Özellikleri, İşlevi ve Sınıflandırılması". Mustafa Köylü (Editör). Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi (ss. 20-50). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kesler, H. (2010). Tütî-nâme Metin ve İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kumbasar, E. (2011). Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuru, H. (2016). Ayşe Yamaç'ın Çocuk Romanlarının Değerler Eğitimi ve Dil Zenginliği Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kuşdil, E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. Türk Psikoloji Dergisi. 45, 59-76.
- Kutlu, Ş. Tütî-nâme, Tercüman Yayınları 101 Temel Eser, No.90, Tarihsiz, s. IX.

- MEB. (2005). İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4-5 Sınıf Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2010). İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Mert, İ.S. (2021). Cesareti Anlamak. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,7 (2), 51-61.
- Moğul, S. (2012). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Nazıroğlu, B., Gün, A., Kılıç, A. İ. ve Kaya, F. (2016). Temel ahlâkî Değerler. Mustafa Köylü (Ed.). Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi (ss. 181-248). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Necatigil, B. (2009). Tûfî-nâme. Can Yayınları, İstanbul, s.15-22.
- Onaran, A.Ş. Binbir Gece Masalları, C. 1/1, Binbir Gece Masallarında Tema ve Teknik, s. 20.
- Özlek, E. (2014). Kırk Vezir Hikâyelerinde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Püsküllüoğlu, A. (1994). Arkadaş Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınları: Ankara. s.717.
- Sakaoğlu, S. (2001). Gümüşhane ve Bayburt Masalları. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saltık, O. (2016). Derlenmiş Masallar ile Kurgulanmış Masalların Çocuğa Göreliliği. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sona, İ. (2012). 1538 Tarihli İlk Türkçe Tûfî-nâme Çevirisi. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3. p. 2299-2311.

- Sona, İ. (2012). Türk Edebiyatında Tûtî-nâme Hikâyeleri. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2014). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, T. (2007). Çocuk Edebiyatı. (4. Baskı). Konya: Suna Yayınları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine. Ankara.
- Tevfik, S. Tûtî-nâme. Kum Saati Yayınları. Tarihsiz.
- Topal, Y. (2019). Değerler Eğitimi ve On Kök Değer. Mavi Atlas Dergisi, 7(1), Nisan.
- Topcu, F. (2016). Saltuknâme'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, Nahşebî maddesi, C.9, İstanbul, 1993, s.39-40.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Nahşebî maddesi, C.32, İstanbul, 2006, s.309-310.
- Ulu, H. (2018). Arif Nihat Asya'nın "Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor" ile "Duâlar ve Âminler" Adlı Şiir Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Uludağ, S. (2005). "Muhabbet". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXX, 388- 389). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- UNESCO, (2010). Living values education overview, s:1. <http://www.livingvalues.net/common/about/LVEP%20Overview.%20Oct%202010%20s.doc> sayfasından erişilmiştir.
- Utku, İ. E. (2020). Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Ülken, H. Z. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

- Yağcı, Ş. (2001). Süheylî'nin Acâibü'l-Meâsir ve Garâibü'n-Nevâdir'i-Metin ve Küçük Hikâye Üzerine Teorik Bir İnceleme. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yaman, E. (2012). Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, M. H. (2002). Masallar ve Eğitimsel İşlevleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N. (2018). İncili Çavuş Fıkralarında Eğitici Değerler. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yılmaz, M. (2010). Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, E. (2012). Ziya Gökalp'ın Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz Değer Sınıflandırmasına Göre Değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 1-15.
- Yörükoğlu, A. (1978). Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: İş- Türk Yayınları.

İnternet Kaynakçaları

- <https://webdosya.diyamet.gov.tr/> Erişim Tarihi: (18.05.2022)
- <https://www.luggat.com> (Erişim Tarihi: 18.05.2022)
- <https://www.islamveihsan.com> Erişim Tarihi: (18.05.2022)
- <http://malatya.meb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 07.04.2022)
- Hz. Muhammed (sav) - Son Peygamber (Erişim Tarihi: 18.05.2022)
- <http://www.derinsayfa.com/2012/12/sevgide-fedakarlik-yolunu-bulamayanlar.html> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

EKLER

Ek 1. Değerler Eğitimi Yönergesi

T.C.

MALATYA VALİLİĞİ

MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

DEĞERLER EĞİTİMİ YÖNERGESİ

1. AMAÇ

- 1.1. Öğrencilerimizi milli eğitimin temel amaçları doğrultusunda, milli ve manevi donanıma sahip, duyarlı, bilinçli ve sorumlu fertler olarak yetiştirmek
- 1.2. Sosyal hayatın ahlâkî ve etik değerlere uygun olarak şekillenmesine katkıda bulunan, temel insanî değer ve erdemlerle donatılmış ve bunları davranışa dönüştürebilen fertler yetiştirmek
- 1.3. Öğrencilerimizin kişilik gelişimlerini doğru yöneterek; topluma, sorun üreten değil çözüm üreten fertler kazandırmak
- 1.4. Öğrencilerimize olumlu davranışlar kazandırarak milletimizin eğitim ve öğretimden beklentilerine cevap vermek

2. KAPSAM

Bu yönerge Malatya genelindeki Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ve özel Anaokulları, ilkokullar, ortaokullar ve liselerimizde eğitim öğretim gören tüm öğrencilerimizi içine alacak değerler eğitimi usul ve esaslarını kapsamaktadır

3. DAYANAK

- 3.1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
- 3.2. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu
- 3.3. İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği
- 3.4. Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği
- 3.5. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği
- 3.6. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği
- 3.7. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği

3.8. 2010/53 Sayılı (İlk Ders Konulu) Genelge

4. DEĞERLER EĞİTİMİ UYGULAMA İLKE VE ESASLARI

- 4.1. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi, yetenek ve öğrenim seviyeleri değerler eğitimi etkinliklerinde dikkate alınacaktır.
- 4.2. Okul idaresi tarafından okullarda Değerler Eğitimi Okul Temsilcisi belirlenecektir.
- 4.3. İl yürütme kurulunun görevlendireceği eğitimciler tarafından Okul Müdürlerine Değerler Eğitiminin Uygulama ve Esasları kapsamında seminer verilecektir.
- 4.4. İl, ilçe ve okullarda oluşturulan değerler eğitimi komisyonları yönetim, organizasyon ve takip görevini üstlenecektir.
- 4.5. Eğitim-öğretim kurumları, İl Yürütme Kurulunca hazırlanan çerçeve programında belirtilen ayın değerine bağlı kalarak okulun imkân ve şartlarını; çevrelerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi özelliklerini dikkate alarak değerler eğitimi etkinliklerini planlayabilecek ve farklı etkinlik ya da projeler uygulayabilecektir.
- 4.6. Özellikle ortaokul ve liselerde, okul içi ve okul dışı etkinliklerin planlama ve uygulanmasında, okul öğrenci meclisleri aktif rol alacaktır.
- 4.7. Yıllık çalışma planı doğrultusunda değerler eğitimi uygulamaları için hazırlanan ya da temin edilen her türlü görsel malzeme ve eğitim materyali, Okul Yürütme Kurulu onayından geçtikten sonra kullanılacaktır.
- 4.8. Ders Öğretmenleri, girmiş oldukları derslerde, işlemiş oldukları konular içerisinde ilgili ayın değerini vurgulama ve farkındalık oluşturma konusunda eşit derecede sorumluluk sahibi olacaktır.
- 4.9. Değerler eğitimi etkinliklerinde öğrencilerin birbirleriyle etkileşimde bulunabilecekleri, işbirliği yapabilecekleri aktif öğrenme ortamı sağlanacaktır.
- 4.10. Değerler eğitimi kapsamında okul içinde ve dışında yapılacak sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği ile ilişkilendirilerek yürütülecektir.
- 4.11. Değerlerin öğrencilerimize kazandırılmasında değerler eğitiminin aile ortamında desteklenmesi çok önemlidir; dolayısıyla bu konuda aileleri süreç dâhil etme ve duyarlılık kazandırmaya yönelik olarak seminer, toplantı vb

etkinlikler düzenlenecektir.

- 4.12. Okul öncesi eğitim kurumları ile ilkokul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenler, güz dönemi seminer çalışmaları sırasında okutacakları sınıf ve derslerde değerler eğitimine ilişkin olarak yapılabilecek etkinliklere yönelik ön hazırlık çalışmaları yapacaklardır.
- 4.13. Ele alınan değer okul/kurum web sitelerinde, çeşitli kitle iletişim araçlarında uygulama örnekleri ve fotoğraflarla yayınlanacak, kamuoyunun desteği sağlanacaktır.
- 4.14. Değerler konusunda olumlu gelişmeler gösteren öğrenci veya sınıflar, okul yönetimi tarafından değer mahiyetine uygun bir ödülle ödüllendirilecektir.
- 4.15. Değerler eğitimi ile bağdaşmayan davranışlar sergileyen öğrenciler ile ilgili olarak okul idaresi ve Okul Yürütme Kurulunca gerekli tedbirler alınacaktır.
- 4.16. Okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleri tarafından, okul genelinde ilgili değerlere yönelik tutum belirleme çalışmaları yapılacak, anket, ön test ve son test değerlendirmeleri ile yapılan çalışmaların çocuklar üzerindeki etkisini belirlenecektir.
- 4.17. Değerler konusunda olumlu gelişmeler gösteren öğrenci veya sınıflar, ayrıca il yürütme kurulu tarafından belirlenerek İl Milli Eğitim Müdürlüğüne değer mahiyetine uygun bir ödülle ödüllendirilecektir.
- 4.18. Değerler eğitimi içeriğine uygun olarak proje ekibi, işlenen konuyla özdeşleşmiş veya örnek teşkil edebilecek kişileri il bazında seminer vermesi için davet edebilecektir. Bu seminerle ilgili tanıtım çalışması seminerden bir ay önce yapılacaktır
- 4.19. Okul ve kurum ekibi rehberliğinde, okul öğrenci meclisi tarafından her okulda sadece Değerler Eğitimi için ayrıca pano oluşturulacaktır. Bu panoda takvim çerçevesinde işlenecek olan konularla ilgili afişler, resimler, yazılar, güzel sözler yer alacaktır. Bu panolardan her sınıfta da birer tane bulunacak ve içeriğe uygun olarak sınıf öğretmeni ve sınıf rehber öğretmeni rehberliğinde öğrencilerce pano düzenlenip, okul proje ekibince sınıflarda hazırlanan panolar incelenecektir.
- 4.20. Değerler eğitimi içeriğine uygun olarak işlenen konuyla ilgili okul ve kurum ekibi koordinesinde üst sınıf öğrencileri alt sınıflarına birer adet mektup yazacaktır.

- 4.21. Okul çalışma ekibi tarafından hazırlanmış aile mektupları, ayın değerinde işlenecek konuyla ilgili her konu başlamasıyla birlikte okul ekibinin planlamasıyla öğrenciler aracılığıyla velilere gönderilecektir. Bu mektuplarda işlenecek konularla ilgili bilgilendirme ve teorik bilgiler yer alacak ve bu sayede veliler de sürece dâhil edilecektir.
- 4.22. Değerler eğitimi ile ilgili olarak Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü internet sitesinden Ar-Ge bölümü altındaki Değerler Eğitimi kısmından faydalanılacaktır.
- 4.23. Proje ekibimiz tarafından her ayın değeriyle ilgili çalışmalar Anaokulu, İlkokul, Ortaokul ve Lise bazında ayrı ayrı düzenlenecek ve okulların faydalanması için örnek çalışmalar yayınlanacaktır.

5. KURULLAR

5.1. İL YÜRÜTME KURULU

- 5.1.1. Milli Eğitim Müdürü
- 5.1.2. Maarif Müfettişleri Başkanı
- 5.1.3. Milli Eğitim Müdür Yardımcısı
- 5.1.4. Şube Müdürü (Strateji Geliştirme Hizmetleri)
- 5.1.5. Şube Müdürü (Din Öğretimi Hizmetleri)
- 5.1.6. Şube Müdürü (Temel Eğitim Hizmetleri)
- 5.1.7. Şube Müdürü (Mesleki ve Teknik Eğt. Hizmetleri)
- 5.1.8. Şube Müdürü (Özel Eğt. ve Rehberlik Hizmetleri)
- 5.1.9. Şube Müdürü (Ortaöğretim Hizmetleri)
- 5.1.10. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Yetkilisi

5.2. İLÇE YÜRÜTME KURULU

- 5.2.1. İlçe Milli Eğitim Müdürü
- 5.2.2. Şube Müdürü
- 5.2.3. Lise Müdürü
- 5.2.4. Ortaokul Müdürü
- 5.2.5. İlkokul Müdürü
- 5.2.6. Anaokulu Müdürü
- 5.2.7. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürü ya da bir rehber öğretmen
- 5.2.8. Kurulun İhtiyaç duyduğu birim ya da kişiler

5.3. OKUL YÜRÜTME KURULU

- 5.3.1. Okul müdürü
- 5.3.2. Müdür yardımcısı
- 5.3.3. Değerler Eğitimi Okul Temsilcisi
- 5.3.4. Her sınıf düzeyinden bir sınıf rehber öğretmeni
- 5.3.5. Okul psikolojik danışma kurulu üyesi
- 5.3.6. Okul aile birliği yönetim kurulunca belirlenen okul aile birliği temsilcisi
- 5.3.7. Okul Öğrenci Temsilcisi ve Onur Kurulu Temsilcisi

6. KURULLARIN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

6.1. İl Yürütme Kurulunun Görev ve Sorumlulukları

- 6.1.1. İl genelinde eğitim-öğretim kurumlarında yürütülecek değerler eğitimi ile ilgili strateji ve politikaları belirler, eğitim faaliyetlerini öğretim kademelerine göre planlar ve koordine eder.
- 6.1.2. Değerler eğitimi ile ilgili eğitim-öğretim kurumlarında yürütülen çalışmaları izler ve değerlendirir
- 6.1.3. Çalışma şartları ve ihtiyaca göre alt komisyonlar oluşturur, bu komisyonların görev ve sorumluluklarını belirler.
- 6.1.4. Değerler eğitiminde kullanılacak örnek yazılı ve görsel materyalleri tespit eder.
- 6.1.5. İlgili Resmi, özel kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin katkı ve desteğini sağlar.
- 6.1.6. Değerler eğitimi kapsamında; gerektiğinde, alan uzmanları ve ulusal düzeyde tanınmış yazar ve akademisyenler aracılığı ile öğrencilere, öğretmenlere ve velilere yönelik toplantı, seminer ve paneller düzenler.
- 6.1.7. Yapılacak çalışmaların, yazılı ve görsel basın aracılığı ile paylaşarak il düzeyinde gündem oluşturur
- 6.1.8. Değerler eğitimi ile ilgili eğitim-öğretim kurumlarında iyi uygulamaları tespit eder, il genelinde uygulanmasını sağlar.
- 6.1.9. Başarılı uygulamaları görülen eğitim-öğretim kurumlarını teşvik eder
- 6.1.10. Yapılan faaliyetlere ilişkin değerlendirme raporlarını inceler, bir

sonraki eğitim- öğretim yılı planlamaları için gerekli tedbirleri alır.

1.1. İlçe Yürütme Kurulunun Görev Ve Sorumlulukları

- 1.1.1. İl Yürütme Kurulunun planlaması doğrultusunda, ilçe genelinde değerler eğitimi çalışmalarını planlar, yürütür, takip ve koordine eder.
- 1.1.2. İlgili kurumlar ve kuruluşlar ile okullar arasında yardımlaşma ve eş güdümü sağlar.
- 1.1.3. İl Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan örnek yazılı ve görsel materyaller dışında, uygulanmasında yarar görülen doküman ya da materyallerin ilçe genelinde uygulanmasını sağlar
- 1.1.4. Okullarda ortaya konulan, uygulanmasında fayda görülen etkinlik örneklerinin, ilçe genelinde paylaşımını sağlar ve il genelinde de uygulanmak üzere İl Yürütme Kuruluna önerilerde bulunur.
- 1.1.5. Başarılı okulları tespit ederek ödüllendirir,
- 1.1.6. Yapılan faaliyetlere ilişkin dönem değerlendirme raporlarını inceler, hazırlanacak ilçe raporunu, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ile birlikte İl Yürütme Kuruluna gönderir.

1.2. Okul Yürütme Kurulunun Görev ve Sorumlulukları

- 1.2.1. İl Yürütme Kurulunca hazırlanan çerçeve programı doğrultusunda okulda yürütülecek faaliyetleri planlar, çalışmaların etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli tedbirleri alır.
- 1.2.2. Örnek materyaller esas alınarak; okul genelinde, sınıflar düzeyinde ve ailelere yönelik etkinlikleri zenginleştirerek uygular
- 1.2.3. Değerler eğitimi çalışmalarının; okul içinde ve dışında sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler ile desteklenmesini sağlar.
- 1.2.4. İl/İlçeden gönderilen yazılı ve görsel materyaller dışında, uygulanmasında yarar görülen, doküman ya da materyalleri inceler ve uygulanmasını sağlar.
- 1.2.5. Değerler eğitiminin verimliliğini artırmak için, gerekli araştırmaları yapar, iyileştirme projeleri hazırlayarak, okul müdürünün onayından sonra bu projeleri uygular ve sonuçlarını değerlendirir.
- 1.2.6. Uygulayıcılardan gelen faaliyetlere ilişkin değerlendirme raporlarını inceler, uygulamada karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini, örnek

uygulamaları kapsayan dönem sonu okul değerlendirme raporunu hazırlayarak Okul Müdürünün onayına sunar.

1.2.7. Değerler eğitimiyle ilgili her tür evrak ve dokümanın arşivlenmesini sağlar.

2. İLGİLİ KİŞİ VE BİRİMLERİN GÖREV VE SORUMLULUKLARI

2.1. Maarif Müfettişleri Başkanlığının Görev ve Sorumlulukları

2.1.1. Değerler eğitimi çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde İl Yürütme Kuruluna katkı sağlar

2.1.2. Değerler eğitimi çalışmaları kapsamında tüm okullardaki faaliyetlerin yürütülmesinde, rehberlik, denetim hizmetlerini yürütür.

2.1.3. Maarif Müfettişlerince yapılan rehberlik, denetim çalışmalar hakkında İl Yürütme Kurulunu bilgilendirir ve uygulamalarla ilgili önerilerde bulunur.

2.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğünün Görev ve Sorumlulukları

2.2.1. Değerler eğitimi çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde İl Yürütme Kurulunda görev alır.

2.2.2. İl Yürütme Kurulunun belirlediği değerlere yönelik kazanımları içeren çerçeve planın hazırlanmasına katkı sağlar.

2.2.3. Değerler eğitimi uygulaması konusunda idareci, öğretmen ve rehberlik servislerini gerektiğinde bilgilendirir.

2.2.4. Çalışmaların değerlendirilmesinde kullanılmak üzere gerektiğinde anket, görüşme ve değerlendirme formları hazırlar

2.2.5. İlçelerden gelen dönem sonu faaliyet raporlarını inceler, yorumlar, istatistiki bilgileri çıkarır ve il yürütme kuruluna sunar.

2.3. Okul Rehber Öğretmeninin Görev ve Sorumlulukları

2.3.1. Uygulanmakta olan değerler eğitimi çerçeve planının zenginleşmesine katkıda bulunur.

2.3.2. Okuldaki değerler eğitimi faaliyetlerin izler, gözlem ve önerilerini Okul Yürütme Kuruluna sunar

2.3.3. Rehberlik çalışmaları kapsamında değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler planlar ve uygular.

- 2.3.4. İlçede bulunan diğer eğitim kurumlarındaki uygulamaları takip eder ve izlenimlerinin Okul Yürütme Kuruluna sunar.
- 2.3.5. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

24. Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Görev ve Sorumlulukları

- 2.4.1. Değerler eğitimi planını zenginleştirerek uygular ve önerilerde bulunur.
- 2.4.2. Konu ile ilgili Okul Yürütme Kurulunun belirlediği toplantıya iştirak eder.
- 2.4.3. Uygulamalarla ilgili olarak sorumlu olduğu sınıf ve ders öğretmenleriyle paylaşımda bulunur.
- 2.4.4. Öğrenci aileleri ile iletişim kurarak, aileleri sürece azami ölçüde katmak ve değerler eğitimi konusunda duyarlılık oluşturmak için gayret gösterir
- 2.4.5. Okul idaresince istenen zaman aralıklarında kazanımlarla ilgili rapor sunar.
- 2.4.6. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

25. Ders Öğretmenlerinin Görev ve Sorumlulukları

- 2.5.1. Değerler eğitimi çerçeve planı doğrultusunda öngörülen uygulamaları derslerine yansıtır.
- 2.5.2. Uygulamalarla ilgili olarak sınıf ve diğer ders öğretmenleriyle paylaşımda bulunur.
- 2.5.3. Konuyla ilgili duyarlılık oluşmasına katkıda bulunur ve okul genelinde yapılan faaliyetlere katılır ve önerilerde bulunur.
- 2.5.4. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

6.2. Okul Aile Birliği Temsilcisinin Görev ve Sorumlulukları

- 6.2.1. Değerler eğitimi kapsamında aileye yönelik yapılacak faaliyetlere ilişkin Okul Yürütme Kuruluna önerilerde bulunur.
- 6.2.2. Okul Yürütme Kurulu ve Okul Aile Birliği arasında koordineyi sağlar.
- 6.2.3. Değerler eğitimi ile ilgili okulda uygulanacak etkinliklere Okul Aile Birliğinin maddi ve manevi desteğini sağlar.

6.2.4. Ailelerin ve çevresel faktörlerin değerler eğitimi çalışmalarına katılım ve katkılarının sağlanmasında Okul Aile Birliğinin desteğini sağlar.

6.3. Okul Öğrenci Temsilcisinin ve Onur Kurulu Temsilcisinin Görevleri ve Sorumlulukları

6.3.1. Değerler eğitimi kapsamında öğrenciler tarafından yapılacak faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi konularında, Okul Yürütme Kuruluna önerilerde bulunur.

6.3.2. Konu ile ilgili Okul Yürütme Kurulunun belirlediği toplantıya iştirak eder.

6.3.3. Ayın değeriyle ilgili olarak öğrenciler tarafından yürütülecek etkinliklerin uygulanmasına katkı sağlar.

6.3.4. Değerlendirme ve öneriler hazırlarken Öğrenci Meclisi ve Onur Kurulu kararı olarak sunar.

6.3.5. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

7. DEĞERLER EĞİTİMİ İŞ VE İŞLEM ADIMLARI

7.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğünce Yapılması Gereken İşlemler

7.1.1. Değerler eğitimi çalışmaları ile ilgili İl Yürütme Kurulu üyelerini belirleyerek Valilik onayına sunar.

7.1.2. Eğitim kurumu seviyelerine göre değerler eğitimi çerçeve programlarını hazırlatarak İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığı ile her seviyedeki eğitim kurumuna ulaşmasını sağlar

7.1.3. Okullarda uygulamaya konulan değerler eğitimi çalışmalarını takip eder, denetler ve uygulanması konusunda tedbirler alır.

7.1.4. Değerler eğitimi çalışmalarında katkısı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin desteğini sağlar.

7.1.5. Değerler Eğitimi çalışmalarının önemi konusunda il genelinde farkındalık sağlamak için gündem oluşturur.

7.2. İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerince Yapılması Gereken İş ve İşlemler

7.2.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğünce gönderilen çalışma takvimi doğrultusunda

İlçe Yürütme Kurulunu oluşturarak Kaymakamlık onayına sunar.

- 7.2.2. İl Yürütme Kurulu tarafından gönderilen öğretim kademelerine göre değerler eğitimi çerçeve programlarını eğitim-öğretim kurumlarına ulaştırır.
- 7.2.3. Okullarda uygulamaya konulan değerler eğitimi çalışmalarını takip eder, denetler, amacı doğrultusunda uygulanması için tedbirler alır.
- 7.2.4. İlçe genelinde değerler eğitimi çalışmalarında okullardan gelecek talepler doğrultusunda katkısı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin desteğini sağlar.
- 7.2.5. Değerler Eğitimi çalışmalarının önemi konusunda ilçe genelinde farkındalık sağlamak için gündem oluşturur.

7.3. Okul Rehber Öğretmenin Görev ve Sorumlulukları

- 7.3.1. Uygulanmakta olan değerler eğitimi çerçeve planının zenginleşmesine katkıda bulunur.
- 7.3.2. Okuldaki değerler eğitimi faaliyetlerin izler, gözlem ve önerilerini Okul Yürütme Kuruluna sunar
- 7.3.3. Rehberlik çalışmaları kapsamında değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler planlar ve uygular.
- 7.3.4. İlçede bulunan diğer eğitim kurumlarındaki uygulamaları takip eder ve izlenimlerinin Okul Yürütme Kuruluna sunar
- 7.3.5. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar

7.4. Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Görev ve Sorumlulukları

- 7.4.1. Değerler eğitimi planını zenginleştirerek uygular ve önerilerde bulunur
- 7.4.2. Konu ile ilgili Okul Yürütme Kurulunun belirlediği toplantıya iştirak eder.
- 7.4.3. Uygulamalarla ilgili olarak sorumlu olduğu sınıf ve ders öğretmenleriyle paylaşımda bulunur
- 7.4.4. Öğrenci aileleri ile iletişim kurarak, aileleri sürece azami ölçüde katmak ve değerler eğitimi konusunda duyarlılık oluşturmak için gayret gösterir
- 7.4.5. Okul idaresince istenen zaman aralıklarında kazanımlarla ilgili rapor sunar
- 7.4.6. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar

7.5. Ders Öğretmenlerinin Görev ve Sorumlulukları

- 7.5.1. Değerler eğitimi çerçeve planı doğrultusunda öngörülen uygulamaları derslerine yansıtır
- 7.5.2. Uygulamalarla ilgili olarak sınıf ve diğer ders öğretmenleriyle paylaşımda bulunur
- 7.5.3. Konuyla ilgili duyarlılık oluşmasına katkıda bulunur ve okul genelinde yapılan faaliyetlere katılır ve önerilerde bulunur.
- 7.5.4. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

7.6. Okul Aile Birliği Temsilcisinin Görev ve Sorumlulukları

- 7.6.1. Değerler eğitimi kapsamında aileye yönelik yapılacak faaliyetlere ilişkin Okul Yürütme Kuruluna önerilerde bulunur.
- 7.6.2. Okul Yürütme Kurulu ve Okul Aile Birliği arasında koordineyi sağlar.
- 7.6.3. Değerler eğitimi ile ilgili okulda uygulanacak etkinliklere Okul Aile Birliğinin maddi ve manevi desteğini sağlar.
- 7.6.4. Ailelerin ve çevresel faktörlerin değerler eğitimi çalışmalarına katılım ve katkılarının sağlanmasında Okul Aile Birliğinin desteğini sağlar

7.7. Okul Öğrenci Temsilcisinin ve Onur Kurulu Temsilcisinin Görevleri ve Sorumlulukları

- 7.7.1. Değerler eğitimi kapsamında öğrenciler tarafından yapılacak faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi konularında, Okul Yürütme Kuruluna önerilerde bulunur.
- 7.7.2. Konu ile ilgili Okul Yürütme Kurulunun belirlediği toplantıya iştirak eder.
- 7.7.3. Ayın değeriyle ilgili olarak öğrenciler tarafından yürütülecek etkinliklerin uygulanmasına katkı sağlar.
- 7.7.4. Değerlendirme ve öneriler hazırlarken Öğrenci Meclisi ve Onur Kurulu kararı olarak sunar.
- 7.7.5. Okul Yürütme Kurulunca alınan kararları uygular ve verilen görevleri yapar.

8. DEĞERLER EĞİTİMİ İŞ VE İŞLEM ADIMLARI

8.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğünce Yapılması Gereken İşlemler

- 8.1.1. Değerler eğitimi çalışmaları ile ilgili İl Yürütme Kurulu üyelerini belirleyerek Valilik onayına sunar.
- 8.1.2. Eğitim kurumu seviyelerine göre değerler eğitimi çerçeve programlarını hazırlatarak İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığı ile her seviyedeki eğitim kurumuna ulaşmasını sağlar
- 8.1.3. Okullarda uygulamaya konulan değerler eğitimi çalışmalarını takip eder, denetler ve uygulanması konusunda tedbirler alır.
- 8.1.4. Değerler eğitimi çalışmalarında katkısı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin desteğini sağlar.
- 8.1.5. Değerler Eğitimi çalışmalarının önemi konusunda il genelinde farkındalık sağlamak için gündem oluşturur.

8.2. İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerince Yapılması Gereken İş ve İşlemler

- 8.2.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğünce gönderilen çalışma takvimi doğrultusunda İlçe Yürütme Kurulunu oluşturarak Kaymakamlık onayına sunar.
- 8.2.2. İl Yürütme Kurulu tarafından gönderilen öğretim kademelerine göre değerler eğitimi çerçeve programlarını eğitim-öğretim kurumlarına ulaştırır.
- 8.2.3. Okullarda uygulamaya konulan değerler eğitimi çalışmalarını takip eder, denetler, amacı doğrultusunda uygulanması için tedbirler alır.
- 8.2.4. İlçe genelinde değerler eğitimi çalışmalarında okullardan gelecek talepler doğrultusunda katkısı olabilecek kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin desteğini sağlar.
- 8.2.5. Değerler Eğitimi çalışmalarının önemi konusunda ilçe genelinde farkındalık sağlamak için gündem oluşturur.

8.3. Okul Müdürlüklerince Yapılması Gereken İşlemler

- 8.3.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğünce hazırlanan çalışma planı doğrultusunda, Öğretmenler Kurulunu toplar, Değerler Eğitimi Okul Kurulunu oluşturur ve görevlendirme yapar.
- 8.3.2. Okul Yürütme Kurulunca hazırlanan etkinlik ve uygulama planlarını onaylar.

- 8.3.3. Okul genelinde yapılan etkinlik ve çalışmalarını takip eder, denetler ve yönlendirir.
- 8.3.4. Aylık değer eğitimi sonunda, örnek davranışları bulunan öğrencileri ödüllendirir.
- 8.3.5. Her fırsatta ayın değerini vurgular, dikkati konu üzerinde yoğunlaştırır, uygun okul atmosferi oluşturur.
- 8.3.6. Yapılacak çalışmalarda gerekli görülen veya uygulayıcılar tarafından talep edilen malzeme ve dokümanları, okul ve çevre imkânları çerçevesinde temin eder.
- 8.3.7. Öğrenci ailelerinin sürece katılımının sağlanması yönünde tedbirler alır, planlanan aile eğitimlerinin yapılmasını ve konuyla ilgili duyarlılık oluşturulmasını sağlar.
- 8.3.8. Dönem süresince yapılan faaliyetleri, uygulamada karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini, örnek uygulamaları kapsayan dönem sonu çalışma raporunu İlçe Yürütme Kuruluna gönderir.

9. İZLEME VE DEĞERLENDİRME

- 9.1. Okul Yürütme Kurulunca öğrenci, öğretmen, yönetici ve velilerin görüş ve önerileri alınır, değerlendirilir, gerektiğinde plan güncellenir.
- 9.2. Çalışma kapsamında yer alan değerlerin davranışa dönüşüp dönüşmediği, öğrencilerdeki yansımaları Okul Yürütme Kurulu tarafından dikkatli ve titiz bir şekilde takip edilir. Kazanımların kalıcı olması için gerekli tedbirler alınır.

10. PROJE KAPSAMINDA YAPILABİLECEK ETKİNLİKLER

- 10.1. Değerlere yönelik grup rehberliği etkinlikleri uygulanır
- 10.2. Okul öğrenci temsilcisi, Onur Kurulu temsilcisi ya da değerleri davranışa dönüştürmede örnek olan öğrenciler tarafından bayrak törenlerinde ayın değeri ile ilgili bilgilendirme yapılması sağlanır.
- 10.3. Değerlerimiz konularında münazara, panel, konferans vb. çalışmalar düzenlenir.
- 10.4. Öğrenciler arasında resim, şiir, kompozisyon, öykü vb. yarışmalar düzenlenir.
- 10.5. Değerlerimizin gelişimine hizmet etmiş şahsiyetlerin araştırılması ve sınıf ortamında paylaşılması sağlanır.
- 10.6. Öğrencilerin okul ve okul çevresinde değerle ilgili saha araştırmaları yapmaları sağlanır.

- 10.7. Değerlerle ilgili okul genelinde ve sınıflarda proje çalışmaları gerçekleştirilir.
- 10.8. Okul, dikkatleri konu üzerinde yoğunlaştıracak afiş vb. görsel malzemelerle donatılır.
- 10.9. Öğrencilere değerleri konu alan kısa filmler seyrettirilir.
- 10.10. Yapılacak değişik çalışmalar sonucu ortaya çıkan ürünlerin sergilenir.
- 10.11. Duvar gazeteleri, broşürler ve benzeri basılı materyaller hazırlanır,
- 10.12. Çocukların özdeşim kurabilecekleri örnek şahsiyetler okulda konuk edilir.
- 10.13. Örnek kişilikler tanıtılır ve bu kişilerden yaşanmış hikâyeler paylaşılır.
- 10.14. Her derste ayın değerini konu edinen kısa bir hikâyeye okunur
- 10.15. Değerlerle ilgili kitap tanıtımları yapılır
- 10.16. Okul ve sınıf panolarına güzel sözler asılır
- 10.17. Geliri okul içi ve dışında ihtiyaç sahiplerine verilmek üzere kermes ve yardım organizasyonları düzenlenir.

11. SORUMLULUK

- 11.1. Bu yönergenin uygulanmasında; Değerler Eğitimi İl Yürütme Kurulu ve Maarif Müfettişleri Başkanlığı İl Milli Eğitim Müdürüne karşı,
- 11.2. İlçe Milli Eğitim Müdürleri, Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü, İl Yürütme Kuruluna karşı,
- 11.3. İlçe Yürütme Kurulu ve ilçede görev yapan okul müdürleri, İlçe Milli Eğitim Müdürüne karşı,
- 11.4. Okul Yürütme Kurulu okul müdürüne karşı,
- 11.5. Öğretmenler, Okul Yürütme Kuruluna karşı sorumludurlar.

12. DEĞERLERİN ANAOKULU/İLKOKUL/ORTAOKUL VE LİSELERDE UYGULANMASI

- 12.1. Her değer öğrenci seviyesine göre farklı aşamalarda işlenecektir. Değerlerin uygulanmasında Ek – 2 ‘ deki Değerler Eğitimi Çerçeve Planları göz önüne alınacaktır.

13. İŞLENECEK DEĞERLER VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI

S.NO	AYLAR	İŞLENECEK DEĞERLER
1	EYLÜL AYI	Hazırlık ve Planlama
2	EKİM AYI	Yardımlaşma ve Dayanışma * Paylaşma * İşbirliği * Tasarruf
3	KASIM AYI	Temizlik * Kişisel Temizlik * Çevre Temizliği
4	ARALIK AYI	Doğruluk ve Dürüstlük
5	OCAK AYI	Hoşgörü
6	ŞUBAT AYI	Sevgi ve Saygı * Vatan Sevgisi * İnsan Sevgisi * Doğa Sevgisi * Farklılıklara Saygı
7	MART AYI	Sabır
8	NİSAN AYI	Aile ve Toplum
9	MAYIS AYI	Adalet ve Sorumluluk * Adil Olma * Kendine Karşı Sorumluluk * Çevresine Karşı Sorumluluk
10	HAZİRAN AYI	Değerlendirme
NOT: 2015-2016 Eğitim Öğretim yılı itibariyle çalışmalar başlatılacak devam eden yıllarda ise yukarıdaki takvime göre devam edilecektir.		

1. YÜRÜRLÜK

Bu yönerge 2015-2016 eğitim öğretim yılı için Valilik onayı tarihinden itibaren yürürlüğe girer devam eden yıllarda Ek – 1 takvime göre çalışmalar yürütülür.

2. YÜRÜTME

Bu yönerge hükümleri Malatya İl Mili Eğitim Müdürlüğünce yürütülür.

TC
MALATYA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Değerler Eğitimi Yıllık Çalışma Takvimi

Tarih ve süreler	Yapılacak Faaliyetler
Eylül Ayı 1. haftası	İl/İlçe Yürütme Kurulunun belirlenmesi ve onaya sunulması.
Eylül Ayı 2. haftası	İl/İlçe Yürütme Kurullarının toplanması ve çerçeve planlarının güncellenmesi
Eylül Ayı 3. haftası	İlçelerde ve okullarda yürütme kurullarının oluşturulması
Eylül Ayı 4. haftası	Okul Yürütme Kurulunca Okul çalışma planlarının hazırlanması
Ekim Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve ay sonunda sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Kasım Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Aralık Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Ocak Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Ocak Ayı Sonu	Okullar tarafından dönem sonu raporları hazırlanarak İlçe Yürütme Kuruluna gönderilmesi
Şubat ayı 1-2. haftası	İlçe Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan dönem sonu ilçe raporlarının İl Yürütme Kuruluna gönderilmesi
Şubat ayı 4. haftası	İl Yürütme Kurulu dönem sonu değerlendirme toplantısı
Şubat Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Mart Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Nisan Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Mayıs Ayı	Plan doğrultusunda faaliyetlerin uygulanması ve sınıf rehber öğretmenlerince aylık raporun hazırlanıp Okul Yürütme Kuruluna Sunulması
Haziran ayının ilk haftası	Okullar tarafından dönem sonu raporları hazırlanarak İlçe Yürütme Kuruluna gönderilmesi
Haziran ayının 2-3. haftası	İlçe Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan dönem sonu ilçe raporlarının İl Yürütme Kuruluna gönderilmesi
Temmuz ayının ilk haftası	İl Yürütme Kurulu yılsonu değerlendirme toplantısı